

249 173

T

1909, кн. I.

Рік XVIII.

ЗАПИСКИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

НАУКОВА ЧАСОПИСЬ,

ПРИСВЯЧЕНА ПЕРЕДОВСІМ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІЇ, ФІЛЬОЛЬОПІ Й ЕТНОГРАФІЇ,

виходить у Львові що два місяці під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTEILUNGEN

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG.

WISSENSCHAFTLICHE ZEITSCHRIFT, GEWIDMET VORZUGSWEISE
DER UKRAINISCHEN GESCHICHTE, PHILOLOGIE UND ETHNOGRAPHIE.

REDIGIERT VON

MICHAEL HRUŠEVŠKYJ.

B. LXXXVII.

1909, I. B.

XVIII Jahrgang.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під надзором К. Ведиарського.

—♦♦♦— Загальноє №/II с. с. —♦♦♦—

Т. LXXXVII.

Р. 1909, кн. I.

Рік XVIII.

ЗАПИСКИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

НАУКОВА ЧАСОПИСЬ,

ПРИСВЯЧЕНА ПЕРЕДОВСІМ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІЇ, ФІЛЬЗОЛІОГІ Й ЕТНОГРАФІЇ,

виходить у Львові що два місяці під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTEILUNGEN

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG.

WISSENSCHAFTLICHE ZEITSCHRIFT, GEWIDMET VORZUGSWEISE
DER UKRAINISCHEN GESCHICHTE, PHILOLOGIE UND ETHNOGRAPHIE.

REDIGIERT VON

MICHAEL HRUŠEVŠKYJ.

B. LXXXVII.

1909, I. B.

XVIII Jahrgang.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під надзором К. Беднарського.

Записки 2811 с. с. 4.

НЕ ПИСУЄ

294173

Зміст LXXXVII тому.

1. Зміст тому с. 3—4
2. Виговщина і Гадяцький трактат, написав Василь Герасимчук (далі буде) с. 5—36
3. Генерал артилерії в. кн. Руського (З архива Немиричів), подав Вячеслав Липинський с. 37—47
4. До біографії і писань Івана з Вишні, подав Василь Щурат с. 48—63
5. Кілька документів з Гуцульщини з другої половини XVIII століття, подав Осип Маковей с. 64—69
6. Українські драматичні вистави в Галичині, подав Михайло Возняк (кінець буде) с. 70—91
7. Miscellanea: а) Пригода сумських козаків у Львові з єпископом Шумлянським (1685 р.), под. Ів. Джиджора, б) До статі М. Зубрицького »Урядові заходи против холери в р. 1831«, под. Ів. Созанський, в) Лист Ксенофонта Климковича до Марка Вовчка, под. В. Доманицький с. 92—101
8. Наукова хроніка: Етнографія в західно-європейських часописях за р. 1906, огляд Зенона Кузелі (докінченне, реєстр обговорених часописей на с. 159) . . . с. 102—165
9. Бібліографія (рецензії та справоздання, зміст на с. 216) . с. 166—217
10. Показчик до тт. LXXXI—LXXXVI Записок Наукового Товариства імени Шевченка (річник XVII) с. 218—232
11. Зміст тт. I—LXXXVI Записок (по німецьки) с. 233—246
12. Оголошення с. 247—248

Inhalt des LXXXVII Bandes.

1. Inhalt des Bandes S. 3—4
2. Vyhovskýj und die Union von Hadjač, eine Studie von Basilius Herasymčuk (Fortsetzung folgt) . S. 5—36

БІБЛІОТЕКА
Івано-Франківського
педагогічного інституту
№ 249173

3. Ein Artilleriechef des ruthenischen Grossfürstentums
(aus dem Archiv der Nemyryč's), von Vjačeslav
Lypynskýj S. 37—47
4. Ein Beitrag zu Ivan's von Vysnja Leben u. Schriften,
von Vassyl Ščurat S. 48—63
5. Einige Dokumente aus dem Huzulenlande aus der
zweiten Hälfte des XVIII Jahrh., von Ossyp Ma-
kovej S. 64—69
6. Ukrainische Schauspiele in Galizien, von Michael
Voznjak (Schluss folgt) S. 70—91
7. Miscellanea, von Ivan Dzydźora, Ivan Sozan-
skýj und V. Domanyčkyj S. 92—101
8. Wissenschaftliche Chronik: Die Ethnographie in west-
europäischen Zeitschriften für das J. 1906, Übersicht
von Zeno Kuzela (Schluss, Register siehe S. 159) S. 102—165
9. Bibliographie (Register siehe S. 216) S. 166—217
10. Inhaltsverzeichnis des XVII Jahrganges der Mitteilun-
gen der Ševčenko Gesellschaft der Wissenschaften
(BB. LXXXI—LXXXVI) S. 218—232
11. Inhalt der Bände I—LXXXVI der Mitteilungen
(deutsch) S. 233—246
12. Annoncen S. 247—248

Вкговщжа і Гадяцький трактат.

Написав Василь Герасимчук.

I. Вступні уваги.

Потреба русько-польського порозуміння і згоди, що мала б опирати ся на якихсь тревалійших основах і вигіднійших уступках при певній спільности згідних інтересів, стала ся найактуальнішою справою, бо навіть питанням „бути чи не бути Польщі“, доперва по великих революційних побідах Богдана Хмельницького, що своїм підприємчивим і великим таланом визволив поневолені землі України з під польського ярма. І тільки тоді, а не перше, могла наступити якась подітична зміна чи згода. Бо такі акти, як зміна відносин між двома народами — акти, що мають здержати розвій подій в їх дотеперішнім бігу і надати инший напрям в дотеперішніх відносинах, не відбувають ся звичайно без катаклізмичних потрясень революції, без попереднього обрахунку і експіації за свої кривди, а що найважнійше, не відбувають ся ніколи без фізичного і морального піднесеня до знеслих ідейних височин свободи, сього найконечнішого усліва і підстави великих народів. А за весь час поневолення Руси — Польща все стояла йно на становищу переможного побідника, який знав тільки давити всякий свободолюбний рух, але руки до можливої згоди з невдоволеним українським народом не простягнув ніколи.

За весь час довгих століть, доперва по 1648 р., під впли-

вом депресії, стали Поляки відзивати ся щирішим голосом поєднання рівного з рівним, вільного з вільним, ті самі, що дотепер користаючи зі становища щасливого побідника уміли йно у поневоленій нації переводити експропріацію набутих здобутків і нищити те все, що творило одідичений по предках капітал його матеріального і духового добра. І що ж дало се спільне пожитє під ненормальними услівями? — Хіба се, що звичайно дає неволя, себ-то зміну суспільного положення, пониженє етичного світогляду у обох народів та зміну деяких черт психічної природи народу. Отся власне довга неволя убила у нас почасти народну гордість, а за се витворила в наших національнім характері перевагу пасивности і йдуче з сим впарі почутє низшости.

Зовсім не змінила вваїмних відносин і ся славна люблинська унія, на яку польські діячі і нарід ідучи за своїми теоретиками, звикли дивити ся яко на знеслий памятник добровільної злуки і згоди, виставлений працею останнього Ягайлони. Не сповнида вона і ролі обоїпільного поєднання, а була хіба іронією на діло, про якого нетрівкїсть переконали ся в кількадесятків літ опісля і діти авторів сього памятника. Тай вкінці та славна угода, як се вже загально звісно, не була й таким добровільним актом, подиктованим чи то любовю, чи добре розумією користю, а була йно фактом такого самого насильства, яких много було і перед сим і опісля, була тільки актом визискання слабшої сторони, який накиннула силоміць польська шляхта. Кінець кінцем, люблинська унія не мала нічого благороднійшого на цілі, як перевести санкцію на попередні насильні набутки, а понадто інкорпорувати сильнійше Литву з Білорусю й Україною і для більшої одноцільности знищити рештки їх автономії, а завести політично-клясові польські адміністративні інституції. Її зовсім не промощував ані інтерес економічний Литви і Руси, що був звичайно потрібним услівем матеріального розвою, ані інтерес цивілізації, якою чванять ся Поляки, яко своїм здобутком, ані вкінці широкий інтерес горожанської свободи. Коли возьмемо під розвагу ті всі користи, що їх витворила дальша консеквенція унії, то вони в половині не надгороджують заподіяних кривд. А вжеж здекомідетованне люблинського сойму сецесією Руси і Литви, а просьби і погрози з польської сторони і відбиранне опісля присяги на рати, буде здасть ся віковичним свідочством сеї добровільної згоди, освяченої ентузіязмом вдоволення, про які уміють так гарно говорити історичні підручники.

Се поневоденне Руси-України не було ніщо инше, як передана в конкретні форми ідея Казимира Великого, яка полягала на тім, щоби уступаючи з не вигідних позицій на заході і місто борби з німецьким народом, віддаючи йому на заході найлучші і найгарнійше загосподаровані провінції як Шлеск, Поморє й ин., самим садити ся на схід. І сей польський „Drang nach Osten“, се вже результат політичного банкруцтва сеї енергічної і свідомої свого завдання політики давньої Польщі, і вона видала фатальні овочі. І рівнож, як нещасливою була політична ініціатива Казимира Великого, так само була невдалою і ся „теніяльна“ думка ягайлонська опановання Литви і решти русько-українських земель.

Як що в тім грандіозно-зачеркненім проґрамі добачують польські історики післанництво їх великого короля, то в таким случаю не видать сеї обставини, що побідний меч Казимира був тільки ризикалем на гріб Польщі. Таж се очевидне: вилив мас народу на великі чужі території для карієри урядничої, військової і для земельного набутку, був занадто великим виладованем-експанзією державного організму, щоб його можна було переболіти без свого знесилєня і без наслідків на будуче. По тім прийшлося таки тому самому „Королеви хлопів“ кольтонізувати свою власну державу ненависними тепер Німцями і иншими елементами з західної Європи. А вже ж даючи першенство принципам політики загарбування чужих земель не відповідно до своїх сил і віддаючи інтереси держави під інтерес користий плуга великих латифундаторів, тим самим убивано всесторонній полет своєрідного духа і власну силу, уґрунтовану на ривалізуючій рівновазі всіх суспільних верств. А власне пастівська Польща через се була сильною, що не дозволяла одній суспільній клясї брати другу під ноги, а вміла яко тако держати рівномірну еволюцію так міста як і села. А від тепер віддано перевагу панському плугови, так часто славленому польськими істориками. Забувають, що плуг плянтаторів не все не несе цивілізацію, він вміє тільки дещо зі здобутків культури присвоїти для свого добра, а взявши річ глибше, він стає її запорою і убійством. І ніщо инше, як власне сей ославлений плуг

Через се, що при вступі поласть ся самі найзагальнійші уваги, уважаю за непотрібне відкликати ся до історичної літератури, як і подавати указки на жерела, з яких користаю. Нові жерела, що їх маю під рукою, вийдуть небавом осібним томом, впрочім дальше і в самій праці буду на них опирати ся.

підбив велику ідею державної будучности Польщі під грубий і короткозорий матеріалізм одної земельної верстви.

Так для Польщі як і для України був фатальний в своїх наслідках сей розбишацький наїзд Казимира Великого на Червону Русь в 1340 р. З того то часу, по переведеній окупації сього краю, а оісля по опанованню Литви з рештою русько-українських земель, Русь-Україна затрачує досить замітно свої попередні здобутки, а деморалізована протекційною системою нового польсько-шляхецького чинника, чинить на полі духового розвитку тільки скорий поступ в бездільності і в повільнім упадку всякої мисли. А коли в тім напрямі ще находять ся які скарби, то світить тільки рештками того, що зістало з давньої величної спадщини, а про нові здобутки нема й думки. Як що денеде справді появило ся в літературі, то йому або бракувало основнійшого змісту, або оригінальности, або що важнійше — інтересу і зацікавленя. А навіть ідеологічний зміст життя в часах польської неволі не тільки бідний, але біднійший від того ж в XI—XIV в.; се час зазначений у нас летартичним упадком культури і ненормальною еволюцією свобід великих плантаторів зі всіма пересадними формами, які ніколи не виходили поза вузько етоїстичні забіганки. Се часи тої золотої безграничної свободи і безправа замикаючого в своїх рамах все те, що стоїть як раз в противенстві з етично і гуманними ідеалами правди і добра. З упадком державного життя на Русі і через підданне всього народу під польську неволю, нарід, що змів давнійше свому життю надавати у всіх сферах гарні своєрідні форми, під Польщею не тільки що затрачував свою індивідуальність, але що важнійше, затрачував чимраз сильнійше і свою лучність з минувиною і з її традиціями і забував політично-національний програм.

Справді дивно: триста літ стогнала Україна під польським ярмом, а ані разу не відважила ся досягнути серіозно за поверненням собі свободи. І крім початкових оружних протестів на Червоній Русі по її окупації, і крім поважно зорганізованого повстання М. Глинського р. 1506, ніде і ніколи серед руської верстви не чути відклику до революції. А знов льокально-масовий рух селян на Покутю 1490 р., зорганізований українським чи може молдавським проводиром, якимсь Мухом, хоч був зроджений економічним невдоволенням тамошніх селян, то одначе не обняв широких кругів народа і не зазначив ся ані пляновою організацією, ані навіть якимсь позитивнійшим результатом.

Хоч сам факт всіх тих протестів лежав на використаню народньої психіки, ображеної польським гнетом, то всі вони, як і початкові козацькі повстаня до Хмельницького, носили тільки знамена протесту поведеного доривочно, в малих розмірах і малим числом зрекрутованим в одної тільки класи. Се дає нам до рук доказовий матеріал, як сильно наш нарід був обдертий з державно-політичних почувань.

Новий зворот відродження датуєть ся від панованя Жигмонта III і Володислава, себто від періоду найбільшого заострення і реакції супротив православної Русі, коли то через видвижене релігійної унії, ухваленої берестейським синодом, дізнало народне терпінє свого кінця. Сей власне гнет, викликаний мотивами католицького інтересу зродив величну епоху нашого духового відродження. Вся та екстермінаційна польська політика, всі обиди, наруги латинства над предківськими віруваннями і найсвятійшими услівямп спасеня спонукали загрожену Русь виступити до оборони своїх святощів зі всім запалом духової зброї і обосічним мечем полемічної реторики відпирати атаки Польщі. І на основах ображеного почутя піднесла Україна не тільки правовірність своєї віри, але піднесла і стяг національний.

Засноване церковних брацтв по головних містах, друкарень, шкіл, могилянської академії, се все було спричинене стремлінням до піднесення в духового упадку і до піднесення свідомости національної. Ба навіть була надія, що Україна схоче використати бурливу революцію двох партій в р. 1607 (розбите рокошан під Ігузовом) і собі піднесе оружє. А був до того і гарний примір з західньої Європи, де весь католицький світ острив оружє до боротьби на смерть і живе в іновірцями. Але на жаль у руської шляхти, яка мала яку таку власть і вплив, а власне у Василя К. Острожського, почутє національности було надто прибите, а почутє монархічне не дозволило йому рішитись до радикальнійшого кроку. І анархія в Польщі зістала не використана.

Православні і солідарні з ними протестанти задоволили ся тільки обіцянкою скасованя виданих декретів против їх релігії і проектом реформи на полі телеранції. А може й тоді страх перед Кримом звязував руки і сили православних, а ризикувати війною, виставляючи нарід на руїну від Криму, видавалось для них надто легкодушним підприємством, і сумліне їм того не позволяло. Мабуть сей вапїр, який в своїм еще досить примітивнім способі кочовничого життя безнастанними набігами на

Україну такі великі жертви забирав нашій землі, і з анемічного її організму висисав до решти кров, не дав їй і в сім часі використати гарної нагоди. Мимохіть мусить ся закинути польському вправительству тяжку вину, що тільки століть віддавало східні руські провінції Татарам на руїну.

Наколи не більше як духове відроджене, так в кожнім разі на рівні з ним що до вартости, має в історії визвольного руху своє значінне і фізичне скріплене українського елемента на східних периферіях. І не чия инша як козаччини не смертна заслуга, що видвигнувшись в поважний мілітарний чинник, дала українській колонізації безпечну оборону перед татарською руїною, і дозволила знесиленій Україні набрати більшої сили і відпорности. Та не тільки Кримуви заставила козаччина там, але вона також зробила кінець і тріумфальному походу Польщини на Русь.

Як звісно, козаччина то з 1648 р., через свій щасливий успіх в кампаніях, заінаугуровала новий зворот і він викликав величезний переверот не тільки в дотепершній ситуації, але дав основу до иншого політичного укладу на північній сході Європи. Одначе зовсім хибний, наколи не легкодушний є погляд тих істориків, які в того поважного переконання, що піднята Хмельницьким революція була йно випадковим актом його приватної сатисфакції. Річ так зде не стояла: сучасники, які собі добре здавали справу зі всього, що виділи, підносять виразно, що Хмельницький підняв ся пімстити кривди всього руського народу, а звиваючи його до повстаня, підносив і покривдене совісти себто віри, і чинники соціально-економічно-національні. Було тут щось більшого як домова авантура Хмельницького, роздухана випадково до шалу домової війни. Чигиринський сотник, який брав участь в повстаню під Павлюком, і який брав участь в посольствах козаків до Варшави в 1637 р., а потім був вносив в самий Володиславом IV і мав бути втаємничений в його плани великої війни з Турцією, мабуть дивив ся на біжучі справи далеко ширше. Знаючи в чім лежав фермент невдоволення і напруження, він тільки яко найзручнійший, взявши діло повстаня в свої руки, надав сьому організації і певний напрям, тай підніс до політичного значіння. Ще перед самим початком Хмельницький ввійшов в змову з руським міщанством зі Львова, про його плани знав львівський єпископ, а львівські купці мали доставити пороху, рушниць і инших приладів, на закупно яких Хмельницький прислав 200.000 злр. польських. Тай в своїх

агітаціях чигиринський сотник взиває весь нарід до участі, а номенклатура, якої уживав в універсалах свідчить, що поза кривдами особистими і війська запорожського боліло його серце і за кривди українського народу (універсал до народу).

Нічо дивного, що на його поклик вся маса народу пішла: таких чутливих слів співчуття і такого глибокого зрозуміння кривд не чув руський нарід поза його універсалами ніколи переше, а ширина і піднеслість ціли, що йшла з тим у парі, вчинила сью акцію популярною і забезпечила той успіх, який осягнув. Тай не аби який хист показав Хмельницький на початку свого діла! Він так уняв за собою весь нарід, що сей не тільки повірив в його велике посланництво, але навіть зі своєї сторони віддав на жертвеник нового порядку всю фізичну силу, майно і кров своїх дітей. Та на жаль чоловік, який видів, в чім лежить основа зла, не потрафив збудувати нового будинку зі своєрідним характером. І коли зважимо пізнійший хід подій, то зобачимо, яку то мізерну сатисфакцію дав він своїй програмі. Зобачимо, що в перших часах Хмельниччини розумінне польсько-руського питання було дуже неясне. Козацький гетьман зробивши розрив з Польщею, розгромивши польські армії під Жовтими водами, Корсунем і Пілявцями, не використав як слід, своїх світлих побід, не пішов на центр Польщі на Варшаву, щоби подиктовати умови, як його до сього опозиція зложена з деяких полковників заохочувала. Уриваючи діло серед найгарнійшого успіху, зрікав ся тих користей, які мігби мати, і тим способом давав привід до дальших реванжів і проливу крові. Перші петиції, які вислав від війська до польських комісарів в 1648 р., ще перед Пілявцями, обіймають на велике диво в противорічю до шумного змісту універсалів плитко зрозумілі інтереси самого козацтва, яко військової класи. Побільшене реєстру до 12.000, заплачене несплаченого гроша і зміна ординації 1638 р. мали заспокоїти їх постулати. А що ж лишало ся для народу? Мабуть можлива гроза пімсти і нанесений страх українським панам мав бути тою нормою в більше людським відношеню до хлопів, а для правительства принукою — бути більше толерантним для руського елемента і православної віри. Гадки державні тоді у Хмельницького не йшли дуже далеко. Се прикре, але й нічого в тім дивного. Нарід, який був тільки століть понижений неволею і майже затратив понятя людської гідности, міг затратити і свою народну гордість, а ще скорше ідею державну, а по перерри-

ній традиції вироблене нового державно-політичного програму хочби в теорії потребує так часу як і досвіду, який дає звичайно тільки жите з своєю різнородністю обставин. І се наступило — але пізнійше.

Ся велика ідея знайшла своє викінчене аж доперва за Івана Виговського, а за жита Хмельницького тільки кристалізував ся і виховував ся розвій політично-національних думок: український проводир не підняв ся до сповнення всеукраїнських національних ідеалів, не перевів соціального визволення всієї маси українського люду і українсько-польського питання не розв'язав.

Хмельницький навіть не здобув ся відновити удільну руську державу, хоч можливість основати, чи відновити руське князівство була передвиджена сучасниками і духовні сфери і вся аристократична Україна сього сподівались на певно, тай сю думку піддавали і Хмельницькому, тільки чомусь не знайшла вона свого зреалізованя у проводира викликаного руху. Сам татарський хан і його помічник Тугай-бей, коли по корсунській катастрофі накинув ся з інтервенцією між Богданом Хмельницьким і польським гетьманом Потоцким, радив Полякам згодити ся на удільне князівство. А власне, мав хан запитати полоненого Потоцкого, чи могла би між Ляхами і козаками стати згода? — а на се відповів польський гетьман, що „не знає намірів ані думки Річи Посполитої, але се розуміє, що при слухних умовах Річ Посполита приступила би до згоди з козаками з огляду на спільну релігію, коби тільки могла знати, чого від неї козаки потребують“. Тугай-бей впадаючи в слово відповів на се: „Жадають, аби по Білу Церков мали удільне князівство, аби допущено їх до давних вольностей, аби до міст, замків ані хоругви, ані воєводи не мали права“. Тай Адам Кисіль, брацлавський воєвода, був найсвятійшого переконаня, що Хмельницький буде нове князівство і з сим переконанем поділив ся з примаєм, а злобні навіть говорили, że niedawny setnik Czehyryński, urojonu gorzałką i rucha, począł się tytułować księciem.

Здасть ся для початкового діяча було се щось незвичайне, а сам він мабуть уважав се за великий скок, а що найправдоподібнійше, пізнійша ханська політика злагоджувала горді заміри; чейже не по се Татари помагали, щоби помогти збудувати собі під боком нову, з воєнним устроєм державу. Небезпечність була для них занадто очевидна. Інший горизонт і новий смілійший круг ідей піддавала гетьману, підчас побуту

його в метрополії Русі, київська громада, де традиція руського жита була сьвіжіша. Привіт козацького гетьмана з нечуваним одушевленем київською академією і всею духовною ерархією, його розмови з патріархом, представителем православного світа, поставили перед новим руським месією иншу ролю і нові задачі з глибшим змістом. І сю зміну політичного погляду запримітили всі сучасники і в Польщі обясняли се впливом патріарха. Одначе, коли взяти під аналіз усі афоризми, які гетьман висловив в роздрозненю в лютім 1649 перед польськими комісарами, показує ся, що й по сім в його політично-державних мріях ще багато неясности і не достає їм якогось певного і систематичного пляну полагодити розбіжні інтереси Русі і Польщі. Хмельницький його не виробив, тай тому визволеню руського народу по Вислу і Люблинь з польського ярма виразних форм не зачеркнув. Але зарід ідеї держави видко вже в переговорах з комісарами з початком 1649 р. перед зборівською угодою.

Зборівські статі з 1649 р. представляють нам постулати козаків в далеко смілійших зарисах. Але в тій угоді тільки справа козацька і релігійна найяснійше обговорена і переведена — і їх інтересам присвячений цілий ряд точок. Одначе про вигляди прочого руського народу, яких вибавити з неволі підняв ся Хмельницький, і тепер не згадує ся. Його вертано навад в неволю панам і дідичам, а езекутиву приверненя його до послуху в воєводствах Київським, Брацлавським і Чернігівським брав на себе той сам гетьман. В тих воєводствах його власть адміністраційна мала бути значно більша.

Одначе всі ті згоди, так висше згадані, як і пізнійші, хоч як їх знаємо докладно, мабуть не можуть бути вірним доказом політично-національної свідомости і не були властивим виразом бажань, а тільки конкретною формою дуже обмежених і обкреслених постулатів. Що мрії про утворенє осібної держави були, хоч може наразі неясні, се очевидна річ, тільки тяжко було найти підстави на їх зреалізованє і треба було ще тяжкої борби і великої дипломатичної зручности, щоби в ривалізації окружних держав: Польщі, Москви, Турції і Австрії знайти санкцію самостійности.

Щасливий йно тільки був початок воєнний з р. 1648 і 49, та на жаль був він тільки вступом на дальші кроваві розправи в Польщю про свободу і еманципацію України. Цілих 10 літ пришло ся іще Україні видержати весь тягар і наслідки кровавих воєн; 10 літ греміли гармати на тихій передше Україні

і 10 літ лила ся кров; небо і землю порушували обі сторони і добували всіх сил, щоби себе поконати. Згоди, які по рішаючих кампаніях роблено, не можна назвати згодами, се були тільки перемиря і жадна сторона не додержувала їх: для Польщі вони видавали ся пересадні, а для України знов прикрі — були вони не чим иншим як іронією дійсних постулатів і дуже нужденною експіацією за 300-літні кривди і наруги. Тих десять літ боротьби — се хіба час дорогої практики для недосвідчених українських проводирів.

Щойно з повільною зміною попереднього режіму відбував ся нечуваний переворот соціальних відносин, видвигали ся нові питання, нові потреби, взагалі слідна була всюди праця повернути скоро назад те, що утратило ся за весь період неволі; сама якась несвідома сила пхала керманичів до формовання потрібної політичної програми на ліберальних своєрідних основах, а козацький гетьман, сей дематогітиран, який з початку умів свої товпи і орди держати в субординації, умів їх змусити шанувати уложені угоди, опісля став ся безсильним, тратив йно щораз більше на повазі, тай доходило до сього, що був змушений придушувати бунти, які супроти нього самого вибухали. Чим раз дальше тільки переконував ся, що на малих згодах з Польщею не може будувати будучої долі України, а через Татар знов не міг їй ніколи рішучого великого удару задати. Завсіди знаходив ся між Сцилею і Харабдою.

Неустанна боротьба між Польщею і Україною кипіла дальше, і чим дальше, тим більше виставляли себе оба народи наруїну. Невважаючи на всі успіхи, Хмельницина своєї мети, себто автономії України не досягнула, хоч уживала всіх сил і всіх можливих політичних комбінацій. Згадую про сі комбінації, бо були вони смілі в своїх помислах і здасть ся, були ділом Хмельницького. Чотири було таких комбінацій. По перше, се був союз з Татарами, завязаний на се, щоби пімстити ся за кривди і вибороти привилеї для церкви, школи і козацтва, себто для духовенства і нової руської шляхти в можливо як найдавших територіях. Але виконане не удавало ся вповні через се, що Татари станули на становищу еґотистичної власної політики — не дати ніякій стороні рішучої переваги. Кілько разів Хмельницький був близько своєї цілі і міг не тільки знищити польське військо, але і короля дістати в свої руки, так завсіди хан спинав і примушував до згоди на невідгідних мінімальних уступках. Так було під Зборовом, так було під Берестечком, так скінчило ся під Жванцем.

Знеохочений своїм союзником хапаєть ся гетьман до другого великого геніяльного помислу і стремить до утворення злуки трех держав під персональною унією одної родини. Для того женить гетьман свого сина на Молдавії, щоби через се Молдавію втягнути в інтереси своєї політики. Так само певно був замір зробити з Литвою, де мав власть Радивил, оженений з другою донькою Лупула. Але і сей плян упав через заходи семигородського князя і Польщі, які бояли ся сього союзу. Нічого не змогли і найдотепнійші забіги в тім напрямі: навіть мимо кидаких всеславянських ключів (sic!) не удалось упіддені турецькою неволею балканські народи привести до інтензивнішої участі.

Вкінці по великих неудачах, серед великого роздрознення і знеохочення мас до війни стає в 1654 р. згода з Росією в Переяславі. І в сій спіці видержав Хмельницький короткий час, коли ж опісля і Москва загарантованої автономії України не пошанувала і взялась до асиміляції українського дотеперішнього устрою з своїм московським, так Хмельницький поза плечима московського правительства ввійшов в нову спілку зі Шведами і Угорщиною в цілі застрашення Росії і поділу Польщі.

Одначе хибний погляд істориків, які думають, що Хмельницький хотів зовсім з Росією зірвати: він був нерав подражнений в своїх еґотистичних почуваннях, але доконаному факту злуки зістав ся вірним до смерти в заповіті.

Здасть ся, не відібемо ся зовсім від правди, наколи повіримо згодовам, що справа самостійности України могла б бути розвязаною, коли б лише при більшим вкладі енергії в останніх роках гетьманованя Хмельницького вложено в се діло більше старання. Коли сама Україна тільки ж разів уміла поставити Польщу над беріг пропасти, то могла її тим легше знищити, коли весь тягар війни зі всіма його трудними наслідками взяв на свої плечі Кароль X Густав, і коли він своєю хороброю армією здобув Литву, заняв Краків, Варшаву (катастрофи Польків 28, 29, 30. VI. 56 р.) і довів до того, що король мусів утікати з Польщі, а майже вся шляхта піддала ся новому протекторови. Як страшно була Польща zagrożена в своїй будучности, достаточною ілюстрацією буде переконане урядових сфер на віденським дворі, де про упадок і розбір Польщі говорено як про цілком певний факт. І тут, щоби до сього жадним

чином не допустити, рішено виставити помічне військо¹⁾.

Аби тим скорше добити Польщу, хотіло ся шведській дипломатії втягнути до війни страшного Полякам українського гетьмана і семигородського князя Ракочія, і їх амбіцію побуджувала шведська дипломатія смілими і оригінальними проєктами, які тільки може видумати найздник-політик, що не в'яжить ся ні традицією ні правами ніякими, а тільки реальною комбінацією йому вигідних плянів. В тім намірі 1656 р. в вересні поручив Кароль Густав своїм дипломатам, Якову Торнешельду, Іотарду Веллінгу і черцєви Данилови Олівенберту донче з гетьманом уложити союз і своїм послам дав широку в інструкціях інформацію, як мають Хмельницького просити до повного роведнаня в Московю. Дуже мудро постунав король шведський, коли радив своему приятелеві „імператорови непобідимих військ в Чигирині“ зірвати поки час необережно зроблену адуку в Московю. А і на підставі історичного досвіду, набутого з великої школи минувшини, представляв навіть можливі наслідки допущених помилок і звертав задалегідь увагу козацького правительства на ново утворену титулатуру моск. правительства, яка давала вже передчасний вираз його політичним забаганкам, бо ж влучучи між московські землі Україну з Володнєю, Поділем і Білою Русию, тим самим — як говорив шведський король — робив великий князь замах на самостійність України, як се подібно стало ся передше з іншими землями „на сході, заході і півночі“, що також ніколи до великого князівства не належали, як приміром Володимир, Твер, Новгород і інші.

Мефістофельськими хитростями представляв король і ті небезпечні евентуальности зі зреалізованя виленського договору і в осягненя польської корони: тоді — віщував він — певно покорить московський князь козаків і відійме свободу, яка йому з огляду на сусідство і відмінний устрій дуже невідітна (sic!).

Як виходило зі слів інструкції, повинен би був Хмельницький тим паче з королем получити ся, тому що на підставі договору уложеного між ними обома в Варшаві, зобов'язав ся був гетьман дати кородеви поміч, і се спільне шведсько-українське військо мало здобути Польщу, освободити Київ і Україну від московських гарнізонів і збільшити територію України новим здо-

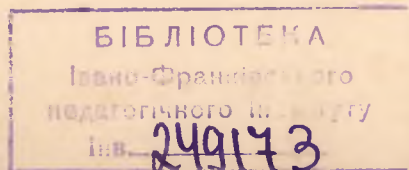
¹⁾ Трактат з 1. XII. 1656 р. за Фердинанда III і трактат з 17 мая 1657 р. за Леопольда.

бутком. І так за дану поміч против Польщі і Росії, або за переведенне порозуміння між ним і царем, обіцявав король Хмельницькому і дозволив йому утворити самостійну Русь-Україну по Вислу, а по Дніпру аж до Смоленська, а самому Хмельницькому давав в дідичність білоруське князівство з княжим титулом. Та що з того, коли півтора майже року шведські стараня розбивали ся, а Хмельницький був нерішучим, крутив, лавірував і зовсім отверто не пішов Шведам на руку. А може і тим разом перешкодив Крим, якого ні Хмельницький ні Шведи не могли змусити до толерантної позиції супротив України, і мабуть обі сторони не могли хана переконати, що в упадку Польщі лежить і їх власний інтерес.

Кільковікова традиційна згода з Польщею і вигоди, казали політичному розумови ханів не дозволити на руїнах Польщі класти угольний камінь для будови нової нації, яка мала великі рахунки з азійським найзником. Докази на противне, зачеркнені на тлі обставин, піддаваних шведською дипломатією, не переконали кримських володарів піти на стрічу бажанням шведського короля. І як з одної сторони не пішли вони на поміч Польщі, так з другої сторони не дозволяли і козакам заангажувати ся цілком до війни. З великою бідою вислав Хмельницький з Ракочим київського полковника Антона Ждановича з 10.000, але та поміч зовсім не відповідала ні тим обіцянкам ні плянам.

І так отже справа радикального поладженя польсько-українського спору упала¹⁾ через недоста енергічну акцію Хмельницького, а до того різні неясні напруження і підозріння між ним і Ракочим в справі евентуальних претенсій до поділу, і їх военні успіхи не дорівнювали сьому, що вимагала хвиля. А до того всього умер д. 27 липня сам Хмельницький саме тоді як розрушив в основах всі стихії горожанського і домового ладу, а не забезпечив на будуче долі Україні, ні в її власнім нутрі, ні в відношенню до сусідніх держав. Зістав ся тільки слід сеї безрезультатної довголітної борби веденої несамовитою пристра-

¹⁾ Про всі ті згадані попередно пляни говорять інструкції шведського короля Карла X Густава дані Якову Торнешельду і Іотарду Веллінгу, післаним до гетьмана Б. Хмельницького для переговорів о военнім союзі. Архивъ Юго-Зап. Росії т. IV. Франденбургі 25. IX. 1656, ст. 140—153. Крім того є ще друга інструкція дана послу Густаву Ділієнкроні, відправленому до Хмельницького і в Крим для уложеня союзних договорів. — Завихост, 10 априля 1657, ст. 223—251.

стю обопільної ненависти, — такою фактичною видасть ся його політика позбавлена на перший погляд ясної мети і добірних способів і певного методу на її досягнене. Через се пішли нінащо велічезні і грандіозні пориви народа. Їх прибив і звів до нікчемних результатів і гетьман сам в своїх поглядах доволі консервативний, що не зовсім гаразд числив ся з народніми постулатами, ані з голосами критики радикальнійшої старшини, та особливо, що ніколи не опер ся на народі, не утворив зорганізованої народньої платної армії, яка б завсіди стояла на гетьманський розказ, до чого його нераз звивали. Через се не завдав ніколи своєму смертельному ворогови рішучого удару, а противно давав йно демократизуюче оружє в руки до дальшого проливу крови. А ще прикрийший був наслідок сього факту, що питанє воєнного щастя рішав на своїй власній землі, і через се наносив таку рану своїй вітчизні, що її не гоїли навіть і найсвітліші побіди.

Смілі побідники инакше робили і перед ним і по нїм.

II.

Вибір Івана Виговського на гетьмана і його програма.

Не знати, чи якому глибоше мислячому сучасникови прийшло на думку, що з домовиною славного гетьмана згасла на віки зіезда щастя козацького війська, і що з небіщиком сходила до темного гробу і свобода козацької України, яка таким чудовим життям заблїсла? Чи було чие око таке прозїрне, що вже тоді бачило ті грізні привиди і тих нових віщунів будучої неволі України?

Може й були, але мабуть більше було таких, що опановані якимсь дивним прочутєм думали тільки про завтра. З одного добре здавали собі справу і по його смерті всі сеспостерегли, що вже нестало незломної енергії чоловіка, якого сильною волею все стояло і перед яким все дрожало; всі відчували неприсутність сеї сильної руки, яка грозою страху вмїла держати в карбах субординації невироблені і незгідливі елементи, а найменшу непокірність карає неублаганим мечем інквізитора.

Бистрійші політики вже й тоді були певні, що та тиша, яка по смерті Хмельницького панувала на Україні, була дуже непевною і що вона крила в собі много ферменту і недовіря до сього нового, ще не усталеного порядку, і всі без виїмка були

сього поважного переконання, що до кермовання державного корабля треба вибрати якогось чоловіка вишого характеру, з більшою моральною силою, знали, що в трудній хвилі треба організаторського таланту і мудрого законодавця, який би благодатною внутрішньою діяльністю зумів загоїти свіжі рани, втихомирить плач вдів і сиріт, і що найважнійше — забезпечити тривалий спокій під будуючу працю нових поколінь, охочих до роботи і до життя. І не аби якого труду треба було до сього нового діла, бо десятилітня війна полишила за собою незатерті сліди руїни: блискуча і повна гамірного життя Україна, що ще на початку революції купалась в соняшнім сяєві добробиту, тепер по десяти літах тяжких війн укрилась туманом смутку і предчутєм незнаного горя в будучині, а шалений дотеперішній гурган домової межусобиці, підсичуваний якоюсь невичерпаною демонічною силою непощадної мести, не вдав кінця слїному злу, а дальше зрошував землю невинною кровю і засївав українські простори трупами. Справді безмежним смутком і щирим сївчутєм навіяні описи руїни деяких земель на Правобережжю, владжені деякими чужинцями, що знали Україну давнійше¹⁾. Могло козацтво оспівувати славу безсмертного гетьмана, але простий нарід, знищений війною, пошестями і голодом та забираний раз-у-раз в ясир, проклинав гірко і тяжкими словами свою гірку долю на торгах Кафи, Царгороду і по мерзенних галерах „Руського моря“. Та до тепер рідко яка рука історика дїгкнула сього дразливого питання; але дійсно грозою переймають читача цифри і факти сього кровавого десятиліття...

Як сказано, настрій мас по смерті Хмельницького, охопленних непевністю про будуче, показував велику апатію до прикροї

¹⁾ Дуже переглядну ілюстрацію зруйнованої Полякви і Татарми Брацлавщини по зимовій кампанії в 1654 р., подав Люввик Кубаля в своїй розвідці під тит. „Затрачена країна“ — Kwartalnik historyczny, р. 1907, зомят IV, ст. 612—652. Брацлавщина — каже той сам автор — стала по кампанії 1654 р. руїною: як в лютім по відході Менглі Гірея 50 міст а 1000 церков лягло в повіль і в руїні, а яких 100.000 людей пігнано до Криму, то в марті сього року спалено і зрабовано 60 міст, а яких 200.000 забрано в ясир, не рахуючи залавлених немовлят ані тих, що від польської шаблі полягли (в Буші, Ободівці, Балабастеці, Бершаді, Демківці, Холдаківці, Куницях, Голзавівці), а по инших ріжних містах, свободах і селах також яких 100.000 забрано, не числячи поляглих в ступнів бою в голоду і огня. Ілюстрацію зруйнованої Брацлавщини можна без сумніву відвести і до инших провінцій, які зачепила війна.

руїнної минушини. Загал української людности стремів до чогось такого, щоб радше будувало і підносило набуті здобутки до вартости щастя для всіх. І до сеї великої задачі покликала чигиринська рада по смерті Хмельницького гетьманського канцлера, головного дорадника його за життя, а по смерті визначеного ним опікуна його одинокого сина. Був ним Іван Виговський, руський православний шляхтич з Овруцького повіту¹⁾, який через свої здібности і добре правниче приготуване виплинув серед филь революції до блискучої кар'єри. Вже за життя Хмельницького мав він щасте тішити ся найбільшим довірем небіщика гетьмана, і сей з ним ділив ся найвисшими почестями, властю і славою. Заграничні послы, дипломати, як і публична опінія приписувала канцлерови великий вплив на старого гетьмана²⁾: він не тільки що держав в своїх руках всі нитки заграничної політики — приймав і відправляв чужі посольства, яким довело ся бути на гостиннім дворі в Чигирині, але він також й настроював і приготував гетьмана до сих авдигенцій і навіть вкінці мав рішачий вплив в його домових відносинах, а в останніх хвилях життя був таки необмеженим майордомом. Так отже його діяльність зовсім не обмежала ся на уділюванню розпоряджень і інформаційних директив кількадесятьом писарам, які працювали в надвірній канцелярії³⁾, але через грізні уста гетьмана був могучий і ділом. І не диво, що по смерті свого великого шефа, представляв ся Виговський одиноким, найбільше компетентним кандидатом до гетманської гідности. Щоби збити з дороги задрісних емулянтів, забрав ся він сам до діла з незвичайною, вродженою йому зручністю, енергією і обережністю, а свідомість ваги хвилі, непевна, темна будучність і тисячні інші небезпеки з вні і в середині, вплинули на по-

¹⁾ Енциклопедія Ольтебранда під буквою „W“ містить ширші інформації про рід Виговських.

²⁾ Приміром шведські послы дуже часто в своїх письмах до короля звертають його увагу на велике значіння Виговського і просять його писати по при ріжні письма під адресою Хмельницького також і до Виговського (Архів Юго-Западної Росції ч. III, т. VI). Рівнож було такого погляду і польське правительство.

³⁾ Wyhowski hat in seiner Cantzley 12 schreiber, Polnische von Adel. пишує в січні 1651 посланці підканцлера Г. Раїзівовського до нього. Архів Юг. Зап. Росції III, т. VI, ст. 45. (Relation gethan durch die Cosacken des H. Unterkantzlers in Polen, welche den 13. Jan. aus Czehrin vom Chmielnitzkj abgereiset).

станову патріотичної старшини віддати державну керму не кому иншому як досвідченому, хоч старшому літами, одначе будучому ще в силі віку його канцлерови, чи — як нарід і козаки говорили — писарови. Фізично був він ще тоді сильної будови, а виразу поваги додавав йому високий ріст і поважний вигляд лица з орлиним носом¹⁾.

Що новий гетьман добре розумів свою ролю і енергічно забирав ся до свого завдання, се вже посвідчили кинені ним слова погрози в програмовій бесіді підчас численної Корсунської ради 1658 р. д. 26 серпня: вже тоді присутних уразила незвичайно отверта і сміла заповідь енергічної управи і сеї його доволі горді слова відбили ся голосним відгуком в Москві і у наших літописців. Повторив сю бесіду гетманську перед боярами московський сировоздавець, якийсь Николка Юдін, післяний до сеї наради умисне путивельським вовводою Миколу Зювіном. Як він доносив — Виговський прийнявши булаву його царського величества казав: „Нехай ся булава його царського величества буде доброму на ласку, а злому на кару, бо я схлібляти нікому не буду, коли ви мене вибрали гетьманом“²⁾. І дійсно, раз взявши булаву до своїх рук, держав її енергічно, та тільки на жаль може за часто надуживав її поваги — зі шкодою особистої, хоч в прикрих хвилях, коли видавало ся, що нема ратунку ні виходу з прикрої ситуації, серед опору опозиції і зависти старшини, прибитий до долу розпукою, брав ся її кинути, а шукати долі в затиші монастиря, або на більше вдячних услугах чужих держав.

Сеї то чоловік, православний шляхтич по батьках в давних віках, а з замолоду покликаним юрист і жовнір, значіннем перший по Хмельницьким, був справді мужем незвичайних способностей; здасть ся, дала йому природа всі прикмети, потрібні відрізнити себе від сірої товпи, прикмети, що пхають людей в їх кар'єрі чим раз вище. Попри освіту, був він зручний, навіть перебіглий, а до сього амбітний і відзначав ся великою

¹⁾ Goliński, Pamiętnicza księga (рук. бібл. Осолінських ч. 189, ст. 1180). Сеї то Казимирівський райця видів Виговського у Львові перед чуднівською кампанією 1660 р. і подав нам кілька черт його вигляду. По його словам Виговський „człek wysoki, nosa wielkiego, żółtej brody, — przywitał się z hetmanami z Potockim i Lubomirskim. Крім того Gazette de France: De Varsovie le 28 Août 1660.

²⁾ Акты относящиеся къ истории Южной и Западной Росції т. IV, ст. 43—45 (Отписка Путивельскихъ воеводъ съ распросными рѣчами лавутчика Юдина, о томъ, что говорилось на Войсковой Корсунской радѣ).

штукою уїмати собі рівних, а укривати свої далекі пляни, в якими тільки перед найщирішими приятелями звірював ся, а їх завжди умів вибрати і ужити в потрібний час до ціли. Одним словом, був уроджений на голову, але тільки на голову сторонництва, партії, але ледви чи відповідав на голову народа. Недоставало йому об'єктивности.

Хоч був побожний, будував і спомагав церкви, кождий день починав і кінчив молитвою на устах, а перед важнішим ділом прочитував акафист і давав милостиню¹⁾, то се одначе не перешкаджало, щоби, коли вимагала важна потреба, зробити з себе переверотного актора і навіть посвідчити ся кривою присягою, коби тільки видобути ся з біди²⁾. Доволі скрупулятний в виконанню релігійних практик у себе в дома і непохитний в православію, вмів одначе супроти інших віроісповідань руководити ся більше справедливою толеранцією як нпр. Богд. Хмельницький або його власна рідня, і як звістно, фаворитував арянина Юр. Немирича і інших. Закидали йому нерас, що був честолюбний, мстивий і сильно дбав про матеріяльне надбанне для себе і своєї рідні; особливо родина Хмельницького і її репрезентант Юрій мали гнів, що давний писар привластив собі скарби їх батька закопані в Чигирині і під Гадячом і їх ужив на свої ціли.

Будучи отже зручним політиком і добрим теоретиком в понятю тодішнього суспільно-політичного напрямку, а йдучи за практичністю, вироблював до своєї ціли собі відповідних людей; найрадше окружав ся своїми сторонниками і обсаджував ними полковничі уряди, але і від сих, яко своїх підвластних, жадав безглядного послуху³⁾, бо в державі, де урядники цивільні були

¹⁾ В Чигирині побудував Виговський мабуть будучи вже гетьманом при монастирі церков св. Тройці, а славного патріярха моск. Нікона спомагав церков. внарядем і книжками.

²⁾ Такий факт лучив ся при кінці 1658 р. Саме тоді гетьман стояв під Києвом і брав ся його здобути. Тимчасом князь Гр. Ромодановський замкнув під Варвою около 30.000 козаків, що йшли в поміч Виговському і грозив їм знищенням. Виговський, щоби виратувати військо з біди, відпер ся перед кийським воеводою Шереметовим своїх ворожих плянів супротив Москви, а через своїх відпоручників зложив присягу вірности. Сам же, коли від воеводи прибули до нього післанці, удавав хорого. Барсуковъ, Родъ Шереметовыхъ т. V, ст. 144—147.

³⁾ Даний острій наказ Гр. Гуляницькому під карою смерти не дати Москалям Конотопського замку, доки сам гетьман не прибуде йому на поміч, що й Гуляницький не вважаючи на великі страти зробив — будили в козаках і півнійше подив. Костомаров: Гетьмановане Юр. Хмельницького, ст. 173. Видане в 1905 р.

варавом і найвисшими військовими генералами — така безглядна субординація була конче потрібною. Супротив опонентів був він завжди безглядним, а практика якої держав ся: карати чи позбувати ся їх смертю що й тоді, як був певний ґрунту під ногами, а не в першій хвилі провини і обурення, давали вигляд підступного і лукавого поступовання.

Що такий одначе ритор був потрібний і міг мати добрі наслідки, про се переконали ся по смерти Виговського і ті, що на се нарікали і його повалили. Таки недовго по його смерті, коли підчас безрадного гетьманованя Тетері неутішений оркан анархії шалів по Україні, а різні партії побивали себе, якийсь козак на одній раді сказав мабуть глибоку правду висловлюючи загальний погляд, що „певно не було би того всього на Україні, якби був гетьманом небіщик Виговський“. І справді, мужів з такою ясною народньою свідомістю, перенятих такою любовю до свого народа, якого він ніколи не зрадив за марні почести сього сьвіта, рідко стрічало ся в тодішніх часах. Ніколи Виговський не споганив свого імени коштом свобод свого народа. А се рідкість між гетьманами. Величний доказ його патріотизму видимо приміром підчас Чуднівської кампанії 1660 р., де він по зложенню гетьманства, вже яко кийський воевода, брав участь в розгромі російського війська Татарами і Поляками. Тоді то, коли по кампанії прийшло до переговорів і Поляки знов думали угодою загорнути собі Україну, Виговський поза плечима польських гетьманів робив усильні заходи і навіть перетягнув до свого наміру татарську старшину, аби в точках умови була заїварантована самостійність і незалежність України¹⁾. А мав він тоді до козаків жаль і причину до пімсти. З того самого приводу і потім Польща, видячи в нім свідомого патріота, бояла ся його висувати на чоло козаччини. Так легкодушно умов, як Хмельницький і в тім замірі, аби зломати, він не укладав; тай був консеквентнійший і витривалійший в їх додержанню.

Та які там не були визначні прикмети Виговського, мужа стану і дипломата, то таки безперечно різко вирізняв ся прикметами свого характеру від грандіозних контурів психологічної фізіотомії Хмельницького. Передовсім яскраво впадає в очи брак у нього сього великанського етоїзму Хмельницького, з яким впарі ішла

¹⁾ Extract eines gewissen Schreibens von hoher Hand. Сучасна брошура.

з найбільшою об'єктивністю і твердістю безоглядність в жертво-
ваню для ідеї всього найдорожшого чи то свого, чи чужого.
Правда, і у Виговського яко у політика і державного керма-
ника переважала ві всім ідея, але тому фантому віддавав він
свої симпатії, добро, честь, щастя — так власне як і чуже, з біль-
шим вирахованем і не так пристрасно втягав ся до діла як його
великий попередник. Більша холодність, що виглядає з його пси-
хічних рис, каже вносити, що се чоловік докладно обчисленого
плану, представитель реальної політики — був проте контраст-
ом до фантастичного героя діла. Цікава йно річ, чому обопіль-
ний вплив тих двох людей і світоглядів не видав корисних
овочів?

Простому народови більше припала до вподоби вдача
Хмельницького і він вістав в піснях у нього популярним авто-
кратом-демагогом, а Виговський постійної популярности у народа
не виробив ніколи; хоч як дбав про опінію, не зискав її, хоч
догоджував, кидав грішми, поїв козацтво і удаючи п'яного сам
бавив ся¹⁾, то се була така неприродна штучність, що лише
часово схлібляла масам, серед якої свої аристократичности
укрити не зумів і зараз сю неприродність спостерігали.
Для зискання потрібної симпатії серед низших верств — чи то
для вибору його на гетьмана, чи для інших цілей, виручував ся
своїм швагром, за яким була віддана його рідна сестра —
Павлом Тетерою, і Тетері, як сей перехвалював ся перед Бе-
невским, мав Виговський в великій части завдячувати своє
гетьманство²⁾.

Простий нарід, який своєю вузкою суб'єктивністю чинить
нераз кривди навіть своїм добродіям, не пізнав і його діяльності
яко військового писаря, а упереджений до нього через його
минулність, ніколи йому не вірив і його імені не прославив
добрим словом, як прославив людей меншого значіння: Ничая
і Мороза³⁾. Що більше, підозрівано його завсїгда в сим-

¹⁾ Historya państwa Jana Kazimierza, т. I, стор. 303—304.

²⁾ Рукопис бібл. ординаріату Красінських ч. 312 містить в собі
кілька документів до тепер не виданих, що власне кидають трохи инше
світло на Виговського і на гадяцький трактат. Вони будуть видані
в матеріалами до Виговського.

³⁾ О скільки знаємо розпочав Виговський свою кар'єру десь в 30 р.
1630 на Волини при суді гродьким, а р. 1635 був він намісником лудського
староства. Памятники изд. врем. ком. т. I, ст. 148. Як знаємо, перший
раз його козаки пізнали підчас бунту р. 1638; тоді якраз він їдв до

натіях до Польщі і називано Ляхом, Литвином, тираном, гра-
біжником і наїздником Руси. Се вже зробило йому таку незаслу-
жену рекламу Запороже і домова війна.

Коли ж наостанку порівнаємо його діяльність з діяльністю
Богдана Хмельницького, то помітимо з повною сатисфакцією ві
всім поступованю Виговського більшу прямолінійність, а пере-
довсім побачимо у нього далеко виразнійше зазначену тенден-
цію сформулювати ясно провідну думку козаччини і сеї Руси,
про політичний програм якої дотепер ніхто не чув, а яка тво-
рила йно мало свідому масу грецького обряду, з якої до-
перва повстанне Хмельницького сотворило нарід. І сій власне
масі взяв ся новий гетьман приспінити його політичну зрілість,
утворити з неї державу і дотепер плястичним і невиробленим
формам надати вже камінні, скристалізовані форми. Користною
стороною для нового режіму було се, що попередні десятилітні
досвіди не були марними епіводами, а противно — великою
школою, яка наувчала зовсім не легковажити ніяких перешкод.

Але багато трудностей стояло і тепер на дорозі. Найваж-
нійшою справою для нового гетьмана було утверджене на геть-
манстві власної особи, щоб тим сильнійше розпоряджати спосо-
бами до поставленої цілі; треба було отже мати за собою як не
весь нарід, то бодай старшину, свідому свого завдання і готову
підпирати гетьмана так в щастю як в нещастю.

На разі, найважнійша справа себто вибір гетьмана пішов
скоро і гладко. Такого скорого і щасливого покінчення справи
гетьманства в жадній з сусідніх держав не сподівали ся, не
сподівали ся в Польщі, ні в Росії, ні в Швеції, ні ніде на
полудни. Як скоро вибір відбув ся, свідчив сей факт, що послі,
які ще за життя Хмельницького прибули до Чигирина, перетри-
мані там Виговським, звістили своїм кабінетам рівночасно і про
смерть Богдана Хмельницького і про вибір Виговського, як ду-
мали — прихильного їх власним інтересам¹⁾. Поспих справді був

козаків з польськими комісарами яко писар робити угоду. І другий раз
пізнали його не при добрій okazji, а саме 1648 р., як він по битві
під Жовтими Водами разом зі Стефаном Потоцьким дістив ся до татар-
ської неволі, з якої його викупив Хмельницький. Але Виговський і в по-
чатковій службі уймав ся кріпко за справами православних. Здасть ся,
пустив він в обіг кілька фальшивих фундаційних грамот на доказ
приналежности забраних церков до православних.

¹⁾ Справді умів дуже гарно записати ся в пам'яті чужосторонців

потрібний, а небезпеченства зі всіх сторін прискорили повільний хід подій. Можна було сумнівати ся, чи те все, що стало ся, було впливом політичної зрілості і зрозуміння ваги хвилі, і чи не була надприродна шгучність, яка навіть при всіх виглядах правильности укриває для будучности підозрілі симптоми анархії, — бо неправильности, коли взагалі про них при браку сталої реіляментації і сильної традиції можна говорити, — були. Чейже не могло уйти без невдоволеного нарікання, що через вибір гетьмана старшиною і певним обмеженням числом простих з кожного полку на двох радах, себто місяць по смерті Хмельницького в Суботіві дня 27. VIII. і дня 30. IX. на раді в Корсуні, сильно ображено і зігноровано славне Запороже, сю вольницю овіяну авреолею свободолюбної слави, се упривілюване забороло руськості і віри, горде помічу даною Хмельницькому, а їх тепер при виборі нового гетьмана зовсім не питали про дозвіл і апробату... Могли собі вправді політики в Чигирині розумувати і уважати за справедливе, що коли перенесено силу тяжости на Україну, то тим самим упадала і ціль демократичного Запорожа, — то таке розумоване уважали славні Запорожці за гірку кривду і їх думка зовсім не була така, і своїх привилеїв не думали вони добровільно зрікати ся. Взагалі українські гетьмани щось дуже косо дивили ся на Запороже і не доброю носили ся гадкою що до дальшої його долі. І вони се знали і бояли ся їх, а особливо бояли ся Ів. Виговського.

Але що ж було робити? Рекомендація великого небіжчика, котрий таки отверто, з огляду на непевність ситуації не брав поважно доконаного вибору свого молодого недосвідченого сина, підносила його повагу, а славна практика і великі прикмети¹⁾, як і посвоячення з родиною небіжчика усували сумнів, що хтось инший буде міг видержати в нерівній ривалізації без счевидного упадку. Певно, се не була думка самого Виговського, яку він висловив зараз по смерті Богдана в листі до воеводи Зювіна дня 16. VIII. 1657 р. — „вся старшина, писав він, поли-

давний гетьманський писар, коли всі чужосторонні післанці, шведські, польські, московські і інші висловлювали в своїх реляціях його похвальні річи про симпатії Виговського до їх правительств.

¹⁾ Державний архив в Відні. Лист посла барона Лізолі в д. 16. VIII. 1657 р. По його словам Wyhowski in locum Chmielnicii suffectus, magis metuendus quam Chm., maiores habet spiritus, plus prudentia, par negotio.

шила поки що гетьманом Юр. Хмельницького, а як буде пізніше — не знаю. По похороні відбудеть ся рада всеї старшини і деякої части черни, а що на ній урядять, не знаю“¹⁾. І так стало ся. Вибору Юр. Хмельницького і передше ніхто не брав серіозно, і він сам, видячи себе в глупій ситуації, на суботівській раді зрік ся гетьманства, проголосивши оправдану формулу: Я ще молодий і недосвідчений, даю вам право вибрати сего, хто найбільше здатний нести труди гетьманського уряду²⁾. І по довгих церемоніях і припрошуваннях перейшла булава в інші руки, а друга численніша рада в Корсуні ствердила ще більше власть нового гетьмана і знищила тих надії инших претендентів і неповну опозицію, если яка була. Оба ті вибори були однодушні, а невдоволеним треба було ждати слухного часу.

Коли так гарно укладали ся події для гетьмана, тимчасову тишину і наполохану фантазію людей лякали страшні привиди, а побільшували їх вісти повторювані з уст до уст; много було познак, які і спроваджували викликані обяви страху. В половині серпня, прихильний Україні молдавський господар Стефан, що в щастю України добачував і долю своєї нещасної країни, звіщав, що польські гетьмани довідавшись про смерть Хмельницького і розуміючи трудне положення України готовлять ся з походом і вже Камінець зробили збірним місцем; а секретар його, доповнюючи реляцію свого пана, радив не вірити і давному союзникови Ракочому, бо й він з недобрими планами носить ся що до України і переговорює навіть про се з Поляками³⁾. Менше-більше стверджував то само в своїх рапортах і брацлавський полковник Михайло Зеленський і радив милостивому генеральному писарю запорожського війська збирати чим скорше військо, щоби неприятелям не в себе в дома, а на їх власній землі дати відпору⁴⁾. Сподівались також і невірних, бо силі-

¹⁾ Акты Юж. и Зап. России, т. IV, № 4, ст. 3.

²⁾ Докладніше про сі параді і їх рішення знаходимо в літописи Самовидця, вид. 1878 р. ст. 54, у Рігельмана, ч. I, стр. 218 і в инших. По їх словам Виговський яко опікун сина Хмельницького тільки заступав молодого 16-літнього Юрія в гетьманстві і повинен був підписувати ся „гетманъ на тотъ часъ“. Але се все не зміняє річи.

³⁾ Акты Юг. Зап. России т. IV, ст. 1 і 2. Лист Георгія Стефана, молдавського господаря в д. 16 августа і лист секретаря господаря молдавського Николая Прилускаго в того самого дня.

⁴⁾ Письмо брацлавскаго полковника Михайла Зеленака къ генеральному писарю Войска Запорожскаго Івану Виговскому в д. 17 августа 1657 р. Акты т. IV, № 4, ст. 4.

стрийський паша двигнув ся під Тягинь, а Татар виділи недалеко Уманя, а їх авангарди залітали і під Чигирин; говорено, що й Турки готовили ся напасти на Україну¹⁾. Найбільшу несподіванку старшині і козакам вчинив таки московський цар: довідавши ся про смерть Хмельницького прислав він до Виговського і всього поспільства посла з жаданнем, щоби у себе сього мали за гетьмана, котрого цар схоче, себто Юр. Хмельницького, а не Виговського. Але се ще не був кінець: той сам посол приносив немилі постуляти, що обиджали сильно почуте козацької вольнодумности. Так скоро і вже категорично жадано списати реєстр і обмежити число козацтва на 40.000 (12.000 Запорожців, а 28.000 на Україні), щоби крім окупованого Кієва віддати в руки Москви Ніжин, Переяслав і Білу Церков і там в них дати уміщене для московських воевод, а на останок жадано, мов на глум, аби гетьман стягнув від народу присягу на вірність цареві²⁾. Страшно зворушила всіх та вість, і як каже літописець Єрдліч³⁾, мова того післанця була дуже в несмак всім козакам: посла сього зневажено, а йому сказано до очий, що вже Хмельницький умер, котрий присягав цареві, а з ним умерла і присяга.

Се все приспішило тільки вибір Виговського.

Хто хоче зрозуміти становище України в її міжнародній політиці і схоче пізнати програм діяльности нового гетьмана в його внутрішній політиці, то мусить пильну звернути увагу на згадані повисше перші елекційні зівди козацьких репрезентантів до Суботова і Корсуня. Особливо мали великий вплив на будучий хід полії сей другий вибір гетьмана в Корсуні і там відбуті наради. Було се щось в роді українського сойму, і в нім взяло участь висше духовенство, подковники, сотники і просте козацтво, з якого покликано по кількадесять осіб з кожного полку. Московські реляції називають сю раду повною (Запорожців на ній не було) а Виговський від тоді не укривав свого вибору перед Москвою і підписуєть ся на урядових документах яко гетьман. Та не тільки памятий був сей зїзд з доконаного вибору нового гетьмана, неменче важною подією були отворені при сій нагоді серед гучних забав наради, так дуже потрібні для зведеня на одну дорогу суперечних поглядів тодіш-

¹⁾ Ibidem № 4, 5, 6. То само стверджує в Варшави в висше наведенім листі австрійський амбасадор Лісоля.

²⁾ Універсал Виговського до чужих володарів. Архивъ Юг. Запад. Россіи т. VI. ³⁾ Joachim Jerlicz, Latopisiec, т. II, ст. 5.

нього козацького суєнільства і для унормованя доволі розбіжних політичних напрямків. Як видимо, заміряв гетьман надати своїй діяльности санкцію народньої волі і бажав через се убити можливу аітацію та усунути закиди на своє самовільне поступованє. Дуже мудро і обережно поступав новий гетьман; бояв ся брати на себе гніву і закидів за можливі будучі невдачі, а противно, хотів пізнати думку ширших кругів і поступати по спільно обробленому пляну. Як говорив на сій раді — він не хоче так робити як постував Б. Хмельницький: „При небіжчику Богд. Хмельницькім не було поміж нами ніякої ради, а нині, коли ви мене вибрали гетьманом, то я без військової поради нічого не пічну“¹⁾.

На докладнійший зміст корсунських нарад розкриває нам очи посланий умисне шпїон від путивельського воеводи „посадской человѣкъ“ Николка Юдін — і польський історик Рудавський²⁾. По словам сього останнього, Виговський бувши в плянів Москви вельми невдоволеним, скликав до Чигирини зі всеї старшини сойм і зробив в Чигирині конвокацію, а перед московськими воеводами закриваючи властиву ціль, удавав, що се наради в інтересі Москви і дотикають монополів і податків. Ся конвокація тревала цілу осінь 1657 р, та в ній — як він чув — задніпрянська старшина участі не брала і навіть сей вчинок назвала бунтом і заскаржила перед Москвою³⁾. Виговський, щоб конвокацію привести до успішного результату, послав до неприсутних старшин опата і взивав їх до згоди. Одначе даремні були просьби сього опата і решти старшини, бо вже дозрівала против Виговського сильна партія, на чолі якої стояв полтавський полковник Вдовиченко (Мартин Пушкар). Він повторив присягу великому моск. князеві і через свого посла уюминав Виговського, аби він не називав ся гетьманом і не чинив ніяких нових замахів против існуючого порядку. На тій то осінній конвокації запропонував Виговський козакам відновити союзи з сусідніми державами і обіцював в своїх бесідах для Руси найсвітлішу будуччину.

¹⁾ Отписка Путевельскихъ воеводъ съ распросными рѣчами лазутчика Юдина о томъ, что говорилось на Войсковой Корсунской радѣ. Акты, т. IV, ст. 43—44.

²⁾ Rudawski, т. II, книга IX, ст. 358—362.

³⁾ Ibidem. Сей момент не правдивий, бо при виборі і нарадах брала участь і задніпрянська старшина. Се тільки могло б в часті належати до пізнійшого виступу полтавського полковника М. Пушкара.

Така пропозиція дуже подобала ся полковникам і всім козакам і її прийнято з оплесками, а власне подобало ся пропонуване відновлене згоди і вічного союзу з Татарами. Москви не згадувано на сій раді ані словом¹⁾. Виговський крив на разі свою уразу і поздержував кожного, хто йно з чим небудь хотів против Росії відозвати ся. Одначе, здаєть ся, робив московському правительству медвежу прислугу иншим способом: будучи вташничений в його заміри, здавав в чорних барвах справозданє в поставлених постулятів Москви і достарчав опозиції сильних аргументів на Москву представляючи сї небезпеки, які звідти грозили Україні. Зі своєї сторони на позір ніби не радив ломати зложеної присяги, хоч сього горячо бажали деякі правобережні полковники, як нпр. уманський Мих. Зеленський і Іван Богун. Але се, так здаєть ся, чинив гетьман, як був в ширшій кружку менше певних осіб і, щоб замаскувати свою ролю перед всякими московськими посланцями-шпіонами.

Справді дуже трудною була ситуація гетьмана на початку нарад і треба було великої зручності і акторства, щоб позискати для себе більшість і виробити собі якусь партію і її нагнути до своїх плянів, — бо як знаємо з того самого жерела — представителі лівобережних полків не хотіли згодити ся на курс політики цілковитого розриву з Москвою; аж доперва по довгих переконаннях прихилено переяславського полковника Павла Тертю, ніжинського Григ. Гуляницького, прилуцького Петра Дорошенка і полковника іркліївського²⁾, а полтавський полковник Мартин Пушкар, що тільки на початку нарад був — хоч ніби згодив ся, але в дійсности, здаєть ся, поніс своє невдоволенє домів.

Притоку до найгорячішої і найбурливішої дебати в тім усім зїзді дали знані нам московські предложення. Гетьман, доки не знав настрою окруження і полкових товаришів, був дуже обережний і бодай собі самому не позволяв виступати остро против сих правительственных постулятів. Але як сї статі стали звістні всюди по Україні, до чого Виговський сам найбільше причинив ся — розсилаючи їх по всіх полках, до єпископів і до монастирів, і як опісля побачив з сього приводу всюди невдоволенє, особливо було велике обуренє, що доходи з аренд мали йти на жалованне для московських служебників і війська, і коли вся стар-

¹⁾ Ibidem.

²⁾ Акты Юг. Зап. Россіи т. IV, ст. 44.

шина була сильно застрашена заповітом обмеженя їх свобод, так Виговський на радї скористав з сього настрою, зложив булаву на руки полковників, бо — як говорив, в пунктах присланих царем написано, щоб відобрати від них вольности, а він не хоче бути гетьманом в неволі.

Сей театральний маневр зробив велике вражіннє. Судія Самійло Богданович і полковники, заскочені такою несподіванкою, взявши булаву, віддали її назад гетьманови і просили не кидати їх в труднім положеннї, а зістати у них дальше гетьманом, і вольности, які були передше, нехай такі лишать ся на дальше, бо вони всі разом будуть стояти за одно, щоби у них нічого не віднято. Навіть, як каже московська реляція, було на радї там по сій сцені много инших непристойних річий; „і прирадили післати до тебе великого царя післанців бити чолом. І гетьман Іван Виговський за словами всього війська, що було на радї, взяв булаву, і всі в душі покріпились, що будуть разом за гетьмана і за вольности стояти“¹⁾. Для заспокоєня України розіслав гетьман після постанови по всіх полках універсали з запевненєм, що вольности їх зістануть ненарушеними²⁾.

Ще мав гетьман охоту, може і надію по доброму залагодити з Москвою спірні справи, хотів зїхати ся з московським воеводою Григ. Ромодановським в Переяславі і учинити з ним договір в справі обопільних відносин і спільного походу на Поляків, які збирали ся під Тернополем і натискали на козацькі залози в Пінську і Корці³⁾. Але як побачимо, до сього не прийшло, а гетьман на разі вислав досить покірне оправданнє.

Людно і гучно було в сїм малім і забутім місточку підчас нарад козацького цвіту-інтелігенції. Богато справ вже полагодили, але ще досить лежало на дневнім порядку таких, що їх треба було конче гарно і мудро полагодити, бо на їх фундаментах мало ся будувати дальшу долю козаччини. Навіздило ся до Корсуня також богато і заграничних послів, щоби повитати нового гетьмана і предложити новому правительству до затвердження умови взаїмного позитя. Приїхав з заморя зі Швеції, де був в службі, і Українець Юр. Немирич з дипломатами для заведення

¹⁾ Акты Юг. Зап. Рос. т. IV, ст. 34—36. Отписка кievскихъ воеводъ, съ вѣстями о намѣреніяхъ козаковъ и ихъ сосѣдей, о событіяхъ въ Украинѣ, о Корсунской радѣ и проч. 1657 г., октября 9. Реляція ся списана Андрієм Бутурліним по словам очевидця, капітана Андрія Чернишова, післаного в Корсунь 27. IX. звідки вернув 8. X.

²⁾ Ibidem. ³⁾ Ibidem.

згоди і з днем повороту на Україну лишив ся вже ту на завсіді; він то по словам київського воеводи Андр. Бутурліна перебуваючи постійно при Виговським намовляв його до всього злого. Крім того від довшого часу бавив в Чигирині инший шведський дипломат Густав Ліденкрона і опат в чернецім одягу, від давна добре знаний козакам чернець Данило (Олівенберт), призначений на посередника, який під скромною ношою православного монаха возив до Штокгольму кореспонденцію. Був тамже і післяний від Поляків волинський каштелян Станислав Беневський, були відпоручники Турції, Криму, Волошської і Мультанської землі та Австрії¹⁾.

На дипломатичних конференціях з чужими послами, що відбували ся підчас їх побуту, дець в першій половині жовтня, між перервами корсунських соймових нарад, починив гетьман поважні заходи коло заведеня ліпших відносин з сусідами, а то між Україною а Кримом, що від давна так сильно підривав крила політичному розмахови України в справах внутрішньої і заграничної політики. Безсумнівно, се був великий крок вперед, і в тім лежала велика заслуга політичного розуму нового гетьмана і шведської дипломатії. Бодай тепер, на короткий час удадо ся здобути Україні побіду над польськими впливами, що хотіли мати в Крими спосіб держати на увязи Україну, що й фактично від 1654 р. було. Як знаємо з кількох письмених поручень, даних висланим до Криму послам і дипломатам, то польський ряд все клав на них тяжкий обовязок прихилити ханів, щоб конче відвели Україну від злуки з Москвою і Швецією, а в найгіршім разі, щоб через воєнне поготове держали її в неутральности²⁾.

Вправді не маємо змісту сеї уложеної і заприсяженої згоди, але від сього часу в ханській політиці слідно зміну і кримський володар став вірним союзником України за весь час гетьманованя Виговського³⁾. Так само погодила ся і Туреччина, і в поході Турків 1658 р. на Семигород козацькі

¹⁾ Архивъ Юго-Зап. Россіи т. VI; Акты т. IV, ст. 34—36.

²⁾ Дуже гарно зібрані і висловлені жаданя польського правительства містять „Instrukcyя od Jego król. Mości do Hana Krymskiego szlachetnemu Romaszkieviczowi dana“. Руконись імператорської бібліотеки F. IV, ст. 232—236. Інтересно, що правительство поручає ханови, щоби він посередничав в згоді і дозволяє обіцяти Хмельницькому і Виговському великі уступки, але тільки для них самих.

³⁾ Про згоду вже довершену згадують часто моск. реляції з України і барон Лісоля.

війська помагали здобувати столицю Ракочія, а посадити там другого „підніжка“ Акація Барчасая¹⁾.

Кульмінаційною точкою сеї славної корсунської ради, а разом також і найбільшим ділом, яке по ній вістало — се буде мабуть заціпно-відпорний договір з Густавом Карлом X королем шведським, в інтересу якого від кількох літ тягнула ся велика північна війна, що заняла Росію, Польщу, Прусію, Данію і признала перевагу мечови Карла X. В спілці з тим союзником будував новий гетьман плян великої самостійної України, плян, що, коли б удав ся, зробив би Виговського новим великим основателем, вчинив би його автором нової великої держави, а імя його освятив признаннем більшої вдячності від будучих поколінь, як котрого з попередників.

Наведу дословно зміст сього акту, що гарантував самостійність України, а то для того, що зміст сього історичного акту до тепер був зовсім незнаний і він кидає сильні промінні світла на смілість поглядів тодішніх політиків, яким нерас історики закидають незрілість і вузкоглядність в їх на погляд скромній діяльності. Згаданий сей договір носить на собі дату д. 6 жовтня 1657 р. і був уложений уповажненими комісарами обох сторін — як там сказано — на постійну вічну приязнь для обоїльної любови, на злуку оружа против спільних ворогів, що посміли би, або схотіли би на шкоду котрої небудь сторони получити ся, з виїмкою російського князя, з яким військо запорожське хоче заховати союз і вірність ненарушеними. Коли би котрийсь зі згаданих союзників довідав ся, що хтось з неприятелів на котрогось зде промишляє, так має зараз повідомити його і, щоби відвернути шкоду мають оба разом або сепаратно воювати аж до кінця. Кожда сторона зобовязуєть ся другій замирений сприяти і одна без другої ніколи не сміє укладати ніякої згоди, а передовсім не сміє укладати ніяких плянів ні акцій з ворогами свого спільника.

До сих загальних уваг долучені в другім артикулі також детально вичислені, реальні умови, що ілюструють наглядно силу поємности молодої козащини, як і полет духа її провідників, якого бракує дальшим політикам з часів руїни.

Поодинокі точки звучать:

1) Військо запорожське прилучаєть ся до всякої офензивної

¹⁾ Hammer-Purgstall: Geschichte des Osmanischen Reichs, т. VI, ст. 34.

конвенції з виключенням тільки московського князя і супротив нього військо не піднесе оружя.

2) Найясн. король шведський має признати і оголосити запорожське військо разом з підвласними йому провінціями за вільний і нікому не підлеглий нарід і має перед всіма ворогами боронити його свободи і прерогатив.

3) Границі посідань зап. війська будуть признані і оголошені не тільки до берегів Висли, але найясн. король приобіцяє дотягнути їх до границь Пруссії і також pomoже здобути спільним оружьем сі бажані території і замки і віддасть їх до рук зап. війська, а на Литві дасть їм воеводство Берестейське і Новгородське аж до ріки Березини.

4) Коли ж Біг поблагословить оружя обох союзників, що зможуть польського короля за Вислою посадити, то може він бути вибраний спільною згодою і то під тою умовою, що на підставі присяги належимо буде перестерігати приязни, свободи і границь зап. війська.

5) Коли б коли корол. величеству лучило ся з Поляками погодити ся, то має годити ся не інакше, доки Поляки не признатимуть зап. війська разом з підбитими провінціями за вільний нарід і не зречуть ся раз на завсіди всіх своїх претенсій. Згадані повисше границі мають не тільки ствердити ся спеціалним скриптом, але і присягою, а за ретельність їх має заручити король і ряд Швеції.

6) Обі сторони мають дбати, щоби на будоче між Пруссією і військом запорожським не занепадала обопільна кореспонденція і купецькі інтереси.

7) Як випадє потреба, дозволить найясн. король в підвласних йому провінціях громадити і спроваджувати в них скільки буде потрібно офіцерів і війська, як також поводить вербувати і спроваджувати всяких ремісників і механіків.

8) Нехай буде вільно зап. війську давати тамошнім купцям і підприємцям робити, скуповувати і посилати всяке оружя і амуніцію і нехай буде вільно обоим сторонам провадити морем і сухопутем свобідну торговлю і вона має бути вільною від цля і податків ¹⁾.

¹⁾ Архивъ Юго-Западной Россіи т. VI, ст. 333—337. Договоръ о военномъ союзѣ между гетманомъ Иваномъ Виговскимъ и шведскимъ королемъ Карломъ X Густавомъ, составленный уполномоченными обѣихъ сторонъ въ Корсунѣ 6 октября 1657 г. Перша статя, що містить тільки загальний начерк спільних зобовязань, носить дату 6. X. 1657 р. і в тільки відновленням давнішого союзу.

Такі то форми мали сі смілі контури плянованої будівлі великої і могутчої України, відбудованої при помочи германського світа — Швеції і Пруссії. Зовсім не була се „Мала Русь“, що як гадує належала до пня „Великої Русі“, а мала собі бути величю державою, окремішньою від московського царства. Нехай собі буде Московщина Великою Русію, а ми вдоволимо ся Малою Русію і вона для нас вигідна — сказав московському слову гетьман, як сей перед гадяцьким трактатом відмовляв гетьмана від згоди з Польщею і дуже бив на злученє України з Росією ¹⁾. А тепер українські автономісти хотіли під покровом сеї Малої Русі злучити розбиті і порозкидані її землі в Червоної, Білої і Чорної Русі та в Україні утворити в круві великих народів нову рівнорядну — могутчу державу. Вже навіть почасті повискали санкцію на її самостійність, заїварантовану деякими європейськими державами, річ дуже основного значіння, факт, який в новітніх державах не обходив ся ніколи без згідного порозуміння, або бренькоту оружя і проливу крови невдоволених сусідів. Клясичні приміри подібних асекурацій подають нам пізнійші сукцесійні застереження французького короля Людовика XIV, або й сама прагматична санкція Кароля VI, батька Марії Тереси.

Тай певно не були глухим гомоном затопленого дзвона ходячі здогади глибших своїх розумом сучасників про дальше ідучі гетьманські мрії; чули вони, що гетьман носив скриті заміри знесидити Москву, а дальше виповісти велику війну Криму і його знищити ²⁾. Воно й дуже правдоподібно, а се значить, що гетьман хотів то само зробити, що опісля від гетьмана Самійловича чинила Москва для своїх велико-державних ідей.

А дорога до сеї мети видавалася доволі легкою, бо немало помагала діму рекляма, вироблена Україні великою революцією Богдана Хмельницького і доволі затемнена ситуація на

¹⁾ Друга статя обіймає зобовязання самих козаків, і під сим договором стоять іно підписи козацьких комісарів: Юр. Немирича, обовного Івана Ковалевського і полковника Івана Федоровича. Носить вона на собі дату 8. X. і була дана Густаву Лілієнкроні для передавання королеви до підпису.

²⁾ Акты Юг. Зап. Рос. т. IV. Статейный списокъ дьяка Василя Михайлова Кикина і пр., ст. 144—166.

³⁾ О тім пляні часто згадує в своїй рукописи Голіньскій. Мусів бути сей гетьманський замір звисний в Польщі ширше, коли о нїм згадує також в своїх депешах і барон Ліволя. То само нераз повтарають в своїх доносах Січові проводирі.

горизонті східної Європи. Але на жаль історична Немезида не дала Україні в уділї самостійности: нещасте домашньої революції висуненої на Лівобережжю москвофільською партією, перекупленою і здеморалізованою благочестивим сусідом, були тим чорним лихом, яке впхнуло Україну в вир домашньої війни, даючи цьому періодови по всі часи характеристичну назву — руїни. А гарно обдумана справа незалежности вимагала передовсім попертя цілого народу, його єдности, а особливо сильної зорганізованої власної армії, до чого гетьман почав в тім напрямі робити певні кроки. Зовсім не була далеко до досягнення намірена ціль, і оскільки вона була ближшою, остільки видавала ся гарнійшою і більше привабною.

(Далі буде).

Генерал артилерії в. кн. Руського

(з архива Немиричів).

Подав *Вячеслав Липинський*.

Маючи надію найти щонебудь нове для характеристики та біографії Юрія Немирича, сього визначного учасника Гадяцької унії, її автора, як кажуть, — взяв ся я переглянути рідний архив, чи краще кажучи, мізерні останки колись м. б. великого архива, що належать тепер до одного з нащадків т. зв. олевської лінії Немиричів.

Одначе для характеристики Юрія в сих останках довелось найти не багато: кілька маєткових справ, кілька маніфестів внесених до іроду в приводу заїздів, та й годі. Матеріал як бачимо скуций. На підставі його можна тільки сказати, що Юрій, як всі зрештою його сучасники, в сусідському життю був людиною досить неспокійною. З поміж звичайних маєткових справ трохи більше характеристична для першої полов. XVII ст. справа його та двох його братів — Степана і Володислава зі Станиславом Чудовским. Тягнеть ся вона, як звичайно, дуже довго, а починаеть ся з того, що Чудовский в 1632 р. — отже в часах горячкової кольонізації „kresów“ — заклав слободу на „урочищі або селищі Рокитно“. Се не подобалось властителям сусіднього Приборьска і претендентам на сї ірунти — Немиричам і ось вони посилають свого „слугу і урядника“ Корчевського

„у innych niemało sług y bojar y poddanych swoich“, котри „słobode porabali y posiekli, wyrzucili y na tym mieyscu szubienice postawili... ludzi z tey słobody rozegnali“.

Крім того зробили багато шкоди:

Записки Наук. Тов. ім. Шевченка, т. LXXVІІІ.

„drzewa bartnego ze pszczołami pultore tysiąca zrębali y z tych wszystkich barci pszczoły wykurzyli y miody pobrali y do Przyborska na wozach dwudziestu y dziewięciu odwieźć rozkazali“,

покосили сіно і т. и. Все се Чудовский оцінює, рахуючи:

„drzewo każde po dwie kopie groszy litewskich, stug siana każdy po szesnascie złotych, miodu na dwa tysiące dziewiędziesiąt złotych...“ (Док. N. 81).

Особливо завзято воює Юрій зі своїм родичем, братом у других — Йосипом-Карлом (Józef-Karol) Немиричем (з олевської лінії), загарливим католиком з православного; шкоду, яку Юрій зробив йому та його батькови своїми заїдами, Йосип рахує на кількасот тисяч і згадує про се навіть у своєму заповіті. Юрій зі свого боку позиває Йосипа за те, що він не хоче відступити належної Юрієви четвертої часті Олевських дібр.

Осе й все що дотикає Юрія. Як в життю так і в архивальних слідах сього життя, його покривджено на користь брата Степана, для характеристики котрого маємо тут повніший та значно цікавіший матеріал. Воно зрештою не диво: для пізніших власників сього архива, Немиричів, вже Поляків і католиків — більше вартости представляли документи Степана, улюбленця короля, наверненого на католицтво аріянина і в результаті першого та й одинокого сенатора в роді, що причинив ся до побільшення splendor'у Немиричів в шляхетській Річипосполитій, — чим сліди діяльності Юрія, сього тільки майбутнього канцлера в ефемеричнім великім князівстві Руським, а що найголовніше — поруч аріянства — прихильника і сторонника ненависної загаломи шляхетства козаччини. В результаті старанно ховало ся все що дотикало ся Степана, а по Юрієви лишилась тільки небезінтересна м. б. для його спадкоємців з матеріального боку пачка масткових паперів і ніяких слідів його незвичайно цікавої та бурхливої суспільної і політичної діяльності.

З актів, що доторкають ся Степана, для нас найбільшу вартість має привілей виданий йому королем Яном Казиміром 11 червня 1659 року на „генеральство артилерії великого князівства Руського“. Подаємо сей привілей в цілости в тій формі, в якій він дійшов до нас, тобто в формі сучасної обляти в сандомірському гроді.

Veniens personaliter ad officium et acta praesentia castrensis capitani. sandomirien. generosus Joannes Ferberyn, regiment-qua-

magister magnifici Stephani Niemierzyc obersteri sacrae regiae maiestatis, nomine eiusdem magnifici obersteri obtulit officio praesenti literas infrascriptas sacrae regiae maiestatis in pargameno descriptas, sigillo regni in zona argentea ex filis contexta appenso communitas, manu propria sacrae regiae magestatis subscriptas, saluas et omni suspicione carentes, quas literas petiit idem offerens ex certis rationibus ab officio praesenti suscipi et eas actis officii sui inseri. Officium actaque praesen. ad affectationes offerentis literas easdem ab eo suscepit, eas actis officii sui inseruit earumque originale offerenti illico extradidit. Quarum literarum series est talis:

Jan Kazimierz z bozey łaski król polski, wielkie xiążę litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckie, żmudzkie, inflantskie, smolenskie, czerniechowskie, a szwedzki, gottski, wandalski dziedziczny król. Oznajmujemy wszem wobec y każdemu z osobna komu to wiedzieć będzie należało niniejszym listym naszym. Niemożemy lepiej y dostoięństwa naszego y dobra pospolitego w swoim zachować vigorze, iako gdy sobie do obrzędow y godności wojskowych takowych przybieramy mężów, których by nam krwię rodowitość zacnem i ozdobia postępkami w oczach naszych stawiała zaleconemi. Aczkolwiek bowiem maiestat królewski namniey udziałnych niepotrzebuie okazałości, sam przez się wrodzoną swiätłością panstwa oświecac sposobny będąc, iednak tym kształtniey sobie poczyna, gdy do functiij poważnych zacnością familij y cnot wspaniałością wslawionych ludzi powoływa, ktoremi iako droga perła mniejszemi otoczona kamieniami dwoiaki siebie blask zwykły odbiiać. Nawet y samo dobra pospolitego zatrzymanie w swey klubie trwać doskonaley nie moze, iako gdy odważnych kawalerow zasługi należytemi bywają udarowane nagrodami, żeby tym sposobem y zacne dzieła ich w niey nie były uposledzone wdzięczności, y przykładem onych zachęcen i drudzy zostaiąc do podobnych sie przeciwko nam y rzeczypospolitey zaostrozali chwalebnych postępkow.

Urodzony Stephan na Czerniechowie Niemierzyc, oberster nasz, zaiste y domu starożytnego znamienitością y odwagami swemi własnemi, ktore paroxyzmami niebezpieczeństw zdjętej oyczyźnie tego mianowicie niespokojnego czasu dzielnie wyświadczył, tak nam w swiężey zawsze zostawa pamięci, że tysz do ozdobia tych zacnych przymiotow onego zawsze przychylnemi zostawamy; wiara iego nigdy nienaruszona, ani lekkością y obietnicami ku naszym nieprzyiaciom uwiedziona y nakloniona, męstwo nieprzełamane, rostopność w dobywaniu fortec y inne, które sie w nim znajdują, ozdoby zaprawdę do tego nasz scisle pociągają, żebyzmy ię dalszemi opatrzyli praeroga-

tywami. Dla tego za rzec słusną bydz rozumielismy, abyzmy mu generalstwo altyleriy wielkiego xięstwa Ruskiego dali, conferowali, zlecili, y poruczyli, iakosz ninieyszym listem naszym ze wszytkiemi godnościami, praerogatywami, obuentiami do tey godności należącemi daięmy, conferuiemy, zlecamy, poruczamy y onego odtąd generalnym artyleriy wielkiego xięstwa Ruskiego czeniemy y naznaczamy. Względem ktorego ciężaru od nasz na siebie włożonego od każdy osoby całego woyska czudzoziemskiego do wielkiego xięstwa Ruskiego należącego w służbie woienney zostaiący będzie miał honorarium, to iest na miesiąc złoty ieden. Kwoli czemu pilność wszelaką y staranie będzie miał o polney armacie w dobrym zawsze porządku oną trzymaiący y chowaiący, co wszytkim komu to wiedzieć należy, osobliwie wielmożnym, urodzonym, slachetnym, hetmanom tak koronnym iako y wielkich xięstw Litewskiego y Ruskiego y innym generalom, pułkownikom, obersterom, obersterleytnantom, rotmistrzom, kapitanom y innym officierom, takze wszytkiemu rycerstwu do wiadomości podaiący, mieć chcemy, aby pomienionego urodzonego Stephana na Czerniechowie Niemierzycy za prawdziwego generała artyleriy wielkiego xięstwa ruskiego mieli y znali, ludowi zaś, który pod commendą iego zostawać będzie, ostro przykazuiemy, aby sie we wszytkim do woli iego stoszuiący wszelakie mu posłuszeństwo oddawali, na co sie dla lepszey wiary ręką naszą podpiszawszy, pieczęć koronną przycisnąć roskazalizmy. Dan w Warszawie dnia XI miesiāca czerwca roku panskiego MDCLIX, panowania krolestw naszych polskiego XI, a szwedzkiego XII roku. Generalstwo artyleriy wielkiego xięstwa Ruskiego urodzonemu Stephanowi na Czerniechowie Niemierzycowi, obersterowi i. k. m. Jan Ignacy Bekowski podkomorzy chełminski. Locus sigilli maioris cancellariae. Jan Kazimierz krol.

Actum in castro sandomiriensi feria sexta post festum sanctae Margarettae virginis et martyris proxima anno Domini 1659.

Ким був сей новокреований генерал „руської артилерії“? За які заслуги дістав він сей високий уряд в великим князівстві Руським і чи приймав він яку участь в повстанню сього князівства? Відповідь на сї питання могла-б кинути нове світло на історію здійснення мрій безсилою — бо вже відірваного від народніх мас — українського панства, мрій звістних під іменем Гадацької умови. На жаль наші документи не дають такої відповіді, тож постарасьмося тільки подати тут в коротких рисах біографію Степана Немирича, опираючись на найновіших таї одиноких (на скільки знаємо) звістках про нього

у Геленіуша¹⁾ (Івановського) і Ролле²⁾, доповняючи їх — що-до Гадацької умови — листами друкованими в III томі київських „Памятників“.

Степан Немирич, як вже згадувалось, рідний брат Юрія та Володислава (він був наймолодший в трьох братів) був сином Степана подкоморія київського і старости овруцького (пом. 1630 р.), а онуком Андрія, від якого пішла т. зв. черняхівська лінія Немиричів. По батькові брати дістали в спадщину значний маєток „12 місточок і 75 сел“³⁾ та „нову віру“ — аріанство. Степан, як і його брати, учив ся спершу в Ракові, а потім в аріанській „академії“ в Киселині на Волині; освіту свою він докінчив так само як Юрій за границею під приводом ученого аріянина Криштофа Любенецького⁴⁾. Ролле вважає Степана найбільше освіченим з братів, до такого висновку одначе не бачимо ніяких підстав — противно, більше освіченим треба вважати Юрія, автора кількох праць в польській та латинській мові⁵⁾.

Докінчивши освіту Степан вертає на Україну. Його приїзд Ролле кладе на 1650 р.⁶⁾, хоч в другім листі згадує про його участь в луцьким соймику 15 марта 1649 р; се останнє правдоподібнійше, бо маємо звістку, що сього-ж таки року брати віхавшись в Торуні, поділили між собою батьківщину⁷⁾.

В Польщі Степан пробув не довго, тільки до 1663 р.; переслідування аріян примусили його емігрувати за границю. Він оселив ся в Найдорфі на Шлеску і пробув там спершу як емігрант, а потім як би посол, котрому король „довіряв інтереси Річипосполитої при бранденбурьким дворі“⁸⁾, до 1680 року. Того року вернув він до Польщі і перейшовши зі своїм сином Володиславом на католицтво, оженив ся вдруге з Тересою Опалінською дочкою великопольського генерала; оселив ся він

¹⁾ Helenijusz, Wspomnienia lat minionych. т. I, Краків 1876. Автор в своїй розвідці йде за Вячеславом Руліковським, котрий мав в своїх руках „багато листів“ Ст. Немирича (ст. 334).

²⁾ Dr. Antoni I. (Ролле) Opowiadania Historyczne. Ser. III. Niemieruzce. — Майже нічого не дає розвідка О. Фотияського про Юрія II-ча (Вол. Ист. Арх. Сб. I, 1896).

³⁾ Ролле, Niemieruzce ст. 202. ⁴⁾ ibid. ст. 216.

⁵⁾ Лукашевич — Ierzy Niemieruzc (Bibl. Wars. 1860, т. II) подає реєстр творів Юрія Нем. на ст. 369—370.

⁶⁾ Ролле, ib. ст. 248.

⁷⁾ Helenijusz, Wspomnienia... ст. 328.

⁸⁾ Helenijusz, ib. ст. 337.

в Великопольщі, в Кобиліні. Новоявлений і „ширий“ католик вписав ся зараз до тамошнього брацтва „св. Анни“ як київський каштелян; в 1682 р. став київським воєводою, помер 1683 року¹⁾.

Для нас найважніший той час, коли Немирич перебував в Україні від 1649 до 1663 р. і особливо цікавою була-б його діяльність перед 1659 роком, котрий приніс йому сей високий уряд в вел. кн. Руським. Про те в блідих і нечисленних слідах сієї діяльності годі знайти хоч слабонькі натяки на участь Степана в змаганнях і подіях, що попереджали собою Гадяцьку умову. Степан Немирич виступав скрізь як найзвичайніший сторонник „короля і річипосполитої“ і за свою вірну службу одержував від короля всякі „милости“.

Так напр. 1659 р. король дає йому „асекрацію“ на суму 50.000, яку він видав на потребу річипосполитої, маючи

„commende od nasz (короля) sobie nad chorągwiemi pewnemi przy liniy kozackiey rzecze Teterewi pactami Zborowskiemi okrestloney zleconą. Dajemy mu tę naszą powturną assecuratyą, że w tey summie skodować żadnym sposobem nie ma, owszem na przyszłym da Pan Bog seymie dostateszną odniesie satisfactyą...“ (док. N. 75).

Підчас шведської війни, коли Юрія релігійні переконання загнали в шведський табір, Степан, хоч теж аріянин, міцно держить ся Яна Казимира, за те йому доручено началькування над кіннотою у Кракові²⁾, а в 1660 р. „по Бутлері дістав він лейбкомпанію івардії“ і король „дає йому два реґіменти, один райтарії, другий піхоти, котрі приносили йому 40.000 зол. польс.“³⁾; се була нагорода за зруйновані „українські“ маєтки. По трагічній смерті брата Юрія Степан дістає київське подкоморство, потім емігрує, щоб, як ми бачили, вернути сенатором. Все се й звичайне й зрозуміле; король, будучи сам в дуже скрутному становищі, стараєть ся вдержати при собі доступними йому засобами своїх сторонників, особливо коли вони, як Степан Немирич, займають будь що будь видатніше становище серед шляхетського загалу.

Чи тільки одним з сих засобів — звичайною королівською „милостю“ — було найцікавіше для нас надання Степанови Немиричови уряду генеральства арт. вел. кн. Руського, уряду,

¹⁾ І. с. ²⁾ Ролле, *ib.* ст. 249.

³⁾ Helenijusz, *ib.* ст. 332.

що мав бути звязаний з такими матеріальними „благами“, як кварта житомирського староства і „administratio salis в добрах річипосполитої по всій Україні“¹⁾? Мабуть ні. Не забуваймо, що тут заціплювано інтереси творців і майбутніх представників пол. кн. Руського і при наданню такого важного і „рентовного“ уряду король мусів числити ся з їх волею. Отже треба припустити які-небудь близькі відносини Немирича до тих, хто в справах вел. кн. Руського відогравав поважну і рішачучу роль.

Найприродніше очевидно було-б вважати генеральство Степана ділом його брата Юрія, але коли ми пригадаємо собі що Юрій і при королівським дворі і в шляхетській річипосполитій був все „persona ingrata“ і що в формальному, юридичному переведеню в жите вел. кн. Руського він виступав скрізь — до майбутнього канцлерства включно — під протекцією Виговського, то впливам сього останнього ми мусимо приписати і несподівано високий уряд Степана в Руським князівстві. Степан тільки був щасливіший: бажання, чи може тільки згода Виговського стрінулася тут з великою ласкою короля до свого „оберштера“ і в результаті, коли Юрія замість „великої печати великого кн. Руського“ чекала безславна могила на Україні, Степан став одиноким достойником в новім суспільно-політичнім організмі. Доля одначе не дала розвинутись сьому організмови, і саме роля, яку відогравав в ньому Степан, може служити хоч дрібеньким, але характеристичним показчиком тих ненормальних відносин, в яких народжувалось вел. кн. Руське і які зразу стали гальмом для його дальшого розвитку...

На „давні“ приятельські зносини Виговського з Степаном Немиричем ми маємо виразні натяки в листі Виговського до Степана — тоді вже київського підкоморія — з д. 24 січня 1662 року²⁾. Виговський складає в ній подяку Степанови за братерське „koło mych interesów na sejmie staranie“, просить і на далі бути для нього доброзичливим, обіцяє за се зі свого боку відповідну gratifikatiю і врешті запевняє, що його відносини до Степана, оперті „на кровних звязках і скріпленім присягою братерстві“, не підлягати-муть ніяким змінам. Мабуть сьому давньому братерству та взаїмному старанню „коло своїх інтересів“ Виговського і Степана Немирича завдячав Немирич руське генеральство артилерії.

¹⁾ Памятники вад. вр. ком. для разб. др. акт., т. III, ст. 323.

²⁾ Памятники, т. IV, N. 22 (ч. III).

З боку Виговського крім „кровних звязків“ і „братерського“ бажання мати на таким високім уряді „свого“ чоловіка, мусіли відігравати велику роль його відносини до найблизшого кандидата на генеральство арт. у вел. кн. Руськім, дотеперішнього обозного війська Запорозького — Тимоша Носача, старого хмельничанина і представника більше демократичного напрямку серед тої козацької старшини, що прямувала до Гадяцької умови.

Свої відносини до Носача і його роль в Гадяцькій умові найкраще схарактеризував сам Виговський в листі до Празмовського вел. канцлера кор., писанім 7(17) марта 1659 р.¹⁾ Бажаючи прийти військо Запорозьке на сторону короля та річипосполитої, „я вважав потрібним, лише Виговський, прилучити до висланих від нас на будучий сойм послів п. Тимоша Носача військового обозного... з козаками від кожного полку на те, щоб впевнившись всобисто в милостивій ласці його королівської милости, тим більше, повернувшись, прихилили вони народ до вірного підданства“.

Коли вони, радить далі Виговський, „будуть від імени всього війська складати підданство у ніг його королівської милости“, то ваша милость зволить допомогти їм „одержати особливу ласку від короля“, а се, додає Виговський, „послужить для добра річипосполитої“.

Пасивна, і мовляв декоративна більше роль Носача і товаришів, як представників будь що будь ширших козацьких верств — того „*malum necessarium*“, в котрим мусіли одначе рахуватись творці Гадяцької умови — виступав тут цілком ясно. Отже не диво, що на пункт, внесений в інструкцію козацьким послам з проханням, щоб „пану обозному війська Запорозького, судям, осавулам, полковникам, сотникам була дана „*sowita*“ нагорода, така, яку їм обіцяв цар московський“²⁾ не звернено великої і особливої уваги в умові між шляхецькою річепосполитою і „показаченою“ українською шляхтою. І коли зважимо, що генеральство артилерії вел. кн. Руського дістав Степан Немирич, то мусимо признати повну рацію написаним пізнійше, бо в лютім 1660 р., словам Юрія Хмельницького, що на соймі 1659 р. „король тих тільки вдоволив, котрі на боці п. Івана Виговського стояли, а не тих котрі від війська

¹⁾ Памятники, т. III, N. 74 (ч. III).

²⁾ Памятники, т. III, N. 75 (ч. III).

Запорозького були... не пана Тимоша Носача, що від всього Війська Запорозького просьбу подавав...“¹⁾ Носач опинив ся в числі невдоволених, та не тільки він оден...

Діло, в котрому представники ширших мас козацьких, отєї більше демократичні козацькі елементи відігравали другорядну роль і виступали тільки як знаряддя в руках нечисленної горстки Виговських, Лісницьких, Немиричів, — мусіло упасти. Українська шляхта була вже за слаба на те, щоб вдержати на своїх плечах діло рук своїх — велике князівство Руське, а саме ся політично-національна ідея, що зародилась ще в часах величезного вибуху національної енергії — Хмельниччині, тепер скристалізувавшись в конкретний плян в головах найбільше розвинених політично, але безсилых без маси народа, одиниць, — мусіла розвіятись на довгі часи. Маса народні через реакцію „панам“ потягнули в инший бік, пішли „під високу царську руку“ за тими своїми провідниками, що ближше в сих часах стояли до народу. Але коли „на долині“ відбував ся великий рух „на схід“, в малозаселені, багаті лівобережні землі, „зверху“ починали здійснюватись „обіцяні нагороди“ і в результаті сї, котрим ще стало сил на те, щоб не бути „слугами та підніжками“ Виговських, зробились незабаром послушним знаряддем в руках сильного і неперебираючого в способах московського уряду; „Малороссіяне увидали, что Москаль силенъ и страшень и стали склоняться къ покорности“²⁾ — так гірко і болюче мав право схарактеризувати сей процес дослідник сих тяжких і сумних часів.

Невесела доля судилась і творцям Гадяцької умови та їх прибічникам: національний розклад однаковим тягарем лягав на всі часті, на всі верстви національного організму. І в сьому процесі гнили та упадку рвались всі національні звязи; в великого народнього попелища кожний старав ся вишкребти щось для себе, та утікати геть до чужої спокійнійшої хати, до чужих сильніших богів. Тож порвав всі звязки з своїм народом і Степан Немирич, майбутній генерал артилерії в вел. кн. Руськім. Юрій Немирич заплатив своїм житєм довг Молохови національного розкладу, Степан до самої смерти піддавав ся його сліпій силі. Він як каже його біограф „*wstręt miał silny do kozaków*“³⁾,

¹⁾ Ibid., N. 94.

²⁾ Костомаров, Гетманство Виговского. Сочин., кн. I, ст. 388.

³⁾ Геленіюш, op. cit., ст. 332.

а „ведучи по абдикації Яна Казимира, на трон кн. Найбурського, поставив умовою знищення козаччини“¹⁾. Справедливість одначе вимагає зазначити, що не до всіх козаків так вороже ставив ся бувший генерал артилерії Руського князівства. З листа до Степана Немирича Петра Васильківського „полковника овруцького“²⁾, покривдженого „Москалями та дейнеками“, знаємо, що Немирич був ласкавий на людей „зруйнованих нашими ворогами“, але треба додати, що полковник овруцький підкреслював в своєму листі те, що він не допустив сих „ворогів“ до Норинська та інших маєтків Немирича і твердо обіцявав і надалі стерегти їх від всяких „dolegliwości...“

Сих кілька уваг вважали ми потрібним подати як пояснення до висше наведеного акту; маємо надію вернути ще колись до цієї теми, досліджуючи становище української шляхти в тодішньому національному життю українського народу, — тоді може на загальному тлі виразнійше виступить силуетка Степана Немирича, сього одного з багатьох прикладів суспільної безси- лости та національного занепаду т. зв. вищих верстов українського народу.

Коли черняхівська лінія Немиричів в процесі денационалізації української шляхти дала таких горячих протестантів як Юрій і людей хоч своїм урядом звязаних з іменем свого народу як генерал арт. вел. кн. Руського — Степан, то друга лінія — олевська зовсім пасивно піддавалась сьому процесови і прямувала по лінії найменшого опору туди, куди тягнула українську шляхту її історична доля. З лінії олевської сучасником Юрія і Степана був згаданий вже Йосип-Карл Немирич; батька його Олександра, що міцно ще держав ся „благочестія“, вбили селяне в 1648 році. Син покинув предківську віру і цілковито перейшов до табору тих, з ким лучило його суспільне та економічне становище — до табору польської і католицької шляхти. До нас дійшов його заповіт, з котрого подаємо тут без коментаріїв деякі уривки, як цікавий причинок до історії заведення унії в Україні і як причинок до характеристики тих змін в життю народнього організму, що тягнула за собою денационалізація маючих і „власть імущих“ верстов:

Oblata testamentu imc pana Niemirycza. Anno 1679.

Wypis z ksiąg grodzkich zamku Łuckiego r. 1679. septembris drugiego dnia.

...Naprzud tedy swiadczę się przed maiestatem Pana Naywyższego... iż wyznawam Boga w Troycy Świętey jedynego, iakom ochrzczony iest w imię Oyca y Syna y Ducha Świętego; tey Troycy przeyświętszey jedność w bóstwie, jedność w maiestacie, jedność we władzy wyznawam y w wierze świętey katholickey rzymskiej zostając, ducha mego w ręce Bogu i Stworzycielowi memu oddawam.

A ponieważ zdarzył mi Pan Bog okazałą przysługę się kosciołowi świętemu, miejsce słynące cudami w Nowym Dworze w powiecie Piskim leżące, częścią mnie przyrodzonym prawem należącą., wielb- nym ichmcy oycm iezuitom piskim, iako osobliwym zapisem moim ichmcyom zapisał, y tym testamentem ostatniey woli moiey u prawo moie bliskość wykupienia wszystkicy tey kondycyi ichmcyom dał. Cer- kiew olewską iako soborna, ponieważ tam zeszylych rodzicow moich ciała leżą, w iednosci świętey chcę mieć y dwa ostrowki zdawna do tey cerkwie należyte ze wszystkimi gruntami, polami, ogrodami, sianożęciami y młynie sobotami, także wszystkie cer- kwie do włosci Olewskiej należące, iakoto w Synadowiczach, w Irowie, Ichereniu (?), Kyszynie, w Białokurowiczach do tey iednosci «świętey mają należec y swoje dochody y ostrowki y ze wszyst- kimi przynależnosciami mają trzymać, także sobotami na młynie y miarkami, a powinność onych w olewskiej cerkwie siedmice od- prawować przez wszystkie czasy... (Док. N. 3).

¹⁾ Ролле, op. cit., стр. 248.

²⁾ Памятники, т. IV, N. 54 (ч. III).

До біографії і писань Івана з Вишні.

Подав *Др. Василь Щурат.*

I. Родове прізвище Івана з Вишні.

Популярний полеміст в доби берестейської унії під своїми посланнями підписував ся різно: Іоанъ мних з Вишнѣ, Іоанъ інок з Вишнѣ, Іоанъ русинъ Вышенскій, Странник реченний Вышенскій. Неоднаково називали його й сучасники. В луцькій „Совѣтованіи о благочестіи“ в 1621 р. говорить ся про Іоанна порекломъ вишенского, а в „Житіи и жизни преп. Отца нашего Іова, основателя Скиту Манявского“ написанім через Ігнатія з Любарова виступає все Іоанъ Вышенскій, подібно як і в переписчика „Поворища мысленного“ що мав перед собою автограф.

Чи Іван Вишенскій є іменем і родовим прізвищем писателя, чи воно значить тільки, що Іван з Вишні?

Д-р Іван Франко не міг вповні рішити ся, відповідаючи на поставлене питання, хоч скланив ся сильно до того, щоб у слові Вишенскій бачити означення родового походження т. є. прізвище [Іван Вишенскій і его твори, Львів 1895, ст. 418—419, але і 321]. Сильно спротивив ся тому проф. А. Кримський [Кіевская Старина, т. L, 1895, ст. 218—221]. Між иншими замітками його найважнійший був би той, що д-р Франко сконструував свій погляд тенденційно — для можливости зближення Івана з Вишні до Pana Wiszeńskiego, згаданого в *Αντίρροισ* (1600 р.) повірника кн. Острожського. Вважаючи зближення тих двох осіб безосновною гіпотезою проф. Кримський вказав на безосновність її навіть з етимологічного боку

[Вышенскій — Wiszeński], з чим я вже згодити ся не можу, бо як в нашій Вишні повстала польська Wisznia, так і в Вышенского могло вийти в польськім Wiszeński — дорогою людвої етимології.

Не вдаючи ся в рішення квестиї, чи Іван з Вишні приходив ся свояком панови Вишенському в Острога, я підчеркую на разі те, що слово Вишенскій могло бути прізвищем. Чи було воно прізвищем також Івана з Вишні?

В архіві свята-онуфрейського монастиря у Львові є помяник добромильського монастиря — старий помяник, що на 407 картках величини звич. аркуша містить „уписи“ [майже всі півустанов], а на останніх 11 поазбучний виказ місцевостий [з особами], з яких в помяник подано „уписи“. Хоч той помяник був уживаний і в XVIII в., більшина „уписів“ походить з середини XVII в., деякі навіть і з самого початку XVII в., як, приміром, „упис“ Яна Щенского з Фульштину Гербурта в 1614 р., переписаний мабуть із ще давнішого помяника [ст. 131]. На спорудження помяника в середині XVII в. вказує киноварна записка [ст. 10], якою після вписання звичайних поминальних молитов розпочато „уписи“:

„Ро Бо **ѲХѲЕ** мѣла мѣта дна кѣ сѣ ѡписъ за дѣржавы **СГД** Мѣти вѣко. Королѣ Іоана Казимѣра ѡ Прѣвѣщеннаго **Архїєпа** всѣа Рѣссѣи Мѣтрополїты **Янтонїа** Бинницкого ѡ дѣржавного **СГД** Мѣти **Папа** **Іавернхт** Краснѣйского ѡ Стѣросты **Плѣтского** ѡ **Боевѣды** **Мазовѣцкого**, на тѣй чѣсѣ дѣржавци вѣдѣчого, втѣйже чѣ **пѣвїя** сѣ **скѣзы** променїстѣи на нѣси, прѣ рѣтвѣ промене на всѣѣ снѣца, прѣз кѣлка часѣ, а потѣ ѡ пѣцѣ **Гни**, ѡ полѣноци на полѣдне, прѣ днѣмѣ. **Бѣ** вѣ, дѣл чогѣ, мѣ же не мѣжѣ вѣдѣти, грѣхѣ рѣдн нашнѣ, сѣ знамѣнїе твориѣ, ѣліко хѣщѣтѣ“.

Що-йно пізнійше на дві чисті сторони [8—9 між початковими поминальними молитвами і наведеною запискою в 1665 р.] поміщено „уписи“ еп. Арсенія Желиборського (без дати), еп. Ієоргія Гошовського в 1670 р. і „дѣакѣна **Касїана** на темѣ чѣ зѣтаючогѣ **вѣчѣвѣ** з **пѣтыа** **Бѣци** **Оуспенїа** наречѣннаго **Лекедѣкѣчѣ**“ в 1681 р. Розпочаті в 1665 р. „уписи“ наступають по собі в хронологічнім порядку, який місцями мішають хіба відписи з давнішого помяника або пізнійші доповнення. З 1665—1689 походить ряд інтересних для нас „уписів“ з Вишні. Подаю їх, зазначаючи при кождім сторону помяника, та додаючи від себе дрібні замітки:

Ст. 14. Єй оупи Монаха Давида з Вышнѣ. Між помянутими читасть ся „єрем Василѣм“ і півнійше вже дописаного самого подавця „упису“ монаха Давида.

Ст. 20. Єіє поминаніє Монаха Васіана з Вышнѣ. Між помянутими читасть ся 5 єреїв: Лешнтіа, Васіліа, Петра, Інісіма, Іакова; 2 єромонахів: Беннаміна, Васіліа; 2 монахів: Васіана, Інатасіа.

Ст. 23. Єй оуписъ Монаха Гедешна з Вышнѣ Лелетовнча. Між помянутими читасть ся 2 монахів: Гедешна, Іосифа; єрем Івана.

Ст. 32. Єй оупи єродіакона Іоанна Шпырки з Вышнѣ. Між помянутими читасть ся: єродіакона Іоанна; 2 монахів: Беннамина, Паісіа.

Ст. 100. Єй оупи єіно єереа Георгіа презкитєра Вышеского ѡд Θεωσїи. Між помянутими читасть ся 2 єреїв: Георгіа, Василѣм. На тій самій стороні помяника в поминанії євященноєереа Димитрія, намісника катедрального перемиського, вазначено додатково рік 1670¹⁾.

Ст. 185. Поманиъ Васіліа Вышеского з Вышнѣ. Між помянутими читасть ся: Іоанна Мнаъ, Гедешна єрдѣа. Вписане тим самим почерком на попередній картці поминаніє добромильських міщан датоване 1669 р.

Ст. 199. Єй оуписъ Пна Семешна Гезелъ з Вышнѣ. Між помянутими читасть ся 3 єреїв: Петра, Іоана, Васіліа.

Ст. 202. Єіє номинаніє Гавріелево Беркогризово з Вышнѣ.

Ст. 202. Єй оуписъ Андріа Роспакъ з Вышнѣ. Між иншими помянуто 3 єреїв: Васіліа, Онисіма, Іакова.

Ст. 206. Єй оуписъ Пна Θεωдора Малларъ Вышеского.

Ст. 207. Єй оуписъ Пнѣ Марїи Цвіткови ѡз Вышнѣ.

Ст. 216. Єи оупи Пнѣк Мадєєвы Квзмачки з Вышнѣ. Між иншими помянуто єереа Іоанна.

Ст. 218. Єй оупи Пна Мадєа Дзѣгалы з Вышнѣ. На тій самій стороні читасть ся: поминаніє Пна Михайла

¹⁾ На ст. 221 дописано додатково: З вышнѣ поменіъ. що забито в Добромилю.

Єліѡзкн зє Лвока ѡ Баркары жєнѣ єго ѡ чѣ ѡхъ Єтефана, Єбѣи сѣд. Помани Гди дѣдъ ѡсовшихъ ракъ сконъ: Михайла, Барваръ, Єромонаха Єамоеіа, Єромонахъ Барлаіма, Ісаію, Інокїню Єлієс, Івана, Лвкъ, Семішна, Θεωора, Ілію, Євстафіа, Григѡріа, Ікатєрїнс.

Ст. 234. Єіє поминаніє Єввы Пвкачнхи з вышнѣ.

А тепер мої спостереженія.

Кожда особа, яка подала свій „упис“ в помяник, як-небудь була-б вона названа — чи по імені, чи по імені і прїзвици, чи по імені і по фаху — все означаєть ся ѡ по місцевому походженню. Місцеве походженне означаєть ся двоюко: приіменниково (з Вишні) або прикетниково (вишенський). Там, де прикетник є означєннем місцевого походження, не означаєть ся ѡго вже приіменниково, нема вже додатку „з Вишні“. Єрей Георгій прєсвитєр Вишенський — значить тїлько, що з Вишні, Теодор маляр Вишенський — таксамо. Приіменниково означєнне місцевого походження (з Вишні) мусїло-б бути додане, коли-б прикетник Вишенський був прїзвищем. Приміри дає той сам помяник. В нїм фігурують: монах Васіан Стрїльбицький зі Стрїлбич (ст. 32), славетний пан Миколай Катинський з Катини (ст. 126), пан Василій Гнилийський з Гнилої (ст. 120), пан Андрей Тиховський з Тихої (ст. 114), панї Анна Терлецька з Терла (ст. 111), Яків Нєгребецький з Нєгребки (ст. 286) і т. п. Єе не плєоназми, як нема плєоназму і в Шептицькїм з Шептич, що в помянику може виступити также як пан Семєон Шептицький з Монастирка (ст. 130), коли прїзвище стратить спїльнїсть з місцем походженя. В такїм освїтленню фактів і названий в помянику Василій Вишенський з Вишні предствавить ся особю названою по імені, по прїзвици і по місцевому походженню. А неначе потвердженнем того є спис осіб з Вишні в помяниковїм поазбучнїм викаві місцевостий. Там, на стороні 412, читаєть ся:

Вишнѣ.

Єрем Григоріа ѡ¹⁾

Василѣм Вишенского ѡз

¹⁾ Григорія подаєо хибно замїсть Георгіа. Церковні числа — старє означєнне пагїн.

Семнона Гузеля рд
 Гавриїла Беркогриза рє
 Андреа Роспака рє
 Марїн Цв'тковон рї
 Матдеекон Кузмачки рдс
 Матдєа З'кнгалы рдс
 Іоанна закитого к Добромилю рсї
 Євкы Пскачухи ркв
 Малара Теодора їз

Тому що в тім реєстрі осіб походження їх означено вже в гори словом Вишня, не означають ся його при кожній особі з окрема ані приіменниково (з Вишні), ані прикметниково (Вишенський). Кожний повинен знати вже, що єрей Георгій — пресвітер вишенський, а Семеон Гузель — теж з Вишні, а Теодор маляр — також вишенський. Відки-ж би тут виїмок лиш для Василя Вишенського? Бо хіба Вишенським він і звав ся. А скоро так, то і наш Іван з Вишні, підписуючись Вишенським підписував ся своїм родовим прізвищем. Коли-ж він не все так підписував ся, то причина тому хіба та сама, що і в уживанню псевдонімів Христофор, Теодул. Заміт, що Іван з Вишні підписував ся „реченный Вишенский“ а сучасники говорили про „Іоанна порекломъ Вишенского“ тут ні при чім. І про диякона львівської успенської церкви Васиана говорить ся в 1681 р. як про „нареченнаго Лебедовича“, хоч Лебедович є родовим прізвищем без сумніву. Врешті галицьких монахів з прізвищем Вишенський виказують і рукописні каталоги Василян з XVIII в., приміром Овруцький з р. 1761 що зберігаєть ся в архіві св'ято-онуфрейським у Львові. Стрічаєть ся їх і в хронологічних вказах померших Василян, приміром в Улашковецьким, або в Сокулецьким з 1770 р., де під р. 1752 і 1754 значить ся між покійними монахами Лаврова: Fr. Witus Wiszenski, що помер на квесті (Рукописи в архіві св'ято-онуфр. монаст. у Львові).

Доказувати, що Іван Вишенський підписуючись Іоанном мнихом з Вишні, вказував на Судову Вишню, як на місце свого походження, було-б зайвим після наведення подібних підписів з добромильського помянника. На ідентичність тої Вишні з Судовою Вишнею (під Добромилем) вказує й помянник Щеплотського монастиря, переписаний 1754 р., де знаходимо також уписи з Вишні: інокій Магдаліни Вишенської і Минодори Іадомської,

Теодора Завалкевича, Анастасії Кузмачки, Павла Поповича, Антонія Романовича, Пелагії Степанечки, Теодора маляря, Заперушакавого, єрея Теодора Малника, Стефана Вуйціка, Луки Макарева, Василя маляря. Як деякі з тих осіб знані нам вже в вишенських уписів добромильського помянника, так Щеплотський помянник, зазначаючи з боку при кожній з тих осіб єї походження „з Вишні“, в індексі називає ту Вишню — „Вишнею Сондовою“ (Рукопись в архіві св'ято-онуфр. монастиря у Львові).

Щоб для прояснення поставленої квестії зробити все, що на разі можливе було зробити, я дня 20 лютого с. р. вибрав ся до Судової Вишні. Звернув ся там передовсім до архіва гр. кат. парохії, а потім і до архіва магістрату. Як парох о. Кондрацький, так і ц. к. правит. комісар д. Вайсброд дозволили мені ласкаво переглянути все збережене доси добро. В парохіяльнім архіві звязок з XVII в. має лиш книга історії деревляної церкви св. Трійці, яку в сім році мають заступити новою, і метрика другої, св'ято-спаскої церкви, що починаєть ся роком 1683. В магістратським архіві є лиш ряд королівських привилеїв, почавши від XIV в. і книга з контрактами купна і продажі від 1747 р. Все те для біографії Івана з Вишні — не дає нічого. На основі св'ято-спаскої метрики можна хіба лиш се одно ствердити, що згадані в добромильським помяннику фамілії з Вишні жили там справді в тім часі, на який вказуєть ся і в помяннику. З тих фамілій нині — як поінформовано мене в магістраті — остала тільки фамілія Дзінталів, та й ся між латинниками. Фамілії Вишенських нині в Судовій Вишні нема, хоч є вона в близькій околиці, приміром, в Яворові.

Стрічання то єрея то монаха Іоанна між покійниками в уписах Василя Вишенського, монаха Гедеона, пана Семеона Гузеля і п. Матієвої Кузмачки насуває нам гадку, чи не буде той єрей чи монах Іоанн ідентичний з писателем Іваном з Вишні Вишенським. На фамілійну близькість Івана Вишенського до Василя Вишенського вказувало-б уже прізвище. На спорідненне його з монахом Гедеоном, з паном Семеоном Гузелем, з панєю Матієвою Кузмачкою нема вказівок. Бо хочби і вписаний в їх „уписи“ Іван був нашим Іваном Вишенським, то дальших висновків з того не можна-б робити. В помянники не вписуєть ся самих кривних. Міщани як і селяни вписують туди найчастійше і своїх парохів чи взагалі поважані духовні особи. Монах Ге-

деон міг був Івана Вишенського вписати в свій „упис“ як свого-ж краяна-монаха.

На закінченні годі мені не звернути уваги на факт, який з вишенських „уписів“ до добромильського поманика кидаєть ся в очи — на велику численність святих і монахів з Вишні. Священиків у Вишні ще і в другій половині XVII в. і в XVIII в. було все по кількох при двох церквах — свято-троїцькій і свято-спаскій. А монахи найімовірніше вже в XVI в. мали там свою обитель. Факти немаловажні. Кидають ярке світло на сферу, з якої вийшов наш знаменитий полеміст, виносячи з неї не лиш своє образование, але й той наклон до чернецого життя, що, хоч може і пізнійше, всеж проявив ся в нього сильно і завів аж на Афон. І може й не Іван був першим афонітом з Вишні. Останнім не був на певно. В архіві василіянського свято-онуфрейського монастиря у Львові зберігають ся рукописні „Dzieje Monasteru Ławrowskiego Z. S. B. W. do R. 1784“, списані на порученє монастирської влади з 1761 р. В ряді давніших заслужених монахів записано тут і о. Макария, що помер 1681 р., так:

„P. Macarius Swiatohorec rodem z Sądowej Wiszni. Ten wyprosił drzewo Krzyża S. u Konstantego hospodara wołoskiego, wojewody uhrołachiyskiego y całej Podniestrzyny Jednowładzcy y inne rzeczy do monasteru tuteyszego wyiednał“.

II. Писання Івана з Вишні в підгорецькім рукописнім збірнику.

Перший опис підгорецького рукописного збірника, в яким зберегла ся й часть писань Івана з Вишні, оголосив д-р І. Франко (Мирон) в „Кіев. Старинѣ“ т. XXV, з 1849 р., в статі про Івана Вишенського і в прилові до неї¹⁾. Дещо добавлено нижче в студії „Іван Вишенський і его твори“ (Львів, 1895). Перестудіювавши підгорецький рукописний збірник як найточнійше в цілости, я вважаю потрібним подати деякі справки і доповнення.

Передовсім зазначити треба, що нині не львівський ставропігійський Інститут є власителем названого збірника, як інфор-

¹⁾ В прилові опублікував д-р Франко чотири вступні статейки до збірника писань Вишенського і його „Обличеніє діавола“. Крім того потім в „Кіев. Старинѣ“ оголосив фрагмент „Банкета духовного“, що теж зберіг ся разом з писаннями Вишенського в рукописнім підгорецькім збірнику.

мував 1895 р. д-р Франко, а львівський свято-онуфрейський, що в імені підгорецького монастиря постарав ся о відисканне василіянської власности.

В архіві львівського свято-онуфрейського монастиря зберігаєть ся нині й пошукowana колись д-ром Франком рукопись підгорецького монастиря з життям Іова Княгиницького, написаним Ігнатієм з Люборова, а опублікованим о. А. Петрушевичем в „Зори Гал. яко альбумъ“ 1860 р.

До поданого д-ром Франком опису тих писань, які разом з писаннями Івана з Вишні знайшли ся в однім збірнику зроблю деякі замітки: у вкладній записці Партенія Ломиковського, вписаній на перших картках Могилиної „Книги души“ (печ. в Києві 1623 р.) читаєть ся рік не 1795 а 1695; час надрукування в Угорцях „Собранія въ кратце словесъ от божественнаго писанія“ означений не роком 1699, а 1618 і не с те „Собраніє въ кратце“ списком катехизму еп. Шептицького, але копією книжки, що єї „выдруковано коштом и накладом благочестиваго Его Милости Пана Александра Шептицкаго в Шептич, працею и старанем Іером. Павла Домжива Лютковича, Іеродиакона Силвестра“ (Каратаєвъ Nr. 243).

Кількох спростовань вимагає і те, що подано д-ром Франком про рукопись з писаннями Івана з Вишні, вшити в збірник. Заголовок до неї дописано не на обороті останної картки „Книги души“, бо не вона попережає в збірнику писання Івана з Вишні; дописано його на обороті картки, що остала порожною після недокінченого „Исаака Сиріанина о храненіи и о блюденіи еже о слабых и лѣнливых“. Занимають писання Івана з Вишні не 75 але 109 карток, з чого 72 записано півуставом, а решту — послание до єпископів — скорописю XVII в. Припускаючи, що писання Івана з Вишні оправлено разом з иншими рукописями аж після 1731 р., д-р Франко опираєть ся на реєстрах книг підгорецького монастиря. Як в першім реєстрі з 1699 р. так і в останнім з 1731 р. побіч Могилиної „Книжки нарицаемой злото ін октаво а на конци друк“ фігурує й „Книжка писанная ін октаво о исправленіи церковномъ и обличеніи діавола“. Се правда. Та чи на основі того не можна таксамо припускати, що підгорецький монастир посідав писання Івана з Вишні рівночасно в двох рукописах — в одній оправленій разом з „Книжкою нарицаемою злото“ і в другій окремії? За тим і промовляло-б дещо. Коли зважити, що при вписуваню книжки чи рукописи в реєстр книг узгляднювано

найчастіше або початкові слова заголовка або подавано його в механічній скороченню, виписуючи з довшого заголовка слова найбільш характеристичні, то рукопись записана в реєстрі книг як книжка „о исправленіи церковном и обличеніи діавола“ кусить нам видати ся відмінною від тої рукописи, що в одній оправі з „книжкою нарицаемою злото“ має, правда, довший але й зовсім відмінний заголовок: „Книжка Іоанна мниха Вишенского і т. д., без найменшого натяку на „исправленіе церковне“ і на „обличеніе діавола“. Скоро-ж не легко припустити, щоб записана в реєстрі книг книжка „о исправленіи церковномъ и обличеніи діавола“ була ідентична з писаннями Івана з Вишні оправленими з „книжкою нарицаемою злото“, то за давним звязком тих писань з названою книжкою Могили повинен промавляти ще факт, що й нині підгорецький збірник представляєть ся так, як його коротко описано в реєстрі книг з 1699 р.: „книжка нарицаемая злото ін октаво а на конци друк“. Від 1699 р. не наступила зміна в складі збірника ані на початку ані на кінці. Мала-ж би вона наступити тільки в середині в наслідок пізнішого вставлення писань Івана з Вишні? Для такого твердження не бачу підстави.

Приступаю до найважнійшої квестії, яку д-р Франко порушив у студії про Івана з Вишні і його твори в звязку з підгорецькою рукописю. Дотикає та квестія текстуальної вартости підгорецької рукописи.

Розпоряжаючи нині трома рукописями з творами Івана з Вишні — одною Імп. Публ. Бібліотеки з XVII в., другою (новішою) Ів. Н. Царского [з копією в Київ. Дух. Академії] і підгорецькою з XVII в. — можна спитати, чи котра з тих рукописей не є оригіналом. Д-р Франко відкидаючи думку про те, щоб котра-небудь з названих рукописей могла бути автографом Вишенського, все таки виложив і все те, що могло-б на підгорецьку рукопись вказувати як на автограф. Приняттю підгорецької рукописи за автограф противилось би, на гадку д-ра Франка, рішучо тільки те, що вона таксамо недокладна і богата на похибки і пропуски, як і тексти інших рукописей; прийняти-ж підгорецьку рукопись за автограф спонукувало б найбільше недбале списанне її, в часті півустанов з оздобами, в часті без оздоб скорописю, що могло заставити Вишенського звернути ся до земляків з просьбою: „Сію же термину на чисто преведши і иншим всім знати о том дайте“.

Се, що для д-ра Франка було найбільшою трудностю в прийняттю підгорецької рукописи за автограф, я міг би в великій часті усунути на основі порівняння її з оголошеними текстами інших рукописей. Порівнянне — в супереч твердженню д-ра Франка — виходить на користь підгорецької рукописи. Ті похибки в ній, які міг завважити д-р Франко, зовсім не такі страшні, щоб вони не могли знайти ся і в макулятурнім автографі, а більші пропуски я знайшов лиш у двох місцях послання до єпископів, та й то не первісні пропуски, але такі, що, зовсім очевидно, вийшли в наслідок видертя карток. Без порівняння більші пропуски і похибки виказують тексти двох інших рукописей, змінюючи й затемнюючи нераз вповні гадки писателя, що викажу, коляціонуючи печат. текст послання до єпископів — оба непорівнані з підгорецьким через д-ра Франка. Навіть замітка д. Гната Житецького („Київ. Старина“, XXIX, ст. 506), що підгорецька рукопись визначаєть ся по мові від рукописи Імп. Публ. Бібл. „привнесеніємъ“ у першу тих прикмет гал. руського говора, які ярко виступають у мові XVII в., — навіть ся замітка могла-б склонювати до прийняття підгорецької рукописи за автограф. Бо-ж само собою розумієть ся, що скорше мовою Вишенського може бути мова з яркими прикметами гал. руського говора, ніж мова тих текстів його писань, що визначають ся „привнесеніємъ“ у них ярких москалізмів для тушованя галицьких українізмів чи польонізмів.

Труднійше, ніж д-рови Франкови здавало ся, в недбалости підгорецької добачувати прикмету автографу. Хоч і як вона недбала, а таки для неї не ошаджувано киновару. Ужито його всюди і в півустановім письмі і в скорописі. Лиш там його не ужито, де передовсім хотів його мати автор. В середині послання до єпископів він пише: „Ступѣмъ вась до второго стиха, которого червоними словы для того повторяю, абы судеве и чителници добре прѣсмотровали ся образу, як соромѣти ся и румянѣти тот щекун будет, коли его солнце праведное своею истинною освѣтит и пригрѣветъ“. І цитуєть ся стих, але замість „червоних слів“, замість киноварних букв бачить ся лиш побільшені букви скорописи — навіть не такі букви, які можна-б надолжити киноваром, що, як свідчить киноварний заголовок послання, був під рукою в писаря. Тут і перворядний доказ, що в підгорецькій рукописі не маємо автографу. За те — я ще раз се повтаряю — зберіг ся в ній текст по мові найпоправнійший, а по змісту, особливо в посланню до єписко-

- Ст. 234 стовп 1 стих 13 в долу: пѣснь възгласуете — *ркп.* козлогласуете.
- " " " 2 " 12 в гори: Тѣмже и чудую ся — *ркп.* Тѣмже и не чудую ся.
- " " " " " 17 в долу: Плоды дѣломъ пролѣзли есте — *ркп.* Плоды дѣломъ прозрѣли есте.
- " " " " " 8 " кровопролїйцами, купцами — *ркп.* кровопролїйцами, прокураторами, курцияни, коршмарами, купцами.
- " 236 " " " 14 в гори: годит ли ся студь всякого пастыря слухати — *ркп.* годит ли ся стаду всякого пастыря слухати.
- " 237 " 2 " 6 " для которыхъ и самъ плакаль — *ркп.* для которыхъ и самъ Павелъ плакаль.
- " 239 " " " 19 " Явно, явно ничимъ — *ркп.* Явно, яко ничимъ.
- " 240 " 1 " 14 в долу: для того ся тѣлеснымъ сыномъ зоветъ — *ркп.* для того ся теселскимъ сыномъ зоветъ.
- " " " 2 " 6 в гори: нѣсть есте — *ркп.* не естесте.
- " 241 " 1 " 14 " выграти ся — *ркп.* выгортити ся.
- " " " 2 " 2 " смердячею редкою пекелпою — *ркп.* заравою смердячею пекелною.
- " " " " " 5 " и мудро — *ркп.* и не мудро.
- " " " " " 15 в долу: | в рукописи пропуск в наслідок ви-
- " 242 " " " 1 в гори: | дертя картки.
- " " " " " 14 в долу: чимъ ся вы хвалите? — *ркп.* чимъ ся вы хвалите, чим не были есте и николи не будете?
- " 243 " " " 11 " пристигане — *ркп.* пристригане.
- " " " " " 5 " устигнуть — *ркп.* втиснутъ.
- " 244 " 1 " 20 в гори: чисту — *ркп.* чесну.
- " 247 " " " 10 " въ дебрѣ и чащи бѣгаемъ сохранить вѣру, еже не осквернити съ богомерзкими — *ркп.* въ дебрѣ и чащи оставите нас сохранить вѣру, еже не осквернити ся нам со вами богомерзкими.
- " " " " " 17 в долу: не принашають ни вводятъ себе приклонити — *ркп.* не попускающе себе приклонити.

- Ст. 247 стовп 1 стих 1 в долу: прїясти усыненія — *ркп.* прїясте дух усыненія.
- " " " 2 " 8 в гори: елицы же сему боязнію носяще — *ркп.* елицы же есте боязливы.
- " " " " " 16 " еже и сотер... — *ркп.* еже и сотвори.
- " " " " " 14 в долу: після слів: аще ли ни — в *ркп.* таке: — далече от помышленія нашего будѣте. Ови же рекоста: от бога есмы и во владыку Ісуса Христа вѣрни, и того святое евангеліе учим, посланни убо от преблаженнаго папы римскаго, иже ест глава божіей церкви, сказати та и ина вашему беаумію, яко да во умъ прїидете, и да познаете уставы церковныя, и истинно да исповѣдуете во святомъ знаменіи, яко пресвятый духъ от отца и сына исходит, и во приношеніи да приношаєте опрѣсноки а не квасный хлѣбъ, и священники ваши да остригаютъ браны, яко да не сии согрѣшаютъ во службѣ божій, и паки понеже женихи церковные суть. Аще убо сия от нынѣ воздержите, получить имате от вседержителя очищеніе, и мы умилосердимъ ся вашему покаянїю; аще ли же ни, то влхъ элѣ погубимъ, яко да не элѣ упражняете и мѣсто. Сія и ина многа изблювавшѣ худенія и прещенія. Преподобни же рекоста: Се убо и мы истинное обрѣсти хоцемъ, и поругати ся вашему прещенію и безумію, и не боимъ ся вашего прещенія ни устрашаемъ, писано бо ест: Бога единого бояти ся, а от человекъ не страшити ся, по писанному: страха же не бойте ся, ни кто же убо ест на нас дерзая крѣпко глаголати, аще Богъ мира ест с нами, понеже правъ ест Господь и правду возлюбилъ.

Се все пропущено в надрукованімъ текстї. І в пѣвности больше ще пропущено, та, на жаль, дальшого нема і в підгорецькій рукописи, бо знову в нїй одна картка видерта — вже і в частиною того текету, який читаеть дальше в друку аж до слів: отъ первовданного человекъ (ст. 248, стовп 1, стих 17 в долу), де знову після слів: и праведныхъ пророкъ — опущено слова: о семъ узаконено.

- Ст. 248 стовп 1 стих 10 в долу: слѣпыхъ преослѣплены — *ркп.* слѣпыхъ преослѣпленїише.
- " " " " " 9 " утн и зубы искорени — *ркп.* утн отраднѣ и зубы искорени.
- " " " " " 3 " но иже отъ внутреняго и лукаваго сокровища мерская исходящая, иже суть сквер-

ная, сіе священника творящая і т. д.
— *ркп.* но иже от внутреняго и лукаваго сокровища сердца мерская и скверная вождельнія исходящая, сія суть сквернящая, еже ест і т. д.

- Ст. 248 стовп 2 стих 21 в долу: як волкъ працею, и не могуще терпѣти угожденія ихъ, но покушаху ся — *ркп.* но яко волци, не могуще терпѣти ученія ихъ, покушаху ся.
- „ 249 „ 1 „ 17 „ съ радостію — *ркп.* со яростію.
- „ „ „ „ „ 11 „ Прста... не абіе же возмогоша побѣдити — *ркп.* Протата же не абіе возмогоша побѣдити.
- „ „ „ 1 „ 5 „ прямо и Прота... *ркп.* прямо и Протатомора.
- „ „ „ „ „ 4 „ на гметѣ Халко глаголемѣ. — *ркп.* на тметехалкос глаголемѣ. Се четвертая жертва святыхъ латинскихъ.
- „ „ „ 2 „ 11 в гори: учинковъ — *ркп.* учеников.
- „ 250 „ 1 „ 1 „ владыки и священники — *ркп.* бискупи и каплани.
- „ „ „ „ „ 10 „ и по оглашеніихъ о архіепископѣ — *ркп.* и по оглашеніихъ, егда воспоминаша о архіепископѣ.
- „ „ „ 2 „ 6 в долу: пресѣкнутъ — *ркп.* пресѣкнутъ ся ухитриша.
- „ „ „ „ „ 1 „ на солнце Христово — *ркп.* на судищи Хрисловѣ.
- „ 251 „ 1 „ 18 в гори: рыдая отцевъ, иноци же — *ркп.* рыдая отцевъ, не хотяше утѣшити ся, яко не сут, иноци же.
- „ 252 „ „ „ 14 „ Межи словами „священники“ і „православные“ опущено „епископи“, а потім довгий уступ, який в *ркп.*: — Которые правилца, не терпячи тое кривды и того голоса вашего имени, дотоля-ж вас кликали, кричали и волали, аж вас стого мѣсца, с тое чести и достоинства изогнали. И для того ли ихъ зовете маленькими, што лживое священство показали, обявили, обличили, осудили и до конца обелжили? Видите ли, яко потвар на нихъ, маленькими быти розумѣючи, замышляете? Видите ли, яко болшихъ, от всея вселенныя наполненныхъ зобравши, писемъ надъ тые маленьки (ко-

торые великую лож до урунту потлумляют, и на свѣтъ фалшь оное выставуют, и всемъ, яко да ся стерегутъ неправды знати даютъ) показати не можете? Видите ли, якъ ихъ от зависти, гнѣва и вражды, яко маленьки суть, потваряете, а они сут высоки, а они сут толсти, а они сут велики, а они кра-сни, а то чему? Для того, иж истинна в нихъ сѣдитъ, для того, иж бранты, золото, сѣбро, камѣня дорогое, то ест щирост, судъ и правда в нихъ царствует. Але вы правду онихъ, зацност и достоинство занедбавши, православныхъ до Скарги заганяете. Позволю вам и того, нехай! Но скажѣтеж ми тое, знайдут ли тамъ у Скарги правду, знайдут ли тамъ суд и справедливост? Или утаило ся вамъ тое, яко православные многократ и безъ личбы прибѣжище до Скарги творят, а послушаючого ихъ правды знайти не могут? Или не вѣдаете того, яко православные всегды наслѣдуют, а справедливости своему утиску, бѣдѣ и кривдѣ никакоже отнести не могут? Или не слышали есте того, яко православные Скаргу всегды пилнют, а от Скарги о правдѣ николи слыхати не могут, а то чему? Для того, иж тые великіе книги сумлѣня своего передъ ними затворил, оглох, оцѣмѣл, суду праведного в нихъ показати не хочет, своео вѣрѣ прелести догажаючи. Чого-ж далѣй православныхъ до Скарги бѣгати нудите, которые всегды Скарвѣ служат, и вѣкъ свой служачи изгубили сут, а справедливостъ выслужити никакоже не могут? Чого-ж далѣй у православныхъ хочете? Уже и вашу волю исполняют, во слѣд Скарги всегды трудятъ ся, а вытудити, выпросити, выжебрати и выплакати собѣ у Скарги справедливости никакоже не могут. Оставтеж теды православнымъ дорогу до великихъ книгъ Скаржиныхъ показовати, коли в нихъ и найменшее правды нѣмашъ. Нехай православные... (Дальше вже в напечатаніи текстѣ).

Ст. 252 стовп 2 стих 11 в гори: онъ богатъ гласъ — *ркп.* онъ бо той гласъ.

- „ 253 „ 1 „ 6 „ быти приспѣ — *ркп.* быти сему приспѣ.
- „ „ „ 2 „ 6 в долу: на словѣ „сопротивница“ *ркп.* уриваетъ ся.

Отже бракуе посланию до епископів, якъ можна черезъ порівнанне з напечатаніи текстомъ перекопати ся, до кінця вже новсіи небогато.

Кілька документів з Гуцульщини з другої половини XVIII-ого століття.

Подав Др. Осип Маковей.

До молдавських грамот, що виходили з канцелярій господарів, дуже корисно було би зібрати і ті документи, що їх писали по селах давньої Молдави на пів грамотні писарі, не зважаючи на канцелярську форму. Вони інтересні і своєю мовою і тими звістками про давнє жите, які часом у них можна найти.

З гуцульського села над Черемошом, в Ростік на Буковині, надіслано мені купку документів саме в того часу, як Австрія дістала Буковину від Туреччини. Переглядаючи ці документи, ми бачимо, що в Ростоках в другій половині XVIII-ого століття списували люди свої контракти та жалоби мовою волоською, польською і українською (гуцульським діалектом). Українських документів найбільше. Тільки, коли вже Австрія почала на Буковині заводити свої німецькі порядки, появляють ся помаху і німецькі урядові письма.

У Ростоках жив коло р. 1770 під Проконій Попович, як в документів виходить, зі своєю попадею Параскевою і синами Василям, Федором, Іваном і Петром. І попада і сини були неписьменні, підписували ся все знаком хреста і стали в часом очевидно звичайними Гуцулами. Моральний рівень сих попівських синів і їх батька був, як побачимо з документів, далеко не красший, як у тодішніх Гуцулів.

Найбільше звісток про Василя Поповича. Він оженив ся у багатого мабуть Гуцула Василя Лукена ще десь перед 1772 р., бо в документі із сього року називає ся вже вятєм його. Та не

в тім діло, що син попа у Гуцула доньку за жінку взяв, а в тім, як він то зробив. Ото з кривними напав „гаталма“ хату Лукена, побив його, забрав доньку розбоєм, а батько-під повінчав сина з Гуцулкою в ночі „по злодійськи“, хоч Лукен на те не годив ся. Мало того, Василь потім ще далі нападав на свого тестя, так що той за своє жите бояв ся; забрав записи і багату добитку Лукенового — одним словом урядив напад чисто опришківський (пор. документ ч. 1). Притім помагали йому брати. Олавні були попівські сини — нічого казати...

І Лукен і „ціла громада“ ростіцька просили дідича, взяти в села Василя Поповича, та до того не дійшло, мабуть погодив ся Лукен зі своєю долею. Є навіть угода Василя Поповича з тестем Василям Лукеном з р. 1772 (у німецьким півнійшим перекладі), списана приятелем і мабуть свояком Василя Поповича, „капітаном“ Антохієм Поповичем, з котрої видно, що ростіцькі „інтелігенти“ в роді обох приятелів, Василя і „капітана“ Антохія Поповичів, взяли ще у Лукена дошака і 20 овець і за ту ціну дозволили йому сидіти спокійно на своїм ґрунті, а Василь Попович згодив ся платити від забраних у Лукена ґрунтів дідичеві десятину. На тім мабуть скінчила ся пригода із зрабованем доньки.

З дальших документів, писаних уже за австрійських часів (попом у Ростоках був уже тоді якийсь Чернявський), видно, що Василь Попович (також Попюк, по волоськи Арорі) займав ся торгівлею, їздив за паспортом до Фурешт у Молдаву з кінями (1786) і все мав якісь рахунки зі своїм тестем. Скуповував також ґрунти (пор. документ ч. 2) — за ціну таку, яка нам здаєть ся тепер просто смішною (у ціні названі напр. сардак і холошні) — та промишляв мабуть і иншими способами, коли могла у громаді повстати така чутка, що він украв у Гуцула Чолана вола (пор. документ ч. 4).

Не ліпший від Василя був, як видно з документів чч. 3 і 5, і його брат Іван, що родиною „колотив кілька рік“ через якісь записи, котрі украв у свого батька, щоби переписати сіножать на свою річ.

На остаток один запис (пор. документ ч. 6) з заклиетем на кінци, звичайним у тодішніх записах.

Що до мови, то впадають в очи в сих документах волоські слова, уживані за молдавських часів в актах: мартор, марторія (свідок, свідоцтво), лев (гріш), буката (частка), готар, джурат (громадський присяжний), лому (місце) і гуцульські

слова: лави, гаталма (з угорського, значить: на сиду), вигодити час, дріб (вівці), головництво, ґрунь, прочерть, холошні, ватаман, вібчина, кріс, лядский (галицький), поміркувати за своє (привластити собі), вершадь і ин. Стилїзація у сих документах також чисто народна. З німецької термінології закрали ся вже у ті документи слова: крайкомісар і обер(д)ворник.

Ч. 1.

Я василь лукан чиню марторѣю, щобши далъ А(н)тофѣви воли за левовъ кѣс, коня левовъ їе, швецъ з на веснѣ за десіть левѣвъ, вся худоба за левоѣ пїедь десят и шденъ при людехъ годнїхъ, далъ мѣнѣ записъ нї при своихъ кривнихъ на вашнѣвѣ лави] потѣмъ купиѣ я оу петра йлчука дворисше за таларовъ ї десіть и на тоє далъ мѣнѣ панъ антохия ис петромъ записъ на вѣки.

василь поповичъ пришовъ гаталма и зваля оу мене донку розбовль и ще адорovia мого оуїмилъ и(с) своєми кривними. потомъ я пославъ человекѣ до шца его попа, щоби не далъ шлубу, а вѣнъ оу ночи слубъ далъ по влодѣйски. потомъ я зрѣ(к)ся своєи дитини през тоє. а я през лудєи прозбу [опущене слово, мабуть: дав] своєи дитинѣ воли и двѣ коровѣ. теперъ вѣнъ оувязался мого дому и моєхъ лавѣвъ, вигодилъ такии часъ, коли мене ни було дома и жениѣ моєи, комору мою розбилъ, скриню ро(в)рубаль, записи моєи забраль з братами своєими.

теперъ я справи питаю оу пана свего и его, а справи ни мау, през тоє ни чинить ми, бо ш(тп)саль его на моєи лави, забраль все добро, велѣзо плугове, що було, не було и букати моєи забравъ, дробу девятеро ваяль п през него слуги штримати ни можу оу букать своих оу дому своємъ служницю оудержати ни могу анѣ слугу и я ш дому оуступив, бо хвалится мене оубити альбо запалити.

просить цѣла гром(ада), щоби его звѣти вяти, бо вѣнъ головництв(о) оучинив.

Ч. 2.

виз мѣця марта дня д.

Я андрей романюкъ даю записъ и(с) своєми братами родними илѣя, якова, димитрия, танасѣя, николая, ивана, и то даємо записъ ни всѣ брата роднѣ на весь ґрунь радурѣвъ вѣд товарницѣ до пѣдбочкѣвъ, даємо пофторне по дѣдови своєму томѣ ґритапови, бо нашъ дѣдъ продавъ тотъ ґрунь радурѣвъ ис прочиртю и з лѣсомъ василєви попови и на тоє почитокъ узавъ сардакъ и холошнѣ и три золотѣ грошии и ми по своєму дѣдови узали пара бикѣвъ за штири леви и три вѣвци з ва-

сила поповича и василє мѣхавлюка и даємо ниъ записъ на тоє ґрунь радурѣвъ на вѣки вѣчнѣ. При томъ були марторѣ

Іерей Георгий Чернявски, парохъ ростецки'

и василь томякъ †

и еешдоръ пилипюкъ, ватаманъ †

и иванъ шемберко, ватаманъ †

и петро шемберко †

Ч. 3.

По приказу пана крайкомісаря и пана шберворника ни громада ростецка даємо марторѣю василєви поповичиви и панѣматка василєва стара признаєть своємъ сумлєнїемъ, що дали вѣбчину росѣшши василєви, своєму синови, котору вѣбчину купиѣ шца ихъ прокопѣи у людин шѣжницкихъ у готари пана стурдєи, и ми, вся громада признаємо, що ихъ подѣливъ тимъ росѣшнимъ, половицу давъ василєви, своєму синови, а половицу фєдорови шца ихъ прокопѣи, а потому взявся василь поповичъ та купиѣ у своєго брата фєдора тую половицу того рошѣшого за девять швецъ из вовповъ и из ягпяти на веснѣ и за бики тритяки и за тєлицу тритячку; а потому василь поповичъ взявся та заложивъ братови своєму иванови за коня, а кѣнъ таксовании за штринадцять левовъ и тоє заложивъ на три роки на вѣрѣбъ; потому иванъ поповичъ нязавъ крѣсь у своєго шца и повѣсь до тихъ, вѣд кого бувъ росѣшний и давъ тимъ тоє крѣсь людемъ и взявъ у нихъ записъ на вѣки и през тоє записъ мною колотивъ кѣлька рѣвъ, а потому заложивъ лядєкому человекѣкови за нятдєсять левовъ и за два крадки, а потому, якъ умеръ мѣй братъ иванъ, а я ся довѣдавъ, що вѣнъ заложивъ мѣй ґрунтъ питомий, а я упрашаю ласки панскоєи, ачєйби ґрунтъ мѣй ся шставъ якъ бувъ.

1787 илїя єї.

и ми вся громада ростецка признаємо, що тоє ґрунтъ василѣвъ поповичѣвъ бувъ и на тоє ся подписуємо руками своєми власними знакомъ крєста святаго.

и калина попадѣя, мати василєва †

и петро, братъ василє †

и еешдоръ пилипюкъ, ватаманъ †

и георгий темюкъ, цѣрять †

и василь мицканъ, цѣрять †

и василь мѣхавлюкъ †

и петро шемберко †

и василь томякъ †

и ивахнюк иванъ †

Ч. 4.

Велможни пане комѣсарю нашъ.

Ми вси громада росточка дамо марторѣю василеви поповичиви тако шнъ естъ из доброго дѣда и шца и ми василѣ поповича до сихъ чисѣвъ не пѣдовдрѣли нѣ в якихъ речахъ влодѣйскихъ и василѣ поповичъ наиде собѣ людей, що за него поприсягнутъ за чоланового вола. и ми на сие подписѣмося рѣками своими власними знакомъ креста святаго.

та иванъ шемберко, ватаманъ †

та георгій темнюкъ, цѣратъ †

та григоръ шемберко †

та петро шемберко †

та танасѣй вецига †

та юрѣй цѣрякъ †

1788 феврарѣй к н'

Ізреи георгіи Чернавский, парохъ росточкій.

И ми на тоє признамо своимъ сумлениемъ, що иванъ чоланъ мавъ влодѣи своего василѣ хавчѣка и его водичъ до пана Гафенка и голоуѣ из своего вола носичъ и ногѣ однѣ до пана Гафенка — и ми на тоє подписуемося, тако ми при тому були, и на тоє подписѣмося рѣками своимъ власними, тако ми тѣю голоуѣ и ногѣ видѣли и при томъ правѣ были и у росточкахъ и у баниловѣ.

та григоръ яковюкъ †

та есдоръ шемберко †

та гордѣй темнюкъ, цѣратъ †

1788 феврарѣя кд.

Ч. 5.

Ии иванъ шемберко, ватаманъ росточкій, и ми громада росточка признамо своимъ сумлениемъ, такъ шцъ прокопии давъ сѣнжати ѣ подѣлъ своимъ синови василеви и дрѣгомъ синови федорови, а потомъ василѣ поповичъ завѣста та валоживъ своему братови тую сѣнжати ро сѣшнии иванови, своимъ братови за 14 левовъ. а потомъ иванъ поповичъ завѣста та вкравъ записи ѣ своего шца прокопѣя, що мавъ шцъ прокопѣй на тѣю сѣнжати росѣшнии и переписавъ на свою рѣчъ и помѣрковавъ за свое и не допускає насъ до того локъ и заставъ не хочи ѣ насъ брати, а ми на тоє признамо своимъ сумлениемъ и на тоє сѣя подписуемо своимъ рѣками власними знакомъ креста святаго.

та петро поповичъ, братъ роднии василѣ поповича †

та иванъ шемберко, ватаманъ росточкій †

та иванъ ивахнюкъ †

та митро Симовонюкъ †

та андрѣй Стринадюкъ †

та иванъ яковюкъ †

та митро яковюкъ †

та Гордѣй темнюкъ, присягани †

та василѣ поповичъ, братъ первый василѣ поповича †

та василѣ мицкапъ †

та василѣ ивонюкъ †

та петро вашиѣи, цѣратъ росточкіи †

та юрѣи лѣсюкъ †

та василѣ хроменчѣкъ †

1795, Ізлии 25.

Ч. 6.

Ии иванѣи поповичка даю записъ петрови василюкови, тако та за шѣяла затѣнъ оу черешневѣ свою партъ вѣд вершадѣ на штуба, вѣд штуба право до тѣшника, вѣд тѣшника вершадю в долину по при пори, и тоє та за шѣяла на вѣки вѣчнѣ, а хтоби нашъ сѣи записъ касовати (опущене слово: хотѣв?), то тои шоби буѣ неблагословении ш бога, и на сие подписѣмося рѣкою своею власною знакомъ креста святаго

та параска поповичка †

та петро поповичъ †

на сие свѣдомѣ ми и подписѣмо сѣя рѣками своимъ знакомъ креста святаго.

та стефанъ плиска †

та фѣдоръ алеѣсюкъ †

та петро поповичъ †

та семень плиска †

та петро томюкъ †

та иванъ матѣясюкъ †

та иванъ цѣрякъ †

15 априль 1795.

Українські драматичні вистави в Галичині

в першій половині XIX століття¹⁾.

(Замітки й матеріали).

Подав Михайло Возняк.

I.

Розвій українських драматичних вистав у Галичині стояв у своїх починах під впливом західно-європейського через польські драматичні вистави і польську драматичну літературу; вразом ішов він паралельно до розвою українського театру взагалі. Вправді український театр не переходив усіх тих фаз, які переходила драма в західній Європі, бо православна церква або ворожо віднесла ся до нього, або що найменше не допускала його до себе; одначе вагу драматичних вистав для культурного життя зрозуміли інтелігентні Українці скоро та вже в 17 в. школа львівського братства вибрала драму як спосіб релігійної пропаганди. Мабуть в полемічній цілі против унії перекладено грецьку трагедію, приписувану Григорієви Назіанзенському „Χριστός πάσχω“, та видано тільки „Верше съ трагедіи Христосъ пасхонъ“ (Львів, 1630 р.)²⁾.

Українські школи йшли за прикладом польських шкіл. Як у кождім майже місті давньої Польщі, де тільки осіли Єзуїти, відогравали без сумніву й ученики львівських шкіл зразу латинські, а потім польські діяльоти; одначе до нас дійшли тільки скупі звістки про такі вистави. Зрештою в отсій статі й не

¹⁾ Читано на семінарі Проф. Д-ра Ол. Колески.

²⁾ Ол. Огоновський — Історія літератури руской, ч. I, Львів, 1887, ст. 342.

ходить о повноту таких згадок, а тільки о виказанне, що пізніші українські драматичні вистави в Галичині, які мали місце між иншим у мурах українського духовного семінара у Львові, продовжали тільки давню шкільну традицію, давніші шкільні вистави.

Драматичне представлення устроїла шкільна молодіж на честь і принятие архієпископа Івана Соліковського в червні 1583 р., а описує його консуль Вартоломей Зіморович у своїй хроніці міста Львова¹⁾. В тій самій хроніці стрічають ся ще два рази звістки про публичні вистави у Львові, під р. 1611 з нагоди здобутя Смоленська від Москви, а 1622 р. з нагоди свята канонізації Ігнатія Льйоли і Ксаверія. Більше ніж 50 осіб, не вчисляючи підрядних роль, виступає в штуці в 5 актах, переплітаній інтермедіями: *Rupsyma panna i męczenniczka, albo Tyrydat przemieniony*. Відограно сей діяльот у вірменській колетії у Львові 1666 р.²⁾.

У хроніці Дениса Зубрицького, основаній на документах архіву міста Львова, знаходить ся тільки в однім місці побіжна згадка про ученицькі вистави³⁾. Під датою 1711 р. пише Зубрицький, що львівських Жидів увільнено від обовязку позичати одіж студентам і ректорови міської школи до грання комедії. В єзуїтських школах, заложеных у Львові 1608 р., грано 1719 р. діяльот п. в. „*Facilis descensus Averni a Vitoldo, nuper imperii comite, mox carceris a sua sponte daemonis mancipe*“⁴⁾. Тамже представлено діяльот: *Dziwne zrządzenie mądrości boskiej Rubikana, albo Szach-Nadira, króla Persji z pasterza i głowy łotrów na wezyrstwo i królewstwo wynoszące*. Щоби почтити воеводу Климентія Браницького, відиграли ученики єзуїтських шкіл трагедію Андрія Филипецького: „*Leo filozof, cesarz wschodu*“.

Постійної театральної сцени або хочайби зорганізованої театральної трупи не бачила Галичина до 1776 р. Що йно

¹⁾ B. Zimorowicz — *Historia miasta Lwowa, przez... konzula niegdyś tegoż miasta po łacinie napisana, a teraz na polski język przez Marcina Piwockiego przełożona*, Львів, 1835, ст. 235—236.

²⁾ Wł. Chomętowski — *Dzieje Teatru Polskiego od najdawniejszych czasów do r. 1750*, Варшава, 1870, ст. 81—84.

³⁾ Денис Зубрицький — *Kronika miasta Lwowa*, Львів, 1844, стор. 272.

⁴⁾ K. Estreicher — *Teatra w Polsce*, Краків, 1879, т. III, стор. 108.

в сім році для вдоволення потреб німецьких урядників — звисно, що 1772 р. придучено Галичину до Австрії — прибув до Львова німецький театр Геттерсдорфа. Це був саме початок німецького театру у Львові, який субвенціонувала Галичина майже сто літ у значній частині з краєвих фондів¹⁾. Польська театральна трупа прибула до Львова перший раз аж 1780 р. під проводом Томи й Агнішки Трусколявських²⁾. Однак вона вибула у Львові ледви рік, бо не могла витримати конкуренції з німецьким театром і виїхала до Люблина.

Продовжуючи традицію львівських шкіл і під вражінням вистав польської театральної трупи, питомці українського духовного семінара, який недавно 1783 р. заснував цісар Йосиф II, давали кілька разів від 1794 р. в семінарських мурах драматичні вистави, розуміється, польські. На початок грали шкільні комедії Богомольця, бо в них нема жіночих ролей, а далі й інших авторів. Поміж питомцями, що брали участь у тих представленнях, визначався правдивим драматичним талантом питомець Йосиф Чернецький. Від 1797 р. оживилися ці вистави, почали частіше повторюватися і стягати до себе численнішу публіку з поза мурів духовного семінара. Бо в тім році придбав семінарський театр нову драматичну силу в особі Івана Стоцькевича, що саме 1797 р. вступив на теологічний виділ³⁾.

Наділений літературним хистом, звернув Стоцькевич на себе увагу проф. Гана, що заохотив його посвятити свої спосібності польській літературі. Він переклав на польську мову віршами іділічно-сентиментальну поему „Der Frühling“ — Wiosna, роєма Kleysta, видану 1802 р., а крім того перекладав і перероблював багато драматичних штук для семінарського театру⁴⁾.

¹⁾ Stanisław Pełowski — Teatr polski we Lwowie 1780—1881, Львів, 1889, ст. 14.

²⁾ ibidem, ст. 14. Твердження Добрянського в Перемишлянці, ст. 68, повторене потім і в передруці в „Історія єпископів“, ст. 72—73 (Госаковській Василій), немовби „передь рокомъ 1794 не было жадного представлення театрального въ польскѣмъ нарѣчію въ Львовѣ“, немовби „первый крокъ къ тому предпріяли и здѣлали тогдѣшніи питомцѣ общо сѣменища въ томъ роцѣ“, неправдиве, як виходить з вище сказаного.

³⁾ Teatr polski, ст. 7—8; Stanisław Pełowski — Teatr ruskі w Galicji, Львів, 1887, ст. 4; Перемишлянинъ на 1856 р. ст. 68; Антін Добрянський — Історія єпископів, Львів, 1893, ст. 72—73; Wiosna, poemat E. S. Kleysta, Львів, 1802, ст. 62—63, передмова Л. Петкевича.

⁴⁾ Іван Стоцькевич уродився в перемишльській дієцезії 1779 р. Скінчивши в вісімнадцятому році життя гімназію у Ряшові, записався на

Зберігся зміст одної такої драми одноактової, перекладеної з німецького. Пепловський і Пяткевич дають їй заголовок „Lekko-myślność i dobre serce“, а Добрянський „Syn marnotrawny“¹⁾. Представлявано її в останні дні мясниць, а головну роль грав у ній сам Стоцькевич. Це історія молодого чоловіка, гуляки-сина, що позатягав на ім'я свого батька численні довги. А що батько не мав звідки їх заплатити, тому посадили його до тюрми. Марнотравний син отямився; йому стало жаль батька, проте вступив до війська та прибирав там тільки грошей, що викупив батька з тюрми.

Про дальші вистави в мурах семінара згадується аж під рр. 1829 і 1830. В тих роках відбулися в мясниці театральні вистави, що здобули собі тоді в цілїм Львові голосну славу. Про ці вистави висловлювався з великою похвалою сам директор тодішнього польського театру, заслужений також для польської драматичної штуки Іван Камінський. В мужеських ролях відзначилися тоді питомці Ковальський, Шудлинський і Урицький, а в жіночих Слоневський. Кілько було вистав, хто займався ними, які грали штуки, Добрянський, що згадує про ці вистави, не говорить, на жаль, про се. Се очевидно, що ті вистави відбувалися у польській мові так само, як попередні, бо раз тоді був такий дух у семінарі, а друге ж тим промовляє присутність польської публіки на виставах.

Дві дальші вистави відбулися 1833 або 1834 р. В тих представленнях брав живішу участь о. Онуфрій Ганкевич, північний парох Вовча, турчанського повіту. Декорацій і костюмів випозичив питомцям на ті представлення директор польського театру Камінський, що й сам був присутній на них. Хорові і сольові співі подобалися йому так дуже, що він почав навіть

львівський університет. Дня 14 лютого 1803 р. покинув Стоцькевич семінарські мурі та одержав небавком висвячення, а потім і парохію в околиці Дрогобича, де в цвітї віку, маючи ледви 28 літ, умер „той муж повний найкрасших надій“. Покинулися по нїм поезії, які зберігав у себе „якась зависна рука“. Розуміється, писав їх у тодішній „jęзуку ojczyzynom“, читаний добре в польській літературі, передусім в письменниках золотого віку. Тому на студії польської літератури посвячував увесь час, вільний від станових занять. (Wiosna, 1822, Передмова Петкевича).

¹⁾ Рукопис цієї драми знаходиться у д. Ів. Ем. Левицького. Чи не є ця драма перерібною драмою, надрукованою у збірнїм варшавським виданню 1794 р.: Teatr polski czyli zbiór komedyj drammy tragedyj (усіх 56 томів).

вербувати співаків-солістів до свого театру тай обіцявав їм добру плату. Хором управляв пізнійший міністеріяльний радник Григорій Шашкевич, що й сам мав дуже гарний тенор. У грі відзначилися звисні вже Ковальський і Слоневський, а крім того Ріпецький. Представляли штуку про Петра Великого в польській мові¹⁾.

Шкільна традиція, вплив вистав польських труп і спольованне тодішніх галицьких Українців мали се в наслідку, що в українським семінарі відбувалися представлення довший час у польській мові. Та 1835 р. видав Осип Лозинський „*Ruskoje Wesile*“, першу систематичну збірку весільних обрядів і пісень. З тої книжки довідалися українські питомці, що український мужик має багаті завязки драматичної поезії у своїх весільних обрядах. І от повстала поміж семінаристами гадка відограти в спосіб драматичної вистави мужицьке весілля з його піснями та обрядами. В роках 1837—1841 повіяло в семінарі свобіднійшим духом по уступленню з ректорства о. Телиховського, що стояв дуже на перешкоді розвоєви сценічних представлень у семінарі, що не терпів ніяких вибриків і карав гостро за курення люльки та за перебирання себто відогравання питомцями маленьких звичайно імпровізованих штук, а радше гумористичних діяльотів. І видно, що ся невинна забава дуже подобала ся питомцям, коли вони не покидали її поміжо закавів і кар. З одним і другим ховалися по кутах, та мимо того, а може саме длятого діяльоти, імпровізовані Мохом і його товаришами, робили дуже сильне вражіння на слухачів, нераз просто очаровували цілий семінар і давали на цілий тиждень тему до розмови²⁾.

Під сю пору були в семінарі дуже гарні духові сили. Між питомцями було тоді декількох людей наділених сценічними способностями, з гарним акторським і ораторським талантом, а передовсім визначувалися між ними Мох, Кашубинський і Твардієвич. Вони передягалися часом за Жидів, мужиків, економів й інші подібні фітури та відгравали перед питомцями короткі гумористичні діяльоти, щось в роді давніх інтермедій.

Коли ректорство обіймив Яхимович, він не то що не перешкаджав інтелектуальним розривкам своїх вихованків і не ка-

¹⁾ Ів. Франко — До історії нашого одродження, Зоря 1886, ст. 271 і 272.

²⁾ Ів. Франко — Рускій театр в Галичині, Зоря, 1885, ч. 23, ст. 268 і 269; Perłowski — Teatr ruski, ст. 7.

рав нікого за се, але й сам заохочував питомців до устроєвання формальних театральних вистав. Доси грали польські штуки. Яхимович завів виклад церковно-славянської мови й обряду, заохочував питомців читати церковні книжки¹⁾ і тим розбудив почуте можности українських вистав, а першою пробою української театральної вистави саме було відограєння українського весілля з усіми обрядами та пречудовими піснями²⁾ — найправдоподібнійше по книжці Лозинського.

Друга половина 30-х р. се той час, коли духовний семінар взяла таку живу участь в відродженню галицької України. В часі обняття ректорату Яхимовичем уже опустили семінарські мури Маркіян Шашкевич й Іван Вагилевич, але в середині були ще Яків Гоковацький, Антін Могильницький, Микола Устянович, Михайло Козанович, Михайло Вербицький, Осип Шухевич, Келестин Скоморівський (Долиняненко), Софрон де Витвицький і багато інших, що позанимали пізнійше більше або менше видні становища чи в галицько-українській літературі, чи в публичнім житю. Ректором був Яхимович тільки чотири роки, а то від жовтня 1837 р., коли уступив з того місця строгий і педантичний Телиховський, до р. 1841. В тім році вістав помпейополітанським єпископом *in partibus* і львівським суфраганом, тому й уступив з ректорства.

Та вражіння вистави українського весілля на питомців було за сильне, щоби вона проминула безслідно. Тому хоч уступив ліберальний Яхимович, одушевлення до вистав не зменшило ся. Доказом правдивости сього твердження є оповідання про одну таку виставу д-ра Ів. Франка, яке записав він від учасника польських конспірацій 1842—1846 р., пізнійшого урядника Товариства Кредитового земського у Львові, Аполінарія Стоковського. На пущення 1842 р. устроєно саме сю театральну виставу, на якій був присутний і Аполінарій Стоковський. Режисером був танцістр Пардіні, а костюми визичено семінаристам із польського театру. Вистава складала ся з кількох сцен, переважно імпровізованих. Представляли ярмарок, українське весілля і вибір рабіна³⁾.

¹⁾ Стефан Качала — Згадка за бл. п. Григорія Яхимовича, митрополита галицької Руси, выголошена в Тернополі 1865, Львів, 1868, ст. 5. Про Яхимовича: Дмитро Вінцковський — Григорій Яхимович и современное русское движение, Львів, 1892.

²⁾ Крім д-ра Франка і Пешловського ще: Історія основана и розвиток русско-народного театру в Галичині. Коломия 1904, ст. 5.

³⁾ У весіллю грав передусім знаменито свою роль війт. І так при нагорілу свічку чистив він в той спосіб, що наперед втикав пальці за

II.

Завдяки недавнім учасникам семінарських вистав побачили галицькі Українці 1848 р. перші прилюдні театральні вистави у своїй рідній мові. На жаль звістки про такі вистави продирали ся тільки рідко до тодішніх часописий. Відбували ся вони в рр. 1848, 1849 і 1850. Розпочала їх Коломия. Там був тоді парохом о. Іван Озаркевич, батько півнійшого посла також о. Івана Озаркевича, а дід письменниці Наталії Кобринської. З задатками артистичного хисту в своїй натурі і поривами до чогось вищого, чим се, про що загально думало наше духовенство, при незломній енергії, яку оживив іще 1848 р., не жалуючи трудів ні коштів, вложив гарну аматорську трупу, яка в червні 1848 р. дала на перше представлення Котлярівського „Наталку

павуку, отерши їх о голе тіло, потім прикладав їх до рота, а послинивши внимав „злодія“ ві свічки.

Вибір рабіна відбував ся в отсей спосіб: До старого рабіна приходять куна Жидів в молодим кандидатом на рабіньську гідність і просять його, щоби перепитав кандидата. Він приказує їм втишити ся, вносять величезну книгу та кладе її на стіл. Кандидат стоїть і тремтить, а старий рабін муркоче щось, бере ніж, зажмурює очі й втикає його вістрем у книгу, щоби хто не думав, що він якбудь сторонничо хоче питати кандидата. Отворивши книгу ножем, він муркотячи читає, читає у вій, а потім каже:

— Ну, сину, ту стоїть таке питання: чому когут зажмурює очі, коли піє?

Кандидат увесь стрепенув ся, хапаєть ся за шейся, за бороду, махає головою і охає, що на його долю випало таке трудне питання. Його товариші піднімають йому підшептом — та один дурнійше від другого, що очевидно викликає серед слухачів вибух сміху. Далі кандидат надумав ся, випростовуєть ся і говорить:

— Heiliger Saduk! Я думаю, що когут піючи тому замикає очі, бо він уміє вже сю пісню на пам'ять.

— Добре, сину, добре! — каже рабін. І знову в попередніми церемоніями розгортає ножем книгу в иншій місці і проморкотівши завдає друге питання:

— А скажи мені, чому нес, заки положить ся спати, мусить обернути ся докола?

І знову наступають турботні мии кандидата, підповідання Жидів, аж поки по глибокій розвазі кандидат не здобуваєть ся на відповідь:

— Heiliger Saduk! Нес постуває так тому, бо шукає, чи хто не поклав йому подушки під голову.

— Добре, сину, дуже добре!

Настуває третє питання такого самого глибокого філософічного змісту:

Полтавку“ в перерібіці таки Озаркевича „На милуванє нема силованя“¹⁾.

Як прийняла публіка сю новину, найкраще свідоцтво того в листі Йосафата Кобринського до Якова Головацького з 8 червня 1848 р. „Съ театру иду, писав він, и во мною колька сотъ Русинѣвъ самыхъ веселыхъ. Не набувбысея на рускомъ дивалѣ. Чудо не игра. — То инше дѣло чудо рѣдне слово, видѣти народное дѣйствіе. Дѣвчина на вѣдданію или на милуванье нема силованье нынѣ вѣдограли на коломыйскомъ театрѣ, есть то перероблено из оперы Украинской тобѣ свѣдомой. Писеньки дуже удалиси всѣмъ намъ. Музыка дуже пишна — а Нѣмцѣ так зрусилиси, чтобысь казавъ не Нѣмцѣ“²⁾. Постановлено, що кожного четверга, в день засідань Коломийської руської Ради, має відбувати ся українська драматична вистава. Тяжше мала ся справа в репертуаром. „Брате, просив Кобринський Головацького в тім самім листі, присидай твои всѣ театры комедіи и трагедіи що лиш маєшь, а и чѣмъ борше то перероблю абы було що грати. (Есть у тебе Дмитро Самозванецъ-Ермак и пр. Скоро получишь сее письмо, бери посланця умисного и шли нимъ книги ики маєшь театральни минѣ до Косова. Стокми посланця а и его

— Коли два пси біжуть за ваяцем, один білий з них, а другий чорний, то перед котрим з них утікає ваяць дужше?

Яке потаппе, така була й відповідь:

— Заяць утікає дужше перед білим, бо думав, що сей роздяг ся до сорочки, щоби швидше бігти за ним.

Коли кандидат ось так знаменито відповів на всі три питання, старий рабін признавав його спосібним бути рабіном і його наслідником. Жиди піднимали радісний крик, заводили танець докола нововибраного, який зі свого боку витав їх віршованою промовою.

На тій виставі був присутний ректор семінара й деякі каноніки, а також численна світська публіка в міста запрошена*). Крім хлопських ріль вела ся ціла вистава в польській мові так, що вистава українського посілля в часу ректорату Яхимовича була, здаєть ся, першою і останньою виставою в українській мові до 1848 р.

¹⁾ Про сю виставу: Зоря Галицька, 1850, ч. 23, ст. 137; Пчела, 1849, ст. 39.

²⁾ Кореспонденція Головацького в Бібл. Нар. Дому у Львові, ч. 1254; Проф. Кирило Студинський — Кореспонденція Як. Головацького в літах 1835—1859, ст. 259.

*) Ів. Франко — Матеріали і уваги до історії австро-руського відродження 1772—1848. II. Обяви русько-польського братаня 1842 р. Жите і Слово, Львів 1895, т. III, ст. 114—115.

заплачу. Лишь не забудь — Бо то идет о руское... Маеш уже 3 штуки на три театри наперед а далѣ не утнемъ? Але на Бога надѣя¹⁾.

І хоч як невинні були сї вистави, все таки стрічали ся з перепонами з боку Поляків. Про перекупленне актора натякнув у своїм листі до Якова Головацького о. Григорій Боднар, людина з претенсіями до поезії (під псевдонімом Жукотинський), що два рази відійшов з вистави „Дівка на відданю“ або „На миловане нема силована“ задоволений, як рідко коли з польського або німецького театру у Львові: „Я чувемъ же якогось пѣдплатили були Актора въ самъ день завязаного комѣтету руского в Коломъи — 200 рс. — та му сѣвъ ся розхорувати! а відтакъ аж пѣзнійше на тиждни гравъ, коли не було мужикѣвъ и попѣвъ в Коломъи много!“²⁾ В тїм самїм листі звернув ся з просьбою о драми: „Еслибисте мали яковы драмати малороссійскыи то пришлѣтъ менѣ з ласки свои, бо ѿ Озаркевичъ просивъ мене дуже, би му якихъ дати, а овѣнъ (sic) переробивъ би на нашу поточну мову на сцену Коломъйську“.

Під свѣжим вражіннем розписаної Мохом передплати на „Клекотинську справу“ удав ся до Рудольфа Моха знову о. Йосафат Кобринський з просьбою прислати йому один примірник „Клекотинської справи“, хотяй би коректурні аркуші, а будуть грати її в Коломїї, „поки не отѣхали актори“. До 30 липня 1848 р. відбули ся уже три представлення під проводом Лейстера. „Два рази представляли Наталка Полтавка, а раз — Жовнар Чаровник (Москаль Чаровник) сочиненія Котляревскаго — а набито було народа — якъ въ Зарваницѣх на празник св. Івана Крестителя“³⁾. Натяк на від'їзд акторів промовляв би за зорганізованнем правдивої вандрівної трупи, та про неї нема ніяких даних.

В організації аматорської трупи помагав Озаркевичеві Микола Верещинський, що 1837 р. дав наклад на Дністрову Русалку, і коломиїський бурмістр Дрималик. У представленнях брали активну й пасивну участь не тільки люди різних станів, але й різних народностей. Крім „Дівки на відданю“, що найбільше полюбила ся коломиїській публиці і її представлявано

¹⁾ ibidem, ст. 260.

²⁾ ibidem, ст. 286. Дата листу 10. IX 1848. Кореспонденція Як. Головацького в „Бібл. Нар. Дому“ у Львові, ч. 1298.

³⁾ Пор. мою замітку — Із кореспонденції Р. Моха (Записки Наук. тов. ім. Шевченка, т. 81) ст. 169. Дата листу 12 жовтня 1848.

кілька разів у Коломїї¹⁾, грали також водевіль Котляревського „Москаль Чарівник“ мабуть у перерібці Озаркевича п. з. „Жовнір-Чарівник“, здасть ся також дві інші перерібки Озаркевича: Квітчиного „Сватання на Гончарівці“ і Степана Писаревського „Купала на Івана“ п. з. „Wesilie“²⁾.

Одушевлення до аматорських вистав передала Ксломія столиці краю — Львовови. Ініціатором їх був знов Озаркевич. Від 19 до 26 жовтня 1848 р. відбував ся у Львові перший в'їзд „руських учених“. На збори прибув також Озаркевич у Коломїї і привіз з собою видруковану в Чернівцях перерібку „Наталки Полтавки“³⁾. Заки відбували ся збори, зорганізував Озаркевич невеличку аматорську трупу, вивчив її свою перерібку та на закінченне зборів 26 жовтня „зроблено ученим руським несподівану приемність відограньом в вечер тогож дня руської комедіопери під назвиском: „На миловане нема силована“, котра враз з красними співами і танцями руськими дуже утішила всіх в многім числі зібраних гостей“⁴⁾. Ся вистава відбула ся в однім із музеїв семінара, де збори мали свої засідання⁵⁾. Без сумніву ся імпровізована аматорська трупа складала ся з давніх учасників семінарського театру та з питомців українського духовного семінара.

З великим успіхом відиграли аматори вдруге ту саму штуку „ві второк по Михайлі“. Чистий зиск виносив 100 зр. і його призначено для Головної руської Ради⁶⁾. Осъ що писав про се представлене Петро Далибор Головацький до брата Якова дни 25 листопада 1848 р.: „Рускій театръ тутъ бѣду заводить. Вѣдданицю ще разъ випроваджувалисьмо на сцену — а такъ

¹⁾ Пчола 1849, ст. 39.

²⁾ Про сї перерібки згадує проф. Ом. Огоновський — Історія літератури рускої, ч. II, відділ 2, Львів, 1889, ст. 939; пор. також д-р Ів. Франко — Писаня І. П. Котляревського в Галичині (Записки Наук. тов. ім. Шевченка, т. XXVI, ст. 1—44); idem — Галицький „Москаль Чарівник“ (ibid. т. XXVII, ст. 1—22).

³⁾ Komedyo-opera. Diwka na widdaniu, або на myłowanie nema wylowanie. Złożona w Kołomyi. Без року і місяця видавня, 8°, ст. 38+2. (Пор. Літературный Сборникъ, Львів, 1886, в. II, ст. 217; Ив. Ем. Левицкій — Галицко-русская Библиографія XIX ст., Львів, 1888, т. I, ст. 36. № 419).

⁴⁾ Зоря Галицка, 1848, ч. 25, ст. 106.

⁵⁾ Літературный Сборникъ 1886, о. Оома Полянський, біографическій очеркъ составленный его школьникомъ товаришемъ, ст. 217.

⁶⁾ Зоря Галицка, 1848, ч. 32, ст. 134.

веллчаво, що намъ доконче хибань рускими акторами бути. Один гонять насъ на сцену до Скарбка театру; другий раять сподчитись въ товариство любовниківъ пбдъ Дирекцію актора Слоньского, котрій намъ зъ многими капѣталами и всѣми належностями прямо накидає (ся). Якъ буде, такъ буде; зъ минушого представлення далисьмо на Раду 100 зр., а собѣ по 30 зр. лишилисьмо; теперъ грати будемъ, але на свой дохбдъ. Що маєшь драматичного руского або московского, присилай — обѣйся Бога, таки заравъ по отриманю сего письма, но борзо, бо люди споккою не дають, хотять платити, коб' лише дивитись¹⁾. Одначе в Головацького Якова не було драматичних штук; дві штуки забрав Кобринський. Тому радить братови грати тимчасом „Справу Клекотинську“ — та просити Моха, щоби скоро написав щось иншого²⁾.

Рудольф Мох і відзначив си головно в тих виставах „świętnym swoim talentem“, передовсім в комічних сценах з сільського життя³⁾.

За прикладом львівських аматорів відіграли й перемиські Україніці 1848 р. „в користь заведеня „Матери руської“ комедіоперу Котляревського: „На миловане нема силованя“ з випередженем пісни „Мир вам, братя, всім приносим“ в чотири голоси“⁴⁾. Ся пісня стала від тоді національним гимном Галицької України. Всіх таких вистав мало бути в Перемишлі в 1848 і 1849 р. коло 15, а одно з них, здаєть ся друге з черги відбуло ся 14 грудня 1848 р.⁵⁾. Про зорганізованне перемиської трупи в листопаді 1848 р., одначе на більші

¹⁾ Проф. К. Студинський — Кореспонденція Як. Головацького, т. II, ст. 315—6. Лист має дату 25. XI, 1848. Кореспонденція Як. Головацького в „Бібл. Нар. Дому“ у Львові, ч. 1307. Згідно зі змістом листу Головацького стверджує і часопис Polska за прикладом „Oesterreichische Correspondenz“, що українська людність її вистави „jako nigdy niewidziane lecz oraz jako z tęsknotą spragnione zjawisko z entuzjazmem powitała“ (Polska 1849, ч. 31, ст. 132).

²⁾ ibidem, ст. 324. Дата листу 19. XII, 1848.

³⁾ Polska, ст. 132.

⁴⁾ Зоря Галицка, 1848, ч. 32, ст. 131.

⁵⁾ Зрѣлище руское (Афіш комедіо-опери Ів. Котляревського: Москаль Чарівник). Без подання року й місяця друку (в Перемишлі, в еписк. друкарні, 1848 р.), на отвертім піваркуші (пор. Як. Головацькій — Дополнення къ очерку славяно-русской библиографіи В. М. Ундольскаго. СПб., 1874, ст. 54, № 356; Ів. Ем. Левицькій — Галицко-русская Библиографія XIX ст., Львів, 1888, т. I, ст. 36, № 407).

розміри, ніж у Коломиї і у Львові, подав інтересне оповіданне бевіменний біограф Томи Полянського: Зорганізувала ся театральна трупа під дирекцією пані Саарової, жінки губерніяльного радника й ц. к. окружного старости в Перемишлі (а рідної вестри пізнійшого президента Державної Ради Смольки), а режисером театру був Іван Айталович Витошинський, тоді правник, а пізнійше міністеріяльний секретар. Театрального репертуару себто творів для руської сцени достарчували руські літерати перемиські, як в духовної інтелігенції, так і зі світської під проводом о. Томи Полянського, а то: о. Йосиф Левицький, духовник семінара та професор пастирського богословя; о. Юстин Желехівський, катехит гімназії; Іван Айталович Витошинський і Михайло Полянський, правники, тай інші. Вони перекладали польські і німецькі драми на українську мову. Кождий твір, який приймлено його до представлення, переходив строгу критику пані директорки, тому й відзначали ся усі вистави особливою приличністю, що притягало публику з висших станів як німецьких, так і польських, бо Україніці вже з патріотизму ходили численно на українські вистави.

Музику для тих творів укладали Михайло Вербицький, тоді що консисторський канцеліст, професор гімназії Гофман і директор хору латинського катедрального костела Їоренц (оба Чехи), Вінкентій Сервасій, директор хору руської катедральної церкви (Моравянин) — самі гарні знавці музики й композитори.

Жіночий театральний персонал творили під дирекцією пані Саарової Українки, Польки, Німки і одна Французка, а то: панна Сальомея Чайківська (Українка), пані Каспржиковська, жінка капітана польських військ в 1831 р. (Полька), дві панни Їоренц, дочки бурмістра міста (Німки) і панна Левицька, дочка гімназіального професора (Укр.); панна Мехович, сирота по внищеннику (Укр.) і панна Панкевич, дочка директора народної школи (Укр.) й інші. Мужеський персонал складав ся з правників, покінчених богословів і екстерністів, що ходили на теологію у Перемишлі, а саме: Іван Айталович Витошинський і Михайло Полянський, правники; Іван Трешкевич, Іван Корнош і Андрій Скородинський, слухачі теології; крім тих іще Михайло Вербицький, Корнило та Йосиф Раствецькі, діюрністи при ц. к. повіті — всі три гарні співаки. Репертуар творили свободні переклади, як пр. Старий перевізник Петра III, Ковак і Охотник, Проциха, Верховинці, також Котляревського „На талка Полтавка“ і „Москаль Чарівник“ і інші.

Через ті вистави кріпшала українська народність і зростав патріотизм.

Протекторат української сцени в боку такої знаменитої і всіми дуже поважаної пані мав се в своїм наслідку, що кожда в тутешніх пань уважала для себе за честь взяти співучасть у тих виставах, хочби в роді статистики, „чтобы пощеголяти одѣяніємъ народнымъ, по фантазиі своей вкусно перестроенымъ. Любопытность собственная хорошему полу, увидѣти якъ той или иной до лица народный костюмъ, привлекало множество публики женской на представлення театральныя — а языкъ русскій въ нѣжныхъ устахъ хорошихъ дѣвушекъ не выдавался уже такъ грубымъ, якъ собѣ многи представляли“. А передовсім чудова музика Вербицького робила українські вистави дуже популярними, а українські театральні пісні, співані по сальонах в супроводі фортепяну, ввійшли в моду ¹⁾.

Я нарочком навів се цікаве оповідання в цілости, бо воно кидає гарне світло на тодішні громадянські відносини в Перемишлі. Про вистави перемиських аматорів згадує коротко також о. Юстин Желехівський у своїй Автобіографії, що знаходить ся в Бібліотеці „Нар. Дому“ у Львові. До тих представлень причиняв ся дечим і капітан Николай Ледухович, а саме тим, що на представлення і проби привозив пані своїм оригінального виду однокінним фаєтоніком. Інтересував ся тими виставами також епископ Григорій Яхимович і підпомагав їх. На кожде представлення давав 10 зр. і „фунтъ кармельковъ для дамъ-актрисъ — даже удостоиль одинъ разъ таковое представление своимъ присутствіемъ“ ²⁾.

Між перемиськими аматорами визначили ся передовсім в жіночих ролях: Сальомея Чайківська, Юлія Панькович, Емілія Матічек і Кляра Левицька; в мужеських ³⁾: Іван Витошинський, Кормош, Трешкевич, Дрималик і Растваецький. Дат сих вистав не богацько звісних. Крім дати 14 грудня 1848 р., згаданої уже вище, звісні ще дати 2, 14 і 18 січня 1849 р. 2 січня представлено „Москаля Чарівника“ Котляревського та „Козака і Охотника“, перекладеного з німецького Іваном в Вукової, в переповненій салі. На загальне бажання задумали аматори повторити обі сі штуки 18 січня. На се безплатне представлення

¹⁾ Литературный Сборникъ, 1886, ст. 217—218.

²⁾ Автобіографія Ю. Желехівського, Кореспонденція Желех. в Бібл. „Нар. Дому“ у Львові, XXVI, ч. 155.

³⁾ Новини, 1849, ст. 10.

запросили міщан і поблизьких селян в тій цілі, „щоби їм показати, що руська мова самостійна й до найвисшого розвитку й виобразування спосібна“ ¹⁾. 14 січня 1849 р. мало відбутися представлення на дохід фонду будови руської церкви в Перемишлі ²⁾.

Про дальші вистави в Перемишлі згадуєть ся в сучасній пресі аж в осені. Під режисерією Івана Айталовича відіграли аматори драматичної штуки перший раз по здавленню Мадяр сполученими військами комедію в трьох діях: „Муж заманений“, перекладену Іваном Наумовичем з французької мови, з інтермеццями, (се перерібка Молієрової комедії „George Dandin“ звісна п. в. Гриць Мазниця) „досить удачно в хосен руської бібліотеки“. На дохід Перемиського міського фонду Інвалідів відіграли Перемиські аматори 13 жовтня одноактову комедію Коцебу: „Старий візник Петра III“, а 25 жовтня „комедіо-оперу“: „Проциха або Поплета (пльотка) часом придасть ся“, в трьох діях, як і першу штуку осіннього сезону „в хосен руської бібліотеки“. Музику до пісень утворив „знакомий зі своєї штуки музикальної“ Михайло Вербицький. Подаючи сї звістки, кінчить перемиський кореспондент ось якою рефлексією: „Так старають ся ту Русини образувати свою мову й на драматичнім полі і показати світу, що до всього в спосібна, щоби тільки дійшла ся принука; та се біда, що сеї принуки нема в нас, і више поставлені Русини глядять на все холоднокровно“ ³⁾.

„Руські театральні представлення в Перемишлі багато причинили ся до розширення любови до нашої мови“ і „все мали новно всякої народности та стану видців“. Одначе потім, як несправляно вже „зрѣлищны аппарата“ й дорогу розпочато дуже щасливо, загирили ся із невіденої причини. 1852 р. збирали ся в Перемишлі дати одну театральну виставу на погорільців Буцова, та з того заміру, здасть ся, не вийшло нічого ⁴⁾.

Скупі також звістки про театральні вистави у Львові 1849 р. При кінці мясницъ 24 і 25 січня відбули ся дві вистави те-

¹⁾ Новини, 1849, ст. 10.

²⁾ Афіш на сю виставу був такий: Зорілиця руское. Къ недѣлю дня 14. сѣчня 1849 г. представлення въде любителями искусства драматического въ хосенъ учрежденія храма народного въ Перемишляхъ. Без поданя року й місяця друку (1849 р.) на отвертїх піваркуші (пор. Ив. Ем. Левицкій — Галицко-русская Библиографія XIX ст. Львів, 1888, т. I, ст. 46, № 536).

³⁾ Галичю рускій Вѣстникъ, 1849, ч. 46, ст. 184.

⁴⁾ Зоря Галицка, 1852, ст. 52.

атральні в пасторальнім музею українського духовного семінара. Всі ролі грали питомці. В суботу відіграно „Жовпіра-Чарівника“ Котляревського (здасться перерібку), якого „многочисленне зібрання в великим задоволенням приняло“. В неділю представили маленьку драму: „Згублена дитина“, яку переклав з німецької мови на українську Василь Ковальський¹⁾ і прислав аматорам. На кінець устроєно живий образ, що представляв вільну галицьку Україну. В глибокій задумі сидить жінка, а коло неї в одного боку Верховинець, в другого Подолянин, оба в кайданах, жалю і розпуді. Се поневолена Україна. Ангел сторож зближується в торжественнім поході і дивується зі сердечним пожалованнем українській неволі; зносить руки до неба та просить спасіння для України. Покритий чорною пільмою небозвід розворюється, кайдани спадають з нещасливих українських дітей, а вони наче в просоння встають і здивовані розглядають ся довкола. Ангел-сторож клякає, аби подякувати Всевишньому за свободу, дану українським дітям. Тимчасом входять інші Славяни: Хорват, Серб, Чех і Черногорець, подають руки вільним Українцям і роблять так союз межі собою. А зва куліс співає хор: „Мир, Словяни, вам приносим“ (Розуміть ся, се перелицьоване „Мир вам, братя, всім приносим“ Ів. Гушалевича). На загальне бажання повторено живий образ²⁾. Сей живий образ се неначе просте продовження старої традиції шкільних містерій в їх аллегоричними фігурами, персоніфікованнем абстрактних понять і в необхідними кантатами на кінці.

Третя українська театральна вистава у Львові в 1849 р., про яку маємо згадку в тодішніх часописях, відбула ся 15 мая підчас памятного фестину в перші роковини знесення панщини. Місцем фестину був повзуїтський город³⁾. „Зрілище“ почало ся

¹⁾ Що се переклад В. Ковальського, зазначено на рукописи „Згубленої дитини“, яка знаходить ся в Бібл. „Нар. Дому“ у Львові, ч. LV 2. Саму рукопись, інтересну для мови і для перекладчика, друкую у додатках. Переклад Ковальського вільний. Німецький оригінал „Das verlorene Kind“ має такі особи: Lord Allhorst, William, sein alter Haushofmeister; Georg, ein Landmann; Arabelle, sein Weib; Tony, ihr Sohn, ein Knabe von vier bis sechs Jahren. Der Schauplatz ist ein offener Platz im Walde; im Hintergrunde das Meer. (Theater von August v. Kotzebue. Zwanzigster Band. Wien und Leipzig 1841, ст. 35—52).

²⁾ Зоря Галицька, 1849, ч. 17, ст. 100. Зі Львова.

³⁾ З цілого фестину найінтереснійше, що того дня „руський нарід подарував своєму цісареві в доказ своєї вдячності за одержані ласки

о 6 годині. Представлявано драму „одним писателем особливних дарованій в язиці руським умисне на той день стихом сочинену, виставляющу превосходно красно состояне народа перед і після надання конституції“¹⁾. Кожний хотів бути на тій виставі, але місце, хоч дуже просторе, було переповнене та не помістило й половини тих, що бажали бути видцями. Ту були висланники від громад, зібрані в цілого краю на се свято, явив ся також губернатор гр. Голуховський і багато державних достойників, були й російські генерали Чаадаєв і Сас, що тоді саме йшли на Угорщину. Виставлено Мохову драму „Терпен — спасен“. Вона пізнійше була друквана в цілости, але виривки в неї опублікувала „Зоря Галицька“ вже в 1849 р. в чч. 89, 90 і 93. Уже ці виривки показують її малу літературну вартість. Се не дуже зміла проповідь проти панства, в які богате тодішнє галицько-українське письменство. За те сам фестин дорого оплатив український нарід, бо видатки на нього виносили 9830·63 корон, в тім на „зрілище“ 362·70 корон.

З одної звістки виходить, що були також аматорські вистави в Тернополі 1849 р. Кореспондент „Вістника“ тішить ся, що хлопці дуже гарно говорять по українськи та що вони „везь розличька народности всакихъ вывчють ся декламацій, осованно поезіи и драматическій сцены нашихъ оукраинскихъ родимцевъ дже до сердца промовляють“. Тернопільці надіють ся, що в пущенне удасть ся їм, як се бувало в Тернополі від давніх літ, приготувати кілька драматичних вистав для місцевої і доволішньої української публіки. Чистий миск мав піти на заложенне української читальні або якусь иншу добродійну й загально корисну ціль²⁾. Чи з сих гарних одушевлених замірів вийшло що путнього — годі сказати, бо нема ніяких звісток про се.

по давньому звичаю велит-бохонець хліба й миску ярого меду“. Той сліб, прикрашений лавром і народньою хоругвою, тягнули на парочно до того приладженім вої, покритім синьо-жовтими покривалами, в чотирма народніми хоругвами, 12 волів запряжених у синьо-жовті ярма, в поволоченими рогами. 24 висланників громад в 12 українських округів провідили ті воли на синьо-жовтих поводах, а 12 членів Головної Руської Годи, межі ними трьох священиків і 24 висланників в 12 руських громад провадили цілий похід в музику на переді. Цілий похід із тьмою народу, в музику і співом потягнув череа ціле місто до губернатора. (Зоря Галицька, 1849, ст. 326).

¹⁾ Зоря Галицька, 1849, ст. 327.

²⁾ Галичо-рускій Вістникъ, ч. 69, 1849, ст. 282.

Виставами по містах зацікавувалися також і селяни. Без сумніву вистава на пам'ятній фестині в 1849 р. вбила ся в пам'ять присутнім селянам. І вже в 1850 р. відмічує редакція „Галицької Зорі“ той відрадий факт, що „наши селяне мають вже понятіє о театрах“. Вправді більше звісток крім одної мені не вдало ся найти про сільські вистави, але вони, здасть ся, не обмежили ся на тій одиниці випадку. Маю на думці селян в Угринова (Жовківського округу), що самі в себе без ініціативи якоїсь інтелігентної одиниці представили на площі коло пам'ятника знесення панщини „дїйствіє въ смыслѣ уничтоженія панщини — а то такъ докладно, такъ красно, же присутствующихъ также и просвѣщенныхъ въ удивленіе впровадили, на которыхъ прошеніє благоволили тїи честніи господари, по вочернѣ и науцѣ катехїсмовѣи повторити“¹⁾.

Однак на склоні 50-тих рр. одушевлення до театральних вистав чим раз більше меншало й гасло. Про якусь українську виставу в Перемишлі в 1850 р. нема ніякої звістки. Є згадка в часописах тільки про одну виставу у Львові в 1850 р. Вона відбула ся в українськїм семінарі 12 марта 1850 р.²⁾ Виставу дали питомці семінара в честь членів збору українських учених, а закінчив його знов живий образ, що представляв „Русинів посеред усіх Славян Австрійської держави в найкрасшій згоді“. Розумієть ся, вистава закінчила ся австрійським гимном³⁾.

Здасть ся, найдовше задержали ся вистави в Коломиї. В перших днях марта 1850 р. відбули ся там три вистави. Перша вистава в гарно прирядженім театрі „комедіо-опера „Сватанне або жених навіжений“ виповнила салю по береги і вдоволила публіку дуже. Навіженого Стефанка віддав артистично ц. к. поручник полку охотників графа Сирмай Ляйтнер, що взяв на себе дирекцію трупи. „Чистий тенор Залуцького доказав, що може руська пісня“. У виставі брали участь і Німці Мавр і Келер⁴⁾.

Здасть ся, що саме ся вистава дала нагоду до повстання легенди про побут Квітки-Основ'яненка 1850 р. в Коломиї. Кореспондент „Галицької Зорі“, що скрив ся під криптонімом з..., ось як представляє зародок сеї легенди: „По відогранім пред-

¹⁾ Зоря Галицка, 1850, ч. 51, Народное Торжество въ Угрюновѣ округа Жолкѣвскаго въ день 3. Мая 1850, ст. 307.

²⁾ Після Вѣстника, 1850, ст. 58, ся вистава відбула ся 14 марта.

³⁾ Зоря Галицка, 1850, ч. 22, ст. 130.

⁴⁾ ibidem, 1850, ч. 23, ст. 137.

ставленю одушевлена публіка стала кричати: автор, автор! — Аж ту вибігає автор! (?) — страх мене обіймив, чи Основ'яненко встав з гробу? — Ні, то знакома особа представила ся“⁴⁾. Чи грали тоді „Сватанне на Гончарівці“ Квітки в оригіналі, чи в вище згадуваній перерібці Озаркевича, на що вказували би в заголовку слова „Жених навіжений“, чого не має оригінал, — не знати, бо на зміну заголовків дозволяють собі не то аматори, але й постійні сцени. Однак сам кореспондент написав, що grano „оперу Гр. Основ'яненка під надписом: Сватанне“. Так отже ентузіязм який заявила коломиїська публіка для пок. Квітки (8 серпня 1843 р.), хибно відніс д-р Франко до Котляревського, пересуваючи пору сеї забавної пригоди на два роки скорше⁵⁾.

Друга вистава в Коломиї в 1850 р. відбула ся 4 марта. Грали: Аничка або на миловане нема силованя (перерібка Озаркевича). Ролю Петра віддав по майстерськи Качковський, а ролю вояного Тетерваковського грав Санойца, що був „досконалий у своїм ділі“. В четвер 7 марта відограно шутку: „Що не поможє наука, то поможє батіг“. На виставі ходили люди різних народностей і різних станів. І сі вистави — се головна заслуга Озаркевича, що „не щадив ні гроша ні труду при заведеню театру“⁶⁾.

Ще в 1851 р. відбула ся в українськїм семінарі вистава, але вже в здегенерованій формі. Як колись відогранне питомцями монодій, діялій і лекших драматичних штук виродило ся в пустий сміх блазнів, авторів оди до табакерки чи „Mowy żydowskiej starozakonnego Rabina“, так стало ся і тепер в зацікавлених виставами в духовнім семінарі 1848 р. Ректор заборонив якесь „представленіє драматическое“. Однак в часі візиту ректора зі Львова проти виразному заказови наставників питомці дали сю виставу. Тому ректор повернувши до Львова, ваявив публічно своє негодуванне, що „зганблений языкъ рускій и корчемное представленіє мѣщанства русскаго питомцевъ, которыхъ родичи тому ч. сану принадлежать, такою горкостію наполнило, що разпря между ними самими ся обявила“⁴⁾.

¹⁾ Зоря Галицка, 1850, ч. 55, ст. 332.

²⁾ Анекдоту про побут Котляревського 1848 р. в Коломиї подав д-р Франко в „Рускій театр“, ор. сіт. ст. 269, а повторив в „Писання І. П. Котляревського в Галичині“, Записки Н. тов. ім. Шевченка т. XXVI, ст. 4. ³⁾ Зоря Галицка, 1850, ч. 23, ст. 137.

⁴⁾ Вѣстникъ, 1851, ст. 71.

III.

Вагу театральних вистав для розбудження народніх почувань, для розпалення любови до рідної мови та словесности зрозумів відомий діяч з тих часів Лев Трещаківський. На засіданню Головної руської Ради з дня 15 червня 1849 р. поставив він внесення в справі будови Народнього Дому, а мотивував його ближше на засіданню 20 липня. Вказавши на потребу великої салі, заявив він, що в ній мали найти захист і театральні вистави. „Що касается зрѣлища, мотивував своє внесення Трещаківський, то знайдуться звъ початку любовники, котори охочо до того дѣла ся возмутъ. Тое зрѣлище ще тую ползу будеть мало, що кромѣ доходу грошового причинится найбільше до обудженія народности, котра во Львовѣ и въ окрузѣ Львовскѣмъ и другихъ мѣстахъ доси такъ дуже притлумлена була; бо скажѣтъ, якѣмъ голосъ тутъ во Львовѣ ся бдзивають? — Зрѣлище будить также и художества, естетику, нравность, розжене на Русинахъ тую пѣтьвѣковую тугу, котра му не позволяла доси слобдно навѣтъ и гадати. — Драматургія обудить писателѣй, историкѣвъ, музику народну и пр. звъ чого виходить, же зрѣлище до найпершихъ потребъ числится принадлежить“¹⁾. Се й головна між иншим по думці Трещаківського ціль засновання „Народного Дому“²⁾. Один член аматорської коломийської трупи і режисер її задумував начеби в доповненню до проєкту Трещаківського зорганізувати мандрівну українську трупу (може й коломийську зробити мандрівною) і просив Головну руську Раду о потрібне попєртьє у правліччя, та хоч Головна руська Рада була навіть готова прийти йому з помочію³⁾, сього гарного заміру не введено в житє.

Українські театральні вистави в Галичині завмерли на довгий час; здаєть ся, ідея панрусизму, яка головно спричинила десятилітній антракт, богатий в погубні наслідки для нашого відродження на кождім полі, приложила й до них свою тяжку руку. Не дивно, що без успіху полишили ся і „Декобри мысли о русскомъ театрѣ въ Львовѣ. Выимокъ изъ листу“⁴⁾.

Виходячи з того погляду, що скорше можна найти гроші на місце й урядженне театру, ніж спосібних акторів обох полів,

¹⁾ Зоря Галицка, 1849, ч. 60, ст. 357.

²⁾ Вѣстникъ, 1863, ст. 378.

³⁾ Вѣстникъ, 1850, ст. 143.

⁴⁾ Вѣстникъ, 1850, ст. 147.

що були би в силі з успіхом віддати драматичний твір, висловив незвісний прихильник театральної штуки, може й член якоїсь аматорської трупи, ось які гадки в листі до Трещаківського: передовсім треба глядіти за талановитими аматорами будучої трупи й подумати над способами, як можна би справити для неї гардеробу на кілька театральних вистав. Тимчасом найдуть ся українські театральні штуки. Давши з десять представлень у Львові, могла би трупа переїхати ся по українських містах і місточках Галичини. Своєю гадку мотивував тим, що у Львові мома так численного українського населення, що могло би довгий час або й цілий рік заповнювати театр і не буде зразу тільки драматичних штук, аби можна було представляти їх на переміну довгий час. З другого боку живе по містах і місточках східної Галичини богацько Українців, що підуть радо на кілька українських вистав. Якесь число видців дадуть і сусідні села, а таким робом трупа роздобуде засоби удержати себе, справити інвентар і гардеробу, бо найде скрізь свіжу, охочу й численну публику. Театральні вистави з одного боку розбудить дримаючого народнього духа, а з другого виведуть на донне світло скриті таланти драматичних письменників і акторів.

Обіхавши протягом весни, літа й осени міста й місточка східної Галичини, могла би трупа вернути на зиму назад до Львова, щоби з весною з побільшеним персоналом і репертуаром наново почати таку саму мандрівку. Заки Поляки дочекали ся величавого театру Скарбка, перший їх „ревинитель театральный Богуславскій“ вандрувалъ такожъ по свѣтѣ“.

Внімок з сього листу подав Трещаківський із заміткою, що „прецѣнь може и у насъ знайдеться русскій Богуславскій, котрий би учрежденію театру русского ся посвятилъ, а надѣятись, що знайшовъ бы для себе поле стосовное и отповѣдное“. Вплинув би значний дохід, може найшов би ся і другий Блашкевич, але передовсім потрібний хтось, що заняв би ся виключно сею справою.

Вкінці просив Трещаківський прислати на його руки, як у кого находять ся „сочиненія штукъ театральныхъ“ пр. о Хмельницькѣм, Мазепі, дівчині з Рогатина (звісна тема про Роксолану, яку потім обробив неугарно Якимович) і пр., а „одинъ изъ нашихъ краснорѣчивыхъ поетовъ пріймає на себе тую обязанность, народни штуки выробити“¹⁾. Кого треба розуміти під тим

¹⁾ Вѣстникъ, 1850. *ibid.*

„краснорічивим поетом“, Рудольфа Моха, Миколу Устияновича чи звісного вже нам Івана Озаркевича, годі сказати з недостачі докладніших звісток.

Незалежно від проєкту зорганізованя вандрівної трупи автора листу до Трещаківського забрав голос в справі драматичних вистав в читальні, по празниках, соборчикях і т. д. Северин Шехович 1851 р., тоді ще ученик 8 гімназійальної класи. Мотивуючи потребу отворення читальні у Львові, наводив він як один з доказів за отворенням читальні се, що в читальні могли би відбувати ся драматичні проби молодих талантів і такі проби уважав він найліпшим способом народнього підєму, бо нині вони є завеликим доказом, „кільки можуть на умь й сердце и быстроуміє вліяти“. За тими словами, які свідчать про вражінне, викликане аматорськими виставами на видців, радив Шехович завести драматичні вистави по приватних домах на вечерницях замість пустої забави, по празниках, соборчикях замість фантових ігор, карт і т. д. Бо й така забава не монотонна й користь з того велика. Підчеркнув також, що до того всього надають ся передовсім історичні драматичні твори, бо „поле історії нашого краю широке, предметів до драматичних штук повне“, коли буде досить драматичних творів, тоді можна впровадити їх в прилюдне жите. Інтелігенція нехай дасть початок, а нарід сам видобувати ся ме з темноти. Такі історичні драматичні штуки повинні автори поміщувати в Зорі¹⁾. Підчеркування ваги історичних драматичних штук для розбудження національної свідомости і самоповаги викликало в перших галицько-українських драматургів декілька історичних драм, але, на жаль, таких, що не встигли дістати ся у репертуар, мусіли на все покидати сцену.

Для галицьких Українців міг на разі заступити польського Богуславського й висше згаданий Ляйтнер, мабуть Німець, що, як сказано, хотів утворити мандрівну українську трупу, а Головна руська Рада заявила навіть охоту допомогти йому в тім підприємстві. Ролю Скарбка²⁾ був би переняв клич „Народ собі“, та вбожество культурних засобів, недостача свідомости і своєї самосили серед народніх мас, а зрозуміння соціальних і економічних потреб народу в його провідників, некультурність

¹⁾ Гадка до „Гадки о рускомъ языцѣ“ (Зоря Галицка, 1851, ч. 20), ст. 165.

²⁾ Гр. Скарбек вибудував своїм коштом перший польський театр у Львові.

у загалу, патріотизм на словах, а в дійсности й продайність себе за готівку чи за вищі почести всім, тільки не народній справі у богатях з тодішньої галицько-української інтелігенції — все те головню збочило нашу інтелігенцію 50 рр. минулого віку з простого та ясного національного шляху й спричинило десятилітній антракт в історії нашого духового розвою. Переривають ся живі вносини в духовим житем України, в розвоєм її літератури, а як живою була звязь України з Галичиною при кінці 40 рр., видно се між иншим і з репертуару тодішніх аматорських вистав.

(Конець буде).

Miscellanea.

Пригода сумських козаків у Львові з єпископом Шумлянським (1685 р.)

В маю 1685 р. три підписані козаки слободського сумського полку післали своєму полковникови Гарасимови Кондратовичу, а радше його синові, котрий полковникував разом з батьком, такого листа:

На нас велце ласкавий пане пол. Андрей Гарасимов а добродію наш.

Степан Кондратов, Манко Гаврылов, Грыцко Батюк напрод с Кысва ішли на Хвастов, на Котелню, на Кодню, на Слободыща, на Пятку, на Чуднов, на Мырополя, на Полонов, на Судылков, на Шепетювку, на Заслава, на Острюв, на Дубно, на Берестечко, на Холув, на Стремшлову Камянку, на Жовкву, на Кулыков до Лвова. А узрѣвши очевисне, же обов королевскій стягаєт ся гетман коронный і полный, іменно же крол сам шѣл рушыты в обов под Лзув іюня дї, а стягну ся под Лзув іты к цѣсару на помочь. А турецкый царь под Выдню тежъ во всѣмь сыламы своѣмь, а башый два і синь ганскый з ордамы, — іменуют орды сорок тысяч, — под Камянец, а с Сулымкою войска козацкого чтиры тысячы ордѣ на помоч і прышли под Немиров, войско позапиралы всюди, почали в обов стягат ся под Грыцевом і под Трёмбовлям другый обов. Як орда вдарила с под Камянця, так оны вхватаыли ся в Грыцевъ а другий в Трёмбовля. Орда выбрала і вирубала м-десят сѣль, Чемериси (sic!) тулжинскыє здалы ся, подданих своѣх забрала с собою. А и Лзув королевскій а надана єпископу Шумлянскому Лзов-

окому, же он владѣет всѣм Лвовом, а ведлуг рахунку держит собѣ жида. А скоро пришли до Лвова, зараз взяли до вявєня мая зї Степана Кондратова, Манка Гаврылова по скараѣ лядекой к Шумлянскому єпископу Лвовскому“. Зи Лвова ахпє, мая кѣ. к сєму списку іменному Степан Кондратов, Манко Гаврылов. Князю Михаилу Андрѣвичу¹⁾.

(Главный Московскій Архивъ Министерства Юстиціи. Бѣлгородскій околъ, столб. № 1170, л. 636).

Яким способом і зачим опинили ся козаки в далекої Слобідщини аж у Львові? Рік 1685, се, як відомо, час горячкових виходів Собєского коло витворєння протитурецької ліги, час переговорів в сїй справі в Москвою, що закінчило ся т. зв. згодою Іжимултовского. Обережна Москва своім звичаєм пильно збирала всякі відомости навкруги про свого союзника: про военні засоби, про настрої суспільства і т. д. Сумський полковник Кондратович, який нераз в українських справах, дякуючи своєму обзнайомленню з ними, приходив в поміч московському правительству, зробив те і в сїм випадку. В цвітні тогож року він вислав трох своїх козаків, Степана Кондратовича (він же Новомлинець), Манька Гаврылова і Грыцька Батюка „в заднепрские города і в полскую сторону для провѣдываня в тѣх сторонах всякихъ вѣдомостей“. Докладне, а передовсім ширше й інтереснійше, ніж їх законічний лист, справозданне в своєї поїздки подали розвідчики в червні тогож року перед московськими властями в Курську, куди їх по повороті післав тойже полковник. Маршрута їх подана докладно в наведонім листі. До Лвова вони приїхали 17 мая і „стали под городом за посаду“. Тут коло возів лишив ся Грыцько Батюк, а Степан і Манько пішли в город, де „ходили по городу, розвѣдывали меж тамошних жителей всякихъ вѣдомостей“. Про дальші їх пригоди у Львові наводимо їх власне оповідання в формі, записаній московськими піддядчими:

„І в торгу-де во Ллове сошлис они с тамошнимъ жите(ле)мъ о Федоромъ, что наперед сего бывал пѣжинской козакъ. И тот-ж козакъ спросил их, что они приѣхали із Сумина, и они-ж, Степанъ да Манойла сказали тому козаку, что они приѣхали во Лвов іс Полонова для соленой покупки. И полякъ-де лвовской, услыша их разговоры, сказал про них старшинѣ лвовскому Йосеу єпископу Шумлянскому, кото-

1) Голіцину.

рому панство львовское от короля полского вручено. І Іосиєвъ, епискупъ, велѣл их сыскать и привести перед себя і ихъ роспрашивал, ис которыхъ мѣсть они во Львов приѣхали. І они-де, Степан і Манойла скавалис ему, что они ис Полонова, а после сказали, ис Сумина приѣхали во Львов для соленой покупки. И тот-де львовской старшина, Іосиєвъ епискупъ, велѣл их скават(ь) в желѣзы, і держали-де их в желѣзах три дни а на четвертой день велѣл их свободит(ь) і изо Льова отпустит(ь) і дал-де им, Степану и Мануйлу, Іосиєвъ епискупъ от себя к сумскому полковнику, к Гарасиму Кондрат(ь)еву писмо зо своею печат(ь)ю. А в том писмѣ, что написано, невѣдают. І изо Льова-де, купя соли, поѣхали они маия въ кѣ-м числѣ і до Києва ѣхали тѣмиж полскими городами, которыми до Льова ѣхали“.

Тут годигь ся підкреслити те, що козаки сливе з найдалшої країни української території почувать себе доволі свободно в далекому Львові, наче в якому небудь Гадячі, і, що цікавіше, стрічають ся тут зараз же першого дня з близшим своїм земляком Ніжинцем, який теж через щось покипувши козакувати, зробив ся львівським міщанином, хоч, міркуючи по поведенню такогуж міщанина Поляка, у Львові не особливо солодко Українцям жило ся. З тону справоздання не видно, щоби Сумців здивувала така, здавалось би, досить несподівана стріча з бувшим ніжинським козаком, — очевидно такі переходи були звичайним явищем. За те заімпонувала їм друга річ, яку вони так в листі до полковника як і в справозданню підносять, а власне становище єпископа Шумлянського, якому „панство львовское от короля полского вручено“, „же он владѣет всеѣм Львовом“, хоч він в фінансових справах і несильний, скоро „ведлуг рахунку держит собѣ жида“. Так принаймні можна толкувати сей куріозний коментарій. Щож до дальшої частини справоздання, то козаки, неважаючи на прикрий львівський інцидент, справді багато вивідали, тільки-ж все те належить виключно до справ, для котрих їх і післано (приготовання коаліції до турецької війни, татарські напади, пригноблений настрій польського суспільства і т. д.). З того для нас можуть бути цікаві, хоч зрештою менш більш знані вже в інших жерел, звістки про Могилу і Палія, які стояли по стороні Поляків, і рашківського Сулимку, що піддав ся Туркам. Козаки підчеркують страшно спустошення правобічної України і ростіч місцевого населення; утікали, хто куди: на лівобереже і навіть до Рашкова до Сулимки, який дякуючи тому мав більше коло

себе війська (4000 козаків), ніж немирівський гетьман (3000) і Палій (600 кінноти) разом взяті. (Гл. М. Арх. М. Юстиціи. Бѣлгород. Столъ, столб. № 1170, дл. 630—635).

Лишасть ся нам сказати ще про згаданий козаками лист Шумлянського до Кондратовича. Лист заховав ся в оригіналі. Ось він:

Josyf Szumlanski z milosci bozey episkop lwowski, halicki, administrator episkopiiy Luckiey, podkomorzy lwowski.

Mosci panie Harasym Kondratowicz, pulkownika (sic!) symynski (sic!)! Lubo nieznaiomosc nasza z waszeciami, jednakze moi na...¹⁾ poklon y modlitwy moie pasterskie przeposylamy. Dlia wiadomosci win. mego moscipana, ze mi bylo przywiedziano gosci a mieszczan win. na ymie Stephana Kondratowicza, Manka Gawrylowicza y Hrycka Batiuka dla rospitania sluszney okazyiy o wszystkim. Kturzy byly v mnie 3 dni y odprawilem ich ze Lwowa ze wszystkim. R. P. 1685 miesiaca junii 1 dnia.

Josyf episkop Lwowski Ręka. (єпископська печатка).

(Лист власноручний, ibidem, л. 637).

Сам зміст сього листа, як бачимо, не дає ніяких інтересних фактів. Зате цікавий він для характеристики такого історичного діяча, як єпископ Шумлянський. Він як політичний агент Соборського, уживаний для переговорів в українських справах між королем і українськими гетьманами Дорошенком, а потім Мазепою²⁾, і тут користаючи з нагоди стараєть ся навязати якісь зносини в чоловіком хоч собі особисто не знаним, та за те дуже впливовим в українсько-російських відносинах. Гарасим Кондратович мав чимале значінне серед української лівобережної старшини, коли в часі заверюхи викликаної Брюховецьким в 1668 р. російське правительство уживає його посередництва для приднання собі назад старшини прихильної Брюховецькому а потім Дорошенкови. Дякуючи власне сьому значінню він якийсь час

¹⁾ Вирвано.

²⁾ Про него див. між иншим: Моск. Арх. Минист. Юстиціи. Дѣла Малоросс. Ирикава, кн. № 17, л. 502, а також В. Антоновичъ, Очеркъ достоянія православной цѣркви въ Югозападной Россіи по актамъ (1650—1798), Киевъ, 1871 passim; Шараневичъ, Іосифъ Шумлянскій рускій єпископъ львовскій отъ 1667 до 1708 г. (Временникъ Ставропиг. ин-стит. за 1897 р. с. 150—165).

був серйозним конкурентом Многогрішного до булави і по словам Многогрішного навіть називав себе гетьманом¹⁾. Знайомість з таким чоловіком могла Шумлянському коли небудь придати ся і він уважав потрібним написати до його лист хоч би лиш для того, щоб загладити свій поступок з сумськими „гостями“.

Іван Джиджора.

До статі М. Зубрицького „Урядові заходи против холери в р. 1831“.

Завдяки крилош. о. Долинському, парохви в Бродях, я в змові подати декілька доповнень до цитованої в горі статі о. Зубрицького, а то на підставі оригінальних документів, що переходять ся в архіві брідського деканату.

Вже два літа раніше, заки холера вдерла ся до Галичини і викликала страшну, доси небувалу, епідемічну катастрофу в р. 1831, була вона на границях нашого краю і сусідної Буковини. В р. 1829 д. 16 лист. п. №. 3431 митр. М. Левицький видає до духовенства своєї єпархії куренду, де зазначає, що по вказівкам ц. к. Президії з д. 12 лист. б. р. №. 8583 ся страшна слабкість, прозвана в митр. обіжнику загально „*pestis*“, „*horgendum malum*“, зблизилась до границь Галичини і Буковини. Надіючись, що Бог за молитвами вірних відверне нещасте від „наших осідків“, митрополит велить деканам, аби без проволочки приказали своїм кондеканальним і ігуменам монастирів, коли вони є в їх деканаті, по отриманю митрополичого розпорядку і доки небезпека не мине, що неділі і свята „*in liturgiis sacris collectas za wsiakoje proszenije adhibeant*“. По службі божій св'ященники мають виставити на великім олтарі св. Тайни, змовити на колінах разом з народом три рази Отче наш, Богородице Діво, додати гимн „*sub Tuum praesidium confugimus*“, відспівати суплікацію та, поблагословивши нарід св. Тайнами, додатково упімнути вірних, аби „*privatim*“ у щоденних горячих молитвах просили Бога о відвернене нещастя; ті, що почувують ся до провини, хай кають ся та живуть по релігійним приписам.

¹⁾ М. Арх. М. Ю. Столб. б'ягородскаго стола, № 623, лл. 240—242; № 412, лл. 134—135; Д'яла Малоросс. Приказа, кн. № 5, лл. 17, 21—22, 63—65.

Небезпека пошести минула. Відповідно по президіяльного інтимату з д. 14 мая 1830, №. 3996 митрополит наказує курендою з д. 19 мая с. р. духовенству своєї єпархії, аби відправило благодарительну Службу божу, відмовило з народом молитви, вказані торічною курендою та після виставлення св. Тайн відспівало гимн Тебе Бога хвалим, бо нещасте відійшло від мешканців краю.

Та пошесть холери притихла тільки на короткий час, на кілька місяців. На другий рік холера не минула майже ні одної мужицької стріхи. Духовна власть видавала обіжники за обіжником, поновляла свої вказівки з р. 1829, подавала і реальні способи, як берегтись холери. Народ слухав по церквах єпископських рад, але що епідемія таки на добре лютувала, темні маси звертались і до забобонів, щоб вбити холеру. Інтересне, що у тому ділі причасними були деякі св'ященники. В обіжнику з д. 8 липня 1831 р. №. 1575 консисторська канцелярія пише до свого духовенства: дійшло до відома тутешньої консисторії, що деякі душпастирі, щоб відвернути пошесть холери від своїх осель, обійшли з процесією свої парохії та велили закопати осикові хрести на чотирьох частях поза селом. Один св'ященик приказав крім сего оборати село. Таке поведене має сї наслідки, що нарід із сусідних сел напастує і своїх душпастирів, що виповняють приписи власти, абу і „*u nich podobne krzyże osikowe zakopywano i processya z Najświętszym Sakramentem około wsi odprawiona była*“. Вказуючи духовенству на його обовязки: відводити нарід від забобонів та утверджувати його в чистих правдах віри, консисторія звертає позір св'ященників на давніші свої куренди та поученя, які для боротьби з холерою видала санітарна власть.

Іван Созанський.

Лист Ксенофонта Климковича до Марка Вовчка.

Року 1862 редакція „Вечерниць“, що з того року почали виходити, одержала від Марка Вовчка і умістила в ч. 10 початок оповідання „Пройдисвіт“, написаного тогож 1862 року награницею. Про се автор (Марія Марковичка) так пише в одному з листів своїх до чоловіка: „а от тобі завтра або позавтраму пошлю, що написала для Вечерниць у Львові — „Пройдисвіт“; усі кажуть, що вже краще ніби й не можна, а я се тобі переказую, бо знаю, що любиш таке слухати. Пе-

решию теж і лист тобі, що одібрала із Львова“ (лист без дати, але очевидно писаний в червні 1862 р.).

Лист, про який вгадує М. Вовчок („із Львова“) був від Ксенофонта Климковича, редактора „Вечерниць“, який не знаходить слів для подяки авторови за „Пройдисвіта“, бо „усі ми предвиджуємо, що неоціненим уділом Вашим в наших „Вечерницях“ становить ся нова епоха в нашій галицькій письменности“. Одначе Марковичка кінця оповідання не прислала, хоч оповідання було докінчене (се оповідання видруковане теж у ЛНВістнику, 1908, II кн.). Правда, що написала вона його не одразу, бо в одному з листів писаних до чоловіка у місяці липні тогож року, вона згадує, що „тепер я кінчаю „Пройдисвіта“. Але треба сказати, що українська редакція, отсе недавно видрукована, значно коротша від російської. Початок оповідання автор поправив ще раз і післав у „Вечерницю“, а на більше не спроміг ся.

Висловлюючи подяку Марковичці за оповідання, Климкович досить докладно оповідає їй про два літературно-політичні напрями в Галичині: молодий, широко-народній, український, репрезентанти якого спромogli ся на перший орган „Вечерницю“, і москвофільський. Перший в порівнанню з другим був такий ще слабенький, що „тепер нема у нас аби одного писателя, який хоч трохи умів би нашу українську мову!“ Климкович цікаво оповідає про те, як молоді „вечерничники“ з усієї сили заходили ся знайомити ся з українською (з російської України) літературою і які перепони їм ставили москвофіли; напр. „Основа“ вже 1½ року виходить, а їм ледво перших дві книжки першого року довелось прочитати.

Лист Климковича — цікавий матеріал для історії відродження української ідеї в половині XIX ст.

Вельми шаповна Пані!

Не прогнівайтеся, Ваша Милость, що я, незнакомий Вам чоловічок осмілів на стілько, щоб моїм писацям, нежданним і незваним, Вам якусь часинку наскучити. Но се вже так водить ся на світі: чим хто більше заслужив собі у людей і любові і слави, тим більше вони его пудять своїми шанобами. Мабуть Вам, Милостива Пані, не тайно що Ваша слава широко-далеко тягнула вже по Словянському світу, і що не найде ні одного свічного, свою народність широко любящего чоловіка між тям 15-мільонним народом, которого молоденьку словесність Ви обдаряєте вічно-цвітущими квітами Вашої як весна прекрасної Музи, — не найде,

мажу, ні одного щоб не почув для Вас горячої вдяки і незагасної шапоби у своїм народнім сердці. Не подивуйтеж про те, Ваша Милость, що і в мене, одного — та чей не першого і не самого — из тисячей Ваших почитателів: чим душа повна, тим і нереливається ся; що і я не видержав уже стояти одалеки з шануючим мовчанням, та таки осмілів поклонити ся Вам своїм нерічливим словом. Коли виноватий то будьте ласкаві, простить мене, — бо і як же тут не завинити?...

А в мене, щоб знали, есть ще таки инша і важна причина, поклонитись Вам і подякувати. Ви пошанували наших Галичан одним из пречудесних творів Вашого — сказав би, од самих грацій подарованного — пера, посылаючи для тих наших починкових, та тому таких неудачних іще „Вечерниць“ першу часть Вашої повістки: „Пройдисвіт“. Я читав її, я видів почерк Вашої руки, я божеволів з радости, я... увобразить собі, прошу, що діється, коли кому лучиться побачити у живі очи дорогее письмо славного чоловіка, которого любять — ні! — обожають?... Що ж инше, як не те, що він кинеться і жарко цілуватиме кожну строчку письма, що як би живе стоїть собі на напірі, та непачеб то промовляє: се я, которого ти обожаеш! Спасибі Вам, — великий спасибі! Я обявляю отсе од імені всіх вечерничників сиріч: від імені всеї нашої молодой идеєю нашої малоруськой народности на-скривь промикнутой интелігенції, від імені всеї а всеї молодежи, від імені всіх ровушних, незапроданих і незакуплених, живу гадку живою душею пошимающих старших! Усі ми превиджуем, що неоціненим уділом Вашим в наших „Вечерницях“ становиться нова епоха в нашій галицькій письменности. Проте іще раз повторяю наше: спасибі!

Тут належить сказати кілька слов за наши политичнє-літературні відношення, щоб вияснити, ддячого тії Вечерниці, наш перший ширій народнє-словесний подвиг, такі собі слабенькі як тее мабуть Ви самі уже завважали, переглянувши 16 номерів сєго письма, которе ми для Вас на руки папа Бернатовича послали. И рад би в царство, та гріхів багдацько! Гріхи то книжницькі та фарисейські, в которых ми бідні Галичане заковязнули.

От як воно і сталося. Утворилась було у нас ще до 1848 року невелика партія сами Царслависти та Москвофіли. Од 1848 року, коли то ми Галичане пробудилися до життя народнєго, отся партія гаразд більшала. Нешастя хотіло, що вона всю нашу літературу під свою инасть загорнула: і літературні органи і видавання книжок школьніх і професорські посади так на университеті, як і по гімназіях, одним словом все, що могло служити для розвою нашого народнєго слова. Цона, замість образовати народню мову, заправляла молодіж нашу в якусь язикові, котрим у нас, ба навіть в Московщині не говориться,

а то все тому, аби колись виступити явно в чисто-московськiм строю. Очевидно, що паша молодiж не робила нiяких поступкiв в науцi того язика, бо таким язиком (що справдi е як-би якась екзотична рослина) у нас нiхто з живих людей, а навiть самi книжники-фарисеї не говорять, — а як якi, то i совсiм нерозумiють. Тим воно i сталося, що тепер, коли ввесь молодий мир почув сильно i узнав ясно потребу одного письмeнного малоруського язика, i то такого, який образують на Украiнi, коли, кажу, в тiй идеї удалося нам пожити всiх забiгiв володiючого у нас царславистичнoго москвофiльства, основати один одвиcенький орган: „Вечерницi“, сталося, бачите, таке, що тепер нема у нас аби одного писателя, який хоч трохи умiв би нашу українську мову! — Недавно тому лучилося, що кiлька українських книжечок досталося „в неосвященi, хлопоманськiй, украiнофiльськiй руки“ нашої молодiжi на влoсть всiм Царславистам i Москвофилам. Тут нам новий свiт показався. Восторг i восхищення песказаннe! Усi тепер нiчого не бажують, як тiльки познакомитися з українською лiтературою, з всiми а всiми дiлами, якi пишуться на Украiнi, учитися найпiльнiше тiєї мови, i приймати її безусловно в письмi i товаришеськiм розговорi, — одним словом: ставити один тiсний союз народнiй, i одну самостайну народню словесность з нашими за-Збручевими братами Украiнцями.

Нашi книжники, страх, як бояться того впливу української письменности на нашу молодiж. Вони бачать тут кoнець своego панування. Усiми силами старають ся вони, аби у нас не розширилися книжки українськi. Вони дотепер умiли так упоратися, що „Основи“, котора уже, славити Бога, другий рiк виходить, лиш двi першi книжки довелось нам читати. Нечуване дiло!

Щоб сему лиху зарадити, завязало ся у нас товаришество: запернумеровали „Основу“, i через одного тутешнoго купця (Диметом зовуть) велiли собi спровадити всiх українських книжок, якi тепер в Питерi друкуються, — в кожнiй хоч по 100 екземплярiв, щоб бодай самим лучшим iз наших по однiй досталося. Та ба! Уже ж бо ми другий мiсяць, чи й не бiльше, дожидаємся, а все такi ані тої „Основи“, ані тих книжок не бачимо. Такий то трудний оборот межi Галичиною а сусiднiю Россiєю, неначе в далеким Китаєм! Но есть сподiватися, що сими днями достанемо уже i книжки i „Основу“. Тодi вачнемо учитися, вачнемо инакше писати в наших „Вечерницях“, народня идея побидить всiх книжників i фарисеiв, бо

„В своїй хатi своя правда,

„И сила i воля!“

як мовляв наш народнiй генiй, вiчної пам'ятi наш Тарас Шевченко, которого дух завсiди пiдкрiплятиме нас у святiй борбi за правду i за волю!

От i закінчаю мое предовженне письмо. Извинiть, щом пропустив уваги головне i перше правило, яке заховати належить в писанню листiв — що я прогiршив, кажу, великою глаголивостiю. Ще лишь прибавляю нашу низеньку просьбу: будьте ласкаві, Ваша Милость, прислати нам продовженне Вашої прекрасної повiсти за котору дякуємо Вам у сeго серця, бо од того зависить пiднесенне поваги тих наших Вечерницiв перед читаючим свiтом, а через те саме i побiда нашої идеї. Вашу правопись заховаємо з дипломатичнoю точностiю; я сам ваньмуся коректою того друкування, аби ані найменша погрiшка друкарська не виялася.

А поки що, маю честь поручатися Вашiй Милостi, наша Словутня Панi,

Ваш слуга i почитатель Ксенофонть Климович.

Львiв, дня 25-го Мая — 6-го Червця 1862.

Подав В. Доманицький.

Наукова хроніка.

Етнографія в західно-європейських часописах за 1906 р.¹⁾

Б. Часописи територіяльні (Landeskunde) й історичні.²⁾

Abhandlungen und Vorträge zur Geschichte Ostfrieslands hrg. v. Wachter, 1905, 1906 (III, IV). В четвертім томі перша часть праці Д. Бартельса, Die älteren ostfriesischen Chronisten und Geschichtsschreiber und ihre Zeit.

Altbayerische Monatschrift V містить кілька статей преісторичного змісту Reinecke (Zu älteren Funden vor- und frühgeschichtlicher Zeiten aus Altbayern, 37—45, 137—143; Zwei Grabfunde der älteren Bronzezeit aus Oberbayern (101—118) і Вебера, Vorgeschichtliche Wohnstätten in Karlstein bei Reichenhall (156—70). З етнографічного боку цікава стаття Бöhmländer'a, Die Bekämpfung des Heidentums durch die Karolinger nach den Kapitularien (61—76), в якій довідуємося про заборони всіляких поганських звичаїв і вірувань (в чортів, палення мерців, в демонів, чари, замовлювання і т. д.). Е. К. Blümmel подає Historische Volkslieder aus Bayern (76—81, 122—8) м. н. пісню про облогу Білгороду 1630 р.

¹⁾ Початок дивн „Зап. Наук. Тов. ім. Шевч.“ т. LXXXV.

²⁾ В огляді по раз остатній оглядаю ще часописи присвячені розслідам територіяльної історії і тому доповнюю усі видавництва в попередніх томів. На будуче цілий пятій розділ буде пропущений так само будуть обмежені відділи часописий географічних, педагогічних і присвячених студіям релігії з огляду на се, що приносять дуже мало цікавого для нас матеріялу, а забирають дуже багато часу і вимагають великого накладу праці. Сю прогалину заступить зрештою Zeitschriften-schau, що виходить від 3 літ стало при Hessische Blätter für Volkskunde.

Altpreussische Monatschrift, Königsberg 1906, XLIII. Можна вгадати статі Е. Льоха, Der Silberschatz der altstädtischen Kirche und sein Verkauf im 19 Jahrh. (332—88), С. Маєра, Zur Sprachkunde des 17 Jahrh. (482—92) і М. Брунса, Königsberger Feuerwehr (509—574, далі буде) — від найдавніших часів.

Annalen des historischen Vereins f. den Niederrhein, 1905 (LXXXVII) містять працю І. Гревінга про Wohnungs- und Besitzverhältnisse der einzelnen Bevölkerungsklassen im Kölner Kirchspiel St. Kolumba vom 13—16 Jahrh.

Annalen des Vereines für nassauische Altertums-kunde und Geschichtsforschung, 1906, XXXVI. Три преісторичні статі: Е. Піттерлінга, Toranlagen römischer Kastelle des ersten nachchristlichen Jahrhunderts (1—14), Г. Маєрата, Weilburg vor tausend Jahren (15—44) і Р. Бодевіра, Römische Gehöfte zwischen Limes und Rhein. Інші розвідки історичного змісту; крім того сироводане в товариства і з музея, дані про товариство в Герборн і бібліографія нассавської історії.

Anzeiger für schweizerische Geschichte, 1906 (XXXVII). Кілька статейок культурно-історичного змісту.

Archiv für Geschichte und Altertumskunde von Oberfranken, 1906 (XXIII, зош. 1) містить м. н. статю А. Нанпеліна, Zur Geschichte der Kissinger Heilquellen „Rakoczy“ und „Pandur“ зі здогадкою, що обі назви походять з уст народа.

Archiv für österreichische Geschichte, Wien 1905, 1906/7. (XCIII, XCIV, XCV). 93-ий том приносить самі історичні праці. В 94-ім томі уміщені по дві розвідки Г. Вольтеліні про судівництво, його повстання і розвій в баварсько-австрійській правній території і в Тиролю, Е. Піхтера, Immunität, Landeshoheit und Waldschenkungen (41—62) і Gemarkungen und Steuergemeinden im Lande Salzburg (63—82) та Шрадта, Das Land im Norden der Donau (83—310) Das Gebiet zwischen der Traun und der Enns (465—661) — усі під великим заголовком Abhandlungen zum historischen Atlas der österreichischen Alpenländer. В 95 томі (1906) стрічаємо працю А. Левіновона, Die Nuntiaturreportage des Petrus Vidoni über den ersten nordischen Krieg aus d. Jahre 1655—8 (1—144), що вже була обговорена в Записках і Ф. Кайндля, Beiträge zur Geschichte des deutschen Rechtes in Galizien (163—234) що повинна також бути особно обговорена.

Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde 1905, 1906 (XXXIII, зош. 1—4). Крім сироводань уміщено дуже обширний словник Кіша і збірку румунських казок в перекладі

П. Шуллерус, Rumänische Volksmärchen aus dem mittleren Nurbachtale (з. 2, 302—466, з. 3, 467—692). Ш. дає наперед досить великий вступ про те, як забирала ся до збирання етнографічних матеріалів і замітки про людиність, вірування, звичаї і обряди, христини, поєїле і поминки, голосія і про народній календар, а відтак оголошує 120 казок (і 11 з долини Альти), які дуже надають ся коли не до спеціальної студійки, то бодай до більшої рецензії. Дуже багато між ними таки нашого народного добра, багато також цікавих паралель і відмін (от при-міром до нашого оповідання про бальмус: біжить хлопець і щоб не збути говорить гальмеш, бальмеш і т. д.).

Archiv für hessische Geschichte u. Altertumskunde приносить в збірці Beiträge zur Geschichte der Universitäten Mainz und Giessen (1907) кілька статей культурно-історичного змісту.

Archiv für die Geschichte und Altertumskunde von Oberfranken 1904/5.

Archiv des historischen Vereins d. Kantons Bern, 1906, XIX.

Argovia, 1905, XXXI, 1906, XXXII.

Archivalische Zeitschrift, 1906, XIII. Обервайдер пише про архів міста Спіри з кінцем XVII ст., К. Штаудінгер про воєнний архів в Монахові. Згадаю також статю О. Рідера, Urkundenkuriosa des königlich. allgemeinen Reichsarchivs insonderheit der Gerichtsbrief über die Leibeigenschaft der Staufner vom Jahre 1467 (103—59).

Aus Aachens Vorzeit. Mitteilungen d. Vereins f. Kunde der Aachener Vorzeit, 1902, 1903, 1904, 1905, 1906 (XV—XIX). (15) Ц. Фогельгеванг, Zur Geschichte des Aachener Münzwesens (34—62). (16) Продовження статі Ф—а. (17) Статі Г. Вольфгартена, Der Totenkeller in St. Leonhard (38—40), Г. Савельсберга, Aachener Arbeitslöhne am Anfange d. 17 Jahrh. (144 і д.) і його Geschichtslitteratur des Jahres 1904 (146—153). (18). (19). I. Савельсберг, Die keramischen Funde und Pfahlbauten in der Korneliusstrasse (7—21), Ф. Крамер, Ausgrabungen und Funde aus vorgeschichtlicher und römischer Zeit in Erschweiler und Umgegend (22—30), А. Карль, Aachener Reiseverkehr im Mittelalter (91—122) і Ф. Бекер, Aachener Briefe des 18 Jahrh. (168—73).

оно. Baltische Studien, 1904, VIII, 1905, IX. (8) Статя Шмідта про походження і історію родини Мальцан (докінчена). В 9-ім річнику вряції О. Гайнемана, David Herlitz' Prodromus vel primum specimen delineatio Factorum vel Calendarii historici Pomeraniae (1617) (137 и-59), в якій надруковано передрук інтересної книжки Герліца зі

змітками про вибір, жите і смерть священників, про весіля бурмі-стрін і т. и.

Basler Zeitschrift für Geschichte und Altertumskunde, 1906, VI. 1. До заготованя дві статі А. Нордмана, Über den Judenfriedhof in Zwingen und Judenniederlassungen im Fürstentum Basel (120—151) і К. Stehlin'a, Fabrikate einer Basler Töpferwerkstätte (160—162) — а років 1397—1457.

Das Bayerland, 1905, XVI. Доволі дрібних статейок і матеріалів про побічні занятя ката, про будівництво в Роттах (3), кравця в устах народа (6), історію, форми і написи дзвонів (Г. Біргера, 12), про помешканя і господарство лицарів в середновічних часах (13—15), про дяки, товариства, деякі старинні звичаї (Т. Фірман, Der Pflugzug von Hollstadt, 19, Г. Краус, Studentische Schlittenfahrten im Carneval, 21—22). Далі рими в 18 ст., народні пісні, написи на гро-бах, легенди, перекази (М. Шінагль, Niederbayerische Volkssagen) і довша статя І. Вальтера, Neuer Beitrag zur pfälzischen Volkskunde (N. 28—30, 30, 34—36), обіймаюча матеріали про діти, загадки, пословиці, народні пісні, замовлюваня і звичаї та обряди прим. при верци.

Beiträge zur Erforschung steierschen Geschichte. Graz, XXXV, приносить звістки про архіви і бібліотеки.

Beiträge zur alten Geschichte, 1906, V, 3. Thulin, Eine Polygonalmauer aus mykenischer Zeit.

Beihefte тоїж часописи містять в 3-ох найновіших томах вроді: 4) I. Sundwall, Epigraphische Beiträge zur sozialpolitischen Geschichte Athens im Zeitalter des Demosthenes (VII+94). 5) Г. Гун-сворус, Der römische Gutsbetrieb als wirtschaftl. Organismus nach den Werken des Cato, Varro und Columella (VIII+100) і 6) Б. Фі-льов, Die Legionen der Provinz Moesia von Augustus bis an Diocletian (X+96).

Beiträge zur Geschichte der Stadt Rostock i

Blätter für bernische Geschichte, Kunst und Altertumskunde приносять переважно самі статейки культурно-історичного змісту.

Beiträge zur St. Gallischen Geschichte не удало ся нові дістати.

Der Böhmerwald, 1905, VII. З поміж більшого ряду статейок належить згадати статі: М. Урбана, Wilhelmine. Ein Volkslied als Beitrag zur deutsch-böhmischen Volksliedekunde (про що також причинки в D. Volkslied.), К. Кайзер, Ein Dutzend Soldatensprüche — з дод. Австрії в діалекті — I. Көфер'а, Die Feier der drei christ-

lichen Hauptfeste in Westböhmen (Ріадво, Новий Рік, Трех королів) і А. Шахерля, Die weisse Frau in Neuhaus.

Brandenburgia, 1905, XIV, 1906, XV. (14) Дуже багато етнографічних статей і матеріалів: Roland-Rundschau (19—23), Е. Лемке, Der Birnbaum in der Volkskunde (44—67) з доповненнями других авторів, G. Steinhardt, Böten, Bieten, Besprechen, Bannen und anderer Aberglaube (80—90 і перекази). О. Монке, оголошує два оповідання про дідків (140—1) і кілька заміток про деякі звичаї (м. п. матрозів). К. Поеттер описує Schiffstypen in der Mark (145—159), Копп представляє життя священників по великій війні (159—166), G. Steinhardt дає кілька заміток про цехи, ремесла і написи. Стрічаємо також збірки замовлювань. В. Шульєнбург описує Vorgeschichtliche Fundstätten (189—93), Г. Лянґе місто Богумін, Г. Бяч лужицький народний стрій (219—220) а А. Бухгольд передісторичні знахідки в Люкау (499—502). В 15-ім річнику крім менших статейок розвідки А. Гірца про топографічні назви з околиці Freuenbrietzen, Г. Галляна про марійський костел в Берліні (175—179), R. Jülicher'a, Märkische Inschriften und Sprüche (250—258) і Е. Лемке, Volkstümliches Gebäck (389—404).

Braunschweigisches Magazin, 1904, X, 1905, XI. (10) Стаття Цімермана про гуманіста Е. Кордуса і Спомини та замітки одного подорожника з Брауншвайгу з поч. XIX столітя. (11) К. Steinacker описує Bau- und Kunstdenkmäler des Kreises Holzminden (51—58, 75—82), К. Vibrans, Flecken Calvörde und seine wirtschaftliche Entwicklung (133—40). Є також кілька заміток: про почитання жерел (56), про деякі імена і назви, про деякі рими і т. д.

Carinthia, 1906, XCVI. З цілого річника занотуємо лише статі Канаваля, Zur Frage der Edelmetall-Produktion Oberkärntens im 16 Jahrh. (28 і д.), Погачпіра, Etymologische Sagen aus Kärnten (41—49), П. Десака, Ein Beitrag zur kärntischen Ortsnamenkunde (129 і д.) і Вутте про язикові відносини в Каринтії на підставі чисел в 1900 р. і про зміни на протязі 19 ст. та сироводане з розкопів в 1905 р.

Darstellung und Quellen zur schlesischen Geschichte. 2-ий том (за 1906 рік) приносить працю О. Майнардуса, Das Neumarkter Rechtsbuch und andere Neumarkter Rechtsquellen. В четвертій томі за 1907 р. уміщено працю J. Ziekursch'a, в якій характеризується пруських урядників на Шлезю.

Dresdner Geschichtsblätter, 1905, XIV (N. 2—4), 1906, XV. (14) Розвідки Г. Бешорнера і П. Рахеля, Die alte Orgel und die Friedrichstädter Kirche і Aus den Akten der Goldschmiedein-

nung і ряд статей О. Ріхтера про Дрезно в XIII століттю, улиці, мони і т. д. і замітка Landesfürstliche Geburts-, Vermählungs- und Todesanzeigen im 15 Jahrh. В 15-ім річнику дає Бешорнер доповнення до своєї статі про органи, Е. Зірісмунд статю Dreissig Jahre Dresdner Kunstausstellungen (1801—30), а Ц. Крольман нотатки бурґрафа Христофа zu Dohna про Дрезно в 1616 і 1618 році.

Deutsche Geschichtsblätter, 1905, VI, 1905/6, VII, 1906/7, VIII. (6) Th. Lohmeyer обговорює німецькі назви рік (104—106, 117—119), В. Нелле подає в статі Das Gesangbuch und die Heimatkunde (11—12, 291—311) огляд гимнологічних праць від 1792 до 1905, що відносять ся до пізнання краю. (7). З обсягу ономастички уміщено статі Р. Zinck'a, Zur Geschichte unserer Vornamen (39—53) і Ф. Ільвофа, Beiträge zur Namenforschung der Steiermark (214—9). Інтересні розвідки М. Вінґе прота, Neues auf dem Gebiete der Denkmalpflege (100—109) і В. Песслера, Die Hausforschung, vornehmlich in Norddeutschland (203—214). С. Вільке доказує (Wo lag die Heimat der Kimbern und Teutonen (291—310), що вітчизна Кимбрів і Тевтонів була над середною Лабою. Крім того статі Ф. Гана, Die Zentralkommission für wissenschaftliche Landeskunde von Deutschland (1—8), J. Rübсам'a, Postavisi und Postconti aus den Jahren 1599 bis 1624 (8—19) і Ф. Гельшольта, Geschichtslügen und andere Schlagwörter (311—318). В осьмім томі (за 1906/7 р.) уміщено кілька інформативних статей, прих.: Ф. Ільвофа про старійських істориків від 1850 до тепер (1—19, 27—40), К. Борхлінґа, Die landesgeschichtliche Literatur Ostfrieslands im XIX Jahrh. (145—135), К. Spiess'a, Trachtenkunde (145—197) і R. Köttschke, Flussnamenforschung und Siedelungsgeschichte (173—97) — усі важні задля багатої літератури. Інтересна також розвідка Г. Ольберца, Die Idee der mittelalterlichen Totentänze (108—120).

Forschungen und Mitteilungen zur Geschichte Tirols, 1906, III. Докінчене працю В. Волфнера, Das Tiroler Freistiftrecht і В. Бешмельманса, Zur Geschichte der niederösterreichischen Münzstädte Ensisheim in Oberelsass з попереднього тому. Для нас спеціально вартні статі Л. Горнбаха, Malerischer Hausschmuck in Tiroler Dörfern (119—146) і К. Унтеркірхнера, Tirolisch-voralbergische Bibliographie. Згадаю ще дві розвідки М. Маур'a, Beiträge zur älteren Geschichte der Stadt Dornbörn (97—118) і Zum 40-jährigen Bestande d. Innsbrucker k. k. Statthalterei-Archivs (249—56).

Forschungen zur brandenburgischen und preussischen Geschichte, Leipz. 1906, XIX. М. Ляуберт, Eine Denkschrift des Legationsrats Heinrich Kүpfer über die Germanisierung

der Provinz Posen (1837) (187—221) — рукопись в тайного державного архіву.

Forschungen zur Geschichte Bayern, München, 1905, XIII. I. Heldwein, Reliquienverehrung in bayerischen Klöstern am Ausgange des Mittelalters (80—92).

Geschichtsblätter für Stadt und Land Magdeburg, 1906, XLI. Дуже багато статей культурно-історичного змісту як В. Вальтера про політично-географічні підстави аграрного устрою Магдебурга в 2 полов. 18 століття і його загальний розвій (169—290), I. Maenss'a про господарські відносини Магдебурга в часі семилітньої війни (309—318), Ц. Гебауера про французький елемент в французько-вестфальській періоді (377—406) і F. Andrae, Aus den Geschichten des Magdeburger Bürgers um die Wende des 18 und 19 Jahrh. (291—308) зі вступом про міщанську штуку в 18 віці. В томі 42 за 1905 р. була уміщена стаття Ансфельда про соціальне положення Штрасфурга в початку 17-ого століття.

Der Geschichtsfreund, 1905, LX, 1906, LXI. (60) E. Wymann містить обширну працю Liturgische Taufsitten in der Diözese Konstanz (1—151) і обговорює в ній усі звичаї і обряди, зв'язані з хрестом і хрестинами, о скільки вони дотикають костела. Ту саму тему порушує в часті і I. Брандштеттер в статі Westerlege und Schlotterten (155—161) спинюючись спеціальніше над дарунками похресникам і хрестинами. Варта також згадки праця К. Lütolfa, Die Gotteshäuser der Schweiz. Historisch-antiquarische Forschungen (про деканат Сурвее) (162—231). (61). Ф. Гайнеман оголошує бібліографію до Теля (1—188), E. Wymann причинки до історії шкіл і театру в Урі (189—220) а Lütolf продовжене своєї праці в попередніх томів.

Hannoversche Geschichtsblätter, 1904, VII, 1905, VIII. (7) Виїмки з хроніки Абельмана в часів 7-літньої війни, всілякі старі розпорядження в XVIII століття, цікаві в культурно-історичного боку (прим. проти акторів) і стаття Рупрехта про топографічні назви в третім відмінку. (8). Акти міста Ганновера (про гру в кістки, ярмарки, уличне жите) і дальші брауншвайгсько-ліненбургські розпорядження з 18 ст. (про гостинниці, зрубуване „маївків“, заборони стріляни при заручинах, весіллях і хрестинах, проти надужить друкарів, про слуги і т. д.). Цікаві також витяги з одвої церковної книжки в Ганноверу, старі пляни і види Ганновера (O. Jürgens'a, 97—113), перекази в Редекера ганноверській хроніці з 1764 р. (113—115) і дрібні замітки, між тими про одну передісторичну знахідку коло Steinbeck з камінної і бронзової епохи (508—510). Між більшими статтями стрічаємо річ К. Гооса, Ar-

monpflege und Wohltätigkeit im alten Hannover (4—6, 145—176). Ці також матеріали до ономастики.

Die Heimat. Monatsschrift zur Pflege der Natur- und Landeskunde in Schleswig-Holstein, Hamburg 1905, XV. Статі Й. Месторф, Verbreitung und Alter der Spiele (19—21) — про Schurrkater і Ehemalige Wohnstätten in der Kieler Föhrde (77—82). К. Бебензее оголошує Plattdeutsche Sprichwörter und Redensarten (74—5, 99—100), Г. Філінаен, Sagen und Sagenhaftes von Föhr (115—119), Д. Християнаен, Volksaberglauben aus dem östlichen Holstein (123—4), В. Віссер, Volksmärchen aus d. östl. Holstein (143—146, 188—192), Хр. Енвен, Weihnachtsbräuche aus Nordfriesland (261—264) а G. Meyer, Plattdeutsche Rätsel (274—76). Крім того доволі дрібних заміток, пословиць, римів, казок, пісень (між тими діточі пісні до бузька).

Hessenland, 1906, XX — не містить нічого для нас. З попереднього річника варта ще навести статю G. Schöner'a, Der Bachtanz zu Langenselbold (21—22, 294—296, 313—15).

Historisches Jahrbuch der Görres-Gesellschaft, 1906, XXVII. Нічого важного. Цінний відділ рецензій, звісток і огляд часопис. В т. зв. Novitätenschau (редакт. J. Weiss'ом і Dr. E. Freys'ом) уміщена на стор. 900—901 рецензія Группа на Грушевського, Geschichte d. ukrainischen Volkes, I. По вступних увагах, де рецензент полемізує з деякими поглядами автора, читаємо ось що: „Trotzdem ist das Werk eine ausgezeichnete Leistung der Gelehrsamkeit und Gründlichkeit und verdient die wärmste Empfehlung; besonders rühmend hervorzuheben ist der Reichtum an kulturhistorischen Einzelheiten. Niemand, der sich mit diesen Dingen befasst, auch kein politischer Historiker, der sich mit den Anfängen des russischen Staates beschäftigt, wird an dem Werke achtungslos vorbeigehen dürfen“ (901). Загальний інтерес має лише стаття М. Янзена, Die Geschichtsauffassung im Wandel der Zeit (1—34).

Historisch-politische Blätter, 1905, CXXXV, CXXXVI, 1906, CXXXVII, CXXXVIII. (135) Кілька статей публіцистичного характеру про Росію: Röhм, Das Verhältniss der russischen Kirche zum Altkatholizismus und zum Anglikanismus (403—19, 465—80) — на підставі Мальцегово Октаіха —, Die Reform der russ. Kirche (644—53) і P. Молітора, Über die Restauration des gregorianischen Chorals im 19 Jahrh. (653—64, 727—36, 825—34). В 136-ім томі знов кілька подібних статей Die Wiederbelebung Georgiens und die Unterdrückung seitens Russlands (295—301), Die katholische Kirche in Russland einst und jetzt (397—413), Ruthenen und Polen (769—77), а крім

того статі Г. Альзати, Das elsässische Kulturproblem (117—93) і А. Рöllmann', Schweizer Thespisfahrten (210—31). (137). І. Групп, Von dem Judenwucher im Mittelalter (157—160), G. Schnüger, Die historischen Grundlagen unserer Kultur (797—809, 877—91) і L. Pietsch, Die Aufgaben der Völkerkunde und die Missionare (892—906). В 138 томі до занотованя стаття про Völkertod (649—51) і про Стаблевського (885—92).

Historische Zeitschrift, 1906, XCVI, XCVII. (96). К. Гампе, Die Wundmale des hl. Franz von Assisi (385—402). (97) Статі Е. Тролтсч'а, Die Bedeutung des Protestantismus für die Entstehung der modernen Welt (1—66) і Р. Сакманн'а, Die Probleme der historischen Methodik und der Geschichtsphilosophie bei Voltaire (327—79).

Historische Vierteljahrsschrift, 1906, IX (4 зошити). Г. Бешорнер (Wesen und Aufgaben der historischen Geographie, 1—30) обговорює відносини географії до антропогеографії і характеризує географію як „Anwendung der Geschichte auf die Geographie“. П. Гаакє пише статтю Die Wahl Augusts des Starken zum König von Polen (31—84) на основі матеріялів з саксонського архіву, надворної бібліотеки в Дрезні і корон. тайного архіву в Берліні. Р. Неск, Die Rolandstelle des Bremer Henricianums (305—323). Кречмер виступає в статі Bemerkungen über Wesen und Aufgaben der historischen Geographie (457—69) проти виводів Бешорнера. Р. Шольц, Zur Beurteilung Bonifaz VIII und seines sittlich religiösen Charakters (470—515).

Historische Monatsblätter für die Provinz Posen, Posen, 1905, 1906, VI, VII. (6). Пердельвіц дає замітки Zur Geschichte der evangelischen Kirche in Schmiege (1—10), Г. Моріц описує Die Schausammlung des Kaisers Friedrich Museums zur Geschichte des polnischen Münzwesens (17—27). Культурно-історичного змісту є статі К. Шоттмюллер'а, Das Begräbnis der Grafen Lukas und Andreas Gorka 1585 (33—41), А. Варшауєра про сойм в 1603 р. в історичній традиції а в Шілдерівській Деметрію (65—76), М. Ляуберта, Ein Kolonisationsprojekt Flottwells (108—113), G. Peiser'а, „Le beau Polonais“ (114—118), R. Prümers'а, Polnische Bauernbedrückung (123—125), Р. Пердельвіца, Aus einem Schmiegeler Innungsbuch (139—142), Т. Борке про познанську школу Марії Магдалени в 50 і 60-их роках 16 столітя (142—145) і Г. Байшєрта, Bromberger Musik- und Theaterleben vor 100 Jahren (203—207). О. Кнооп оголошує дальші Beiträge zur Volkskunde der Provinz Posen (155—161) про спляче військо і про місцевости. (7) На підставі нового матеріялу написані статі І. Ляндсбергєра, Die in den Jah-

ron 1795 bis 1803 geplante Erweiterung der Judenstadt zu Posen (1—12), М. Ляубєрта, Eine Episode aus dem Schmugglerwesen unserer Provinz (33—37), Р. Pietsch'а, Aus dem Leben eines südpreußischen Landdragoners (52—53) і інтересні вїмки з дневника саського офіцера з 1808 р. (113—126), А. Вундрака, До історії німецьких осель в давній Польщі (81—86) і Th. Wotschke, Der Bericht eines Königsberger Stadtschreibers über seine Verhandlungen in Posen, Kottbus und Fraustadt (145—153). А. Коєрth дає Ein Beitrag zum Volkstum unserer Provinz (86—89), а в нїм кільканацять замовлювань. В обох річницях Übersicht der Erscheinungen auf dem Gebiet der Posenener Provinzialgeschichte, де окремо зібрано німецьку, а окремо польську літературу.

Jahrbuch der Gesellschaft für lothringische Geschichte und Altertumskunde, 1905, XVII, 1906, XVIII. (17) С. Вольфрам, Der Einfluss des Orients auf die frühmittelalterliche Kultur und die Christianisierung Lothringens (318—352): про сирійських купців в Льотарингії, про грецьку службу і штуку. (18). Цїлий ряд статей археологічного змісту: Р. Форрєр, Die ägyptischen, kretischen, phönikischen Gewichte und Masse der europäischen Kupfer-, Bronze- und Eisenzeit (1—77) і про кельтійську нумізматику, I. Беонре, Nouvelles observations sur les sépultures sous tumulus de la Lorraine (131—142), Т. Вельтєр про кольовізацію підніжя Вогєвів (371—97) враз з справозданєм з розкопок і з додатковими замітками І. В. Кеупе, який крім того містить статі: Die Fundstücke aus dem Bauerngehöft römischer Zeit bei Urville (436—449) і знахідки в епохи бронзи в Urville (338—341), Гінріхс, Zwei prähistorische Befestigungen bei Rombach. З етнографічного боку може заїтересувати стаття Н. Гупєрта, Lothringisches Landleben gegen Ende des 18 Jahrh. (463—470).

Jahrbuch für schweizerische Geschichte.

35. Jahresbericht der histor.-antiquar. Gesellschaft von Graubünden і Jahresbericht des Vereines für Geschichte der Stadt Nürnberg не приносять для нас нічого.

Jahrbuch des deutschen Gebirgsvereines für das Jeschken- und Isergebirge, 1905, XX. Уміщено трохи пословиць та приповідок (Рессєля) і діточих римів і статтю І. Міхлєра, Mundartliche Stabreime aus dem Jeschken-Isergau (27—34).

Korrespondenzblatt des Gesamtvereines der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine, Berlin 1906, LII. А. Гьотце дає огляд розкопок за попередній рік (Vorgeschichtliche

Funde, 12—21), Антес містить подібну статтю Bericht über die wissenschaftlichen Untersuchungen im Verbandsgebiet von Ostern 1904 bis Herbst 1905 (49—59). Вольф пише про Römische Töpfereien vor dem Nordtore von Nida (65—71), В. Müller про різкий тип преісторичних нарамешників (79—84), Гельбіг про камінні хрести в Саксонії на означенні границі (123—8), Воссідльо про досліді над будівництвом (129—132), D. Rübel про франконську кольонізаційну систему в горішній Франконії (153—169), Г. Бешорнер про поступи розслідув над назвами рік в Німеччині (278—294) і Фрізен про результати здобуті при вибранню назв рік в Саксонії (120—123). Важна стаття E. Devrient'a, Nach welchen Grundsätzen soll der Historiker bei Quellenausgaben verfahren (343—363), де промовляє за змодернізованам видань. Крім того докладні справозданя зі з'явдів, стан археологічних, історичних і етнографічних товариств, музеїв, архівів і т. д.

Magdeburger Geschichtsblätter, 1905, XL, Е. Ансфельд, Die letzten Wölfe und Wolfsjagden im Gebiete des Herzogt. Magdeburg (178—194).

Mannheimer Geschichtsblätter, 1905, VI, 1907, VII. (6) Звістки про місцеві проповіді з карнавалу в 18 ст. (66—69), наслідуване французьких звичаїв в 1689 р. (232—33), про вандрівні комедіантські трупи 1770 р., про штрайк теслярських помічників в 1784 р. і стаття Ф. Вальтера, Eine Mannheimer Gesellenordnung vom Jahre 1718 (278—85). (7) Дрібні матеріали про новорічні дарунки (18), одіж в часі жалоби 1685 р. (156—157), про цех кравців в Кірхгайм в 1705 р. (192—197), документ з 1804 р. до діточих балів (20—21), виїмки з записок одного авантюриста (197—208) і замітки К. Пісбака про Шалятинат ок. 1780 р. (246—253).

Mansfelder Blätter, 1905, XIX. Статі М. Кӧппеке про візитації костелів в 16 століттю та про стан шкіл в Мансфельд (1—36), Н. Grössler'a про місто Eisleben (74—123), реліквії в Ваттерроде (176—182) і справозданя з розкопок в околиці Мансфельда. Також рими, написи і пісні.

Mitteilungen des Institutes für österreichische Geschichtsforschung, 1906, XXVII (4 зом.). S. Rietschel, Landleihen, Hofrecht und Immunität (385—421); В. Бауер про почту Таксиса і висиланє листів Кароля V в р. 1523—1525 (436—59); О. Редліх, Historisch-geographische Probleme (545—559) — крім історично-топографічних розслідув не треба занедбувати і фізично-геогр. проблемів. А. Böbl, Beiträge zur Geschichte der kaiserlichen Zentralverwaltung im ausgehenden 16 Jahrh. (629—677).

Mitteilungen des Musealvereines für Krain, 1906,

XIX. F. Ahn містить статтю про J. Manuels deutsche Druckwerke (1676—1593) (1—28), важні для історії турецьких нападів і початків журналітики. Дальші статі Ф. Коматара про архів замку в Ауерсперг (17 і д., 99 і д.) і К. Бухберґера про історію копалень в Вайсенфельс і Лябіц ще недокінчені. Luschin v. Ebengreuth оголошує про спадщини по покійнім Левецу Zwei Bruchstücke des landesfürstl. Urbars von Kärnten, Krain und d. Windischen Mark (29—36).

Mitteilungen des Vereins für die Geschichte der Deutschen in Böhmen, 1906, XLIV містить багато культурно-історичних статей і дві етнографічні: F. Büchse, Volkserzählungen der Stadt Krummauer Bevölkerung aus den Jahren 1653 u. 1710 (46—76) і E. Blümm'l'a, Johanneslied (270—272).

Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde, 1905, XLV, 1906, XLVI. (45) Л. Пецольт, Bürger u. Hürgertum in der Stadt Salzburg (23—36). О. Кльове, Die Hügelgräber bei der Fischermühle und bei Schleedorf (1—116) — справозданя з розкопок. Дуже цікава збірка К. Адріяна, Salzburger Volksspiele, Aufzüge und Feste (1—160) з описом всіляких забав і обрядів як приміром перегонів, вільхи, Купала і т. д. В статі S. Greiderer'a, Volkskunst in Salzburg (1—34) углядноє прикраси домів, меблів, домашніх знарядів, одіжи і хрестів. (46) В обох томах Landeskundliche Literatur i Namen-Register zu den Urkunden des Benediktininnen-Stiftes Nonnberg. Статі П. Лінднера, Processbuch des Stiftes St. Peter (1—328) і Ф. Мартіна, Die kirchliche Vogtei im Erzstifte Salzburg (339—436).

Mitteilungen des Vereines für die Geschichte Berlins, 1905, XXII, 1906, XXIII. (22) Н. Rehm, Berliner Puppenspiele im 18 und 19 Jahrh. (138—139). (23) E. Thiele, Das Glockenspiel der Parochialkirche zu Berlin (15—17) і Ф. Допп, Die Entwicklung der Industrie im 18 Jahrh. (17—19).

Mitteilungen des Vereins für die Geschichte Dresdens, 1904/05, 17/18, 1906, XIX. В 17/18 зомиті стаття А. Hantzsch'a, Namenbuch der Strassen und Plätze Dresdens, в 19-ім його ж Dresdner auf Universitäten von 14 bis 17 Jahrh.

Mitteilungen des Westpreussischen Geschichtsvereins, 1905/1906, IV, 1906, V, 1907, VII. В четвертій томі розвідка І. Кауфмана, Über Danzigs Sanitäts- und Medizinalwesen im 16 u. 17 Jahrh. (4—17, 26—36) і Фольца про правні відносини і історію пруської Фрідляндії.

Mitteilungen des historischen Vereins des Kantons Schwyz, 1906, XVI.

Mitteilungen des Geschichts- und Altertumsvereins zu Leisnig, 1906 й

Mitteilungen des historischen Vereins für Donauwörth und Umgebung, 1906, III — не мав я нагоди бачити.

Mitteilungen des Oberhessischen Geschichtsvereins, Giessen, 1905, XIII, 1906, XIV. (13) Г. Драгендорф, Der Wert der Gefässkunde für die provinzielle Archäologie (3—17). R. Schäfer, Das herrschaftliche Gericht zu Höchst an der Nidder (64—79): I часть від 1539 до початку 17 століття з матеріалом з карного і цивільного права. A. Fritzsche в статі Über Gelegenheitsgedichte (80—100) наводить всілякі привагідні, весільні, похвальні і інші подібні поезії. R. Schäfer наводить Quellen zur Kulturgeschichte des Schlitzerlandes а то витяги з церковних книг, Крамер подає справозданє про нові передісторичні знахідки (113—120). В 14 томі уміщені культурно-історичні статі Біфенера, Шеделя і Шеффера (Zunftbriefe).

Mitteilungen des Freiburger Altertumsvereins, 1905/6, 1906, XLI, XLII. Ряд невеликих статей етнографічного змісту на місцеві теми Р. Кнебеля: Alt-Freiberg im Dunkel der Nacht (3—18) про поліційну службу, жпте по пиварнях, улицах, публичних домах і підчас карнавалу, Widmungskränze im Altertumsmuseum (66—68), Der von Schönbergsche Haus, Freiburger Goldschmiedekunst, Ein alter Feuersegen (182—3), Ein Diebessegen і т. д. Р. Бухвальд містить статтю про забави підчас велених свят (45—54), Ф. Боде про лярню давонів в Ф., Дістель про один засуд палія, а Е. Вапpler, Ein geheimnisvoller Fund. 42-ий том не приносить нічого інтересного.

Mitteilungen des Vereins f. Geschichte der Stadt Meissen, 1905, 1906, XXIV, XXV — не містять нічого для нашого реферату.

Mitteilungen des Vereins f. Rochlitzer Geschichte, 1905, IV. Ц. Пфау, Geschichte der Töpferei in der Rochlitzer Gegend.

Mitteilungen des Altertumsvereins zu Plauen i. V., 1905—1906, XVII приносять дві статі В. Фішера, Die kirchlichen Gerätschaften Plauens zur Zeit der Einführung der Reformation і Просьба священників і учителів з 1598 р. і розвідки Бенедикта, Scherzworte, Rätsel und Spottverse aus dem Vogtlande та Trauerstriefen'a, Verzeichniss der Vogtländischen Ringwallanlagen.

Mitteilungen des Vereins für Geschichte Annabergs und Umgebung, IX für 1902—1904, II, вош. 4 — містить працю Л. Барча, Die Annaberger Bortenschotten (221—286), про шкотських гайдлярів і позатників 16 і 17 століття. X für 1905—1907,

II, вош. 5 (1907) приносить для нас лише статтю Г. Шмідта, Die Glocken der Epkorie Annaberg.

Mitteilungen des Vereins für Geschichte und Landeskunde von Osnabrück, XXIX, XXX. (29) Статі Г. Еллінґгауза про границі оснабр. племені і діалекту і Р. Бінделя про князівські хровіки. (30) Г. Еллінґгауз, Zur mittelalterl. Topographie Nordwestfalens — зі списом місцевостей.

Mitteilungen des Altertumsvereins für Zwickau und Umgegend, 1905, VIII. Дві статі О. Лянґера про платню в Цв. в 16 столітті і про випосажене доньки цвікавського горожанина на часів 30-літньої війни та Р. Гофмана, Das älteste Zwickauer Armbrustschieszen в 1489 р.

Mitteilungen d. Vereins f. anhaltsche Geschichte und Altertumforschung, 1906, X.

Monatsblatt des Vereins für Landeskunde von Niederösterreich, 1906—1907, III (Wien 1907). Дрібні статі, які до того не мають для нас нічого цікавого. Згадати можна статі О. Редліха, Princeps in compendio. Ein Fürstenspiegel vom Wiener Hofe aus dem XVII Jahrh. (105—124), О. Мітіца, Die Orientreise des Hans Christoph Freih. v. Teufel (1587—1591) (337—340) і Е. Фрішауфа, Heimatschutz (353—363) та бібліографію V. Thiel'a, Bibliographische Beiträge zur Landeskunde von Niederösterreich im J. 1905.

Monatsblätter der Gesellschaft für pommernsche Geschichte und Altertumskunde, 1905, 1906. (1905) А. Штубенраух, Wendische Götzenbilder oder Grabplatten in früher Christenheit (6—8), цинкові нашийники в бронзовій епоці (19—20); А. Matthias, Aufdeckung eines Urnenfriedhofes (164—168); G. A. Strecker, Die drei ersten Jahrzehnte d. ältesten Kirchenbuches der Parochie Fritzow (129—137, 146—52). (1906) G. Strecker, Hochzeitsbräuche in der Parochie Fritzow um das Jahr 1750 (98—113).

Neue Heidelberger Jahrbücher, 1906, XIV. Скриц Б. Халлянца, Die armenische Literatur des 19 Jahrh. (16—38). Г. Ротт, Briefe des Heidelberger Theologen Zacharias Ursinus aus Heidelberg und Neustadt (39—172) і Вілле, З старої і нової гайдельберської бібліотеки.

Neues Archiv für ältere deutsche Geschichte, 1906, XXXI, 2, 3. М. Маніціус, Ein Brief des 13 Jahrh. (728—732).

Neues Archiv für sächsische Geschichte u. Altertumskunde, 1906, XXVII. Важні: Übersicht über neuerdings erschienene Schriften і Aufsätze zur sächsischen Geschichte und Altertums-

kunde (180—194, 391—404). Статі: Г. Міллера, Visitationen der Universität Leipzig zur Zeit des 30 jährigen Krieges (18—59), Е. Цімермана, In welchem Jahre wurde das Meissner Porzellan erfunden (60—88) і Г. Бешорнера, Beschreibungen und bildliche Darstellungen des Zeithainer Lagers von 1730 (103—151).

Neues Archiv für die Geschichte der Stadt Heidelberg und der rheinischen Pfalz, 1906, VII, зош. 1. Розвідка Е. Блюма про костел в Гандшугайм і його пам'ятки. 2-ий зошит появився в 1907 р.

Neues Lausitzisches Magazin, 1905, 1906. (1905) Р. Ехт розказує в святочній промові історію товариства і його заслуги для розслідів місцевих відносин. (1906) Крім кільканадцятьох рецензій і справоздань дві довші праці Е. Врүкнера, Die Glocken der Oberlausitz (1—222) і дра Р. Ехта, Über die in Görlitz vorhandenen Handschriften des Sachsenspiegels und verwandter Rechtsquellen (223—264), в яких перша особливо інтересна, бо подає огляд горішнолужицьких дзвонів, їх вік, величину, виливане, написи, прикраси, спис виливачів, перекази і повіря, привязані до поодиноких дзвонів, а вкінці докладний їх опис.

Neujahrsblätter der badischen historischen Kommission, N. F. Heidelberg, 1904, VII, 1905, VIII, 1906, IX, 1908, X. В 7-ім зошиті стаття Фр. Панцера, Die Heldensage in Breisgau, а в 10-ім Е. Готайна про Брайсгау під Марією Тересою і Йосифом II.

Niedersachsen, 1904, IX, 1905, X. Часопись богата на етнографічний матеріал і дрібні фольклорні замітки. Так приміром стрічимо тут замітки про значіне народного строю, будову домів, діточі рими, пісні і забави, жертви при будові домів, всілякі народні звичаї і обряди, знаряди, замовлювання, народню медицину, демонологію (упирів) і т. д. Доволі багато оголошено також сирого матеріалу, між иншим діточі пісні, рими і загадки, всілякі пісні і пословиці, перекази і т. д.

Oberschlesien, 1905/1906, IV, 1906, V, 1907, VI. Можна хіба занотувати в 5-ім томі працю Р. Реґа, Oberschlesien auf der Universität Frankfurt a. O. (461—472) — за час від 1506 до 1707. Крім того розкинено трохи дрібного етнографічного матеріалу. Доповнюючи два попередні томи (II, 1903/04 і III, 1904/1905) додамо, що в 2-ім томі уміщені перекази Дрекслера, чотири казки А. Барча (246—260), діточі забави Кнетеля (420—29), народні вірші і звороти Клінґса і перекази Кōnig'a, а в 3-ім стаття Гайна, Das ober-schlesische Volkslied (258—265), Р. Вістудянуса, Eine Bauernhochzeit

im Weichseltal (266—270), П. Дрекслера, Das persönliche Leben im schlesischen Volksglauben (369—74) і Das häusliche Leben des Schlesiens (501—507) — про поживу, а зокрема про хліб.

Oberschlesische Heimat, 1905, I, 1906, II. Крім статі, угаданої в попереднім томі розвідки Форта, Hochzeitsbräuche im Kreise Leobschütz (121—138) і Вільперта про шлезькі танці (139—140) та Граби перекази в округа Плес (155—157).

Pommernsche Jahrbücher, 1905, VI, 1906, VII. В 6-ім томі праця Т. Пилля про розвій драматичної штуки і театру в Грайсфальді (15—47), між тим і про духовну та шкільну драму.

Quellensammlung der schleswig-holsteinsch. Geschichte i Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte не удалось мені видіти.

Quellen zur lothringischen Geschichte, 1906, IV — нічого для нас.

Revue des questions historiques, 1906, 78, 80. (79) V. Ermoni, L'essénisme (1—27), La vénérable Jeanne d'Arc prophétisée et prophétesse (28—56). M. le Bèque de Germuny, La révolte du 26 décembre 1825 a Saint-Peterbourg d'après des documents inédits (197—207). I. Ганвік, Venceslaus—VI. Tomek (207—213). Е. Родоканакі, Les esclaves en Italie du XIII-e au XVI-e siècle (383—407). P. de Vaissière, Les origines de la colonisation et la formation de la société française a Saint-Dominique (471—566). (80) A. Bonnefonds, Le culte de la raison pendant la terreur (199—222). P. Allard, Les légendes hagiographiques (223—226).

Revue historique, Paris, 1906, XCI, XCII, XCIII. В 91-му томі стаття Якшича, La Russie et la porte ottomane de 1812 a 1826 (281—306).

Revue d'histoire moderne et contemporaine, 1905—1906, VII і

Revue historique vaudoise, 1906, XIV — не містять для нас нічого.

Schriften des Vereins für Geschichte des Bodensees und seiner Umgebung, 1905, XXXIV, 1906, XXXV. В 34-ім річнику стаття Е. Кнаппа про події в місті Вухторн в р. 1752—1753 (3—17), в 35-ім К. Шварцлера, Zur Geschichte der Märkte der Bodenseegegend (65—70) — док. в 1739 р.

Strassburger Beiträge zur neueren Geschichte, hrg. von M. Spahn, 1906, I. В 2-ім зошиті праця Е. Гфререра, Strassburger Kapitelstreit und bischöflicher Krieg im Spiegel der elsässischen Flugschriftenliteratur (1569—1618).

Thurgauische Beiträge zur vaterländischen Geschichte, 1905, XLV, 1906, XLVI. (45) J. H. Thalmann, Das Landleben im mittleren Thurgau während der ersten Hälfte des 19. Jahrh. (52—118). J. Meyer, Mangolts Fischbuch (119—185). J. Büchli, Thurgauische Literatur a. d. J. 1904 (202—210). (46) J. Thalmann пише в статі Eine dem Untergang entgegengehende Kultur (42—80) про управу льну і конопель. А. Міхель, Die Ausgrabung der Altenburg bei Märstatten (81—86). Бібліографія літератури за 1905 р.

Thüringer Monatsblätter, 1904, XII, 1905, XIII. (12) Розвідка Г. Коха, Die Felsbildung „Mönch und Nonne“ in Wielandscher Beleuchtung (82—83, 93—94, 106—8, 115—18, 129—30) і звістки про розкопки. (13) Гіссбах пише про німецького мужика і розширене Німців, П. Прайс про процес одної чарівниці в 1676 р. (105—107), Г. Гельмбольд про охорону старих назв улиць (113—116), Г. Кох про т. зв. Welzentag (142—3). Крім того замітки про ролю звірат в народній медицині.

Veröffentlichung des Vereins für Geschichte der Mark Brandenburg, 1906 — містить працю Ф. Куршмана, Die Diözese Brandenburg. Untersuchungen zur historischen Geographie und Verfassungsgeschichte eines ostdeuts. Kolonialbistums (стор. XV—487).

Württembergische Vierteljahrshefte für Landeskunde, 1906, XV. Переважно статі культурно-історичного змісту: R. Staklecker'a Причинки до висшого шкільництва в Тібінген (1—102), Мерінга до історії панів в Вайнсберг (279—83), Гермелінка про початки гуманізму в Тібінген (319—36), Боссерта про гуманіста Th. Reysman'a в Т. (368—86), Камана, Листи з віртемб. війни в 1519 р., Вевера п каплицю Катерини в Гінд (484—89), Гофмайстера про збірку майолік власности віртемб. короля (505—509). Адам оголошує Das Seelenbuch des Klosters Reichenbach (420—435) а Шмідт одну поезію про напад на Тутлінген 1643 р. (490—95).

Zeitschrift des deutschen Vereins f. die Geschichte Mährens und Schlesiens, 1906, X. Крім статей згаданих в попереднім огляді варта ще згадати статі М. Бретгольда, Zur Lösung der Christianfrage (1—81), Бергера, Zur Geschichte zweier schlesischen Dörfer (262—292), А. Бахмана, Der erste Fortsetzer des Cosmas (301—336), Симбоск'а про орден Темлярів на Моравії (180—187), А. Гаусоттера про архів в Куневальді (417—424) і А. Кеттера, Einiges aus der Ausstellung der Goldschmiedearbeiten in Breslau (425—427).

Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens, Breslau 1906, XL. Варта в доповненню до попереднього огляду додати статі Г. Бауха, Beiträge zur Literaturgeschichte des schlesischen Humanismus, VIII (140—184) і In Erfurt als Artisten promovierte Schlesier (1450—1521) (325—332) і М. Требліна, Kleine Beiträge zur Siedlungskunde im ehemaligen Fürstent. Schweidnitz (314—324).

Zeitschrift der historischen Gesellschaft für die Provinz Posen, 1906, XXI. Статі В. Бікеріха про візитації євангеліцького костела в Ліссі в XVI ст. (21—42), Г. Брауне про похід Фридриха Барбаросси проти Поляків (1157) після німецьких, чеських і польських жерел (43—64), Т. Борке про історію євангел. громади в Мезеріц до 1604 р. (65—144) та про гімназію в Ліссі в початком XVII ст. (161—198) і М. Ляуберта про остатні міські привилеї de non tolerandis judaeis в Познанщині (45—60).

Zeitschrift des Ferdinandeums, Innsbruck 1906 містить статі А. Унтерфорхнера про розсліди над тирольською топографією (191—282), Г. Брауне, Die kirchliche Wandmalerei Bozens um 1400 (1—114), І. Мадера про кольонізацію в Аферс коло Бріксен (157—190) зі збіркою місцевих назв, А. Сікори, Zur Geschichte der Volksschauspiele in Tirol (339—372) і Г. Семнера, Die Altartafel der Krönung Marias im Kloster Stams in Tirol und deren kunstgeschichtliche Stellung (421—454).

Zeitschrift des westpreussischen Geschichtsvereins, 1905, XLVIII, 1907, XLIX. (49) Біддер, Beiträge zu einer Geschichte des westpreuss. Schulwesens in polnischer Zeit (1572—1772) (273—349).

Zeitschrift des Harzvereins für Geschichte und Altertumskunde, 1905, XXXVIII, 1906, XXXIX. В 39 річнику статя Е. Якобса, Zur Geschichte d. Werbewesens 1690, 1712 (317 і д.). В 38-ім томі статі Гельшера про церковні звичаї (1—58) і Штрасбургера про археол. знахідку.

Zeitschrift d. Vereins f. thüringische Geschichte, 1905, XXIII, 1906, XXIV. (23) В статі Н. Francke, Die Beziehungen der Geraer Statuten zu denjenigen von Schmölln und Crimmitzschau (291—334) подано різнородний матеріал про відносини в родиві, ваянтя, господарство, жите на улицах і т. д. А. Мюллер описує Prähistorische Grabstätten in der Nähe von Weimar und Erfurt (403—5). (24) Між ин. статя Шмідта, Die Ausgrabung im Kloster Cronschwitz (347 і д.).

Zeitschrift des historischen Vereins für Niedersachsen, 1906.

Zeitschrift des Vereins f. hamburgische Geschichte, XIII.

Zeitschrift für vaterländische Geschichte und Altertumskunde (Westfalen), 1906, LXIV i

Zeitschrift d. historischen Vereins f. Schwaben u. Neuburg, XXII — не приносять для нас нічого важнішого, хіба кілька статей культурно-історичного змісту.

Zeitschrift der Gesellschaft für schleswig-holsteinsche Geschichte, Kiel 1905, XXXV. D. Detleffen, Das „Friesische Recht“ zu Elmshorn (37—55) i P. Гаупт, Seltsame Glockeninschrift.

Zeitschrift des historischen Vereins für Steiermark, Graz 1906, V. K. Дяхер, Die Hausindustrie und Volkskunst in Steiermark (17—32), P. Райзенбергер, D. deutsche Siebenbürgen in älterer und neuerer Zeit (48—68) i Дайч про грацький театр.

Zeitschrift f. d. Geschichte und Altertumskunde Ermlands, 1905, XV, 1906, XVI. (15) G. Lühr, Die Schüler des Rösseler Gymnasiums nach dem Album d. marianischen Kongregation, докінчене в 16 річнику (158—312) за роки 1710—1748. Там же подає Матерн історію шпиталів в Е. (Die Hospitäler im Ermland (73—157).

Zeitschrift des Oberrheins, Heidelberg 1905, LIX (N. F. XX), 1906, LX. (59) Статі К. Гампе про монастир Марбах з початком 13 стол. (8—18), J. Веел'а, Шість листів Герляха в Ельс в 16 ст. (94—102), К. Обвера, Три баденські образи князів в 16 ст. (146—152), Л. Пфлєгера про М. Гільсбаха, педагога в 16 ст. (252—59), М. Вінгенрота, Die in den letzten 20 Jahren aufgedeckten Wandgemälde im Grossherzogt. Baden (293—309, 428—461), В. Беельманса, Der Hexenprozess gegen die Grossmutter des Dichters J. Balde (259—288). Важні бібліографічні праці Ф. Франкгаузера (Badische Geschichtsliteratur des Jahres 1904 (462—504) i Г. Кайзера (Elsässische Geschichtsliteratur d. J. 1904 (621—668) i показчик до 20 томів часописи, владжений Кайзером.

Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins, 1905, XXVII, 1906, XXVIII. (27) A. Шоон, Die römische Besiedelung d. Kreises Düren (129—172), E. Паульс, Entsöhnung der Kirche der Abtei Steinfeld (257—259) i Ältere Mühlen- und Brauereizwangsrechte in der Aachener Gegend (445—50) в 28-ім томі, де також уміщена його ж стаття Flössereibetrieb auf der Roer von der Grenze herzoglich jülichischen Gebietes an bis Düren (458 i д.) в 16 століття.

6. Часописи історично-літературні, фільольогічні і педагогічні.

а) Орієнтальні часописи.

Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, 1906, XX. M. Вінтернітц, Brhaddevatā und Mahābhārata (1—36). I. Гертель, Was bedeuten die Titel Tantrakhyaṅika und Pañcatantra? (81—9). A. Freimann, Pandnāmak i Zaratušṭ (Pahlavi Text, 149—166, 237—80); толковане і критичні поясненя. I. Гертель, Zu Kalila wa Dimna (184—207). Ф. Гроєні, Das Problem der sumerischen Dialekte und d. geographische System der Sumerier (281—290). T. Zachariae, Ein jüdischer Hochzeitsbrauch (291—301): обговорює індійський звичай кидати рибу на повітане жінки по вінчаню і наводять жидівські паралелі. Риба означає плодність і приходить в тім значіню у віруванях ріжних народів: звісні приміром погляди, що риба помагає заплідненю та що жінка може від неї завагітніти. При тій нагоді згадує автор звичай обкидувати молодят верном і обговорює значіне звичаю переступати через предмети. O. Франке, Jātaka-Mahābhārata-Parallelen (317—72). Крім того ряд малих заміток.

Zeitschrift für ägyptische Sprache und Altertumskunde, 1906, XLII. A. Ершан, Die Geschichte d. Schiffbrüchigen (1—26): видане і пояснене тексту. A. H. Gardiner, Four papyri of the 18th Dynasty from Kahun (27—47). H. Madsen, Die Totenfeier im Garten (51—4): пояснене нового релієфа і коротке resumé усього, що внаємо про єгипетські похорони. A. H. Gardiner, A statuette of the High Priest of Memphis, Ptahmose (55—9). D. Krencker i H. Schäfer, Eine neue Art altägyptischer Riegelschlösser (60—5), з рисунками. H. Schäfer, Die Entstehung einiger Mumienamulette (66—70), він же про Altägyptische Geldgewichte (70—1) i Das Zeichen für twn (74—6). H. Вреде, Eine Vase Amenophis III. (71—2); W. Spiegelberger, Ägyptologische Randglossen zu Herodot (84—96). Г. Юнкер, Poesie aus der Spätzeit (101—27); W. Spiegelberger, Ein Denkstein auf den Tod einer heiligen Isiskuh (129—35). K. Sethe про імя богині Neith (144—7) i бора хуβ (147—49). J. Leitpoldt, Ein botanisches Lied zum Preise Schenutes (152—6) — в перекладі.

Beiträge zur Assyriologie und semitischen Sprachwissenschaft, 1905, 1906, V, зом. 2, 3, 4, 5; VI, зом. 2. (5/3). Ф. Борк, Zur Erklärung der elamischen Briefe (401—4) i J. Hehn, Hymnen und Gebete an Marduk (279—400). (V/4). T. Friedrich, Altbabylonische Urkunden aus Sippara (з 42 сторонами автогр. тексту клинового письма, 21 образами і 2 таблицями). (V/5). Macmillan, Kerr Duncan, Some cuneiform Tablets bearing on the Religion of

Babylonia and Assyria (531—732). (V/2). К. Фоллерс, Die Gedichte des Mutalāmis (149—232). (VI/2) містить працю П. Гаупта, Purim ([II] + 52 + [I]).

Zeitschrift für Assyriologie und verwandte Gebiete, 1905, XIX, містить працю Ш. Охсера, Das mandäische Königsbuch (64—97) в транскрипцію і перекладом тексту та в примітках.

Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft, 1906, LX. Й. Гель, Al-Farazdak's Lieder auf die Muhallabiten (1—48). L. H. Mills, The Paklavi Texts of the Srōš Jašt, being those of Yasna (73—94) — видане в перекладом. Г. Ольденбург, Vedische Untersuchungen (115—164, 707—58). Ц. Гунтус, Das syrische Alexanderlied (169 209, 558—92, 802—824) — видане в перекладом. G. Bergh, Altchristliches und Orientalisches (210—212). I. Гольдцігер, Das Prinzip der takijja im Islam (213—32). Г. Якобі, Eine Jaina-Dogmatik (287—325, 512—551) — переклад і коментар. А. Штайшнайдер дав доповнення до статі Zur alchymistischen Literatur der Araber (327—334). А. Конрад, Indischer Einfluss in China im 4 Jahrh. vor Chr. (335—351). Й. Йоллі оголошує дальші виїмки рукописні в обсягу індійської медицини (413—68). О. Франке, Zum Manuscript Dutreuil de Khins (477—511). Е. Кьніг, Kalenderfragen im althebräischen Schrifttum (605—644). А. Франке про результати місійної подорожі до Цантскар в Західній Тибеті в археологічного боку (645—661). Початок праці Гертля, Über einen südlichen textus amplior des Pañcatantra (769—801 і 1907, 18—72). Е. Махлер, Das Himmelsjahr als Grundelement der altorientalischen Chronologie (825—38). Як передше Wissenschaftlicher Jahresbericht über die wissenschaftlichen Studien im Jahre 1905 (255—283) в причинками Брокельмана про семітські, Преторіуса про абесинські діалекти, Беєра про студії над Старим Завітом і Клема про індологію. Важний також відділ рецензій.

Mitteilungen der vorderasiatischen Gesellschaft, 1904, 2—5, 1905, 1—4, 1906, 1. (1904, 2). W. Müller, Neue Darstellungen mykenischer Gesandten und phöniz. Schiffe in altägyptischen Wandgemälden. (4) В. Ербт, Urgeschichte der Bibel. (5) В. Ляндау, Vorläufige Nachrichten über die bei Sidon gefundenen phönizisch. Altertümer: продовжене 1905, 1. (1905, 3). I. Morgenstern, The Doctrine of Sin in the Babylonian Religion (стор. 156). (4). Meissner дав третю часть Assyriologische Studien, друга і перша були уміщені в 2-ім і 3-шій за 1904 рік. (1906, 1). Г. Вінклер, Der alte Orient und die Geschichtsforschung (стор. 124): автор пред-

ставляє стан нинішньої науки, жерела, порушує kwestію біблії і виступає проти того, що в тих справах забирають голос цілком невідготовані критики і тому kwestіонують усе нове.

Indische Forschungen in zwangslosen Heften hrg. von Hillebrandt: протягом 1906 і 1907 р. появили ся три праці: 1) Die Apokryphen des Rgveda, hrg. u. bearb. v. J. Scheftelowitz, 2) Die Jaiminiya-Samhitā mit einer Einleitung über d. Somadevaliteratur v. Prof. Dr. W. Caland, 3) Beiträge zur Kenntniss der indischen Namenbildung v. Dr. Hilka.

б) Часописи присвячені класичній філології.

Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik, 1906, XIV. Я. Вакернагель, Zu den lateinischen Ethnika (1—24) — пояснене імен і назвиск. S. Schlossmann, Tributum, tribuere, tribus (25—40) і Stipendium (211—19). К. Е. Goetz доказує в статі Waren die Römer blaublind (75—88), що Римляни таки не були невразливі на синю барву. О. Ней, Eine Predigt über Christi Höllenfahrt (253—68) і Н. Stadler, Neue Bruchstücke der Quaestiones medicinales des Pseudo Soranus (361—8). Дві етимологічні розвідки I. Целлера, Vicus, platea, platiodanni (301—16) і Ц. Туліна, Fulgur, fulmen und Wortfamilie (369—91).

Hermes, 1906, XLI. Тим разом доволі мало статей. Статя В. Діттенберґера, Ethnika und Verwandtes (78—102, 169—219) представляє інтерес так для історика, як і для етнологіа і філологіа. Варта уваги розвідка II. Штенґеля, Opferblut und Opfergerste (230—46), в якій доказується, що спершу були жертви крові призначені для землі за те, що давала нове життя. Згадаю ще статі Th. Thalheim'a, Der Eid der Schiedsrichter im Athen (152—6), I. Geffcken'a, Die Verhöhnung Christi durch die Kriegsknechte (120—9) і S. Sudhaus'a, Der Mimus von Oxyrhynchos (247—77).

Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, 1906, XVII, XVIII. Як звичайно присвячений другий том (18) педагогічним працям, між якими не находимо нічого для нашого реферата. В 18-шій уміщено за те доволі значне число інтересних праць. Г. Ольденбург (Indische und klassische Philologie) (1—9) вказує на звязь між індійською і класичною філологією і поручає індологам в методологічного боку студіювати клас. філологію. D. Mülder розбирає критично Die Phäakendichtung der Odyssee (10—45) і доказує, що жерелом переказу про побут Одисея у Феаків було старе жерело, яке відтак перероблено і розширено. К. Dieterich обговорює в статі Neugriechische Sagenklänge vom alten Griechenland (81—101) збірку Політа:

Μελέται περί τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ і заохочує до студіювання середно- і повогрецької літератури (народної), що в не однім пояснює старо-грецькі погляди. К. Т. Preuss пояснює (Der dämonische Ursprung des griechischen Dramas, 161—93) грецьку драму мексиканськими паралелями. F. Көрр містить статтю Die Ausgrabungen bei Haltern (198—205). W. Marées (Die Ithakalegende auf Tiaki, 135—45) старається доказати, що опис Гомера не годить ся цілком з виглядом Thiaki і що проте Одисей міг бути лише на острові Леукас. Т. Зеліускі обговорює в статі Die römischen Bleitesserae (264—88) працю Ростовцева. Цікава розвідка Г. Фінслера, Das homerische Königtum (313—36, 393—412), в якій характеризується влада королів після даних у Гомера. Загальну тему порушує R. M. Meyer, Kriterien der Aereignung (349—89). Сподіємо ся пізніше обговорити цю цікаву статтю. Занотую ще статі У. Вількена, Hellenen und Barbaren (457—71), К. Reuschel'a, Chamissos Balladendichtung (439—54), А. Müller'a, Die Strafjustiz im römischen Heere (550—77), К. Крумбахера, Die Photographie im Dienste der Geisteswissenschaften (601—59) і W. Golther'a, Das älteste französ. Tristangedicht (692—703).

Philologus, 1906, LXV (N. F. XIX). D. Mülder перепроваджує Analyse des zwölften und zehnten Buches der Odyssee (193—247) і доходить до переконання, що в тім епізоді перехрещують ся впливи всіляких переказів, з яких два мали рішачучу силу. Л. Ергардт дає замітки Zum Text von Tacitus Germania (283—8), якими покористують ся і історики. Важна стаття Р. Асмуса, Vergessene Physiognomik (410—24), головню через те, що в ній наведено багато примірів з старинних писателів про вигляд лиця, приміром у залюблених, тини поодиноких племен (Жидів) і т. д. Інтересні розвідки А. Кльоца, Über die Expositio totius mundi et gentium (97—127), W. Dörpfeld'a, Alt-Athen zur Königszeit (128—41), S. Eitrem'a, Der homerische Hymnus am Hermes (248—82), А. Домашевського, Beiträge zur Kaisergeschichte (321—56) — на підставі археологічного матеріалу, М. Вундта, Die Schlusszene der Sieben gegen Theben (357—81) і В. Шміда, Ein übersehenes Citat aus einem griechischen Troiaroman (558—66). L. Burchner і М. Mayer дають причинки до топографії — про пристань Напорнос на Самос (481—9) і про Апулію (490—544). Семасіологічний матеріал зібрано у Л. Радермахера, Griechischer Sprachgebrauch (142—53). 1906 р. появил ся при 64 томі Ph—a 10-тий Supplementband, в яким уміщено важну працю I. Marquart'a, Untersuchungen zur Geschichte von Eran (1—258); тут обговорено між иншим імена матів та деякі скитсько-іранські імена,

приміром Масатетів, Сколотів, Алянів, наведено багато старих переказів і пояснено більше число імен осіб, рік, гір та написів. Досить цікава також розвідка А. Гана, Zum Sprachenkampf im römischen Reich (695—718).

Rheinisches Museum für Philologie hrg. v. Bücheler u. Brinkmann, 1906, LXI. Можна вгадати лише про дві невеликі замітки: F. Reuss'a, Der Leichenwagen Alexanders des Grossen (408—19) і O. Seeck'a, Zur Geschichte des Weihnachtsfestes (144).

Wiener Studien, Wien 1906. O. Вільдер в статі Zur Kyklopengeschichte in der Odyssee (84—102) противить ся рішучо гадці Л. Мільдера, що ся історія з пісні Гомера а вставлена. К. Мрас, Eine neuentdeckte Sibyllen-Theosophie (43—83). А. Енгельбрехт, Neue lexikalische und semasiologische Beiträge aus Tertullian (142—169). К. Горна, Eine unedierte Rede des Konstantin Manasses (171—204). Й. Ендін, Die Opferspende des Achilleus (205—22). Н. Siess, Über die Charakterzeichnung in den Komödien des Terenz (229—262).

а) *Часописи присвячені індогерманській фільології і порівняльній історії літератури.*

Anzeiger für indogermanische Sprach- und Altertumskunde, 1906, приносить, як звичайно, огляд найновішої фахової літератури.

Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen, Braunschweig, 1906, 116, 117. Дперва в 116-ім томі докичено довшу працю F. v. d. Leyen'a (1—24, 282—300) — ми обговорили її докладніше в 83 т. „Записок“, стор. 203—208). Докичено також статтю М. Förster'a, Die Burghsche Cato-Paraphrase (25—40) і подано дальші розділи розвідок Л. Йордана, Studien zur fränkischen Sagengeschichte (50—66) і А. Фаріпеллі, Note sul Vococabio in Ispagna nell' Età Media (67—96). А. Heussler обговорює Heimat und Alter der eddischen Gedichte (249—81) і доказує, що вітчизною Едди була виключно Ісландія в часів перед Вікінгами. М. Förster зачинає серію заміток під спільним заголовком Altenglische Predigtquellen (301—14) і характеризує відносини між 1. Pseudo-Augustin u. 7. Blickling Family, Pseudo-Augustin a Aelfric, Adso a Wulfstan та доказує, що Sermo in festis S. Mariae Virginis (Kluge, Angelsächs. Leseb., 1888, 71—4) відписано з 9-ої гомілії Ансельма в Canterbury, та що теологічний трактат De peccato etc. є толкованєм в 2-ої книжки Elucidarium Гонорія. Між малими замітками уміщено Kleinigkeiten zur englischen Wortforschung (97—103) Е. Еквалля, статейку Ф. Бранки, Die Bedeutung der Wörter Himmel und Himmelreich (362—7), де

вібрано доволі інтересний семасіологічний, топографічний і ономастичний матеріал, М. Förster'a, Die Lösung des ae. Prosarätsels (367—71), Ф. Гольтгауена, Beiträge zur Quellenkunde der me. geistlichen Lyrik (373), Л. Кельнера, Ein englisches Kinderlied (374) і доповнення Г. Йордана до статі Quellen und Komposition von Eustache le Moine, а спеціально до поодиноких мотивів і до питання про жерело Trubert'a (375—81); між тим наведено тут деякі нові паралелі до популярної теми: хлопець зводить дівчину перебраний в жіночу одіж. Відділ рецензій, як звичайно, вельми багатий і обширний, містить м. п. огляд Р. Печа, Neue Literatur zur Volkskunde (143—53). (117). В 117-ім томі уміщено кнець праці Фарінеїлі, Note sul Boccaccio... (114—141) і четверту частину праці Л. Йордана, Studien zur fränkischen Sagengeschichte (304—327). А. Копп описує Die Liederhandschrift des Petrus Fabricius (1—16, 241—55), в якій виїмки подав вже давніше І. Болтє в Jahrb. d. Ver. f. niederdeuts. Sprachforschung (XIII, 1887, 55—68). Збірка походить з 17 століття і містить около 200 пісень, римів, загадок переважно штучного походження. П. Тольдо зачинає нову, інтересну серію Dall' Alphabetum narrationum (68—85, 287—303), Н. Logemann дає статю On some cases of Scandinavian influence in English (29—46, 268—286), О. Піммер доповнення, Burnsiana (47—57) і до Büchmanns Geflügelten Worten (144—147). Е. Hoffmann-Krauer наводить паралелі до звороту Ins Gras beissen (142). Дещо для фольклориста дає статейка П. Кабеля, Die Quellen für Heines „Bimini“ und „Mohrenkönig“ (256—67). Р. Тоблер розсліджує мотив кавки Ляфонтена Der Schuster und der Reiche (328—44). Занотую ще розвідку L. Gauchat'a, Sprachgeschichte eines Alpenüberganges (Furka-Oberalp) (345—361) і дві замітки М. Förster'a, Zur altenglischen Mirabilien-Version (367—70) і Zu dem mittlenglischen Abc of Arystotle (371—5).

Beiträge zur Literaturgeschichte hrg. v. H. Graef, Leipzig, 1906. I, II, III, IV, V, VI. (1) Н. Graef, Schillers Romanzen in ihrem Gegensatz zu Goethes Balladen (ст. 42). (3) П. Кунад, Immermanns Merlin und seine Beziehungen zu Richard Wagners Ring des Nibelungen (16 стор.). (6) Е. Вільденбрух, Das deutsche Drama, seine Entwicklung und sein gegenwärtiger Stand (49 стор.)¹⁾.

Breslauer Beiträge zur Literaturgeschichte, Leipzig 1905, 1906. VII, VIII. (7) А. Lowack в статі Die Mundarten im hochdeutschen Drama bis gegen das Ende des XVIII Jahrh. Ein Bei-

¹⁾ На усі шість томів докладна рецензія в Archiv f. d. Stud. d. neur. Sprg., т. 119, стор. 213 і д.

trag zur Geschichte des deutsch. Dramas und der deutschen Dialekt-dichtung (стор. VIII + 171) обговорює 115 драм і штук, в яких головню висмівають ся селян і для того уживають ся діалекту¹⁾. (8) Dr. A. Kutscher, Das Naturgefühl in Goethes Lyrik bis zur Ausgabe der Schriften 1789 (с. X + 178).

Forschungen zur neueren Literaturgeschichte, 1906, XXXI. Е. Кайка, Kleist und die Romantik (с. VIII + 210).

Hermaea, 1905, I, II, III, 1906, IV, V, VI. (1) О. Фрайтаг, Die sogenannte Chronik von Weihenstephan: причинок до переказу про Карла. (3) Е. Кергель, Die Verbreitung der mittelhochdeutschen erzählenden Literatur in Mittel- und Niederdeutschland, nachgewiesen auf Grund von Personennamen. (4) Праця Ф. Вонцляуа в історії німецького прозового стилю. (5) W. Haring, A. Gryphius und das Drama der Jesuiten (XX + 148). (6) Граматична праця.

Indogermanische Forschungen, 1906, XIX. Мерінгер дає четверту частину своєї праці Wörter und Sachen (401—57), яка по укінченню буде окремо обговорена. Для славянської фільології статі К. Йоганссона, Arische Beiträge (112—139) — про зубн. + с (з) + зубн., А. Цімермана, Das Slavische in dem etymologischen Wörterbuch der griechischen Sprache von Prellwitz (202—208), Бругмана, Zu den Benennungen der Personen des dienenden Standes in den indogerman. Sprachen (377—391), про яку поговорю принагідно і А. Лєскіна, Altkirchenslavisch oъминъ (398—99). Згадаю ще праці Грінберґера, Das carmen arnaule (140—171) і Г. Острофа, Griechische und lateinische Wortdeutungen (217—240). В Beiheft zum XIX B. (1906) появилася праця С. Bartholomae, Zum altiranischen Wörterbuch (Nacharbeiten und Vorarbeiten, XIII + 287).

Literarhistorische Forschungen v. Schick u. Waldberg, 1903, XXVIII, 1904, XXIX, XXX, XXXI, 1905, XXXII, 1906, XXXIII, XXXIV, 1907, XXXV. (29) А. Лүдерітц, Die Liebestheorie der Provençalen bei den Mūnnesingern der Stauferzeit (с. 136) — рецензовано в 117-ім томі Archiv f. d. Stud. d. neuer. Sprg., 450—51). (31) К. Шмід, I. Barclays Argenis. (32) Р. Ценкер, Boeve-Amlethus. Das altfranzösische Epos von Boeve de Hamtone und der Ursprung der Hamletsage (XX + 418): автор обговорює питання походження, наводить багато паралелі і порівнює тему Гамлета з іншими подібними старшими і новітніми обробітками. (33) О. Маурер, Shelley u. die Frauen: про ролю жінок в вихованню і життю S—a і його догляди на любов, жінки і подрузь. (34) П. Арнштайн, Ben Yonson: ві вступом про

¹⁾ Рец.: Zeitschrift f. deüts. Mundarten, 1906, стор. 186.

стан комедії і драми перед Шекспіром і про тодішні погляди, теми і мотиви. (35) A. E. Richards, Studien in English Faust Literature. I. The English Wagner Book of 1594 — видане зі вступом.

Münstersche Beiträge zur neueren Literaturgeschichte hrg. v. Dr. Schwering, 1906, 1907, I, II, III, IV. (2) Ц. д' Естер, Das Zeitungswesen in Westphalen von den ersten Anfängen bis zum Jahre 1813. (4) J. Klöve korn, Immermanns Verhältnis zum deutschen Altertum mit besonderer Berücksichtigung seines Romanenzyklus „Tristan und Isolde“.

Revue celtique, 1905, XXVI, 1906, XXVII. (26) W. Stockes, The Colloquy of the two Sages (4—64). E. Ernaut, Sur l'étymologie bretonne (65—94, 112—128, 320—58). V. Tournеur, Le Mystère breton, de saint Crépin et de Saint Crépinien (96—111, 200—217, 289—319). W. Stockes оголошує The adventure of St. Columba's Clerics (130—170) і Three Legends from the Brussels Manuscript 5100—4 (360—77). D'Arbois de Jubainville, Les dieux celtiques a forme d' animaux (193—99). Продовжене статі I. Льюта, Études corniques (218—267). (27) Продовжене праці Ernaut'a (49—80, 133—150, 209—256). W. Purton, A note on a passage in the Irish Version of the Grail legend (81—84). D'A. d' Jubainville, Le culte des menhir dans le monde celtique. Показчик до томів 19—24, владжений Le Nestour'ом (1—77).

Quellen und Forschungen hrg. v. Brandl, обговорені далі в 7-ім розділі.

Studien zur vergleichenden Literaturgeschichte, 1905, V, 1906, VI. В додатку до 5 тому, присвяченим Шіллерови, уміщена стаття Арнольда, Eine russische Übersetzung von Schillers Fiesko (346—377) — з 1803 р. Шестий річник отвирає праця Е. Штемпльінгера, Studien zum Fortleben Homers (1—25), де зібрано бібліографію праць і музичних творів, в яких взято теми з Гомера. Інтересні статі К. Фосслера, Tassos Aminta und die Hirtendichtung (26—40) і Фарінееллі, Voltaire et Dante (86—138, 166—227). I. Kohler (Übersetzung und Nachdichtung, 161—65) промовляє за свободним перекладом. Г. Манакорда дає нові дані про залежність комедій і фацецій Ганса Сакса від італійських авторів, особливо ж від новел і фацецій (Beziehungen Hans Sachsens zur italienischen Literatur, I, 228—233). В відповідь на це забирає голос А. Stiefel і в статі Wechselbeziehungen zwischen deutscher und italienischer Literatur (338—341) порушує тему впливу італійської літератури на Сакса і ставить відвратно питання, який вплив мала німецька анекдотична література на італійську. II. Гольдо дає продовжене праці Leben und

Wunder der Heiligen im Mittelalter (289—333), в якій обговорює слідуючі мотиви: 13) Vervielfältigungen, 14) огонь (йти через огонь, пробувати в огненній печі, самі свічки без нічого засвічують ся, огняний дощ, вугле на руці на означене невинності, гасити огонь, являти ся світлом на гробі і т. д.), що грав також велику роль у Індів, Греків, Римлян і Персів і був у всіх народів символом божества, 15) вода (переміна в вино, вода завертаєть ся в потоках, помічні жерела, переходити по верхи води, успокоювати бурю, викликувати жерела, ходити попід дощ не змокнувши, жерела з гробів, витримати в горячій воді, перепливати моря, віддихом поихати корабель і т. д. — мотиви популярні також і в Орієнті, у Греків та Римлян), 16) астрономічні і земні чуда (сонце пече ціле літо без перестанку, завертати вітри, адержувати сонце і т. д. К. Дрешер містить статю Zu Boccacios Novelle Decamerone VII 6. II. Hans Sachs und Helena (334—337). T. Zachariae обговорює Die indische Erzählung vom Zwiebeldieb (356—365): влодій мусить заукрадену цибулю або вісти 100 цибуль або витримати 100 квів, щоби увільняти ся від грошевої кари. Одначе не видержує ані одного ані другого і платить вкінці 100 рупіїв. Сю тему обробив Ляфонтен, Паулі, Г. Сакс, а і в жидівських оповіданнях стрічаємо її доволі часто. Згадаю ще невеличкі статейки А. Сікори, Die Jungfrau von Orleans im tirolischen Volksschauspiel (401—408) і E. Blümm'a, Zur Motivengeschichte des deutschen Volksliedes (про лілію на гробі) і дві рецензії Нерінга на Історію рос. літератури Брікнера (369—374) і на працю Чурчіна, Das serbische Volkslied (508—11).

Untersuchungen zur neueren Sprach- und Literaturgeschichte, hrg. v. Walzel, 1906, IX, X. Обі праці з того року мають велику вартість. Р. Сексау оголошує простору працю Der Tod im deutschen Drama des 17 und 18 Jahrh. ([11] + XVI + 262) і збирає в ній звістки і замітки про драми з мотивом смерті. По черві обговорює він техвіку тодішнього театру, всілякі модні стимули як прим. убийства, морди і т. д. і малює спосіб представлення смерті на сцені і усі перипетії мотиву смерті, спеціалізуючи усі роди смерті (як морд, самоубийство, смерть в повдинку, природна смерть, передсмертна сцена, смерть поза сценою) і їх значінє для розвою драми. В 10-ім томі уміщена інтересна праця проф. С. Зінгера, Schweizer Märchen, Anfang eines Kommentars zu der veröffentlichten Schweizer Märchenliteratur (VI + 166 + [I]), в якій оброблено кілька тем (прим. про Повелюха, кравця і скарб, молодого князя) — між тим і усі варіанти і теми привязані до кости (прим. кість співом враджує убийника) — і наведено в звязкій формі багато паралель, відмін і зіставлень.

Zeitschrift für celtische Philologie, 1905, V. K. Meyer

оголошує Mitteilungen aus irischen Handschriften (21—25, 495—504) і Three poems in Bérla na Filed (482—494). Хр. Плюмшер, New light on the Brendan legend (124—141). Три статі Л. Штерна, Das Märchen von Etáin (522—34), Über das Páirlement Chloinne Tomáis (541—49) і Ossianische Gedichte aus Caithness (550—565) — опис чотирох воштів балад, записаних в 18-ім століттю. В додатку показчик до усіх томів.

Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, 1906, XL. В двох останніх воштах кілька статей в обсягу славянської фільольогії: Е. Цупици, Lit. naujas (250—55), Г. Леві, Čech. kostel (255—6), Ф. Гардера, Zu čech. kostel-Kirche (424), В. Шульце, Ahd. suagur (400—418) і J. Charpentier'a, Zur arischen Wortkunde (425—77). Від 1907 р. виходить Zeitschrift як Neue Folge vereinigt mit den Beiträgen zur Kunde d. indo-germ. Sprachen.

Zeitschrift für deutsches Altertum; 47 том, що вийшов в 1904 р. і 48 том з 1906 р. були вже обговорені.

г) Часописи присвячені романській фільольогії.

Archivio glottologico italiano, 1906 і Supplementi periodici (1907, VIII) містять самі граматичні і діалектологічні статі.

Gesellschaft für romanische Literatur, 1903, VI, 1904, VII, VIII, IX, 1905, X, XI, XII, XIII. (7) Gedichte eines lombardischen Edelmannes des Quattrocento mit Einleitung und Übersetzungen, hrg. v. L. Jordan (стор. 74). (8) Il canzoniere provenzale della Riccardiana no 2909 вид. Giulio Bertoni (XLVI + 245 + 2 табл.). Усі три томи з 1903 і 1904 р. вийшли щойно в марті 1906 р. (9) Der engadinische Psalter des Chiampel neu hrg. v. I. Ulrich (XXX + 437). (10) El libro de Alixandre, в мануск. нац. бібл. в Парижі (№ 488) видав А. Morel (XXVIII + 333). (12) L'estoire Joseph, вид. Е. Sass (стор. 118). (13) Das allfranzösische Motette der Bamberger Hs, з поясненнями і словником вид. А. Штіммінґ (XXXVI + 229).

Giornale Storico della Letteratura Italiana, 1906, XLIX—LI — короткий некрольоґ А. Веселовського в 49-ім томі.

Giornale Storico e letterario della Liguria, 1906, VII, не має нічого до зреферованя.

Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig hrg. v. Weigand, 1904, XI, 1906, XII. Одинадцятий том не містить для нас нічого — він обговорений докладно в Zeits. f. rom. Phil., 1906, 621—626. З дванадцятого тому годить ся згадати ста-

тейки П. Папаґаґі, Rumänische Etymologien (100—111) і М. Нієке, Die Neubildung der rumänischen Tiernamen (113 і д.).

La Mo'yen-Age, revue d'histoire et de philologie, 1905, 1906.

Münchener Beiträge zur romanischen und englischen Philologie hrg. v. Н. Breymann u. I. Schick, 1903, XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX, 1904, XXX, XXXI, XXXII, 1905, XXXIII. (26) Праця Ф. Голля про тенденційні політичні і релігійні драми у Франції в 16 стол. (с. XXVI + 219). (28) М. Фривуац, Guillaume Budé's de l'institution du prince (причинок до історії ренесансу у Франції, XVI + 108). (31) А. Вінценті, Die altenglischen Dialoge von Salomon und Saturn (XXI + 125) — з історичним вступом, коментарем і словником. (32) Праця Е. Лінднера про поетичну персоналізацію в молодечих творах Кальдерона ([II] + X + 150).

Revue des langues romanes, 1906, XLIX. Е. Кастнер, Les versions françaises inédites de la Descente de Saint Paul en enfer (49—62, 321—351, 427—449). Castets, Les quatre fils Aymon (97—209, 369—426). Jeanroy, Notes critiques sur la Passion de Semur (210—29) і Бертоні, Sulla vita provenzale di S. Margherita (299—301).

Revue de philologie française et de littérature, 1906, XX. Цікава стаття J. Gillieron'a et J. Mongin'a, Études de géographie linguistique (81 і д., 161 і д.) з причинками до територіяльного розпростореня 6 слів wraz з картами. Р. Barbier, La racine car- (tête) dans la nomenclature ichthyologique — про назви риб. Стаття А. Данзаґа про вплив французької мови на діалекти, Ф. Емануеллі про мову в Ориві. Показчик до перших томів.

Romanische Forschungen, 1906, XX. В 20-ім томі уміщені м. и. праці F. В. Luqniens'a, The Roman de la Rose and medieval Castilian literature (284—320), Г. Бертоні, Catalogo dei codici spagnuoli della Biblioteca Estense in Modena (321—92), Ф. Віске, Über Georges Gourdon's Gedichtsammlung „Chansons de Geste“ und ihre Quellen (741—892) і Й. Ульріха, Historia del Bolognese (893—913).

Romania, 1906. Р. Meyer оголошує дальші Fragments des manuscrits français (22—67), а то фрагмент chanson de geste про війни Карла Великого в Еспаїї, fragment du Renart і кілька інших уривків в 13 і 14 ого століття. G. Huet дає доповненя (Encore Floire et Blanchefleur 95—100) про арабське походженя теми. Р. Meyer, L'évangile de l'enfance en Provençal (337—64). А. Jeanroy, Sur quelques sources des mystères français de la passion (365—78). J. Bédier,

Sur deux Chansons de Croisade (379—93). A. Delboulle, Mots obscurs et rares de l'ancienne langue française (далі, 394—427), L. Lavergne, Fragment d'un nouveau Ms de la Chanson de Roland (445—53). J. L. Weston, Tristan Ménestrel. Extrait de la continuation de Perceval par Gerbert (497—530).

Studi romanzi, 1906, IV,

Studi di filologia romanza, XXXVII i

Studi glottologici italiani

не мав я під рукою.

Zeitschrift für französische Sprache u. Literatur, 1906 — була вже обговорена.

Zeitschrift für romanische Philologie, Halle 1906, XXX. Особливо значне число граматичних праць або статей етимологічного і семасіологічного змісту. До перших належить між іншими праця Й. Зубака, Zum Judenspanischen (139—185), в якій оголошено також дещо в текстів і порушено загальні питання, до других цілий ряд дрібніших і більших розвідок А. Горнінга, Faluppa (202—6), С. Salvioni, Шухардта [Zur Wortgeschichte (207—214), Zur Verbreitung des Katalanischen (329—32), Zu den Fischnamen des Polumius Silvius (712—32) і Romano-griechisches, 747—9], О. Герльофа, Г. Відосіча (Etymologie, 202—6), S. Pieri, Appunti etimologici (295—306), L. Sainéan'a, Notes d'étymologie romane, 307—319 (між іншим пояснює походження слова мамалига в діточій мові, зі слова мама). А. Кльоц обговорює Die Bedeutung Galliens für die römische Literatur (186—201), А. Шульце дає статтю Zur Brendanlegende (257—79) і звертає ся в ній проти виводів Ціммера. Етнографічні і культурно-історичні звістки стрічаємо в статях Г. Стеффенса, Zur Karlsreise (280—94), Е. Ноерпфнер'а, Anagramme und Rätselgedichte bei Guillaume de Machaut (401—13), А. Parducci, Notizia di un ms. contenente componimenti religiosi in antico dialetto piccardo (660—74), L. Foulet'a, Le Prologue du Franklin's Tale et les Lais bretons (698—711) і в продовженю Sfiefel'a, Notizen zur Bibliographie und Geschichte des spanischen Dramas (540—55). Велими інтересна розвідка Р. Мерінгера, Zu französisch landier (414—423) в якій розібрано термінологію трипінжа (Feuerbock). Як звичайно багатий відділ рецензій і огляди часописній.

Beihefte zur Zeitschrift f. rom. Phil. В 1906 р. вийшли томи 4—10. 8-ий том містить: R. A. Meyer, Französische Lieder aus der Florentiner Handschrift Strozz-Magliabecchiana CL. VII. 1040. 9-ий том: F. Settegast, Floovant und Julian. Nebst einem Anhang über die Oktaviansage. 10-ий том: L. Sainéan, La création méta-

phorique en français et en roman. Images tirées du monde des animaux domestiques. Le chien et le porc avec des appendices sur le loup, le renard et les batraciens.

д) Часописи з обсягу Германістики і Англістики.

Acta germanica. До тепер появило ся шість томів цього видавництва. В 1-ім томі вийшла як 3-ий зошит збірка І. Больте, Der Bauer im deutschen Liede, обіймаюча 32 пісні в 15—19 ст. Другий том складаєть ся в 3 зошитів, в яких уміщено: 1) Г. Герцфельд, D. Räthsel des Exeterbuches und ihr Verfasser, 2) А. Бельшовскі, Geschichte der deutschen Dorfpoesie im 13 Jahrh., 3) Ц. Дрешер, Studien zu Hans Sachs. I H. Sachs und die Heldensage. В 3-ім томі появила ся як 3-ий зош. праця М. Осборна, Die Teufelsliteratur des XVI Jahrh., в 4-ім зош. і в 4-ім томі оголосили Ф. А. Мауер і Н. Рієтсх, Die Mondsee-Wiener Liederhandschrift und d. Mönch von Salzburg. Eine Untersuchung zur Literatur- und Musikgeschichte nebst den zugehörigen Texten. В 5-ім томі уміщено розвідку Ф. Шольца про історію німецької літерат. мови в Аугсбургу до 1374 р., в 6-ім праці Р. Генчльнського, Das Leben des hlg. Alexius von Konrad v. Würzburg (зош. 1) і Й. Гофмана про Wormser Geschäftssprache від 11 до 13 столітя.

Anglia, 1906, XXIX. Статі Г. Гускара, Fletchers Monsieur Thomas u. seine Quellen (3 часть, 1—54), Ф. Кльбера, Notizen zum Beowulf (378—82), W. Heuser'a, Eine vergessene Hs des Gurtelspsalters und die dort eingeschalteten mittelenglischen Gedichte (385—412) і W. Pfändler'a, Die Vergnügungen der Angelsachsen (417—526).

Beiblatt zur Anglia. Mitteilungen üb. engl. Sprache u. Literatur u. üb. engl. Unterricht, 1906, XVII, 1907, XVIII приносять самі рецензії і дрібні замітки.

Anglistische Forschungen hrg. v. Hoops. Heidelberg, 1906, XVII, XIX, XX, XXI. (19) Van Zandt Cortelyon, Die altengl. Namen der Insekten, Spinnen und Krustentiere (VII + 124). (21) J. J. Köhler, Die altengl. Fischnamen (с. 87).

Bausteine. Zeitschrift für neuenglische Wortforschung, Berlin 1906, I. З цілого річника можна лише занотувати статтю: А. Вүстнер, „Sentiment und sentimentale“ (250—95).

Berliner Beiträge zur germanischen und romanischen Philologie, 1906, XXX. Germ. Abt. (17) Праця А. Фріса про Кляйста.

Bonner Beiträge zur Anglistik, 1905, XVIII, XIX, XX,

.XXI, 1906. На 19 зошит складаєть ся збірка всіляких праць; між ними стрічаємо річ М. Траутмана, Alte und neue Artworte auf altenglische Rätsel Hasu (167—218). В 20-ім томі уміщена праця М. Вергофена, Charakterisierung durch Mithandelnde in Shakespeare's Dramen. В 1906 році не появил ся ані один том.

Englische Studien, 1905/1906, XXXVI. Статі М. Ферстера, Eine nordenglische Cato-Version (1—55), A. Western'a, Some remarks on the use of English adverbs (75—99), E. Wright'a, Notes on „Sir Gawayne and the Green Knight“ (209—27), A. Stiefel'a, Zur Quellenfrage von J. Flischers Monsieur Thomas (238—243), K. Webster'a, Arthur and Charlemagne. Notes on the Ballad of King Arthur and King Cornwall (337—369) і Г. Гехта, Neuere Literatur zur englisch-schottischen Balladendichtung (370—84); остатня інформація про видання балад, поодинокі обробітки і займаєть ся питанням, кого унїжати автором балад.

Euphorion, 1906, XIII. А. Гауфен продовжує свої Fischart-Studien (52—57) і обговорює Anmahnung zu christlicher Kinderzucht в 1578 р. А. Копп дає доповнення до праці Deutsche Volks- u. Studentenlieder (117—131). Г. Відман містить працю Griseldis in der deutschen Literatur des neunzehnten Jahrh. Ein Beitrag zur Behandlung eines mittelalterlichen Stoffes in der neuesten Zeit (1—47, 538—56), в якій характеризує саму тему і її прозові обробітки, углядаючи народні книжки і казки. Р. Стötzner згадує Ein noch nicht bekannter Druck geistlicher Lieder (131—32). А. Гауфен реферує Neue Schriften zur deutschen Volkskunde (143—154), між тим Volkskunde Кайндля, Streifzüge Райшеля, Volkskunde Крауса і Das deutsche Volkstum Маєра. Як VI Ergänzungsheft появила ся праця О. Ромшеля, Das Wiener Musenalmanach. Eine literar-histor. Untersuchung (VIII + 225).

Germanistische Abhandlungen v. Vogt, 1906, XXVI. Розвідка А. Гайнріха, Joh. Roth's Passion. Mit einer Einleitung u. einem Anhang (X + 174).

Goethe Jahrbuch, 1906, XXVII

Goethe- und Schillerstudien hrg. von R. Petsch, München, 1905, I. i

Hebbelforschungen hrg. von R. M. Werner und W. Bloch Wunschmann, Berlin, 1907, I, не містять для нас нічого.

Jahrbuch der deutschen Shakespeare-Gesellschaft 1906, XLII. Сама часть статі G. Sarrazin'a, Neue italienische Skizzen zu Shakespeare (179—186). Л. Вернацкі дає (Stanislaus August Poniatowski als Shakespeare-Übersetzer, 187—202) проби перекладу

Ст. А. Понятовского з Цезара в рукописи музея Чарторийских № 911. В. Келлер, Die Sprichwörterammlung im „Book of Merry Riddles“ (212—213). В бібліографіі R. Schröder'a (Shakespeare-Bibliographie, 1905, 348—467) подано покажчик усіх праць про Шекспіра.

Jahrbuch der Grillparzer Gesellschaft, 1906, XVI. Можна хіба занотувати статю А. Зауєра, Über den Einfluss der nordamerikanischen Literatur auf die deutsche (21—51).

Kieler Studien zur englischen Philologie, N. F. Kiel, 1905, I, II. Граматичні статі. 3-й і 4-й том появил ся в 1902 р., 5-й в 1904 р. Четвертий том містить працю О. Гартенштайна, Studien zur Hornsage (зміст теми, будова і обробітки), п'ятий О. Генка, Die Frage in der altenglischen Dichtung.

Marburger Studien, 1906, XI, XII. (11) Праця О. Dellit'a про латинські елементи в середноанглійській мові (VIII + 101), обговорена в Archiv f. d. Stud. d. n. Spr. т. 117, с. 411—413: важний розділ про культурне значіння чужих слів (52—68).

Morsbachs Studien zur englischen Philologie, 1906, XXII, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII. (24) Г. Ремус, Die kirchlichen und speziell-wissenschaft. Lehnwörter Chancers (XII + 154). (25) Г. Райхман, Die Eigennamen im Ormulum (с. 117). (27) В. Зібурґ, Schicksal und Willensfreiheit bei Shakespeare (XV + 128)¹.

Münstersche Beiträge zur englischen Literatur hrg. von O. Jiriczek, I, II, III, IV. В 2-ім зошиті праця Г. Бартельса, W. Morris, The Story of Sigurd the Volsung and the Fable of the Niblungs, про відносини епоса до жерел.

Niederdeutsches Jahrbuch. Jahrbuch des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung, 1906, XXXII. К. Каро оголошує Kinderspiele und Kinderreime vom Niederrhein (55—77), між тим 14 забав в камінці, 12 в нилку, 25 в біганє, 3 в підскакуванє, 9 всіляких і 18 товариських, що в значній частині внані і у нас, як прих. забави: загаяти камінці в дірку, до пара, неба і пекла, в розбійників і жаңдарма, в влодія і судію, красти вівці і хованки.

Palaestra, 1905, XLIX, L, 1906, XLIII, XLV, XLVII, LII, LIII, LIV, LIX. (50) W. Baeske, Oldcastle-Falstaff in der englischen Literatur bis zu Shakespeare (VI + 119). (43) Англо-сакс. палеографія Г. Келлера. (47) Г. Гамаєв, Die literarischen Vorlagen der Kinder- und Hausmärchen und ihre Bearbeitung durch die Brüder Grimm (с. 147). (52) М. Плєссов, Geschichte der Fabeldichtung in England

¹) Рец. в Archiv f. d. St. d. n. Spr. т. 118, с. 182—3.

bis zu John Gay (1726).. (LII + 392). (53) Sir Eglamour. Eine englische Romanze des 14. Jahrh. auf Grund der gesamten Überlieferung hrg. von Prof. Dr. G. Schlaich¹⁾. (55) C. Thürnaeu, Die Geister in der englischen Literatur des 18. Jahrh. Ein Beitrag zur Geschichte der Romantik (VIII + 148)²⁾; дуже інтересний розслід мотиву, що жерлець являється на сцені, в оповіданнях, анекдотах і поезії. Інші праці переважно граматичні.

Prager Studien, 1906, II, III. (3) Праці про переклади і перерібки Й. Бодє з англійського на німецьке і про їх культурне значіння.

Probefahrten. Erstlingsarbeiten aus dem Seminar in Leipzig, 1904, I, II, III, 1905, IV, V, VI, VII, VIII, 1906, IX. (1) C. Höfer, Die Rudolstädter Festspiele aus dem Jahre 1665–67 und ihr Dichter (XI + 215). (4) B. Пантеніус, Das Mittelalter in L. Wächters (Webers) Romanen (с. 92). (5) A. Soergel, Ahasver. Dichtungen seit Goethe (VIII + 172). (7) C. H. Kaulfuss-Diesch, Die Inszenierung des deutschen Dramas an der Wende des XVI und XVII Jahrh. (VIII + 236). (9) H. Меркер, Studien zur neuhochdeutschen Legendendichtung (VIII + 153)³⁾. Причинок до історії німецької культури з розслідування легенди від 18 ст. по 1850 рік.

Schriften der Goethe-Gesellschaft, 1906, XX і

Stunden mit Goethe, 1905, I, 1906, II, не мають нічого, що можна б вгадати в наших рефератах.

Studien zur englischen Philologie приносять за три останні роки самі граматичні праці.

Teutonia. Arbeiten zur germanischen Philologie, 1902, I, 1903, II, 1904, III, 1906, IV, V, VI. Збірка дуже інтересних праць, що майже усі зачіпають етнологічні й фольклорні питання. До теперявилося 6 томів в наступних працях: 1) W. Gloth, Das Spiel von den sieben Farben (XII + 92). 2) Й. Негеляйн, Das Pferd im arischen Altertum (XXXVIII + 179)⁴⁾. 3) K. Райшель, Die deutschen Weltgerichtsspiele des Mittelalters und der Reformationszeit; nebst Abdruck des Luzerner „Antichrist“ von 1549 (XII + 356)⁵⁾. Загальний вступ про „остатні речі“, есхатологічні теми, як витворилися есхатологічні драми і їх розвій, розслід драм про 10 дівць і т. зв.

¹⁾ Рец. в Archiv f. d. St. d. n. Spr., т. 118, стр. 441–444.

²⁾ Рец. ibid., 117, 430–431.

³⁾ Рец. ibid., 1906, т. 117, 400–405. В Archiv-і зрецензовані також інші томи цієї збірки.

⁴⁾ Праця була усюди обговорювана, прим. в Hess. Blätter für Volksk. і в Zeitschrift d. Ver. f. Volksk.

⁵⁾ Рец. в Archiv f. d. St. d. n. Spr., т. 118, стор. 405–406.

Antichristspiele, причім розбір драм про кінець світа, обговорення всіляких рукописів і обробіток, представлене судного дня в процесіях, а спеціально в процесіях Божого Тіла і вступленя Христа до пекла. Вкінці драма Бляца в 1549 р.

Wiener Beiträge zur englischen Philologie, 1906, XXIII, XXIV. В 23-ім зошиті праця Е. Зітерта про героїчну драму в Англії.

Wiener Beiträge zur deutschen und englischen Philologie hrg. von R. Heinzel, J. Minor u. S. Schipper, 1886, I, 1887, II, 1888, III, 1904, IV. В 2-ім томі праця I. Wackernell'a, Die ältesten Passionsspiele in Tirol, в 4-ім старо- і середньоанглійська граматика Цуніца в сьомім виданю Шінпера.

Zeitschrift für deutsche Philologie hrg. v. H. Gering u. F. Kauffmann, Halle 1906, XXXVIII. II. Гафен містить статтю Wolfram und Kiot (1–38, 198–237), а R. C. Воєр докінченє праці Untersuchungen über den Ursprung und die Entwicklung der Nibelungen-sage (39–109) — про локалізацію теми, Тідрекагу. Ф. Шульц здає справозданє з обряд германістичної секції 48 віаду німецьких фільольорів і педагогів в Гамбурзі (110–123), Г. Герінг в найновіших праць про руни (124–143). В. Sijmons обговорює лісию про смерть короля Ерменриха і її звязь з нім. епічною поезією (Das niederdeutsche Lied von König Ermemrichs Tod und die eddischen Harnpésmól, 145–166). R. M. Meyer дає статтю Ikonische Mythen (166–77), F. v. d. Leyen звітки Über einige bisher unbekannte lateinische Fassungen von Predigten des Meisters Eckehart (177–97, 334–58). А. Пауч оголошує Bruchstück einer Margarethenlegende (242–4), Й. Гефнер, Die Ochsenfurter Fragmente der Alexandreis des Ulrich von Eschenbach (298–300), Р. Прібш дальші звітки Aus deutschen Handschriften der königlichen Bibliothek zu Brüssel (301–333, 436–467), в яких обговорює збірку з 2-ої половини XVII столітя, обіймаючу пісні світські і духовні, рими, пословиці, пріямли, загадки, реценти і анекдоти. Занотую вкінці статі А. Енглерта, Bernhard Schmidt und Johann Fischart (244–250), Ф. Гольтгаузена, Zwei Segen (366–7) з кінця 18-ого і початку 19-ого столітя і етимологічні звітки Г. Вінца (Etymologien, 367–72) і H. Schröder'a (Beiträge zur deutschen Wortforschung, II, 518–28).

Zeitschrift für deutsche Mundarten (змінений заголовок м. Z. f. hochdeutsche M.), 1906, VII. Як звичайно багато матеріялу для лексикографії, семасіології, реаліїв і етимології (як прим.: O. Weise, Einige sprichwörtliche Redensarten 10–13). Крім того кілька статей в фольклорним матеріялом, особливо в пословицях (I.

Унзельд, Schwäbische Sprichwörter und Redensarten, 30—36, 177 185, 264—8, А. Бассе, Sprichwörter aus den oberitalienischen sieben Gemeinden von Vizenza und aus Luzern, 138—145) і оповіданнями (прим. А. Гертля в сульському діалекті, 20—3, К. Франке, 259 264, Е. Даубе в альтенбур. діал., 271—4). Вкінці наведу статі О. Майвінгера, Wagen und Pflug in der Mundart von Steinen (im Wiesenthal) (86—87) і О. Гайліра, Alte Flurbenennungen aus Baden (24—29, 295—307).

Zeitschrift des allgemeinen deutschen Sprachvereins, 1906, XXI. Часопись пригадуюча польський Poradnik językowy містить багато заміток пояснюючих поодинокі слова, звороти і т. д., між тими слова Russen und Reussen (Riuzen) (125).

Zeitschrift für deutsche Wortforschung, 1906, VIII. Доволі багатий матеріал етимологій о культурно-історичнім значінню (Р. Арнольд, Wortgeschichtliche Zeugnisse, В. Фельдман, Fremdwörter und Verdeutschungen des 18 Jahrh.).

е) Педагогічні часописи.

Blätter für das Gymnasial-Schulwesen, 1906, XLII містять н. и. дві статі: А. Реhm'a, Zur Pflege der Kunst und Kulturgeschichte des Altertums an unseren humanistischen Gymnasien (43—68) і К. Райссінгера, Zur Leukas-Ithaka-Frage (497—523).

Die deutsche Schule, 1906, і

Der deutsche Schulmann — не містять нічого для нас.

Gymnasium, 1906, XXIV. Статі Берндт, Ovids Darstellung des Niobemythos als tragisch-dramat. Stoff betrachtet і Стürmer'a, Die Entstehung der Odyssee.

Das humanistische Gymnasium, 1906, XVII зі статтю К. Шмідта, Aus der griechischen Papyrusforschung (33—48).

Lehrproben und Lehrgänge, 1906 приносять річ Шмідта і Гартліба, Zur Behandlung der Behandlung in Tertia.

Monatsblätter für höhere Schulen, 1906, V, містять статтю Ф. Зайлера, Zur deutschen Kulturgeschichte (240—246), в якій обговорено працю Штайнгаузена, Gesch. d. deutsch. Kultur.

Österreichische Mittelschule, 1906, XX — переважно рецензії.

Pädagogisches Archiv, 1906, XLVIII і

Pädagogische Blätter von Kehr, 1906 — для нас нема нічого.

Pädagogische Studien, Dresden, 1906, XXVII. До заното-

вання розвідка В. Бабурґера, Die altorientalischen Forschungen und ihre Bedeutung für die Wissenschaft (398—413).

Zeitschrift für österreichische Gymnasien, 1906, LVII — переважно рецензії.

Zeitschrift für Realschulwesen, 1905, XXVI, 1906, XXVII. (26) Статя Л. Френкеля, Schillers Balladen und ihre Bedeutung für Volk und Jugend (218 і д.). В 27-ім річнику справоздання в конгресів і багатий відділ рецензій.

Zeitschrift für das Gymnasialwesen, 1906, XL. —

Zeitschrift für den deutschen Unterricht, 1906, XX, 1—6. Кілька дрібних статей прим. Е. Дамкөһлер'a, Zur geschichtlichen Volksdichtung Braunschweigs, R. Sprenger'a, Die Quelle von Simrocks Gedicht „Habsburgs Mauern“.

7. Часописи мішаного змісту (етнографія, географія, історія, філологія, історія культури).

Alemannia, 1905, 1906 (XXIII, XXIV). (1905) Р. Кребс, Die Weistümer des Gotteshauses und der Gotteshausleute von Amorbach (1—24 — конець). К. Баас, Gesundheitspflege im mittelalterlichen Freiburg im Breisgau (25—48, 104—52): звістки про заложенє міста, лікарів, антикарів, шпиталі і т. д. В. Кähle, Über einige Volksliedvarianten (48—56). О. Гаффнер, Die Pflege der Volkskunde in Baden (57—62, 238—40): огляд діяльності баденського етнограф. товариства. Фр. Пфаф, Dorfsprüche oder Ortslitaneien aus dem badischen Oberland (153—160): відповіді на спеціальний квестіонар. К. Берче, Die volkstümlichen Personennamen einer oberbadischen Stadt (161—224): історія Мөһрінген, початок прізвищ взагалі, місцеві назви, прізвища, клички і діточі передражнюваня. Ф. Пфаф, Freiburger Bruchstück einer mitteldeutschen Stephanuslegende (225—7) — в рукописи універс. бібліотеки (№ 590) у Фрибурі. L. Sütterlin, Abergläubisches aus Heidelberg (299—304): вібрано на підставі розпитів між дівчатами невеликий матеріал про щастє, нещастє, смерть, сповненє бажань і т. д. (1906, XXIV). О. Гаффнер містить далі статю Die Pflege der Volkskunde in Baden (75—8, 143—151), К. Берче дає дві статі про Мөһрінген а то: Die Namen der Haustiere in Mөhringen (130—7) і Kinderspiele aus M. (233—5). Е. John, Zum geschichtlichen Hintergrunde des Nibelungenliedes (103—112). О. Meisinger, Volkslieder aus Baden (66—74). Фр. Вільгельм, Drei Fabeln (113—21). Інтересні також статі А. Steinbrenner'a, Sagen aus Höpfingen und Odenheim (138—42), Ch. Pöhlmann'a, Zwei Volkslieder „Ich habe den Frühling gesehen“ und „Es welken alle Blätter (252—5), В.

Kahle, Reimereien der pfälzischen Handschriften des 16 Jahrh. (202—18), E. Blümmel's, Zwei teutsche Lieder gegen Ludwig XIV von Frankreich (219—224) — в 1672/9, друга пісня в 1681 року, В. Гільдебранда, Volksüberlieferungen von Walldürn (255—79) і І. Больте, Ein Augsburger Flugsblatt auf den Frieden zu Rastatt (1714 p.) (289—91).

Archiv für Kulturgeschichte, 1906, IV. E. K. Blümmel оголошує 14 досі незаних історичних пісень (Historische Lieder auf Jud Süß, 439—57); про народню медицину уміщено дві статі К. Вааса, Zur Geschichte der mittelalterlichen Heilkunst im Bodenseegebiet (129—58, про лікарів, аптики, купальні, шпиталі і т. д.) і Witry, Ein Advokat und Kurpfuscher im alten Kurfürstentum Trier (466—72), з обговоренням процесу в 1792 р. Інтересні розвідки А. Гофмайстра, Rostocker Studentenleben vom 15 bis ins 19 Jahrh. (1—50, 171—96, 310—18) і G. Crüwell'a, Die Verfluchung der Bücherdiebe (197—223 — від найдавніших часів до тепер). Народного господарства дотикають статі Г. Мауерсберга про розвиток долишно-саксонського господарства (51—80), Зоммерфельдта, Ländliches Zinswesen in Schlesien 1381 (81—3) і О. Шеля, Burgtürme und Burghäuser auf bergischen Bauernhöfen und in bergischen Dörfern (159—70). Згадаю ще невеликі праці Т. Лінднера про реакцію і контраст в історії (273—85), G. Liebe про Waffenkunde und Kulturgeschichte (286—95) і A. Meister'a, Zur Deutung des „Hautgemal“ (393—402).

Archiv für Landes- und Volkskunde der Provinz Sachsen nebst angrenzenden Landesteilen, 1905 (XV), 1906 (XVI). 15-ий річник містить працю Н. Grössler'a, Die Einteilung des Landes zwischen unterer Saale und Mulde in Gaue und Archidiakonate (17—43), що має вартість для дослідника славянської колонізації і топографії. Інші статі не входять в обсяг нашого реферату. 16-ий річник (1906) приносить наперед доповнення Л. Гербінга до статі Die frühere Verteilung von Laub- und Nadelwald im Thüringerwald (70—2), а далі три статі: Л. Лянґера, Die Grenze der Bistümer Verden und Halberstadt von der Elbe bis zur Ohre (1—12), Г. Вістенгагена, Beiträge zur Siedelungskunde des Ostharzes (13—69) і А. Кірхгофа, Das Slaventum in Buttstädt (73—4). Остатня, се коротке доповнене до праці д-ра К. Куна, Aus dem alten Weimar (1904) в тім напрямі, що славянська колонізація сягала ще далі як приймає ся, бо до середньої Туринії.

Beiträge zur Landes- und Volkskunde von Elsass-Lothringen, Strassburg 1903, 1904. 29-ий зошит з 1904 р. містить

історичну працю Г. Корцфляйша про альзатський зимовий похід в 1674/5 р. (стор. VIII + 178).

Byzantinische Zeitschrift буде мабуть обговорена спеціальніше; тут згадаю м. н. статю Гардтгауєна, National und Provinzialschriften, цікаву для славістів.

Der ferne Osten, 1905/1906, III. Передовсім згадаю кілька описових статей, в яких розширено досить етнографічних заміток: I. Pannier, Hanoi (8—17); I. Green, Der Westsee bei Hang-chou (18—40). Sinophilus, Ein Besuch bei den Ureinwohnern Chinas (53—60); F. Boehm, Eine Reise ins Land der aufgehenden Sonne (61—80, 135—157). Фільхнер, Am oberen Hoang-ho (81—90). С. Kleye, Die Sträflinge auf Sachalin (96—113). А. Бах, Land und Volk von Pakhoi und Hinterland (114—20). Ф. Ваас, Der chinesische Rheir (176—191), Loi, Ein Besuch bei den Jaozte (209—225). А. А. Pieters, Eine Eisenbahnfahrt in Nord-Korea (349—362). А. Чепе, Der Tigerhügel oder Ho-kiushan nordwestlich von Su-chou mit seinen Heiligtümern (897—408). Г. Гультберт оголошує і пояснює Eine alte chinesische Erdkarte (41—45). Мауріціус описує усі роботи коло бавовни (Chinesische Baumwolle, 46—52). Й. Д. Ц. дає кілька заміток про хінські діти (158—160). Інтересні звістки Ф. Вільгельма про хінські звичаї і погляди (Chinesische Umgangsformen, 161—175). В статі Die Glocken von Mokanshan (202—7) наведено м. н. легенди і перекази про скарби. Богато нового для нас матеріалу приносять статі В. В., Wo und wie lebt der Chinese des Mittelstandes (226—40) і I. Genähr'a, Die pädagogische Literatur der Chinesen (262—75, 295—305). Згадаю ще статі W. Kingsmill'a, Felsengräber in Szechuan (281—93) і С. Ф., Das Bettlerwesen in China (409—412). Про уживане опію подано цікаві звістки в статі Eins der schwierigsten moralischen Probleme des Orients (323—41).

Finnisch-ugrische Forschungen nebst Anzeiger, 1905, V, 1906, VI. (1905) Крім двох бібліографічних праць — бібліографії фінської фільології і етнографії за 1902 рік і огляду викладів і вправ з того обсягу на європейських університетах 1905 і 1906 рр., обходять нас в тім річнику розвідки: К. Крона, Lemmikäinens Tod Baldrs Tod, I. Мікколп, Finn. pajsaiset (комашня) і Lūü's'a, Spuren alter esthnischer Ansiedlungen in den Gouvernements Pleskau und Witebsk. В першій з них доказує автор, що епізод про смерть Л—а, який так дуже зближений до переказу про Бальдра в Едді, опирається на християнській легенді. (1906) Кілька поважних праць: Манвіккі, Das Lied von Ogoi und Hovatitsa (40—65), У. Т. Сіреліуса, Über die primitiven Wohnungen der finnischen und ob.-ungrischen Völker

(74—104, 121—154), де автор, наважуючи до праці Харузіна (в Етн. Обозр.), дає огляд початкового розвитку фінської хати, головно шатра, при помочи багатьох ілюстрацій, М. І. Eisen'a, Über den Pekokultus bei den Setukesen (104—111), К. Крона, Lappische Beiträge zur germanischen Mythologie (155—80) і А. Канніста, Über das wogulische Schauspielkunst (213—37). В Anzeiger'і подано огляд фахової літератури.

Forschungen zur deutschen Landes- und Volkskunde, 1906, XVI, 3, 4. В зошиті 3-ім праця Шульца з ботаніки, в 4-ім зошиті розвідка R. Bielefeld'a, D. Geest Ostfrieslands. Geologische und geographische Studien zur ostfriesischen Landeskunde..

Globus, Braunschweig 1906, т. 89, 90. (89) Посередно дотикає України лише стаття С. Вайсенберґа, Speise und Gebäck bei den südrussischen Juden in ethnologischer Beziehung (25—30), в якій досить обширно обговорено спеціально жидівські обряди і звичаї при приладжуванню і їдженню страв і описано усі страви і напитки, уживані в будень і в свята. Загальні теми порушує тільки кілька статей. Так подає Р. Леман-Ніче новий проєкт антропологічної термінології (Paläoanthropologie, 222—4), С. Вайсенберґ, Anthropometrische Prinzipien und Methoden (350—1). В остатній статі старається автор доказати, що при антропометричних помірках не треба уживати занадто багато скомплікованих приладів — вистарчать лента і циркель — і помірків: вказує при тім на те, що деякі уживані поміри цілком непотрібні або і хибні, інші знов непевні. Антропологічного змісту є ще стаття Стефана (Anthropologische Angaben über die Barriai, Neupommern, 14—15) а в частині і замітка Аранаді, Zur Ethnographie des Ochsenjochs und zur Baskenkunde (298), яка головно займається описом форм і назвами ярма. Преісторія заступлена кількома розвідками (переважно аж надто спеціальними) Mehlis'a (Die neolithische Ansiedelung an der Eyersheimer Mühle in der Pfalz [57—59], Archäologische Forschungen in der Pfalz, 367—3 і Die bemalten Kiesel vom Böhl bei Neustadt a. d. Hart, 170—7), Passarge'a (Der paläolithische Mensch an den Victoriafällen des Sambesi, 108), Reindl'a (Die letzten Spuren urältesten Ackerbaues in Südbayern, 189—190) і Гедінґера (Das wirkliche Ende der Nephritfrage, 357—358), що противить ся теоріям про азійське походження нефриту і вказує на його присутність в альпійських горах.

Найбільше статей припадає, як що року, на етнографію і фольклор позаєвропейських народів. Про європейську територію маємо лише статі А. Andrae, Hausinschriften aus deutschen Städten und Dörfern (181—189), Геберліна, Brennmaterial und Feuerherd auf den Halli-

gen der Nordsee (177—180) — тут дуже цікавий звичай спільного приряджування опалу з гною — і кілька невеликих заміток. Більше або менше етнографічного матеріалу дають статі про т. зв. дикі народи і спомини з дороги прим. Д. Гуттера, Im Ölgebiet von Kamerun (1—7), Воллянда, Bilder aus Armenien und Kurdistan (41—4), Ф. Бібера, Reiseeindrücke und wirtschaftliche Beobachtungen aus Gallaland und Kaffa (117—122, 133—139), К. Саппера, Der Einfluss des Menschen auf die Gestaltung des mexikanisch-mittelamerikanischen Landschaftsbildes (149—152). Т. Кох-Грінберґа, Kreuz und quer durch Nordwestbrasilien (165—169, 309—316, 373—380), М. Ревера, Bilder von der Gazelle-Halbinsel (200—5), В. Фріча, Eine Pilcomayo Reise in den Chaco Central (213—220, 229—234) — є дуже цікавими етнографічними спостереженнями, Й. Шерера, Streifzüge in Oran im Sommer 1904 (236—239, 249—253), Н. Niehius, Zenana-Leben in Ostindien (246—253), К. Шіллінґа, Tamberna (261—4), Вайса, Land und Leute von Mpororo (266—271, 325—332), Г. Фортіша, Die Neger der Goldküste (277—283, 292—7) — є дуже багатим матеріалом. Г. Кльове містить інтересну статтю Musik, Tanz und Spiel in Togo (9—13, 69—75), Р. Каруц дає розвідку Von Buddhas heiliger Fussspur (21—5, 45—49). Г. Фрідеріці обговорює звичай здоровлення слезами (Der Tränengruss der Indianer, 30—34) і вказує на його значне розширення серед індіанської людности в Америці. Ф. Гольдштайн доказує, що усі жертви з людей є наслідком реальної політики племен (Die Menschenopfer im Lichte der Politik und der Staatswissenschaften, 37—41). Інтересні статі Г. Фрідеріці, Über eine als Couvade gedeutete Wiedergeburtzeremonie bei den Tupí (59—63) і Р. Андрее, Mythologischer Zusammenhang zwischen der Alten und Neuen Welt (89—90): в остатній перенідає автор коротше свій відчит, про який я згадав на иншій місці докладнійше і доповнюю його звітками, здобутими з книжки Ернрайха про міти і легенди полуднево-американських племен. К. Вєхрінґер збирає результати розслідів про Геро і Леандра (Die Sage von Hero und Leander, 94—7) і доповнює їх новим матеріалом. На його гадку не можна говорити про індоєвропейське походження теми, бо стрічаємо її навіть на Новій Зеландії. З другої сторони багато промовляє за орієнтальним (індійським) походженням основного мотиву, який автор аналізує і ілюструє деякими паралелями. Р. Ляш обговорює Einige besondere Arten der Verwendung des Eies im Volksglauben und Volksbrauch (101—105), особливо значине і уживане яйця по похоронах і на поминках, ворожене з яйця і його значине при заручинах і весілях — тут є символом плодноти. W. Deescke містить невелику замітку про Feuerkugeln und Meteoriten in 1001 Nacht

(158—9), Б. Гутман описує Trauer- und Begräbnissitten der Wadschagga (197—200). З поміж інших розвідок згадаю ще розвідки F. Goldstein'a, Der Monotheismus Kanaans (234—5), E. Meyer'a, Handarbeiten der lettischen Bevölkerung auf der Kurischen Nehrung (317), E. Nordenskiöld'a, Der Doppeladler als Ornament auf Aumaragewebe (341—347) і С. В., Zur Volkskunde der schwedischen Bauern im Mittelalter (380—4).

90-ий том з того самого року не містить також жадної статі про Україну: дуже мало тим разом звісток про т. зв. дикі народи. Більше за те етнографічного і фольклорного матеріалу. Преісторія застужена досить слабо статтю Müller-Brauer'a, Die Besiedelung der Gegend zwischen Elbe und Weser in vorgeschichtlicher Zeit (149 і д.). Богато статей — більше як звичайно — присвячено антропології. Л. Вільвер реферує (Studien zur Vorgeschichte des Menschen, 225) працю Швальбе в Z. f. Morph., яка була у нас обговорена. Giuffrida-Ruggeri пояснює Das sog. Aussterben der Neanderthal-Spy Rasse (253—5), а Krämer подає Anthropologische Notizen über die Bevölkerung von Sierra Leone (13—16). Проф. Р. Мартін відповідає С. Вайсенбергові на його статтю, уміщену в попередньому томі (Zur Frage der anthropometrischen Prinzipien und Methoden, 31—3) і слушно закидає йому ненауковість деяких його порад (прим. міряня довжини лентою), які є лише кроком взад в розвою техніки міряня. Р. В. (айнберг) з Дорпату остерігає в малій нотатці Sog. „diluviale“ Schädelformen (36) перед шафоваєм терміну „неандертальський“ і квестіонує в частині подібне означення черепа, знайденого К. Столпгом в Яцковиці, київської губернії і описаного в Святovidі, опираючи на тім, що автор нераз вже робив похибки в означуваню. Ф. Маурер дає статтю про Israelitisches Asylrecht (24—25), E. Lohmann описує подорожі Durch Sophene und Kataonien (37—42, 53—57), W. Lehmann статтю Die mexikanische Grünsteinfigur des Musée Guimet in Paris (60—1). W. Bülow збирає результати дослідів над вітчизною людністю Полінезії (Die Bemühungen um die Feststellung der Urheimat der Polynesier 61—66), приписуючи вагу головно лінійністичним і етнологічним доказам. Інтересні статі Preuss'a (Der Mitotetanz der Coraindianer, 69—72 і Weiteres über die religiösen Gebräuche der Coraindianer, insbesondere über die Phallophoren des Osterfestes, 165—169), М. Бухнера (Das Bogenschieszen, 75—79, 85—90) і Г. тен Кате, Aus dem japanischen Volksglauben (111—114, 126—130), де оголошено збірочку вірувань, чарів, снів, астрологічних поглядів, обрядових церемоній і лічних способів. Маурер вичислює Tabu im Alten Testament (136—8). Ф. Теннер містить статтю Zur Volkskunde der Bulgaren in Ungarn (138 і д.):

автор описує в ній дещо із звичаїв і обрядів Болгарів в селі Вінга, вигляд села, розклад і умебльоване хати, обістя і т. д. Плян хати доволі характеристичний пригадує тип бойківської хати: під одним дахом містять ся тут комната, комора, стайня і шпихлір, а не бракує також типічного піддаша перед входом, що впадає зараз в очи. При мерци, як в наших горах, відбувають ся забави гостей в полученю з комахнею, між иншим відгадуване при помочи карт, чи душа буде спасена і битв по руні того, що програв в катп. Цікаві статі F. Graebner'a, Wanderung und Entwicklung sozialer Systeme in Australien (181—6, 207—210, 220—4, 237—241), E. Зелера, Parallelen in den Maya-Handschriften (187—193) і продовжене праць Фортіша і Кох-Грінберга з попереднього тому. А. Гельвіг збирає матеріал до звичаю переносення недуг на дерева (Das Einpflocken von Krankheiten, 245—9). Вкінці згадаю статі А. Зенфта, Die Bewohner der Westkarolinen (279—283), Г. Фідеріці, Die Ethnographie in den „Documentos Inéditos del Archivo de Indias“ (287—289, 302—305), W. Lehmann'a, Altmexikanische Mosaiken und die Geschenke König Moteuczomas an Cortés (318—22), F. Goldstein'a, Politik, Staatswissenschaften und Ethnographie (332—335, 342—45), В. Несслера, Die geographische Verbreitung des altsächsischen Bauernhauses in Pommern (358—362) і Д. Гуттера, Die wissenschaftlichen Ergebnisse der Expedition Foureau-Lamy 1898/1900 (362—67, 380—383).

Jahrbuch der jüdisch-literarischen Gesellschaft, 1905, III, містить м. и. статтю Л. Врешнера, Rabbi Akiba Egers Leben und Wirken (1—78), в якій наведені також деякі жидівські перекази і звичаї.

Jahrbuch für Geschichte, Sprache und Literatur Elsass-Lothringens, Strassburg 1904, 1905, 1906 (XX—XXII). (20) Найважніші тут замітки I. Больте, Zu Montanus Gartengesellschaft (78—81), Eichler'a, Zur Geschichte des Post- und Reiseverkehrs im alten Strassburg (25—32), I. Менгеса, Sagen aus dem krummen Elsass (263—97) і В. Тайхмана, Unsere elsässisch. Volkslieder (130—60). В 21-ім річнику уміщена передовсім стаття А. Клясєрта, Entehrung Mariä durch die Juden. Eine antisemitische Dichtung Thomas Murners (78—155), за яку стягнула на себе редакція закид антисемітизму. (21) I. Больте оголошує летучий листок в 1622 р.: Die beiden Nebenbuhler zu Colmar (156—59).

Kultur, 1906 (VII) З обсягу етнографії уміщені статі Шенбаха, Die Vorauer Novelle. Dem 14 Jhrh. frei nacherzählt (49—56), E. Blümm'a, Genovefaliad aus Steiermark. Ein Beitrag zur Legende von der Pfalzgräfin Genovefa (204—9), Несслера, Die Faustsage

und ihre Behandlung (341—52) і Бецемера, Zwei javanische Tierfabeln. Загальною інтересною темою порушує далі Е. Ліндль, Die Bedeutung der Assyriologie für das Alte Testament und unsere Erkenntnis der altorientalischen Kultur (237—73). Зрештою присвячено кілька статей Росії і її культурі (В. Здєвховскі, W. Soloviev, Ein Blick in das russische Geistesleben der Gegenwart, 304—22 і Г. Брентано, Zur Geschichte des Katholizismus in Russland, 385—410) та Галичині (с. Хотковського про старші монастирі жіночі в Галичині 1773—1848 і про внесення закону Гауїтів).

Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums, 1905, XLIX. А. Бюхлер, Das Ausgießen von Wein und Öl als Ehrung bei den Juden (12—40), звичай виливати вино і оливу при весіллях і похоронах, А. Аскерманн, Der märkische Hostienschändungsprozess vom Jahre 1510 (167—82 і 286—99) і статі Бльоха, Епштайна і Гросса про Каббалу і кабалістичну літературу.

Nord und Süd, 1906. Між иншими статі Т. Гольдшміда, Über Tiere in der Kunst (384—92), В. Кірхбаха, Der literarische Charakter des ersten Buches Mose (373—90) і В. Морґенрота, Die Völkerwanderungen der Neuzeit (327—38), про еміґрацію до Америки.

Ost und West, Berlin 1906, VI. Чисто етнографічних статей не багато: надруковано кілька народних пісень і мелодій (Der Bischen Brot), кілька переказів (Бар-Амі, Aus der jüdischen Sagen- und Märchenwelt (679—84), Ц. Л. Шляйх і А. Зандлер умістили замітки про антропологію Жидів (Jüdische Rassenköpfe, 227—44), а М. Штайф дав статейку про Ironie in der Bibel (575—82). Найбільше статей про жидівство взагалі і про остатні події в Росії. Тут належать статі: Die russische Revolution und die Judenfrage (6—15), Г. Бурхардт, Die Juden in Persien (105—110), Verbotene Malwerke in Russland (303—8) — репродукція образів, представляючих жертви погромів, М. Гольдштайн, Über das Wesen des Judentums (347—54), Й. Бруцкус, Das Blutbad von Bialystok, Жданов, Der grosse Befreiungskampf in Russland, Й. Мовес, Bialystok christliche Nächstenliebe. Варта ще згадати кілька статей Кутни: про Каїна і Абля (245—7), про Ноє (339—49) і про Абрагама (701—24) в штуці та статі Дубнова, Ein Fall Hilsner in Russland vor 80 Jahren (661—72) і М. Ценаора, Der Wunderrabbi von Sadagóra (683—8).

Quellen und Forschungen zur Sprach- und Culturgeschichte der germanischen Völker, 1875—1907. В минулому році вийшов вже 101-ий том тої важної бібліотеки. Користаючи з тої нагоди хочу тут звернути увагу бодай на ті статі, що обходять ближше

етнографа і фольклориста. (№ 8) Ecbasis captivi, das älteste Thier-epos des Mittelalters hrg. von E. Voigt, 1875. (12) В. Шерер, Geschichte d. deutschen Dichtung im 11 u. 12 Jhrh. 1875. (16) Th. Wissmann, King Horn. 1876. (25) Kleinere lateinische Denkmäler der Thiersage aus d. 12 bis 14 Jh. hrg. v. E. Voigt. 1878. (31) Р. Геннінг, Nibelungenstudien. 1883. (42) Е. Мартін, Zur Gralsage. 1880. (47) Р. Геннінг, Das deutsche Haus in seiner historischen Entwicklung. 1882. (51) W. Mannhardt, Mytholog. Forschungen. 1884. (55/1, 2) О. Lasius, Das friesische Bauernhaus (1885) і Р. Геннінг, Die deutschen Haustypen. 1886. (70) Е. Коерпел, Studien zur Geschichte der italienischen Novelle in der englischen Literatur des 16 Jh. 1892. (74) К. Шорбах, Studien über das deuts. Volksbuch Lucidarius und seine Bearbeitungen in fremden Sprachen. 1894. (77) Михельс, Studien über die ältesten deutsch. Fastnachtspiele. 1896. (91) D. Schönfeld, Der isländische Bauernhof. 1902. (96) Ф. Крафт, Н. Steinhöwels Verdeutschung d. Historia Hierosolymitana des Robertus Monachus. 1905. (97) V. Beyer, Die Begründung der ersten Ballade durch G. A. Bürger. 1905. (Інтересна розвідка: про збірку Percy, вплив народної поезії, церковних пісень і біблії за часів Біртера, відтак характеристика балади, її техніка, порівняння, метр і головні мотиви. (98) Граматика. 1906. (99) З історії літератури про Гельдерліна. 1907. (100) Е. Мартін, Der Versbau des Heliand und der altsächsischen Genesis. 1907. (101) Ф. Ауслельд, Die deutsche anakreontische Dichtung des 18 Jahrh. Ihre Beziehungen zur französischen und antiken Lyrik. 1907.

Schau ins Land, 1906, 1907, XXXIII, XXXIV. А. Buisson, Zur Baugeschichte der ehemaligen Benediktinerabtei St. Blassen (1—34) і I. Dieffenbacher, Der Freiburger Bildhauer F. X. Hauser u. seine „Beweinung Christi“ in der städtischen Skulpturensammlung (50—56). В 31-ім річнику за 1904 р. були уміщені статі Г. Швайцера, Die Bilderteppiche und Stickereien in d. städtischen Altertumssammlungen zu Freiburg (35—64) і Ф. Гайтеса, Der alte Fensterschmuck des Freiburger Münsters (65—132). З 32-ого річника варта навести статю М. Шторка, Sant Jörg am Oberrhein (1—30), в якій обговорено легенду про св. Юра і його зв'язь з хрестоносними походами і з фрібурьським цехом нерекупнів. 34-ий річник не містить за те для нас нічого інтересного.

Umschau, 1906, X, містить, як звичайно багато невеликих, переважно ілюстрованих статей в усіх обсягах знання для ширшого загалу. Антропологія, археологія і етнографія заступлені тут статтями: Нааске, Das Rassenmischgesetz, К. Пенка, Zur Urheimat der Arier, Du

Bois-Reymond'a про вплив культури на розвій роду людського, Генпіта про еоліти, Ферворна про старші знаряди з каменя, Бушана про примітивні рисунки дітей і диких, Дітріха про індіанські ткачки, Відемана про штуку рисованя у Єгиптян, Люнда про німецьке рибальство, Güntber'a, Gab es ein Bronzezeitalter? Потоцького, Gottesurteile der Afrikaner і Fürstena'u'a про Wünschelrute.

8. Часописи присвячені студіям релігії і теології.

Archiv für Religionswissenschaft, Leipzig 1906, IX. Fr. v. Duhn, Rot und Tot (1—24): автор пояснює виписану в заголовку пословицю і доказує на примірах, що червону барву від найдавніших часів звязувано зі смертю. Гроби були у багатьох народів мальовані на червоно, мерців накривано пурпуровим покривалом, а навіть покривано їх версткою червоної краски. Особливо цікаві т. зв. мальовані кістяки, які стрічаємо не лише в Європі але і далеко поза її границями. Червоною краскою хотіли кривні пригадати помершим приємности жити і розсвітити їм сіру, гробову монотонність. Червона краска була символом сили і величи-демонічности, тому була атрибутом богів і духів. Т. Звільнський дає кінець праці Hermes und die Hermeneutik (25—60), В. Kahle докінчує свою розвідку Der Ragnarökmythus (61—72) а F. C. Conybeare статью Die jungfräuliche Kirche und die jungfräuliche Mutter (73—86). Г. Шрадер публікує передсмертні нотатки Г. Прота а в обсягу грецької релігії МНТНР (87—94). А. Домашевські пояснює Die Schutzgötter von Mainz (149—158). Ф. Швальлі обговорює Die biblischen Schöpfungsberichte (159—175), К. Vollers, Die solare Seite des alttestamentlichen Gottesbegriffes (176—184). Інтересні статі З. Судгауза, Lautes und leises Beten (185—200) — в нагоди одного місця у Проперція, Л. Венігера, Feralis exercitus (201—247) [чорне військо Гаріїв і біле військо Фокійців], Л. Радермахера, Walfischmythen (248—252): в остатній зібрано кільканацять оповідань про побут людей в жолудку кита і про те, як їм звіттам удало ся висвободитись. Інтересне тут досить велике розповсюдження теми і її присутність навіть поза границями Європи, в Полінезії. Стрічаємо її також між иншим у Люкяна, у Москальв (Афанасьев в перекладі Магва, 1906, I. 27) і полудиевих Славян. М. Höfler пояснює звичай звязані з іменем св. Луції 12 грудня (St. Lucia, auf germanischen Boden, 253—261). I. Гольдцігер, Die Bedeutung der Nachmittagszeit im Islam (293—302). А. Домашевські, Die Jupitersäule in Mainz (303—311). S. Reinach, "Αἰὼροι βλασφῆματα" (312—322). F. Cumont, Jupiter summus exsuperantius (323—336). М. Gothein пояснює зворот Гетого в Фаусті Der Gottheit lebendiges Kleid (337—64). К. Голь містить

цікаву для нас розвідку про повстанє і значінє іконостаса в грецькій церкві Die Entstehung der Bilderwand in der griechischen Kirche, 365—384). До тепер приймало ся гадку, що іконостас повстав в часах іконоклястів: Голь відсуває його початок значно дальше в зад, наводить його присутність у Коптів, що вже в шестім століттю відлучили ся від церкви, і стверджує його старину звітками в грецьких жерел. На їх основі констатує існуванє іконостасу в церкві св. Софії вже в 573/4 році та бачить первоваір урядженя горішньої части церкви коло вітвара в грецькім театрі, в проскеніон. Г. Браус подає кілька цікавих заміток про похорони і переховуванє мерців в дол. Італії (Leichenbestattung in Unteritalien, 385—396): тамошня людність стараєть ся як найдовше доховати останки померших, тому уміщує домовини в вульканічній землі, від якої тіло не розкладаєть ся а ссихаєть ся на спосіб мумії. По році або по півтора року викопуєть ся за вложенєм певної квоти грошевої домовину і переховуєть ся її в окремих каплицях. А. Thomsen, Orthia (397—416). R. M. Meyer, що в новіших часах виступив з кількома методологічними працями (прошу порівнати висше згадані „Kriterien der Aneignung“ і „Ikonische Mythen“), містить тут дальшу студію подібного характеру: Mythologische Fragen (416—428). Автор виступає рішучо проти усіх односторонностей і „мод“ в етнографії і виказує на кількох примірах, як розвивали ся і змінювали ся деякі погляди відповідно до часу і до людей, які з ними виступили. Докладнійше спинюєть ся він над розвитком поглядів про повстанє релігії і культу і вкінці займаєть ся студіями про чари, а спеціально поглядами званого спеціаліста Preuss'a, що перецінює значінє чарів і видить в усім, навіть в забавах і мові, наслідок вродженого нахилу до чарів. Дрібні замітки в порівнаню ві статями досить убогі. W. Spiegelberg дає причинки до символіки бальсамованя у Єгиптян (143—4) і наводить в Papyrus Rhind II, 1, 9, що вираз „класти на землю“ означав „родити“, бо дійсно Єгиптянки злягали на землі (144—5). R. Wunsch згадує на підставі кількох паралель звичай дотикати ся деяких членів тіла малих дітей для чарів (145—6). М. P. Nilsson прецизує різниці між Totenklage und Tragödie (286—7). І. Казаров містить Thrakisches (287—9), А. Becker, Ein Pestsegen (290—1). Згадаю ще замітки F. Münzer'a, Zum Jahve-thron (517—8), С. Brockelmann'a, Ein syrischer Regenzauber (518—520), Ц. Бецольда, Orientalische Studien (520—5)—про збірку видану в 70 роковини уродин Т. Nöldeke, L. Sütterlin'a, „Mutter Erde“ im Sanskrit (533—7), А. Sonny, Rote Farbe im Totenkult (525—9) і Th. Zachariae, Sterbende werden auf die Erde gelegt (538—41). А. Сонн доповнює статью Дуна і противить ся його поглядови, неначе-б червона краска мала бути символом життя. Прихильюєть ся

за те до його гадки, що червоною барвою думано заступити кров і розвивав погляд, що те посинуване було релігійним обрядом. У відділі справовдань уміщені справовданя Preuss'a про релігії первісних народів Америки, Juynboll'a про Полінезію, Відемана про єгипетську релігію, Фр. Швальлього про семітські релігії і L. Deubner'a, Russische Volkskunde (276—285, 445—63), де обговорено книжку Аничкова, Весенная обрядовая пісня.

Zeitschrift für d. alttestamentliche Wissenschaft, 1906, XXVI, містить м. п. слідуєчі статі: К. Будде, Zum Text der drei letzten kleinen Propheten (1—28), S. Krauss, Zur Zahl der biblischen Völkerschaften (33—48) — в нагоди праці Познавського в 24 томі часописи, J. Weerts, Über die babylonisch punktierte Handschrift № 1546 der II Firkowitsch'schen Sammlung (Codex Tschufutkale № 3) (49—84): рукопись з 9 столітя. Stade, Der „Völkerprophet“ Jeremia und der jetzige Text von Jer. Kap. I. (97—123): в нагоди коментаря Cornill'a до Гремії. Він же, Die Dreizahl im Alten Testament (124—128): автор присвячує статю пам'яті небіжчика Уаенера і доповнює його працю: Dreiheit. Ein Versuch mythologischer Zahlenlehre (Rhein. Mus. N. F. LVIII), збираючи приміри з старого завіта. J. Boehmer, Zu Psalm 72 (147—158). E. Nestle, Miscellen (159—171, 281—292) — 26 дрібних заміток. Westphal, Aaron und die Aaroniden (201—230). A. Zillessen, „Tritojesaja“ und „Deuterojesaja“. Eine literarkritische Untersuchung zu Jes. 56—66 (231—276).

Biblische Zeitschrift, Freiburg i. Br. 1906, IV. Проф. К. Мікета веде далі статю Das Sothisdatum des zweiten Papyrusfundes von Kahun und die biblisch-ägyptischen Synchronismen (1—19). А. Янзен дає кілька Textkritische und exegetische Bemerkungen zum Buche Ekklesiastikus (20—4). А. Блюдау, Papyrusfragmente des neuesten Textes (25—38). Ф. Шуберт, Das Zeugnis des Irenäus über die öffentliche Tätigkeit Jesu (39—40). Дуже цінні Bibliographische Notizen (67—112, 200—23, 297—336, 418—45) з докладною літературою і короткими рефератами. P. Riessler, Der Urtext der Bücher Esdras und Nehemias (113—8), J. van Bebbber, Zur Berechnung der 70 Wochen Daniels (119—141). E. Ляур, Thr. 1—5 (142—51, 232—46, 380—5) — з перекладом. F. Maier, Zur Apostolizität des Jakobus und Judas (164—191, 255—66): після євангелій. Ф. Гуммельгауер, Salomons ehernes Meer (225—231) — в 3 книзі Кор. 7, 23—26, 3 Хр. 4, 2—5. Н. Й. Фогель, Der vom hl. Augustinus in der Schrift De consensu evangelistarum verwandte Evangelientext (266—95). І. Гоберт, Über den Ursprung des Pentateuchs (337—46). P. Riessler, Die Tore und Mauern Jerusalems unter Nehemias (347—56). J. Hont-

heim, Studien zu Ct. 1, 1—2, 7 (357—79).

Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testaments hrg. von W. Bousset u. H. Gunkel, Göttingen. В тій дуже важкій бібліотеці уміщено до тепер ось які праці: 1) Г. Гункель, Zum religionsgeschichtl. Verständnis des Neuen Testaments. 1903. 2) W. Heitmüller, Im Namen Jesu. Eine sprach- und religionsgeschichtliche Untersuchung zum Neuen Testament speziell zur altchristlichen Taufe. 1903. 3) J. Weiss, Die Offenbarung des Johannes. Ein Beitrag zur Literatur- und Religionsgesch., 1904. 4) Dr. G. A. v. d. Bergh v. Eysinga, Indische Einflüsse auf evangelische Erzählungen. 1904. 5) K. Meinhold, Sabbat und Woche im Alten Testament. 1905. 6) Dr. H. Gressmann, Der Ursprung der israelitisch-jüdischen Eschatologie. 1805. 7) M. Dibelius, Die Lade Jahves. Eine religionsgeschichtl. Untersuchung. 1906. 8) W. Wrede, Das literarische Rätsel des Barnabasbriefes. Mit einem Anhang über den literar. Charakter des Barnabasbriefes. 1906. 9) H. Schmidt, Jona. Eine Untersuchung zur vergleichenden Religionsgeschichte. 1907. Ця праця особливо цікава для фольклористів тим більше, що тут крім теми зв'язаної з Йогою порушено і інші мотиви. 10) W. Bousset, Hauptproblem der Gnosis. 1907. Збірку поручаємо горячо і фольклористам.

Zeitschrift für wissenschaftliche Theologie, Leipzig 1906, XLIX. G. Förster, Die Neumondfeier im Alten Testamente (1—17). J. Häcker, Die Jungfrauen-Geburt und das Neue Testament (18—61). W. Lüdtkе, Die koptische Salome-Legende und das Leben des Einsiedlers Abraham (61—65). А. Гільгенфельд дає дуже важну працю Der Clemens-Roman (66—133), в якій піддав свої роман основному розслідуванню. А. Wächter обговорює Israelitische Namen (153—193): найбільше місця присвячує автор граматичній характеристиці імен власних, відтак займає ся їх змістом і значієм, а вкінці і топографічними назвами. А. Гільгенфельд, I. Wellhausen und die synoptischen Evangelien (193—238). I. Dräseke, Zur Frage der Eschatologie bei Hippolytos Refut. IX, 10. (239—252). F. Görges містить статю про релігійну політику єспанського короля Готів Свентілі в 7 стол. (253—70). А. Гільгенфельд вабирає голос в справі новооголошених Λογία Ἰησοῦ (270—3). Н. Gressmann виступає проти поглядів Вінклера про староорієнтальну культуру (Wincklers altorientalisches Phantasiebild, 289—309). Інтересна праця М. Вундта про Аполлонія в Тіянні (A. v. T. Prophetie u. Mythenbildung, 309—366). Крім того уміщені ще статі J. Dräseke про нові листи Бессаріона (366—87), П. Захмана про Вольтера як критика біблії і християнства (398—421, 494—571), А. Мекленбург'а, Über den Ephod in Israel (433—460)

i F. Görres'a, Der echte und der falsche Victor von Carthago (484—491).

Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft u. d. des Urchristentums, Giessen, 1906, VII. E. Шварц подає в Osternbetrachtungen (1—33) історію Великодня. G. Klein, Die ursprüngliche Gestalt des Vaterunsers (34—50). E. Schürer, Die *ἑβραϊκή* oder *πύλη ὁραία* Act 3, 2 u. 10 (51—68). E. Нестле дає поясненя і паралелі до Der süsse Geruch als Erweis des Geistes i Evangelien als Amulet am Halse und am Sofa (95—96). X. A. Byrre, Über das Messiasgeheimnis (97—111): автор докажує, що Христос дійсно тримав голови гадки своєї науки в тайні мабути тому, що уважав час за невідповідний до висказаня цілої правди. M. Brückner, Zum Thema Jesus und Paulus (112—119): автор виступає проти поглядів Фішера і боронить своєї тези, що Павло не був зависимим в своїх науках від Христа, а дав випадково те саме, бо подібні погляди були тоді на часі. V. Bartlet, The origin and date of 2 Clement (123—135). G. Krüger, Zu Justin (136—139). I. Франко, Beiträge aus dem Kirchenslavischen zu den neutestamentlichen Apokryphen (151—171): автор дає третій в ряду причинок до Revelatio sancti Stephani, про яке згадується в Decretum Gelasianum і публікує в німецьким перекладі два церковно-славянські тексти україн. редакції в кінця XVI або з початку XVII столітя, що видають нове світло на сей доволі загадковий твір. Автор розсліджує грецький і латинські тексти Revelatio, що після Вінтерфельда знає п. в. Epistola Luciani ad omnem ecclesiam de revelatione corporis Stephani martyris primi et aliorum" і докажує, що в усіх текстах нема нічого такого, за щоби можна було сей „апокріф" уміщувати на індексі. Очевидно доховані тексти не дійшли до нас в первіснім виді: се й показує автор на обох примірах церковно-слав. тексту, в якім видно сліди основної форми, хоть в одній редакції значно затерті. Вкінці порівнює автор усі знані тексти між собою і установляє час написаня твору на першу чвертину пятого столітя. В дальшій четвртій причинку (224—235) оголошує Др. Франко текст про мученичу смерть св. Фетинії в німецьким перекладі з 2 тому своїх Апокрифів (Львів 1899, стр. 767) і докажує, що маємо тут до діла зі звичайним романом, в якім нема ані крихти нічого історичного. A. Андерсен, Mt. 26, 28 fig. und Parallelstellen im Lichte der Abendmahlslehre Justins (172—5). P. Volz, Ein heutiger Passahabend (247—251): описує докладно вечеру в „пайсах". F. Spitta, Die chronologischen Notizen und die Hymnen in Lc. 1 u. 2 (281—317). F. C. Conybeare, The Gospel-Commentary of Epiphanius (318—332). H. Waitz, Die Quelle der Philippusgeschichten in der Apostelgeschichte 8, 5—40 (340—355). В Miscella-

nea уміщено кільканадцять заміток Нестле, Шлегера (Bemerkungen zu πιστις Ἰησοῦ Χριστοῦ і п.).

Zeitschrift für katholische Theologie, 1906, XXX. З поміж статей теологічного характеру можуть для нас мати інтерес слідуєчі статі: E. Дорш, Die Wahrheit der biblischen Geschichte in den Anschauungen der alten christlichen Kirche (671—92, 430—53, 227—65, 57—107). E. Федер, Die Zahl der Bischöfe auf dem Konzil von Nicäa (172—8) — докажує, що число 318 символічне. H. Siebert, Die Heiligenpredigt des ausgehenden Mittelalters (470—91). C. Гайдакер, Drei unedierte Chrysostomustexte einer Baseler Hs. (Cod. gr. 39, saec. IX—X) (572—82). I. Керн, Zur Kontroverse der kathol. u. der griechisch-orthodoxen Theologen über das Subjekt des hlg. Oelung (597—624) і Ф. Маєра, Die Echtheit des Judas- und zweiten Petrusbriefes (695—729).

Theologische Quartalschrift, 1906, LXXXVIII. Дуже багато статей загального характеру. Ф. Функ, Die ägyptische Kirchenordnung (1—27): з огляду на твір Горнера, The Statutes of the Apostles or Canones eccles. V. Feierfeil, Die historische Entwicklung der glagolitischen Kirchensprache bei den katholischen Südslaven (61—74). E. Кребс, Das Salve Regina als marianische Schlussantiphon (74—81) — введено Домініканами около 1230 р. Цікава статя Функа, Ursprung des Weihnachtsfestes (158 і д.). П. Феттер дає статю Die armenischen apokryphen Apostelgeschichten. I Petrus- und Paulusakten (161—86) — з німецьким перекладом. K. Böckenhoff, Die römische Kirche und die Speisesatzungen der Bussbücher (186—220). Rohr, Die apokalyptischen Sendschreiben in ihrer Bedeutung für die Verfassungsgeschichte (369—90). Г. Кох, Tertullian und d. Zölibat (406—11). Тертуліана не можна наводити на поперте целібату. З його De exhortatione castitatis можна лише вносити, що тільки ординовані в безженности не можуть женити ся. A. Франц, Des Frater Rudolphus Buch De officio cherubyn (411—36) — з універс. бібл. в Липську з культурно-історичним матеріалом. П. Феттер, Die armenische Paulus Apokalypse (568—98) — німецький переклад з версії, знайденої Мехітаристами щойно в 1904 р.

Theologische Studien und Kritiken, 1906. Поміж статями кілька про ритміку в Новім Завіті прим. I. Блясса, Zur Rhytmik in den neutestamentl. Briefen. Далі Шмідт, Absicht und Entstehungszeit des Buches Jona (2), König, Der Jeremiasspruch 7, 21—23 nach seinem Sinn, seiner kulturgeschichtlichen Stellung und sein geistesgesch. Anlass untersucht (4), Будде, War die Lade Jahwes ein leerer Thron (4) і Büchel, Der Hebräerbrief und das Neue Testament (4).

Theologisch - praktische Monatschrift, 1906, XVI. Ціммерман, Die Ehescheidung in Russland, Spirkner, Der Aberglaube an kirchlichen Gebiet, Ліппль, Der „Babel-Bibel“ Streit, Rümmer, Das altchristliche Fischsymbol i Ернст, Totenrotteln in den Pfarrkirchen.

Zeitschrift für Kirchengeschichte, 1906, XXVII, містить статі надто спеціальні, щоб їх тут можна наводити.

Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Österreich hrg. v. Dr. G. Loesche, Wien 1906, XXVII містить м. и. статю дра М. Дюблінґера, Ein Bauernlied aus dem Jahre 1626 (74—8).

Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und für Kirchengeschichte, 1905 (XIX), 1906 (XX). F. Dölger, Die Firmung in den Denkmälern des christlichen Altertums (1—41): в епіграфіці i архітектурі. I. Віттіґ, S. Soteris und ihre Grabstätte (50—63, 115—33): автор згадує тут мученицю, яку повабуто вже в 5 століттю i то так в церкві як i серед народу. I. М. Геер, Zur Frage nach der Heimat des Dichters Commodianus: м. и. про культ Сильвана. К. К. Schäfer, Frühmittelalterliche Pfarrkirchen und Pfarreinteilungen in römisch-fränkisch. und italien. Bischofsstädten (125—9): важне для правників. Віттіґ пише про катакомби в Гадрумедум в Африці, що дають цінні звістки про старо-християнську культуру i штуку. I. Вільнерт, Beiträge zur christlichen Archäologie (181—93) — про всілякі малюнки Матері Божої. А. Баумштарк, Zur ersten Ausstellung für italo-byzantin. Kunst in Grotta-ferrata (194—219) i багато менших культурно-історичних заміток. В 20-ім річнику між иншим дальші Beiträge zur christlichen Archäologie (1—26) i статі А. Вааля, Die biblischen Totenerweckungen an den altchristlichen Grabstätten (27—48), А. Баумштарка, Palästina (123—49) та справоздання зі студій (157—88) i Ц. Кауфмана, Neue Funde in der Menas Stadt (189—204).

Quellenschriften zur Geschichte des Protestantismus, Leipzig 1905, зом. 2, 3, 4, 5.

Archiv für katholisches Kirchenrecht, 1906, LXXXVI: для нас лиш статі Е. Гірша, Der Simoniebegriff und eine angebliche Erweiterung desselben im 11 Jahrhundert. (3—19) i Е. Гөллер'a. Die Kommentatoren der päpstlichen Kanzleiregeln vom Ende des 15 bis zum Beginn des 17 Jahrh. (20—34, 259 i д.). В двох попередніх річниках (1904 i 1905) була уміщена праця А. Рөсч'a, Das Kirchenrecht im Zeitalter der Aufklärung.

Der Katholik, 1906 (86, N. F. 33). Ф. Ф.[альк], Zur Sitte bei

der Aufschwörung im Domkapitel zu Worms. I. Hontheim, Das Todesjahr Christi und die Danielsche Wochenprophetie (12—36, 96—128, 176—180, 254—81): автор в за 7 цвітня 30. Sommerfeldt пише про переочений трактат в 14 століття, дотикаючий парлжського спору о почитанє Матері Божої (50—7), В. Шміц про статути брацтва в 1481 р. в Швеавіті (281—8). До занотованя ще три статі Ф. Ф.[алька] Zum ehemaligen Reliquienfest im Dome zu Mainz (140), Ehe, Ehefrau, Ehestand im Mittelalter (317—9) i Bibelkenntnis und Bibelverehrung im Mittelalter (319 i д.).

Oriens Christianus, IV, 2. Статя Баумштарка, Zitate und Spuren der Petrusapokalypse in einem äthiopischen Texte.

Studien und Mitteilungen aus dem Benediktiner und Zisterzienorden, 1906 (XXVII). З культурно-історичного боку цікаві статі Л. Пфлєґера, Der Neuburger Abtmord vom Jahre 1334 und sein Prozess (58—67, 350—55) — наведені теж акти, Р. Нецгаммера, Unter den Albanesen Kalabriens (73—102) i О. Штарка, Klostersgewohnheiten in alten Tagen (465—78).

Revue Bénédictine, 1906, XXIII.

Archiv zur Geschichte der Diözese Linz, 1906, III. Варта занотувати статі Ф. Краковіцера, Der erste Linzer Buchdrucker Hans Planck und seine Nachfolger im 17 Jhrh. i К. Шіфмана, Die oberösterreichischen Ortsnamen (321—69) та Wie man unserem Volke im 15 Jahrhundert. über den Ablass predigte (383—4).

Analecta Bollandiana, 1906, XXV. Між иншими статі Пеегерса, La légende de Saïdnaia та Miraculum S. Cyri et Johannis in urbe Monembasia, Delehayе, S. Silvanos i d' Alès'a, Les 2 vies de S. Mélanie la jeune.

Palästina-jahrbuch des evangel. Instituts f. Altertumswissenschaft des heiligen Landes, що зачав виходити 1905 р. буде обговорений в антропол.-археологічнім огляді за слідуючий рік.

Neue kirchliche Zeitschrift, 1905, XVI. Для нас важні отсі 4 статі: Sellin, Der Ertrag der Ausgrabungen auf den Trümmerfeldern des alten Orients, insbesondere Palästinas, für die Erkenntnis der Entwicklung der Religion Israels (102—136) — м. и. згадки про жертви в дітній i жертви в людий при будові, Bönhoff, Die Gebetserhöhung der legio fulminatrix, Geschichte oder Legende (464—83), Meusel, War die vorjahwistische Religion Israels Ahnenkultus (484—94, 523—45) — важне задля поясненя деяких похоронних звичаїв, i Кльостермана, Beiträge zur Entstehungsgeschichte des Pentateuch

(569—604, 653—98) — між иншим цікаве в причини обговорення старинних звичаїв.

Beiträge zur sächsischen Kirchengeschichte für 1905, Leipz. 1906, Hft. 19. Fr. Blanckmeister, Sachsen und die Erbauung d. evangelischen Kirchen in Böhmen nach Erlass des Majestätsbriefs... für 1906, L. 1907 містить працю О. Клемена, Ein Stammbuch aus der zweiten Hälfte des 16 Jahrh.

9. Збірники (видання наукових товариств) і бібліографія.

Abhandlungen der historischen Klasse der bayerischen Akademie d. W. 1905/1906, XXIII, 3 часть. Друга половина праці Л. Ровінгера, Deutschenspiegel, sogenannter Schwabenspiegel (473—536) і С. Ріцлера, Nachtfelden und Järgergeld in Bayern (537—631).

Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der ksl. Akademie d. W. Wien, 1906, CLIII. Містять статі: 1) Schröder, Germanische Elben und Götter beim Estenvolke (1—92). 3) Müller, Semitica (1—48). 4) Schönbach, Studien zur Geschichte der altdeutschen Predigt. VI. Die Überlieferung der Werke Bertholds v. Regensburg. III. (1—162), 6) Аптовіцер, Das Schriftwort in der rabbinischen Literatur. Prolegomena (1—62).

Sitzungsberichte der philosophisch-philologischen und der historischen Klasse der Akademie d. W. München, 1906 (M. 1907). A. Furtwängler, Zu den Skulpturen der archaischen Bauten d. Akropolis zu Athen (143—150) і Zu den tegeatischen Skulpturen des Skopas (381—8). K. Крумбахер, Ein serbisch-byzantinischer Verlobungsring (421—452).

Abhandlungen der sächsischen Gesellschaft. Hist.-phil. Kl., Leipz., 1906. T. 24. Крім висше згаданих праць Рошера і Айленбурга уміщені розвідки R. Meister'a, Dorer und Achäer (1 часть, 99 стор.), Гергля, Das südliche Pancatantra (140 стор.), про яку була згадка в першій частині огляду і Рошера, Die hebdomadenlehren der griechischen Philosophen und Ärzte (240 стор.). 25-ий том містить працю Ф. Деліча, Die babylonische Chronik (46 стор.).

Berichte über die Verhandlungen der K. Sächs. Ges. d. Wiss. in Leipzig. Philolog.-histor. Klasse. 1903—5. Томи 55, 56, 57. (56) Г. Ліпсіус, Über Antiphons Tetralogien (191—204). (57) А. Көстер, Über Sprechverse des 16 Jahrh. (1—17). А. Nägele, Über Arbeitslieder bei Johannes Chrysostomos. Patristisch-Literarisches zu Büchers „Arbeit und Rhythmus“ (101—142).

Sitzungsberichte der philosophisch-histor. Klasse

der Kgl. Preuss. Akademie d. Wiss. zu Berlin, 1903—1904, 1905. (1903) Між иншими уміщені праці: А. Тоблер, Bruchstücke altfranz. Dichtung aus den in der Kubbet in Damaskus gefundenen Hss. (960—76) — оголошено три твори, Chanson de geste, Життя св. Марії в Єгипті і незнану до тепер поему про уродина Христа, I. Кіршберт, Über das älteste arabische Lehrbuch der Augenheilkunde (1080—94) і Г. Шмоллер, Klassenkämpfe und Klassenherrschaft (1109—22). (1904) З поміж статей винотовуємо отці: W. Dilthey, Die Funktion der Anthropologie in der Kultur des 16 und 17 Jahrh. (2—33, 316—47); Th. Wiegand, Dritter vorläufiger Bericht über die von den Kön. Museen begonnenen Ausgrabungen in Milet (72—91); А. Гарнак, Ueber einige Worte Jesu, die nicht in den kanonischen Evangelien stehen, nebst einem Anhang über die ursprüngliche Gestalt des Vater-Unsers (170—208); А. Wilamowitz-Möllendorff, Satzungen einer milesischen Sängergilde (619—40); К. Бурдах, Die älteste Gestalt des Westöstlichen Divans (858—900); Г. Циммер, Antrittsrede (1000—03) — про Кельтів, їх творчість і початки кельтійської фольклору, промови Шефера і Маєра в обсягу історії, В. Шульце і Брандля в обсягу фольклору. (1905) А. Гарнак, Untersuchungen über den apokryphen Briefwechsel der Korinther mit dem Apostel Paulus (3—35); W. Dilthey, Studien zur Grundlegung der Geisteswissenschaften (312—43); Р. Нішоль, Der Ursprung des christlichen Fischsymbols (506—32) — Індія; Th. Wiegand, Vierter vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen d. Kön. Museen zu Milet (533—48); E. Meyer, Die Mosesagen und die Leviten (640—52).

Philosophische und historische Abhandlungen der Kön. Preussischen Akademie d. Wiss. zu Berlin, 1903, 1904, 1905. (1903) К. Бурдах, Bericht über Forschungen zum Ursprung der neuhochdeutschen Schriftsprache und des deutschen Humanismus (62 ст.). Г. Гельцер, Pergamon unter Byzantinern und Osmanen (с. 102) — аж до 17 ст. (1904) О. Франке, Beiträge aus chinesischen Quellen zur Kenntnis der Türkvölker und Skythen Zentralasiens (111 стор.). (1905) Н. Diels, Die Handschriften der antiken Ärzte (стор. 158) — про Гіпократа і Галена. I. Гіршберт, I. Ліпперт і Е. Мітvox, Die arabischen Lehrbücher der Augenheilkunde (117 стор.).

Schriften d. Naturwissenschaftlichen Vereins für Schleswig-Holstein, XIII, 1906 [за 1905—6 р.]. До занотовання тільки стаття В. Геєрінга, Bäume und Wälder Schleswig-Holsteins. Ein Beitrag zur Natur- und Kulturgeschichte der Provinz (115—190, 291—404) і реферат Кіржика про Fayence-Industrie.

Schriften der physikal.-ökonomischen Gesellschaft zu Königsberg i Pr., 1906, XLVII i

Schriften der naturforschenden Gesellschaft in Danzig, 1906, XI, не містять для нас нічого.

Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken, 1905, VIII, 1906, IX, 1, 2. (8) H. Niese, Zur Geschichte des deutschen Soldrittertums in Italien (217—248). (9, 2) Шнайдер Bistum und Geldwirtschaft. Zur Geschichte Volterra im Mittelalter (271—315, друга часть).

Mitteilungen der literarischen Gesellschaft Masovia, Lötzen 1901, XI. До заготовавя бібліографія М. Романовского, Literatur über Masuren aus den Jahren 1902—1904 (155—167) і статя Мülverstedt'a, Die Vasallen Register und Tabellen der Hauptämter in Masuren (80—100).

Allgemeines Literaturblatt, 1906, XV. Рецензії: Кайндля на Mater. antrop.-arch. i etn. VII c. 115—116), Й. Гшлана на Götz'a: Kirchenrechtl. u. kulturgeschichtl. Denkmäler Altrusslands (с. 404) і Г. Алексіса на Караска, Slavische Literaturgeschichte (с. 527).

10. Музеї.

Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums, XIII, XIV, 1905—1906, Czernowitz, 1908. Містить дві статі етнографічного і одну історичного змісту: Е. Фішера, Wehrmacht der Moldau zur Zeit Stephans des Grossen (29—44). Для нас представляє інтерес передовою розвідка Л. Боднарескуля, Einige Osterbräuche der Rumänen (1—28 + 5 таблиць) присвячена головню описови крашанок та писанок і представленю деяких великодних звичаїв. Вона варта була б окремого обговорення від кого з спеціалістів в писанках. Заслужений історик менших народніх груп на Буковині, Полек, дає історію циган на Буковині і заповідає другу часть, в якій обговорить їх звичаї та обряди (Die Zigeuner in der Bukowina, 45—63). Праця оперта на новім, недрукованим ще матеріалі.

Mitteilungen aus dem Städtischen Museum für Völkerkunde, Leipzig 1905, I, містять працю Г. Ефраїма, Über die Entwicklung der Webetechnik und ihre Verbreitung ausserhalb Europas (с. VIII + 72 + 57 табл. + 1 кар., вел. 4°), в якій в початку поділено техніку ткацьку на відділи відповідно до виробу, а відтак пороблено в географічного розширення етнологічно генеалогічні конклюдії. На жаль виключено східно-європейський матеріал, без якого годі обути ся при розслідах.

Zeitschrift des Mährischen Landesmuseums, 1906, VI, містить статі Г. Вельцля, Kleiner Beitrag zur Kunstgeschichte unseres Heimatlandes (15—86) і Ржевака, Die Schalensteine („Opfersteine im westmährischen Granitgebiet (235—90). В додатку оцінюють Ржевак і Ян археол.-палвонт. збірку Машки а Сомбаті збірку Червінки.

Часописи за рік 1906 обговорені в тт. LXXXV і LXXXVII.

Internationales Archiv f. Ethnographie.

Mitteilungen des Vereines für Erdkunde zu Halle a. S.

Mitteilungen des Vereines für Erdkunde zu Dresden.

Mitteilungen des Vereines für Erdkunde zu Leipzig.

Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin.

Geographische Zeitschrift v. Hettner.

Mitteilungen der k. k. geographischen Gesellschaft in Wien.

Mitteilungen des k. u. k. militärgeographischen Institutes.

Abhandlungen d. k. k. geographischen Gesellschaft in Wien.

Mitteilungen der geographischen Gesellschaft in München.

Mitteilungen der geographischen Gesellschaft in Hamburg.

Mitteilungen der geogr. Gesellschaft (für Thüringen) zu Jena.

Jahresbericht der geographischen Gesellschaft zu Greifswald.

Jahresbericht des Frankfurter Vereines f. Geographie u. Statistik.

Deutsche geograph. Blätter.

Deutsche Rundschau f. Geographie und Statistik.

Zeitschrift f. Schulgeographie.

Mitteilungen der deutschen Gesellschaft für Natur u. Völkerkunde

Oslasiens.

Dr. A. Petermanns Mitteilungen aus J. Perthes' geogr. Anstalt.

Geographischer Literatur-Bericht.

Annales de Géographie.

La Géographie. Bulletin de la Société de géographie.

Land und Leute.

Geographisches Jahrbuch.

Geographischer Jahresbericht aus Österreich.

Deutsches Kolonialblatt.

Beilage zum Deutschen Kolonialblatt.

Deutsche Kolonialzeitung.

Zeitschrift für Kolonialpolitik, Kolonialrecht u. Kolonialwirtschaft.

Mitteilungen des nordböhmischen Exkursionsklubs.

Jahrbuch des siebenbürgischen Karpathenvereines.

Jahrbuch des ungarischen Karpathenvereines.

Altvater.

Österreichische Alpenzeitung.

Mitteilungen des österreichischen u. deutschen Alpenvereines.

Österreichische Touristen-Zeitung.

Deutsche Alpenzeitung.

Jahrbuch des Schweizer Alpenclubs.

- Zeitschrift für österreichische Volkskunde.
 Zeitschrift des Vereines für Volkskunde.
 Hessische Blätter f. Volkskunde.
 Volkskunst und Volkskunde.
 Das deutsche Volkslied.
 Der Volksmund. Alte und neue Beiträge zur Volksforschung.
 Wallonia.
 Volkskunde. Tijdschrift voor nederlandsche folklore.
 Revue des traditions populaires.
 La Tradition.
 Archivio per lo studio delle tradizioni popolari.
 Folk-Lore.
 Mitteilungen der schlesischen Gesellschaft für Volkskunde.
 Zeitschrift des Vereins f. rheinische u. westfälische Volkskunde.
 Mitteilungen und Umfragen zur bayerischen Volkskunde.
 Beiträge zur Volkskunde der Provinz Posen.
 Beiträge zur Volkskunde.
 Mitteilungen aus dem Verein d. Königl. Sammlung f. Deutsche
 Volkskunde zu Berlin.
 Schweizerisches Archiv für Volkskunde.
 Deutsche Volkskunde aus dem östlichen Böhmen.
 Beiträge zur deutsch-böhmischen Volkskunde.
 Unser Egerland.
 Mitteilungen zur Volkskunde des Schönhengster Landes.
 Abhandlungen und Vorträge zur Geschichte Ostfrieslands.
 Altbayerische Monatschrift.
 Altpreussische Monatschrift.
 Annalen des historischen Vereins f. den Niederrhein.
 Annalen des Vereines für nassauische Altertumskunde und Ge-
 schichtsforschung.
 Anzeiger für schweizerische Geschichte.
 Archiv für Geschichte und Altertumskunde von Oberfranken.
 Archiv für österreichische Geschichte.
 Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde.
 Archiv für hessische Geschichte u. Altertumskunde.
 Archivalische Zeitschrift.
 Aus Aachens Vorzeit. Mitteilungen d. Vereines für Kunde der
 Aachener Vorzeit.
 Baltische Studien.
 Basler Zeitschrift für Geschichte und Altertumskunde.
 Das Bayerland.
 Beiträge zur Erforschung steierschen Geschichte.
 Beihefte.
 Blätter für bernische Geschichte, Kunst und Altertumskunde.
 Der Böhmerwald.
 Brandenburgia.
 Braunschweigisches Magazin.
 Carinthia.
 Darstellung und Quellen zur schlesischen Geschichte.

- Dresdner Geschichtsblätter.
 Deutsche Geschichtsblätter.
 Forschungen und Mitteilungen zur Geschichte Tirols.
 Forschungen zur brandenburgischen u. preussischen Geschichte.
 Forschungen zur Geschichte Bayerns.
 Geschichtsblätter für Stadt und Land Magdeburg.
 Der Geschichtsfreund.
 Hannoversche Geschichtsblätter.
 Die Heimat. Monatsschrift zur Pflege der Natur- u. Landeskunde
 in Schleswig Holstein.
 Hessenland.
 Historisches Jahrbuch der Görres-Gesellschaft.
 Historisch-politische Blätter.
 Historische Zeitschrift.
 Historische Vierteljahrsschrift.
 Historische Monatsblätter für die Provinz Posen.
 Jahrbuch der Gesellschaft für lothringische Geschichte u. Alter-
 tumskunde.
 Jahrbuch des deutschen Gebirgsvereines für das Jeschken- und
 Isergebirge.
 Korrespondenzblatt des Gesamtvereines der deutschen Geschichts-
 und Altertumsvereine.
 Magdeburger Geschichtsblätter.
 Mannheimer Geschichtsblätter.
 Mansfelder Blätter.
 Mitteilungen des Institutes f. öster. Geschichtsforschung.
 Mitteilungen des Musealvereines für Krain.
 Mitteilungen des Vereines f. d. Geschichte der Deutschen in Böhmen.
 Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde.
 Mitteilungen des Vereines für die Geschichte Berlins.
 Mitteilungen des Vereines für die Geschichte Dresdens.
 Mitteilungen des Westpreussischen Geschichtsvereines.
 Mitteilungen des Oberhessischen Geschichtsvereines.
 Mitteilungen des Freiburger Altertumsvereines.
 Mitteilungen des Vereines f. Rochlitzer Geschichte.
 Mitteilungen des Altertumsvereines zu Plauen i. B.
 Mitteilungen des Vereines f. Geschichte Annabergs u. Umgebung.
 Mitteilungen des Vereines für Geschichte und Landeskunde von
 Osnabrück.
 Mitteilungen des Altertumsvereines f. Zwickau u. Umgegend.
 Monatsblatt d. Vereines f. Landeskunde von Niederösterreich.
 Monatsblätter der Gesellschaft für pommernsche Geschichte und
 Altertumskunde.
 Neue Heidelberger Jahrbücher.
 Neues Archiv f. sächsische Geschichte u. Altertumskunde.
 Neues Archiv f. die Geschichte der Stadt Heidelberg und der
 rheinischen Pfalz.
 Neues Lausitzisches Magazin.

Neujahrsblätter der badischen historischen Kommission.
 Niedersachsen.
 Oberschlesien.
 Oberschlesische Heimat.
 Pommernsche Jahrbücher.
 Revue des questions historiques.
 Revue historique.
 Schriften des Vereins für Geschichte des Bodensees und seiner
 Umgebung.
 Strassburger Beiträge zur neueren Geschichte.
 Thurgauische Beiträge zur vaterländischen Geschichte.
 Thüringe Monatsblätter.
 Veröffentlichung d. Vereins f. Geschichte d. Mark Brandenburg.
 Württembergische Vierteljahrshefte für Landeskunde.
 Zeitschrift des deutschen Vereins f. die Geschichte Mährens und
 Schlesiens.
 Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens.
 Zeitschrift der historischen Gesellschaft für die Provinz Posen.
 Zeitschrift des Ferdinandeums.
 Zeitschrift des westpreussischen Geschichtsvereins.
 Zeitschrift des Hatzvereins f. Geschichte u. Altertumskunde.
 Zeitschrift des Vereins für thüringische Geschichte.
 Zeitschrift der Gesellschaft für schleswig-holsteinsche Geschichte.
 Zeitschrift des historischen Vereins für Steiermark.
 Zeitschrift f. d. Geschichte und Altertumskunde Ermlands.
 Zeitschrift des Oberrheins.
 Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins.
 Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes.
 Zeitschrift für ägyptische Sprache und Altertumskunde.
 Beiträge zur Assyriologie u. semitischen Sprachwissenschaft.
 Zeitschrift für Assyriologie und verwandte Gebiete.
 Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft.
 Mitteilungen der vorderasiatischen Gesellschaft.
 Indische Forschungen in zwangslosen Heften.
 Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik.
 Hermes.
 Neue Jahrbücher für das klassische Altertum.
 Philologus.
 Rheinisches Museum für Philologie.
 Wiener Studien.
 Anzeiger für indogermanische Sprach- und Altertumskunde.
 Archiv f. das Studium der neueren Sprachen und Literaturen.
 Beiträge zur Literaturgeschichte.
 Breslauer Beiträge zur Literaturgeschichte.
 Forschungen zur neueren Literaturgeschichte.
 Hermaea.
 Indogermanische Forschungen.
 Literarhistorische Forschungen v. Schick u. Waldberg.
 Münstersche Beiträge zur neueren Literaturgeschichte.

Revue celtique.
 Studien zur vergleichenden Literaturgeschichte.
 Untersuchungen zur neueren Sprach- u. Literaturgeschichte.
 Zeitschrift für celtische Philologie.
 Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung.
 Archivio glottologico italiano.
 Supplementi periodici.
 Gesellschaft für romanische Literatur.
 Giornale Storico della Letteratura Italiana.
 Jahresbericht des Instituts f. rumänische Sprache zu Leipzig.
 Münchener Beiträge zur romanischen u. englischen Philologie.
 Revue des langues romanes.
 Revue de philologie française et de littérature.
 Romanische Forschungen.
 Romania.
 Zeitschrift für romanische Philologie.
 Beihefte zur Zeitschrift f. rom. Phil.
 Acta germanica.
 Anglia.
 Beiblatt zur Anglia. Mitteilungen üb. engl. Sprache u. Literatur
 u. üb. engl. Unterricht.
 Anglistische Forschungen.
 Bausteine. Zeitschrift für neuenglische Wortforschung.
 Berliner Beiträge zur germanischen u. romanischen Philologie.
 Bonner Beiträge zur Anglistik.
 Englische Studien.
 Euphorion.
 Germanistische Abhandlungen v. Vogt.
 Jahrbuch der deutschen Shakespeare-Gesellschaft.
 Jahrbuch der Grillparzer Gesellschaft.
 Kieler Studien zur englischen Philologie.
 Marburger Studien.
 Morsbachs Studien zur englischen Philologie.
 Münstersche Beiträge zur englischen Literatur.
 Niederdeutsches Jahrbuch. Jahrbuch des Vereins f. niederdeutsche
 Sprachforschung.
 Palaestra.
 Prager Studien.
 Probefahrten. Erstlingsarbeiten aus dem Seminar in Leipzig.
 Studien zur englischen Philologie.
 Teutonia. Arbeiten zur germanischen Philologie.
 Wiener Beiträge zur englischen Philologie.
 Wiener Beiträge zur deutschen und englischen Philologie.
 Zeitschrift für deutsche Philologie.
 Zeitschrift für deutsche Mundarten.
 Zeitschrift des allgemeinen deutschen Sprachvereins.
 Zeitschrift für deutsche Wortforschung.
 Blätter für das Gymnasial-Schulwesen.
 Gymnasium.

Das humanistische Gymnasium.
 Lehrproben und Lehrgänge.
 Monatsblätter für höhere Schulen.
 Pädagogische Studien.
 Zeitschrift für Realschulwesen.
 Zeitschrift für den deutschen Unterricht.
 Alemannia.
 Archiv für Kulturgeschichte.
 Archiv für Landes- und Volkskunde der Provinz Sachsen nebst
 angrenzenden Landesteilen.
 Beiträge zur Landes- und Volkskunde von Elsass-Lothringen.
 Byzantinische Zeitschrift.
 Der ferne Osten.
 Finnisch-ugrische Forschungen nebst Anzeiger.
 Forschungen zur deutschen Landes- und Volkskunde.
 Globus.
 Jahrbuch der jüdisch-literarischen Gesellschaft.
 Jahrbuch f. Geschichte, Sprache u. Literatur Elsass-Lothringens.
 Kultur.
 Monatsschrift f. Geschichte u. Wissenschaft des Judentums.
 Nord und Süd.
 Ost und West.
 Quellen und Forschungen zur Sprach- und Culturgeschichte der
 germanischen Völker.
 Schau ins Land.
 Umschau.
 Archiv für Religionswissenschaft.
 Zeitschrift für d. alttestamentliche Wissenschaft.
 Biblische Zeitschrift.
 Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen
 Testaments.
 Zeitschrift für wissenschaftliche Theologie.
 Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft u. d. des Ur-
 christentums.
 Zeitschrift für katholische Theologie.
 Theologische Quartalschrift.
 Theologische Studien und Kritiken.
 Theologisch-praktische Monatschrift.
 Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus
 in Osterreich.
 Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und für
 Kirchengeschichte.
 Quellenschriften zur Geschichte des Protestantismus.
 Archiv für katholisches Kirchenrecht.
 Der Katholik.
 Oriens Christianus.
 Studien u. Mitteilungen aus dem Benediktiner u. Zisterzienerorden.
 Archiv zur Geschichte der Diözese Linz.
 Analecta Bollandiana.

Neue kirchliche Zeitschrift.
 Beiträge zur sächsischen Kirchengeschichte für 1905.
 Abhandlungen d. historischen Klasse d. bayerischen Akad. d. W.
 Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der ksl.
 Akademie d. W.
 Sitzungsberichte der philosophisch-philologischen und der histo-
 rischen Klasse der Akademie d. W. München.
 Abhandlungen der sächsischen Gesellschaft Hist. phil. Klasse.
 Berichte über die Verhandlungen der K. Sachs. Ges. d. Wiss. in
 Leipzig. Philolog.-histor. Klasse.
 Sitzungsberichte der philosophisch-histor. Klasse der Kgl. Preuss.
 Akademie d. Wiss. zu Berlin.
 Philosophische und historische Abhandlungen der Kön. Preuss.
 Akademie d. W. zu Berlin.
 Schriften d. Naturwissenschaftlichen Vereins f. Schleswig-Holstein.
 Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Biblio-
 theken.
 Mitteilungen der literarischen Gesellschaft Masovia.
 Allgemeines Literaturblatt.
 Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums.
 Mitteilungen aus dem Städtischen Museum für Völkerkunde.
 Zeitschrift des Mährischen Landesmuseums.

Бібліографія

(рецензії та справоздання).

Emil König — Das Leben, sein Ursprung und seine Entwicklung auf der Erde. 2 Auflage. Berlin, Franz Wunder, 1905, стор. 498, 6 Mk.

Книжка автора, що виходить вже в другім виданю, присвячена розв'язці дуже важких питань, до яких звертали ся не одні лише антрополоґи і біолоґи. Одначе аргументація автора, хоч дуже ориґінальна і пераз бистроумна, не має багато за собою і дуже часто, аж може за часто, переходить в сторону фантазії. Через те й результати книжки не певні і коли б хто шукав в ній що небудь повитивного, то дуже ошукать ся. Тих кілька слів най вистарчить на рекомендацію сеї нової публікації, що може когось притягнути своїм багато обіцюючим заголовком.

З. К.

Ludwig Reinhardt — Der Mensch zur Eiszeit in Europa und seine Kulturentwicklung bis zum Ende der Steinzeit. München, E. Reinhardt, 1906, стор. 504.

В найновіших часах наявило ся значе число книжок, що обговорюють початки людського життя і культури і призначені не лише для спеціалістів, але і для ширшого загалу.¹⁾ З поміж них визначають ся

¹⁾ Для приміру згадаю важвійші: G. Engerrand, Six leçons de préhistoire. Bruxelles, Veuve F. Larcier, 1905; A. Rutot, Le préhistorique dans l'Europe centrale 1904; A. Doigneau, Nos ancêtres primitifs. Paris, C. Clavreuil, 1905, ст. 202, 8°; Manuel de recherches préhistoriques, publié par la société préhistor. de France, avec 205 fig. et 4 tableaux. Paris 1906; E. Hahn, Das Alter der wirtschaftlichen Kultur der Menschheit. Heidelberg, C. Winters Univers.

і змістом і обємом праця Райнгарда і може бути горячо поручена усім, що хотять докладно і вірно поінформувати ся про стан сучасної преісторії і усіх в нею зв'язаних научних квестій. Головною її прикметою — широке і ясне трактування предмету, а заравом приступність і предивність стилю. Нема нічого зайвого і неналежного до теми, нема модних фантазій про расову приналежність первісних типів, нема також — часом може бистроумних — узагальнювань. Річ представлена дуже подрібно в усіх найменших подробицях в узглядненем найновішої літератури, яку піддано основній критиці і перевірці, так що праця Райнгарда мимо трохи популярного вигляду писана вповні критично і самостійно. Самостійність автора видно і в самим прозорім укладі книжки і в рішеню деяких основних питань преісторії як походжень чоловіка, вартість т. зв. еолітів, степені розвою примітивної культури, існування низької раси (карликів) і т. д. Мило вражає сильне узгляднюване питань, що дотикають ся розвою і стану первісної культури, і консеквентно і обережно переведений спосіб пояснювати тодішні прояви культури примі-

Buchh., 1905; S. Müller, Ungeschichte Europas. Grungzüge einer prähistorischen Archäologie. Deutsche Ausgabe unter Mitwirkung des Verfassers besorgt von O. L. Jiriczek. Strassburg, K. I. Trübner, 1905, ст. 204, 8°; C. H. Stratz, Zur Abstammung des Menschen, Stuttgart, F. Enke, 1906, ст. 29, 8°; G. Schwalbe, Die Vorgeschichte des Menschen. Braunschweig, 1904 i Studien zur Vorgeschichte der Menschen. Stuttgart, E. Nägele, 1906, ст. 228+4 табл.; E. Müller de la Fuente, Die Vorgeschichte der Menschheit im Lichte unserer entwicklungsgeschichtlichen Kenntnisse. Wiesbaden. I. F. Bergmann, 1906, ст. 163, 8°; A. Michaelis, Die archäologischen Entdeckungen des 19 Jahrhunderts. Leipzig, E. A. Seemann, 1906, ст. XX+325, 8°; Der Mensch und die Erde. Die Entstehung, Gewinnung und Verwertung der Schätze der Erde als Grundlagen der Kultur, herausgegeben von H. Krämer in Verbindung mit zahlreichen Mitarbeitern. Berlin & Leipzig, Bong & Co, (1906), 2 томи, ст. 560 і 595 (дуже інтересний підручник того самого типу що Weltall und Menschheit); W. Breitenbach, Abstammung und Vorgeschichte des Menschen. Eine gemeinverständliche Übersicht über den jetzigen Stand der Frage. Brackwede, 1907, ст. 54; H. Driesmans, Der Mensch der Urzeit. Kunde über Lebensweise, Sprache und Kultur des vorgeschichtlichen Menschen in Europa und Asien. Stuttgart, Strecker & Schröder, 1907, ст. XVI+198, 8°; Cancalon, Le progrès aux temps paléolithiques. Introduction à l'étude de la préhistoire. Paris, C. Reinwald, 1907 і т. д. Крім того варта згадати ще старші праці: M. Hörnes, Der diluviale Mensch in Europa, 1903; H. Klaatsch, Entstehung und Entwicklung des Menschengeschlechts, 1902; W. Bölsche, Die Abstammung des Menschen, Stuttgart, Kosmos, (1903) ст. 99 і A. Heilborn, Der Mensch. Sechs Vorlesungen aus dem Gebiete der Anthropologie. Leipzig, Aus Natur und Geisteswelt, 1904.

рами а життя сучасних „дикарів“, що ще живуть або до недавня жили в кам'яний періоді. З того боку особливо інтересні два остатні розділи, в яких змальовано фізичне і духове життя сучасних племен Ескімосів і Чапуасів, що ще не дійшли до уживання металю, і показано, кільки там переходилося поглядів, звичаїв і обрядів, що сягають дуже старих часів.

Зміст книжки дуже багатий. Наперед подає автор геологічний розвій нашої землі і представляє розвій рослин і звірят аж до часів появи чоловіка. Відтак займаєт ся широко квестією походження чоловіка в звязи з тодішніми кліматичними і географічними обставинами і присвячує пильну увагу еолітам, в яких бачить таки продукт людської руки. Значна частина книжки відложена на змальоване початків людського життя і культури підчас ледової епохи і загально прийнятих чотирьох стадій розвою в часі палеоліту. При тій нагоді розсліджує автор і антропологічний тип чоловіка і дає характеристику та культурне розширення т. зв. неандертальської і Cro-Magnon раси. Вкінці представлено неменше широко і деталічно розвій неоліту, при чім діткнуто цілого ряду цікавих питань (походження орієнтальної культури, вітчизна Індогерманів, мегалітична культура і т. д.). Остаточні результати вібрано в дев'яти розділі, який присвячено спеціально розбору проявів культури.

3. Кузель.

Т. Флоринскій — Славянское племя (Университетскія Извѣстія київські, 1907).

Ся „праця“ призначувала ся до видавня петербурської Академії Наук — „Енциклопедія славянської філології“, але, як каже автор в передмові до своєї праці, не могла бути уміщена там через „незалежні від автора причини“. Ми не знаємо сих причин, але перегляд праці свідчить про її невелику наукову вартість, про те, що се радше політичний памфлет, приправлений трохи науковою подливою, аніж наукова праця, і се мабуть дасть ключ до зрозуміння тих „незалежних причин“. Прочитавши передмову автора, де він пише: „завдання сеї праці — викласти стисло статистично-етнографічні дані про славянське племя та про всі його відміни... обсяг та зміст даного огляду славянства визначає отся схема: територія кожного народу та її межі, розграничення від сусідів, загальні та окремі племінні назви, численність, етнографічні дані та політичне становище“, — подумав би, що й справді автор в своїй книзі дає те, що обіцяє в передмові. Щоб побачити, як виконав автор свою обіцянку, розглянемо, наприклад спеціально цікавий для нас розділ другий під заголовком „Русские“, а в ньому все, що умів автор сказати про український нарід. В параграфі 1 сього розділу під заголовком „Русская область

и ея границы“, закреслює він межі „русского“ народу, залічуючи до нього Українців і Білорусів, а при кінці зазначає, що менша частина „русской“ області знаходиться за межами Росії в Австро-Угорщині й перелічує повіти Галичини, Буковини й Угорщини, де більшість складають „русские“. В параграфі 2 „Сосѣди русского народа и инородцы на территории русского народа и русского государства“ знаходимо виказ народностей, в котрими межує укр. нарід або котрі живуть островами на його території. Більша частина параграфу 3 „Разновидности русского народа и ихъ названія“ присвячена полеміці проти „галицьких сепаратистів-філологів, етнографів, істориків та наших так званих Українофілів, що йдуть слідом за ними“ (стор. 38), котрі „запровадили нові складні терміни: „Україна-Русь“, „Українець-Русин“, „українсько-русський“. Сі терміни, каже автор, не привили ся ні в літературі, ні серед української інтелігенції, а замість них почали уживати терміну Українці. „Проби сї виходили й виходять головним чином з Галичини, від істнующих там політичних та літературних товариств, що пропагують цілком хибну ідею повної племінної, язикової, культурної та політичної відокремлености та замостійности Малорусів і силкують ся вишукати для сеї галузі руського народу таку назву, котра не вказувала-б на близький її звязок з іншими частинами руського народу“. Розглядаючи питання про утворення „русских“ народностей, автор не мотивуючи своєї гадки ширше, найбільшу вагу надає факторови державному: „Великоруська народність, декретує він, складала ся під впливом московської держави, білоруська — під впливом литовської держави, малоруська — в значній залежності від відносин її до Литви та Польщі“. Так само невідомо на яких підставах і проти встановленого в науці погляду, прийнятого між іншим такими московськими істориками, як Ключевскій, про вплив природи, кліматичних та географічних умов на утворення окремих народностей, твердить він догматично: „воно (повстання і розвиток „русских“ народностей) відбувало ся незалежно від впливів неоднакової природи та клімату земель, котрі помаду займав руський нарід, особливо під впливом своєрідних історичних умов, в яких опинили ся різні частини руського народу після татарського завоювання“. Далі він показує, як поділяють ся по губерніям Великоруси, Малоруси і Білоруси, й перелічує місцеві назви сих народів.

Подавши в коротенькому параграфі 4 під заголовком „Численность русского народа“, що займає всього дві сторінки, цифри про людність на підставі перепису 1897 та поділ „русского“ народу в релігійного погляду, автор закінчує свій розділ чималим параграфом 5 „Общія замѣчанія объ этнографическихъ особенностяхъ и политическомъ положеніи русского народа“. Все позитивне, що знайдець ся в сьому параграфі,

уміщують ся на перших двох сторінках. Тут ми довідуємо ся про поділ „руського“ язика на наріччя, про те, що з етнографічного погляду „руській“ нарід має багато відмін, „при чому не тільки не гублять ся, а навпаки яскраво виступають численні риси загальнонародної єдності“, й нарешті про те, що важніша характерна риса історії „руського“ народу лежить в тому, що він, за винятком невеликої частини, що входить в склад австро-угорської держави, витворив для всієї своєї величезної маси політичну, національну й культурну єдність. Решта місця, що займає більшу половину параграфа, присвячена характеристиці „політичного та культурного становища“ частини „руського народу“ (по просту кажучи, Українців), котра „через якусь гірку іронію долі... входить в склад чужої держави — Австро-Угорщини“. Ми не маємо потреби й навіть не можемо на сторінках „Записок“ критикувати сю характеристику, бо вона живцем виїнята з „Галичанина“, і не „Запискам“ полемізувати з ним. Через те наведемо тільки виписку про культурне становище „Зарубежної Русі“; може ся виписка буде трохи за довга, та за те вона наочно покаже нам „науковість“ розділу про „руських“ Словян праці проф. Т. Фльоринського, тим більше, що подібні випадки проти Українців займають майже четверту його частину. Він пише:

„Тяжке політичне та національне існування русекаго народу в Австрії ускладнюють ся внутрішню культурною боротьбою, котра перешкоджає духовій спільности та єдности Карпатської Русі з рештою русекаго народу. Тут, у Львові, коли не повстало, то зміцнило ся й потім було перенесене до Росії так зване літературне та політичне українофільство, сепаратистичний рух, що силкуєть ся перевести в жите очевидно хибну та безґрунтовну думку про повну племенну та культурну самостійність та окремішність від решти Русі малорусів або, по ново вигаданій термінології, України-Русі. На думку діячів сього руху „Україна-Русь“, як особливий, різко відмінний від великорусів нарід, має право на утворення своєї держави й повинна користувати ся своєю окремою „українсько руською“ літературною мовою, як органом просвіти народу та висшої освічености. Відповідно до сього принципу українофільська партія визнає для Галицької, Буковинської та Угорської Русі, як мову книги, школи, науки, літератури тільки місцеве наріччя, котре штучним способом, через ново витворені слова та запозичення з польської, німецької та інших чужих мов, підіймаєть ся на ступень мови літературної. З зовнішнього погляду книги та видання цієї партії відрізняють ся особливим, нововигаданим правописом. Сї змагання, як такі, що мають на меті внести духовий розбрат серед могутнього русекаго народу, підтримують ся як центральним віденським урядом, так і впливовими місцевими польськими партіями і вже переводять ся

в жите. В школах та адміністрації допускаєть ся тільки місцеве паріччя, а загальноруссека книжна мова переслідуєть ся. Для осягнення своїх цілей українофільська партія розпоряджає кількома науковими та просвітними інституціями (Товариство імени Шевченка, Просвіта та ин.), кількома катедрами на львівському університеті й деякою кількістю газет та журналів.

„Та думок і діяльности сеї партії не поділяє частина русекої інтелігенції й маса простого люду Зарубежної Русі. Поруч „українофілів“ в Галичині та на Буковині існує друга партія, так звана „староруссекая“ або „руссеко-народная“, котра вважає австро-угорських малорусів за частину єдиного русекаго народу і вважає загальноруссеку літературну мову спільним добром не тільки великорусів та білорусів, але й малорусів, а значить і Галицької, Буковинської та Угорської Русі. Вона отверто заявляє, що „визнає на підставі науки, дійсного жита та глибокого переконання національну та культурну єдність всього русекаго народу й через се визнає своїми плоди тисячолітньої культурної праці всього русекаго народу“. Кермуючи ся таким поглядом, прихильники руссеко-народної партії боронять уживання в літературі Карпатської Русі нашої спільної русекої мови й самі пишуть та видають книги і газети на сій мові. Вони також розпоряджають кількома просвітними інституціями (Ставропігійський Інститут, Народний Дім, Галицько-руссека Матиця, Общество Михаила Качковского та ин.) й кількома періодичними виданнями, але значно звязані в своїй діяльності з боку офіціальних та неофіціальних сфер, як поборники національної та культурної єдности всієї Русі“.

М. Залізник.

Dr. M. Murko — Geschichte der älteren südslavischen Litteraturen. (Die Litteraturen des Ostens in Einzeldarstellungen, Band V, 2 Abteilung. Leipzig, C. F. Amelangs Verlag, 1908), ст. X+248.

В розпочатій накладом фірми Амелянга серії історії літератур Сходу появилася сими днями праця дра Мурка, перша після Шафарикової посмертно виданої (1864 р.) Історії південно-славянських літератур наукова праця, в якій спробувано виложити цілість південно-славянського духового жита в органічному звязку. Виклад обіймає чотири південно-славянські племена: Словінців, Хорватів, Сербів і Болгар, які протягом віків переходили найрізніші колії, являли ся під різними назвами, ґрупували ся в різні державні організми, розбивані різними посторонніми силами, падали і підіймали ся на ново, поки нарешті не розкололи ся на дві великі ґрупи, між якими глибоку демаркаційну лінію протягнув віковий антагонізм між Сходом і Заходом, антагонізм,

який одну націю, Сербо-Хорватську, переломав на дві частини, що й доси розвивають ся окремо, не вважаючи на численні проби духового і літературного поєднання, і доси особливо в політиці і публіцистиці аж надто часто замість дружнього змагання виявляють ворожнечу основану чи то на обрядових, чи на інших антагонізмах і антипатіях. Задача представити духову історію таких племен в органічній цілості немірно трудна, і не можна сказати, щоб вона вповні удала ся дру Муркови. Уклад його книжки, не вважаючи на всю старанність композиції, має по трохи хаотичний характер; дуже часто читаючи його книжку доводиться жалувати, що він не волів держати ся географічної основи, обробляючи кожду національність в нерозривній цілості і визначаючи при тім спеціальні взаємини тої нації із сусідами. Супроти сього др. Мурко станув на становищі більш етнографічним, при чім одначе міжнародній характер церковно-славянської мови, що панувала довгі віки у східній половині південних Славян, позбавляє його виклад тої прозорости, яку-б можна було досягнути групуючи матеріал відповідно до географічної основи і хронологічного порядку.

Книжка дра Мурка розпадаєть ся на 13 розділів, із яких перші два присвячені етнографії, статистиці і початковій історії та християнізації південно-славянських племен, третій розділ присвячений діяльності славянських апостолів Кирила і Мефодія та початкам церковно-славянського письменства в Моравії і Панонії. В звязку з тим стоїть розділ четвертий, що дає понятє про найстарші літературні пам'ятки Словінців, вложені в звязку з діяльністю славянських апостолів. В п'ятім розділі подано образ церковно-славянського письменства в Болгарії, в шестім огляд творів вложених церковно-славянською мовою і глаголицьким письмом у Хорватів на побережю Адриатського моря, а сьмий розділ подає загальні уваги про церковно-славянське письменство взагалі. Всі ті розділи обіймають вразом історичне житє південно-славянських народів більше-менше до початку XIV в. Осьмий розділ присвячений так званій середньо-болгарській літературі в Болгарії з оглядом на суміжну з нею Румунію і Сербію. Девятий розділ, найдетальніший зі всіх, присвячений церковно-славянській літературі Сербії від кінця середніх віків аж до часу національного відродження. В десятім розділі подано короткий нарис письменства боснійського, що займало посереднє місце між сербським і хорватським. В одинацятім розділі представлено церковно-славянську літературу Хорватів над Адриатичким морем, а в тринадцятім розділі подано загальний нарис впливу турецького панування на південно-славянські племена і погляд на епічну творчість південних Славян. Подекуди випадковий характер має розділ дванадцятий, у яким подано огляд середньовікових романтичних тем у письменствах Хорватів і Сер-

бів. До викладу, який після прийнятого в Амелян'овій серії порядку не повинен містити ноток в низу сторін, додано нотки на кінці; з огляду на те, що в тексті подано багато річий нових і подекуди несподіваних, було-б пожадано, щоб ті нотки були детальніші і численніші. Окремо додано цінний показчик бібліографії, у якому вказано важніші періодичні публікації, описи рукописів, учебники історії поодиноких літератур та монографії про спеціальні питання. Закінчує книжку детальний показчик імен, предметів і тем порушених у книжці.

Що-до загальної методи викладу дра Мурка треба заважати, що в його книжці маємо радше пробу історії або культурної історії, ніж історії літератури славянських племен. Автор широко розводить ся про загальні відносини політичні, суспільні й літературні, та за те пропорціонально мало присвячує місця поодиноким авторам, а ще менше їх творам. Особливо що до найстарших епох видно велику нерівність у трактованю предмету. І так коли історичні партії найстаршої історії Хорватів і Сербів виходять досить детальні і багаті змістом, то відповідні партії літературної історії виходять далеко невадовольняючими. З огляду на те, що південно-славянське письменство, особливо в його церковно-славянській парості, мало значний вплив також на наше південно-руське і взагалом все старо-руське письменство, вважаю потрібним зупинити ся троха детальніше над деякими розділами праці дра Мурка, особливо там, де його виклад мені видаєть ся менше докладним або хибним.

Починаючи від другого розділу присвяченого початковій історії південно-славянських племен, зроблю тільки одну увагу, що говорячи про християнізацію південно-західних Славян автор за мало звернув уваги на відомий *Libellus de conversione Bogariorum et Carantanorum*, занадто загально абув пробу державної організації Самона, якого він зовсім без підстави називає загадковим, коли тимчасом його історія вияснена досить виразно сучасними записками (пор. монографію дра Мирона Кордуби п. в. Перша держава славянська (в Записках Наукового Тов. ім. Шевченка, т. XIII ст. 1–20).

Що до історії навернення Болгар на християнство, то думка дра Мурка, буцім то славянські апостоли Константин і Методій не мали ніякого впливу на наверненє Болгар, не видаєть ся мені оправданою. Дру Муркови лишила ся очевидно невідома старо-руська, а властиво первісно старо-болгарська традиція про апостольську діяльність Константина у Брегалниці перед його моравською місією.

Що до третього розділу, присвяченого славянським апостолам Константину і Методію, то др. Мурко стоїть на застарілим сьогодні становищі повної автентичности панонських легенд, які буцім то повинні знахідками були підтримані (ст. 37). На віру панонського житія Константина він оповідає коротко житє солупських братів, приймає без засте-

режень відомости про сараценську і хозарську місію Константина, так само про їх побут у Венеції і про диспути з троявичниками. Дальші події по смерті Константина основано головню на житті Methodія і на віднайденних недавно папських листах у справі славянського богослуження. Між цитованими матеріалами являєть ся як новість віднайдена недавно славянська легенда про св. Наума, ученика Methodієвого, що подає деякі нові відомости про переслідоване славянського обряду в Моравії по смерті Methodія і про те, що Наум був наступником Климента на охридській єпископській катедрі (ст. 43—44). Інших памяток мораво-панонського письменства крім згаданого у нього Константинового перекладу євангелія др. Мурко не знає; що до обох тав. панонських легенд не подає нічого докладнішого про їх зміст, авторство, місце або час уложеня. Що до винайдена славянської азбуки він стоїть на тім погляді, що Константин ще перед своєю моравською місією уложив тав. глаголицю на основі грецького курсивного письма. Др. Мурко вважає сконстатоване сего факту одним із найблискучіших вдобутків славянської філології XIX в. Взагалі справа глаголиці, її уживаня в письменстві і літургічних книгах південних Славян займає дра Мурка найживіше. До відомости в житію Methodія про доконаний Methodієм переклад більшої або меншої частини чи навіть і всіх книг старого і нового завіта др. Мурко ставить ся скептично.

В четвертім розділі дає др. Мурко детальну характеристику тав. Фрайвінгенських памяток, віднайденних в 1803 р. у монастирі Фрайвінген і перехованих тепер у Монахівській бібліотеці. Се кілька листків писаних у X або XI в. старою церковно-славянською мовою і латинськими буквами. На тих листках поміщено формулу сповіди, проповідь про сповідь і молитву по сповіді. Др. Мурко присвятив сим памяткам спеціальний розділ, уважаючи їх справедливо найстаршою пробою перенесеня панонської церковної традиції на латино-католицький ґрунт. В памятках маємо католицькі молитви і проповідь з примішкою уступів згідних з проповідями Климента.

В пятім розділі, присвяченім найстаршим памяткам болгарського письменства, маємо поперед усього характеристику Климента, держану досить загально, без вичисленя хоч би важніших проповідій. В невеличкій дискусії про авторство панонських легенд (ст. 61—62) др. Мурко схиляє ся до думки, що автором житія Константина був сам Methodій, а автором житія Methodія Климент або котрийсь инший ученик Methodія. Дальший уступ присвячений Константину Пресвітеру, якому належить авторство найстаршого Учительного євангелія, зложеного із скорочених, із грецького переведених проповідій на неділі і свята цілого року, вибраних головню із писань Івана Златоустого і Ісидора Пелусіота і по-

передженого віршованою передмовою в акростіхом, першою віршованою памяткою в церковно-славянській мові. В складнім питаню про кількох Константинів, яких твори із підписом Константин або Константин Філософ стрічають ся у старо-болгарським і старо-руським письменстві, др. Мурко не визнає ся докладно. Він ідентифікує Константина Філософа Симеоновської доби (X в.) в Константином Костенським в першій половини XV в., і приписує йому крім „деяких інших“ неназваних писань передмову до Євангелія (ст. 63), відоме Прогласіє, якого автором на мою думку треба вважати Константина Первоучителя.

Троха за мало уваги, бо тільки одинадцять рядків (ст. 65) присвячено Григорієви Пресвітерови, автори чи може лиш одному із авторів великого болгарського хроноґрафа, в яким крім перекладу пяти книг Мойсея, книг Ісуса Навіна, Судіїв і Царств містять ся переклади грецьких хроноґрафів, які півнійше перенесені були на південну Русь і стали основою нашої найстаршої літописи. Варто зазначити, чоґо не зазначає др. Мурко, що той великий твір Григорія Пресвітера чи Єпископа у болгарським рукописі X або XI віку заховав ся доси в московським архіві міністерства справ заграничних, входив правдоподібно у склад бібліотеки князя Ярослава і був доступний редакторови найстаршої київської літописи.

Не зовсім вірно характеризує др. Мурко зміст тав. Святославоного, а первісно Симеоного Зборника в р. 1073. В тім Зборнику нема названого др. Мурком короткого хроноґрафа, а те, що він називає коротким уривком із Михайла Синкела, се не уривок, а повний його твір „О правой вірѣ“ з доданим на кінці реєстром шістьох вселенських соборів, твір інтересний тим, що в скороченю і в повнішим реєстром сімох соборів ввійшов у текст нашої найстаршої літописи як наука корсунських духовних, подана Володимирови по його охрещеню.

Інтересний для нас уступ на ст. 68 Муркової книжки, присвячений тав. Супрасльському Збірникови. Др. Мурко вважає його твором болгарським, що повстав у круві письменників, який гуртував ся довкола царя Симеона. Чому др. Мурко вважає сей кирилицею писаний рукопис, а також глаголицею писаний Glagolita Clozianus болгарськими творами, на се не находимо ніякого мотивованя.

Передіює др. Мурко на мою думку досить конфузне писане Монаха Храбра про початок славянських письмен. Храбр не знає нічоґо про глаголицю, стоїть на тім, що Константин винайшов тав. кирилицю, і написав свій твір в обороні того славянського письма супроти грецьких претенсій на те, аби Славяне писали чисто по грецьки.

По розділі старо-болгарської літератури в часі Симеона починає ся доба більш як 150-літнього упадку болгарського письменства. Під

панованні його наступника Петра (927—968) вирінає популярна секта богумлів, що своїми доктринами, головню антипопівською тенденцією, грозить підірвати основи дотеперішнього суспільного і державного життя. Під впливом богумільства зменшився також запал до дотеперішнього письменства. Головний репрезентант православної полеміки против богумільства, Косма Пресвітер, парікає на те, що люди знеохотилися до писаного слова і старі книги полишають на з'їдення молі і хробаків. З полемічною тенденцією против богумлів і Вірмен писав також Іларіон єпископ Мегленський (ум. 1164 р.), по яким не лишилося ніяких писань, крім того, що наведено в його пізніше написаній біографії.

В перекладаній літературі XII, XIII в. бачимо чим раз більше замилювання до аскетичних творів. Рівнобіжно з розширенням богумільства іде також розширення православного монашества, якого найвизначнішим представником являється Іван Рильський (ум. 946 р.). Др. Мурко присвячує окремий розділ характеристиці письменства того часу. Не во всім, що він подає в тім розділі, можна згодитися. Словами проф. Крумбахера характеризує він хроніку Іоана Малали, як „*der erbärmliche Tyrus der byzantinischen Mönchschronik*“, що в усякім разі не дає поняття про характер тої хроніки і не оправдане ані її змістом ані характером. Невірно й те, що хроніки Малали і Амартола в Болгарії пропали безслідно, бо болгарські оригінали і копії з них заховалися і в Болгарії і на Русі. Невірно згадує др. Мурко про Зборник Святослава з 1073, первісно уложений для Симеона, вказуючи, що в тім Зборнику міститься також літописець римських кесарів від Августа до Константина (920 р.), бо такого хронографа в тім збірнику фактично нема. Невірно видається мені все те, що подає др. Мурко про Палею (ст. 79—80). Він уважає її чимось подібним до західно-європейської „*Biblia pauperum*“, на що не дає найменшого доказу, бо „*Biblia pauperum*“ складалася головню з рисунків на біблійні теми з короткими популярними підписами, а Палея — твір зовсім відмінний. Др. Мурко не розрізняє короткої, тзв. Історичної Палєї, що справді була перерібною византийського оригіналу, від тзв. Толкової Палєї, просторого трактату з полемічною антижидівською тенденцією, уложеного правдоподібно не в Болгарії, але в південній Русі в XII—XIII вв.

Окремий розділ присвячено апокріфічній літературі і богумільству. Автор признає значний вплив на реєстри заборонених книг Тактиконови Нікона Черногорця, не зазначаючи того, що сей Черногорець не походив із славянської Чорної гори, але названий від Чорної гори біля Антіохії в Сирії. Автор признає богумільській секті значний вплив на розширення апокріфів, хоча новішими дослідями, особливо проф. М. Соколова, сей вплив значно зредукований, бо в творах тзв. попа Бремї,

віднайдених в повнім складі, який подають реєстри ложних книг, нема ані сліду богумільства. Зазначаючи уділ богумлів у болгарським і сербським письменстві XIV—XV вв., автор підносить численні копії новоавітних книг докопані богумілами, але не дає ніякої відомости про ті додатки, які визначають їх богумільський характер, а тільки зазначає, що вони докладно держать ся старих текстів. Уступ про попа Бремїю у дра Мурка (ст. 88—89) не зовсім ясний і свідчить про те, що автор не знав праці М. Соколова. Не зовсім ясний і не зовсім докладний також уступ про апокріфи (ст. 89—93); вистарчить зазначити, що апокріфічні оповідання про Авраама і Мелхіседека та апокріфічні заповіді 12-ти патріархів не мають нічого спільного з хронікою Малали, як твердить др. Мурко на ст. 91. Зазначає ще одну характерну помилку на ст. 92, буцім то Ліпсіус замало використав славянські апокріфічні тексти для пояснення апокріфічних євангелій; як відомо, Ліпсіус не займався апокріфічними євангеліями, але присвятив свій капітальний твір апокріфічним діянням апостольським, у яким славянські тексти власне при помочи М. Соколова були використані вповні достаточо.

Окремий розділ присвячено прозовим оповіданням південних Славян, черпаним із византийських жерел, особливо оповіданням про Троянську війну, про Олександра Великого, про Варлаама і Іоасафа, Стефаніта і Іхнілата, Премудрого Акіра, Соломона і Китовраса і Вавилонське царство. І тут дру Муркови трапляється неприємна помилка, буцім то південно-славянське оповідання про Троянську війну полягає на редакції в хроніці Малали (ст. 96), бо в тій хроніці ніякої редакції оповідання про Троянську війну нема. Чи був Варлаам і Іоасаф перекладений у Болгарії, про се можна сумніватися; старо-болгарських рукописів того перекладу нема, а найстарший відомий нам рукопис церковно-славянського перекладу, доси не опублікований, не старший від XIV в. Так само сумнівне твердження дра Мурка про те, що оповідання про Вавилонське царство, відоме в південній Русі вже в XII в., дійшло на Русь із південно-славянського жерела.

Полишаючи на боці дальші розділи присвячені найстаршим періодам сербської і хорватської літератури в її ріжних розгалуженнях, аупинюся ще троха на 12-тім розділі, в яким автор подає дуже коротенько огляд середньовікових романтичних тем у Хорватів і Сербів. Мова тут про романтичні оповідання, які через посередництво Сербії дійшли також до нас, а власне про роман троянський, роман про Олександра, роман про Трістана і роман про Буово д'Антоня, відомий у Росії пт. повісті про Бову Королевича. Др. Мурко мабуть не знав спеціальної праці про ті і інші повісті пок. А. Н. Веселовського і длятого не зміг про них сказати нічого докладнішого, натомість зачислив до сего ряду творів

безпідставно оповідає про Індійське царство, що прийшло до Славян правдоподібно не в Заході, а в Византії.

Остатній розділ Муркової праці присвячений впливові турецького панування на південних Славян. Особливо важний тут уступ про початки кирильського і глаголицького друку. Не знаю на скільки оправдане твердження дра Мурка, що найвизначніший репрезентант кирильських друків, публікованих у Венеції в першій половині XVI в., Божідар Вукович, походив із Болгарії; жаль, що др. Мурко не заглянув до бібліографії Каратаєва і не спинився докладніше при його друках, не згадав про видавний ним просторий молитвослов, а про Збірник подав хибну дату, немов би він був виданий уперве 1520 р., бо Збірник був виданий тільки раз 1537 р. у Венеції. Так само хибно подає др. Мурко зміст того збірника, бо в ньому нема, як він каже „dogmatische, liturgische und kalendarische Bestandteile“ (ст. 196), але містить він вибір із празничної Минеї, себто церковні служби на честь різних святих цілого року. Венецькі друки Божідара Вуковича важні в історії славянського книгопечатання, як перші прояви круглої кирилиці зближеної до пізнішої гражданки, а також задля своїх фігурних вінет.

Показчик імен і назв доданий до книжки Мурка можна назвати вивоні докладним і відповідним.

В усякім разі книжка дра Мурка головно задля маси нових історичних і культурних деталей являєть ся важною новістю у славистиці і розширює значно обсяг наших відомостей про духове життя і традиції південних Славян власне у найтемніших, доси мало розслідуваних епохах.

Іван Франко.

Г. Ильинскій — Значеніє Афона въ исторіи славянскої письменности (Журн. Мин. Народн. Просвѣщенія 1908, ноябрь, ст. 1—41).

Ся стаття, як звід головніших праць про Святу Гору (Соколовъ — Состояніє монашества въ византійскої церкви, Казань 1904) — в історичнім вступі дає систематичний огляд полуднево-славянської письменности афонського походження по народностям — сербській і болгарській (богаті бібліографічні вказівки) може послужити добрим інформаційним жеролом для всякого, що цікавить ся сям питанням. А що найстарша руська письменність тісно вяжесть ся з полуднево-славянською, особливо болгарською, проте праця та може освідомити де в чім і дослідника по українознавству, а бути може — і звернути його бачнішу увагу на так мало освічену главу в історії Святої Гори, як її значіння для України, особливо через Паїсія Величковського і його монастир на Афоні св. Іллі. Крім сього очевидного факту взаємин України зі

Святою горою, є у нас ряд носередних свідочств впливу Афона на духовний розвій України і Прикарпатя — се монастирське життя й іконографія. Сі обі сторінки нашого давнього культурного життя належало би вже раз належно прослідити і документально розяснити — до чого може заохотити декого праця Г. Ільинського, як нас заохотила до висловлення сих думок.

І. Савицький.

Jan Ambroży Wadowski — Kościoły lubelskie. Краків 1907, пакладом Академії Наук, стор. 598.

Праця кс. Вадовського (він помер підчас її друку) дає дуже повний звід звісток про люблинські костели; попри се широко малюєть ся католицьке життя взагалі, є й інтересні подробиці з історії самого Люблина. Очевидно в сїм пограничнім городі нашої території знайшло ся дещо цікавого до української минувшини.

Найважніше се фрески, що знаходять ся в костелі св. Тройці — пам'ятка давнього руського малярства. Про них згадували старі описи костела. З 1603 р. є звістка, що костел мальований „picturis antiquis“. В 1650 р. сї мальовання описані докладніше: „Ecclesia haec forma antiquissima inurata, testudinata et picturis variis ritus graeci more adornata“. „Chorus structura sua veteri aliis ornamentis ecclesiae conformiter respondet, ex lignis fabricatus. Demum ecclesia ipsa cum antiquitate tum etiam fundatoris dote celebris, insignem tota sacrarum historiarum seriem graeco more relictam in se continet et demonstrat“ (с. 62; архів люблинського лат. консистора vol. 97 fol. 20). Але пізніше фрески були забілені й аж 1899 р. відкрив і сфотографував невелику частину маляр Йосиф Смолинський. В 1903 р. вела над ними досліди петербурзька археографічна комісія і відолопила мальовання на великім просторі. Комунікати про се поміщені в Любл. губерн. Відомостях 1903 р. ч. 263, 285, 287 і 1904 р. ч. 1, 5, 53, 54 та в Gazecie lubelskiej 1904 ч. 67—69. Шкода, що кс. Вадовський подав про самі фрески тільки дуже недокладні звістки й лиш про частину. Оден образ має представляти на тлі костела і замку Богородицю в сидячій поставі з дитиною, з двома святими, що стоять по обох сторонах; оден із них тримає в руці звиток пергамену; при ногах Богородиці княчить король в горностайнім плащі з руками піднесеними до гори; за королем трохи дальше стоїть молодець з мечем в руках, при нїм старша, поважна особа, може який духовник. На образах є написи (з них приводить автор тільки слова „сей костел“) і — важна річ — імя маляря Андрія і дата — 1415 р. (с. 68—70). Се лучить люблинські мальовання зі звістками вже давніше фресками часів Ягайла в Кракові, Сендомирі і ин.

В костелі св. Павла заховав ся надгробний пам'ятник Теодора Стрільбицького з 1609 р., емігранта з угорської Русі; початок напису грецький: ΕΠΙΤΑΦΙΟΝ — ΡΩΣΙΑ ΜΟΙ ΠΑΤΡΙΣ: ΘΕΩΔΩΡΟΣ ΤΥΝΟΜΑ ΗΝ ΤΟ — ΜΑΡΑΜΟΡΟΣ: Τ'ΑΡΧΗ ΛΥΒΑΥΝΙΟΝ ΔΕ ΤΑΦΟΣ, даліше напись латинська в формі colloquium viatoris cum lectore (с. 575).

З 1519 р. маємо документ до історії церкви св. Спаса в Любліні; парох під Григорій міняєть ся своїм попом з шл. Бернардом Мацейовским. Є й пізніші звістки про церкву (с. 76—79). Про козацькі походи і руйнування костелів козаками 1661 р. згадуєть ся ляковично (с. 53, 349). Ще згадка про церкву Василян (с. 96), про образ Йосафата Кунцевича — се й все, що знайшли ми в книжці до нашої історії.

Згадати-б дещо з історії реформаційного руху в Любліні. Під 1555 р. описуєть ся інтересний процес Мартина Мрозєка, сідлара, люблінського міщанина, що був оскаржений за єретичні науки: „Lublinski in quodam hospitio et domo d. Laweczky ac locis aliis multis publicis coram multitudine populi sacratissimum corpus Domini nostri Jesu Christi et Deigenitricem Virginem Mariam cum sanctis omnibus blasphemavit, asserens illud non esse sacramentum verum et nec corpus Christi, allegansque Deigenitricem simplicem mulierem sicut et aliam, sanctos eius tanquam alios laicos esse, nullum honesta morte periisse, sed quemlibet tanquam latronem morte turpissima condemnatum et peremptum fuisse, dicens, se etiam in quantum decollatus aut quocumque modo peremptus et interfectus fuisset, sanctum efficiendum esse; oreque suo faetidissimo ausus est non solum sanctos statutum (sic) et dignitatem sacerdotalem dehonestare illisque derogare, ipsos blasphematores, divini numinis esse derisores ac populi seductores, de aliisque ceremoniis ecclesiasticis impudenter et minus honeste locutum esse, petens propterea eundem iuxta sacram legum et canonum tanquam publicum haereticum etc.“ (с. 31—32; з архіва люблінського лат. консистора vol. 16 під 1555 р.). Більше до справи автор не подає. Інший епізод з часів реформації — спалення на люблінському ринку „єретичної“ бібліотеки родини Слупецьких; стало ся се за приводом кс. Яцка Суского, ваїта (с. 312). З 1633 р. звісні погроми кальвіністів, знов ініційовані католиками (с. 538).

I. Крипякевич.

Dr. Antoni J. (Rolle) — Do dziejów Kamieńca i Podolskiego. (Przewodnik naukowy i literacki 1907 ст. 1, 116, 225, 322, 427, 534, 636, 732, 803, 905).

Під тим скромним заголовком дав померлий історик історію Камінця — не зовсім повну очевидно, роблену дещо по фейлєтоновому, але

небезітересну; є тут опис міста і його частин, перегляд історії камінецьких націй — Русинів, Вірмен, Поляків, Жидів, вчислені міські привілеї, описані промисли, торговля, щоденне і святочне життя. Зберемо тут звістки про камінецьку Русь. Польська окупація знайшла в Камінці ще перевагу руського міщанства (с. 326); тому й лишено руського вїйта і лаву. З початку вїйт був іменований королем, іменоване падало не все на відповідну особу, було багато надужить, так що частина міщан кинула місто. Аж 1491 р. дістала Русь привілеї вибирати вїйта, а коли-б рядив погано, складати в уряду (ст. 428). Вїйт мав судити у всіх справах по руських правах з правом меча; був незалежний від вєвєводів, каштелянів, старєстів; підлягали йому також Русини, що приходили в цілої Корони й з інших земель. Першим вїйтом виборним був Микола з Пістриць. Привілеї був виданий лиш до „дальшої волї“ короля; що йно 1549 р. затверджений Жигмонтом Августом на віки вічні. В 1552 р. на просьбу вїйта Назарка Григоровича вилучено вїйтівство з під юрисдикції нації польської і бурмієтрів (ст. 428). Се дуже було не до вєдоби камінецькій Польщі, що починаючи від заведення маґдебурського права в 1432 р. постійно зрєстала і випирала давнє руське міщанство (ст. 327). Поляки мішають ся до руських справ, Русь протєстувє і виборює собі королівські листи прєтив бурмієтрів 1557 р. (ст. 428). Потім у кожного нового короля — Валєвія, Баторія, Жигмонта III дістають Русини затвердженє привілеїв. В 1592 р. Жигмонт III рішив, що апеліяція від вїйтівського суду може йти тільки до аєсєсорського (ст. 429). За Владислава IV і Яна Казимира дістають камінецькі Русини похвали за вірність в часї козацьких повстань; тоді дарував Ян Казимир Русинам камєницю (до нинї заховану) на ратуш, увільнив її від податків і кватєрунків, повволив поставити „руський“ млин (ст. 121, 429, 535). Але сєкатури з боку Поляків не покінчили ся: так к. 1667 р., коли прийшло підіймати якихсь послів, маґієстрат хоч мав великі доходи, не заплатив нічого, а всі кошти казав платити Русинам і Вірменам (ст. 427). В 1670 р. фактично внесено руське вїйтівство: формально прилучено його до польської юрисдикції; тоді появилася характеристична назва „польсько-руського“ народу. Маленький рух між руським міщанством знати і далі; ще 1750 р. Август III застерігав, щоби суд і маґієстрат по половині складали ся з Поляків і Русинів; „рєгентом“ мав бути на переміну Русин і Поляк.

Поза тим про життя камінецької Русі стрічаємо не багато. Автор згадує крім руського ратуша, також руський ринок (ст. 6); але торги між Русєю мали бути невеликі, — Русь складалася головнє в бідного ремієсництва. Жигмонт Старий (чи Жигмонт Август) і Баторий дали Русинам привілеї на горілку (ст. 230); Жигмонт III в 1592 р. подав гра-

моту для руських рівників (ст. 433). Згадують в місті кілька церков: Карвасарська, св. Тройці, св. Михайла на руській ринку (ст. 7), св. Івана, котрої парох на початку XVIII в. забрав собі ратушеву каменницю; процес тягнув ся до 1738 р. (ст. 16).

З інших українських справ, що вяжуть ся в Камінцем згаданий побут в Камінці гетьмана Сагайдачного, Тимоша Хмельницького, Юрка Хмельницького, Дорошенка (ст. 5, 537). З Каміначчиною вяжуть ся багато селянських рухів; звісні особливо левенці і липки; гайдамацькі рухи захопили сю землю особливо 1734—5 р. (ст. 910—914).

Іван Крип'якевич.

Проф. П. Н. Жуковичъ — Первое виѣшательство западнорусскихъ коваковъ въ сейшовую борьбу съ церковной унией (Христіанское чтение, 1907, I—III)

— Убийство Іоасафата Кунцевича (ibid. 1907, IX)

— Первый польскій сеймъ послѣ убійства Іоасафата Кунцевича (ibid. 1908, I і III)

— Передъ козацкимъ разгромомъ (варшавскій сеймъ 1625 года) (ibid. 1908, VIII—IX)

— Новые матеріалы для начальной исторіи сеймовой борьбы съ церковной унией (ib. 1908, VI)

Сейшовая борьба православнаго западно-русскаго дворянства съ церковной унией (съ 1609 г.), проф. П. Жуковича, випуски I—IV, Спб., 1903—8, ст. V+148, IV+121, VIII+203, V+173+31.

Свого часу на сторінках нашої часописи я звернув уваги наших наукових кругів на появу першої частини сеї праці (вид. 1891 р.) і вказав на її гарні наукові прикмети і на багатий зміст — далеко багатший, ніж скільки обіцяє титул книги (Записки т. LXIX). Від того часу шан. учений не переставав далі працювати над сею темою, що року випускаючи одну-дві статі в „Христіянськiм Читенію“ і потім збираючи їх в окремі випуски, що виходили далі під тимже титулом: „Сеймовая борьба православнаго западнор. дворянства“. На сторінках „Записок“ потували ся все отсі статі, крім останніх, що вийшли в рр. 1907—8; були обговорені і перші два випуски сеї нової серії. Тепер хочу сказати не тільки про статі двох останніх років, а про цілу другу серію сеї праці.

Говорячи про першу частину, я підніс, що праця дає далеко більше ніж обіцяє її титул: маємо в ній історію переведення церковної унії й боротьби з нею викликаної в сфері суспільно-політичній (літературну полеміку лишає автор на боці, і се перша обставина, чому праця

при всім багатстві свого матеріалу не дає повного образу релігійної боротьби, та й не має сього на меті; друге — се те, що ш. автор слідить за тими епізодами боротьби, які здобували ширший розголос, мали відгомін в політичній житю, і лишає переважно на боці боротьбу місцеву, в формах більш дрібних, буденних — не характеризує її). В другій серії своєї роботи (від р. 1609) автор слідить далі історію релігійної (і національної) боротьби, на тім же соціально-політичній полі, і сойми служать йому тільки провідною ниткою в сїм розсліді. На переважній більшості соймів релігійна справа особливої ролі не грала, православна українська і білоруська шляхта — ще менше (або принаймні дуже мало знаємо про її парламентарну діяльність). Тому соймованне дає привід авторови тільки схарактеризувати ситуацію, дати загальний погляд на обставини, щоб потім перейти знову до огляду тих подій, які розвивали ся поза соймами і соймованнем: відносини єрархічні, питання церковної юрисдикції, боротьбу православних в унію в головнім огнищу її на Білоруси — в Вильні, і новім українськiм огнищу — Київі, а особливо розвій нового чинника українського національного життя — козачини. В міру того як рідшали ряди православного магнатства і шляхти, як слабла опозиція православного міщанства без сих панських протекторів, козачина — в другім і третім десятиліттю — все більш рішучо виступала на перший плян, як головний репрезентант і оборонець національної церкви і національної ідеї українська козачина. Відчуває се ш. автор, що в першій частині своєї праці (до р. 1609) тільки принагідно згадував козачину, і в першім випуску (рр. 1609—1614) дає ретроспективний екскурс про козачину п. т. „Запорожское козачество въ Смутную эпоху“, де подає загальний начерк вверхньої історії козачини від реабілітації її соймом 1601 р. до р. 1614, особливо увагу звернувши на відносини до козачини правительства і сойму і на перші прояви участі козачини в релігійній боротьбі. Потім, почавши від другого випуска (рр. 1615—1619) він присвячує в своїх оглядах подій від сойму до сойму велику увагу подіям козацького політичного життя, старанно збираючи факти його, без огляду на якусь ближшу звязь в релігійною боротьбою — слідячи історію козачини, зріст її сили і значіння, як першорядного фактора в тодішніх національних і релігійних відносинах. В другім випуску оглядає він сї факти кінчаючи московською кампанією 1618 р. Третій випуск, загалюваний: „Возстановленіє ієрархіи“, обіймає три роки, від комісії на козаків 1619 р. до смерті Сагайдачного. Хоч головним предметом розсліду мало послужити відновленне єрархії, автор одначе не ввійшов ближше в подробиці самого сього факту (багато де в чім неясного й досі), натомість особливо увагу звернув на факти козацького життя сих часів, становища козаків і відносин до сього многознач-

ного факту — відновлення православної ієрархії. В супереч загально прийнятому погляду шан. автор поруч Сагайдачного, і навіть перед нього висуває Бородавку. „Имя запорожскаго гетмана Якова Неродича Бородавки въ исторіи русскої церкви неразрывно связано съ такимъ первостепеннымъ по значенію въ ней фактомъ, какимъ было восстановление патр. Теофаномъ высшей православної ієрархії въ Кієвѣ. Для этого дѣла рѣвкій и дерзкій, дѣйствовавшій безъ оглядки, козацкій вождь годился больше, чѣмъ вождь осторожный и корректный“, пише він (вип. III с. 183). Наші джерела однак не дають ніякої підстави для того щоб надавати таке значіння Бородавці. Можна теж закинути авторови забагато довіря до деяких непевних традицій — як на с. 187, 191 вип. III (про похід Хмельницького, про дари короля козакам).

Статі опубліковані в рр. 1907—8 і зібрані в IV випуску праці обіймають дальші три роки (1622—1625, до Куруківської кампанії). Автор починає від сойму 1623 р. і внесення до нього козацьких петицій та широко спинаєть ся на наших звістках (досить богатих) про події звязані з сям соймом. Друга стаття присвячена убицтву Йосафата Кунцевича. Автор, використовуючи між иньшим оригінал канонізаційного процесу Й. Кунцевича (що знайшов ся в багатій колекції документів, закупленій петерб. академією по смерті еп. Павла Доброхотова), головну увагу звертає на вясненне питання, чи було убицтво Кунцевича ділом православної конспірації, як виставляли се слідчі суді, і приходять до виводу, що конспірації не було, що убицтво було раптовним вибухом, хоч і на ґрунті давнішого вже роздражнення на суворого владика. При всій цінности поданого аналізу, можна пожалувати, що автор не взяв мети ширше — не використав сього багатого матеріалом епізоду для ширшої характеристики відносин.

Дві дальші статі присвячені подіям 1623—5 рр.: козацьким справам, релігійній боротьбі і становищу супроти сих ґруп фактів соймів 1623 і 1625 р. Відомости з внутрішніх козацьких відносин тих років дуже бідні; автор ставить здогад, що заміна гетьм. Голуба Дорошенком означала поворот козацької політики в льояльний бік, її уступку для правительства (с. 108, 128); в сям можна однак сумнівати ся, бо й Голуб далеко не був репрезентантом непримирених. Дещо в тодішніх козацьких відносинах і становищу до них правительства повійше й докладнійше можна буде тепер представити на основі краківських матеріалів, виданих в VIII т. Жерел.

Але в сумі друга серія публікації проф. Жуковича поруч історії релігійної боротьби на публичній арені дає досить повну і докладну історію козаччини в першій четвертині XVII в. — повнійшу і докладнійшу від усіх попередніх праць по історії козаччини. Правда вона до-

сить коротка і схематична; автор трохи механічно веде своє оповідання від сойму до сойму; оброблення теми в виді осібних статей, потім без значних перемін злучуваних в одну цілість, теж відбиваєть ся на праці. Але при всім тім се мабуть найцінніша робота, яка появилася в російській літературі за останній десяток літ по історії українського і білоруського життя тих часів. Проф. Жукович добре панує над ріжномовною літературою предмету, дуже старанно зібрав друкований матеріал і доповнив його цінними причинками невиданими, головно з рукописей Публ. бібліотеки, також Академії Наук, Ген. штаба, Київської академії й ин. Для мало розробленого періоду 1601—1615 він подав кілька цінних причинків; у нього доперва знаходимо докладні відомости про козацькі петиції на соймі 1623 р., хибно перенесені Костомаровим на р. 1625, і т. и. З важніших джерел лишила ся невикористаною збірка французьких депеш з Царгороду, в *Historiae Russiae Monumenta*, і кілька листів з 1620-х рр., виданих Ліске і Третьяком.

Крім згаданих статей в IV випуск увійшла ще критично-бібліографічна стаття з приводу виданих краківською академією актів сойму 1597 р. Проф. Жукович робить тут кілька цінних поправок, напр. в інструкції новгородського соймику хибно надруковано: *Władkom prawa dawać nie godzi się*, а в оригіналі навпаки *łamac nie godzi się*. Крім того переглядаючи соймові акти, він витягає з них цікавіше для релігійної справи і для суду над екс. Никифором.¹⁾ *М. Грушевський.*

Е. Альбовскій — Валки, українний городъ Московскаго государства, Харків, 1905, ст. 1—45 (відбитка з XVI т. Сборника харків. іст.-філ. тов.).

Ся розвідка, писана на підставі документів, що переходять ся в московському Архиві Міністерства Юстиції (документи Білгородського стола), являєть ся цікавим причинком до історії колонізації Слобідської України. На великий жаль автор дуже вже формально зрозумів своє завдання і не спробував навіть глибше вглянути ся і зрозуміти зібрані ним факти. Вправді він їх розложив в хронологічному порядку, показав, як повстало м. Валки, і прослідив їх історію, наскільки се можливо було по переходаним документам, аж до кінця сімнадцятого віка, але на сьому тільки й обмежив ся. Не схотівши проаналізувати зібраних фактів, він не звернув уваги на незвичайно цікаве питання, котре з першого ж погляду само кидаєть ся в очи — про колонізаційні відносини між Українцями і Москалями. Користаючи ся фактами, зібраними в розвідці д.

¹⁾ Завважу: протекторка Никифора султанша була донькою священника „Нітропонтана“; се очевидно не прізвище, а означенне походження з Нітропонта (Евбеї).

Альбовського, ми й спробуємо на конкретному прикладі колонізації Валок представити образ сих відносин і зрозуміти болячі деякі з причин, через котрі українська колонізація не тільки поборолася московську на тому терені, де вони між собою стикали ся й діяли одночасно, але вдерла ся на територію, від довшого часу зайняту московською колонізацією, й витиснула її звідти.

Колись, за перших часів існування українсько-руської держави, „дикі поля“ північної Слобідської України, на території котрої відбулася колонізаційна боротьба, що нас тепер цікавить, були досить густо населені, на них стояло чимало невідомих нам міст, про що й досі розповідають городища. З приходом кочовників, особливо Татар, ся країна надовго зробилася пустинею. В XIV віці смоленський діякон Ігнатій, що переїздив через Донецьку область, себто теперішню Харківську губернію, описує її як цілковиту пустиню. Він не зустрів там ні міста, ні села, ні людини, лише „звѣря множество“. І інші подорожники так само описують сю країну. І не один вік після татарського погрому лежали обломом сі „дикі поля“. І тільки в XVI віці почав ся новий колонізаційний рух в сі краї, що йшов з двох боків — українського і московського; таким чином появили ся з московського боку основані р. 1593 міста Білгород, Оскол і Валуйки, а за царювання Михайла Федоровича встановлюєть ся й кінчаєть ся форшуванням так звана „Білогородська черта“, що тягла ся по теперішнім губерніям Харківській, Курській, Вороніжській і Тамбовській. Ся „черта“ за Михайла Федоровича оборонялася дванадцятьма кріпостями: Вільне, Хотмижск, Карпов, Білгород, що був в центрі її, Нижегородськ, Короча, Яблонів, Новий Оскол, Верхнесосенськ, Ольшанськ і Коротояк. З українського боку полвилася місто ще далі на південь, засноване „Черкасами“, хоч що правда при помочи Москви. Року 1639 прийшов з Польської держави тодішньої, „на государево имя“ український гетьман Яцко Остриянин майже з цілим полком (біля тисячі чоловіка) і прохав „ихъ устроить на вѣчное житье на Сѣверскомъ Донцѣ на Чугуевѣ городищѣ“. Їх було прийнято й на перший час звелено видавати жалування грошима і хлібом. Нове місто мало чимале значіння для Московської держави, бо воно було єдиним, що так далеко висунуло ся на південь. Інше місто Царево-Борисов, засноване Москалями р. 1600 в глухих степах там, де зливаєть ся Бахтин Колодець з р. Осколом, хоч лежало далі на північ, не могло витримати і в сім часі або вже дуже підупало або й не існувало зовсім, бо вже в документах з року 1644 стрічаємо тільки „Борисово-Городище“. Правда, Українці тримали ся в Чугуіві не довго; через два роки виникли між ними сварки, котрі скінчили ся тим, що Остриянина було вбито, а козаки вернули ся на Україну. Замість них було прислано в обмеже-

ному числі московських служилих людей і місто, засноване Українцями, існувало далі. Та сі початки колонізації цілковито губили ся серед безкраїх степів, і в першій половині XVII в. територія Харківської губернії все ж уявляла з себе пустиню. Се добре видно з отсих документальних даних. Р. 1626 Запорозький полковник Олексій Шафран з трома козаками їхав з Дону до Києва й заблукав ся в придонецьких пустинях. „А ѣхати-де было имя на Торна, на урочище на Самару“ (лівий доплив Дніпра). Цілих дванадцять день піде не затримуючи ся блукали вони „на вдачу“, дивлячи ся на „конь-звѣду“, і за весь час не зустріли вони ні людини, ні ніяких ознак осілого людського життя. Раз тільки наїхали вони „на шляхъ татарской новои“, себто побачили на траві свіжий слід — „только передъ ними переѣхали татаровя“. Чим дуж сховаля ся козаки в лісі, бо Шафран уже закуштував татарської неволі, шість літ вибувши на галерах. Перечасувавши козаки пішли „степью три дня и три ночи ни шляхомъ, ни дорогою на вдачу чрезъ болото и чрезъ лѣсъ, не рассматривая ничего“. Нарешті, після довгої блуканини вони почули гарматні вистріли й поїхали в тому напрямі „чтобы наѣхать на городъ и людей, чтобы и достать не заблудить“. Так добились вони до московського тоді міста Валуйок. Такі безлюдні були за тих часів сі „дикі“, „вільні“ поля. Про се безлюддє свідчить і опис місцевости по річкам Коломаку та Мжу, себто Валківського повіту, зладжений з наказу царя р. 1645 Білгородцем Іваном Масловим та подячим Герасимом Жуліновим. Докладно описуючи місцевість, вони як на орієнтаційні точки вказують тільки на городища, річки, струмки і навіть на лісові плями, на останки старовинних укріплень, але не згадують ні про одну людську оселю, навіть таку невзначну як хутір. Значить, за тих часів на чималій простороні, яку вони тоді оглянули, не було ніякого осілого життя. Та не дивлячи ся на се, сю країну часто навідували Українці, московські станичники, різні „воровські люде“, мовляв московським виразом, а головню Татари, бо через землі теперішньої Харківської губернії тяг ся страшний Муравський шлях, що від Перекопу вів аж під саму Тулу й далі. За сим шляхом мусіли добре стежити московські вояводи, щоб повідомлювати людиність про наближення татарських чамбулів, що несли в країну пожежі, смерть, рабунок, полон. Для сього ставили ся „станіці“, котрих в кінці XVI в. було на території Харківської губернії сім; між ними перша була між річками Можем і Коломаком, себто там, де північніше повстали Валки. Станиця ся дуже далеко висувала ся в степ від відомих тоді міст — в чотирьох днях від Рильська та Путивля. Але рівночасно сюди починала сягати й українська колонізація. Маємо звістки, що після року 1571 названу станицю було знято, бо в урочище часто почали приходити кавіські Українці — „Черкаси“ й громити мо-

сковську сторожу. Після цього погрому в Москві на довгий час про Валки й не згадувалося. Там навіть забули про них, бо аж р. 1636 білогородський воевода Афанасій Тургенев доносить цареві Михайлу Оеодоровичу, що на Муравському шляху є татарський перелаз в урочищу Валки, про котрий він довідався від станичників. В Москві дуже зацікавилися повідомленням воеводи „о той Валкѣ“; було дуже принадно відсунути межу держави далеко на південь і стати твердою ногою в такому „кріпкому“ стратегічному пункті на головнім татарським шляху. Через се, одержавши повідомлення Тургенєва, „Государь сей отписки слушаєть, указалъ“ послати сина боярського або певного станичного голову з чертежником і відповідною охороною, щоб докладно оглянути урочище Валки й усю ближню місцевість. Царь між иншим наказував вяснити, чи буде користь від будови острога й чи знайдеться відповідне місце побіля острогу для „жилицьких людей“, чи знайдеться матеріал для будови міста і т. и. І він наказував Тургенєву зробити все те, „не мѣшкаєть ни часу“. Та не дивлячи ся на се, цілих десять літ минуло, перше ніж було приступлено до сеї справи.

Тим часом з деяких звісток можемо думати, що погром московської станиці р. 1571, про який говорено було вище, допоміг українській кольтонізації в сих місцях. Вони почали заселявати ся виходцями з Литовської України; не дивлячи ся на те, що поблизу не було ні міст, ні сильних сторож, „литовські люди“, як навивають їх московські документи, приходили в сі ліси й розводили бжіл. Що ся кольтонізація к половині сімнадцятого віка була досить вже сильна, а значить тягла ся від довшого часу, можемо бачити з отсих звісток. Коли в урочище Валки приїхав, хоч що правда з запівненням в десять років проти царського наказу, року 1646 білогородський воевода князь Хілков, щоб будувати тут московську кріпость і поставити залогу, до нього явило ся кілька чоловік Українців, що жили на пасіках по Мозу та инших річках. Вони говорили, що в окрузі острожка, що почав будувати ся, було до 150 „литовських пасік“ і що на кожній з них жило по 5—6, а на деяких навіть по 10 чоловіка Українців. До того вони скаржили ся, що на них нападали „многіє воровські черкаси п ихъ-де и самихъ подбивали“. Можливо, що вони прохали охорони. „Черкаси“ говорили про пасіки, що були розкидані по близьких до Валок лісах, але їх взагалі було багато й по инших місцях, як се ми побачимо далі. Ледве тільки кн. Хілков ровпочав будову, як одержав протест — „листъ изъ литовскаго городка съ Плотавы“, від її державця Яна Клозинського. Ось сей цікавий лист в оригіналі: „Наяснѣйшаго великаго господаря Владислава четвертаго съ Божей ласки короля польскаго (йде докладний титул) ...его королевскаго величества Ян Клозинскій державца пултавскій и богацкій,

Божею милостью великаго господаря царя и великаго князя Олексія Михайловича всея Русіи самодержца... (йде докладний титул). Тебе старшему надъ тыми людьми которые тутъ вышли въ поля дикія довѣдвшись я отъ сторожей державы моея Пултавы которые перестерегаютъ шляховъ татарскихъ же васъ людей московскихъ на урочищу взърыбнаго рогу кильку сотъ человекъ ест зачимъ умыслне посылаю посланцов моих до вас хотячи видет для какои причины кгрунт короля его милости пана нашего милостивага наихали и в лиси становши обрубилися съ якимъ умыслом и для якої причины озапайте ми. в под и на пасѣках и по дорогахъ подѣданым его милости пана краковскаго жебы не было отъ васъ кривды — затымъ вас Пану Богу поручаю. Дата с Пултавы дня 7 марта року 1646. вам всег добра вычливый Jan Klosinsky Bogaczky u Pultawski“. На обороті адреса: „Старшимъ темъ которые пад тыми ми ест людьми на уротшъчу у Зърыбнаго рогу стоячихъ и въ поляхъ его королевской милости до рукъ его отдат належить“. Сей лист разом з перекладом воевода одіслав до Москви, а в Полтаву відповів, що білогородців поставлено на Муравському шляху „не для какогo воровства и задору“, а виключно „для береженія отъ безвѣстнаго приходу воинскихъ людей“, що лежить в интересах самої Полтави. Ся заява „Литовцями“ своїх прав на землю (нагадаємо, що розмежування земель між Польщею і Москвою відбувало ся ще р. 1638 і Коломак в нижній своїй частині вже був границею між обома державами) спонукало московське правительство до акції. На випадок нових претенсій з Полтави воеводі звелено було „литовскимъ людямъ говорить, что та земля московскаго царства ископи, вѣчно и съ литовскою землею не сошлась“. А через деякий час (р. 1647) було заборонено „литовскимъ“ людям закладати свої пасіки по річках Мерчу, Мерчику, Братиниці, Радині, проти городів Хитмижська, Вільного, Лосицького, а також поблизу Валківського острога. Всіх литовських пасічників виселено було тоді назад за границю, при чому московські стрільці їх дуже пограбували; між иншим пограбували вони й пасіки тих Українців, що вже були в підданстві царя. Сими способами думав московський уряд забезпечити себе від небажаних кольтоністів, і почав сам робити проби кольтонізації. Але при тій централізації, яка завше була характеристичною для Москви, сі проби не повели ся. Насамперед воевода білогородський, бажаючи якомога швидше вводити бажанне царя, щоб було збудовано острог, поспішив ся і вибрав лихе місце — дуже низьке й далеко від води. За сью будову по своїм „отписамъ“ він одержав від царя дяку. Тим часом його наступник стольник Ляпунов знайшов, що острог за тісний і почав будувати ще „рубленний городъ“, але теж далеко від води і теж малий, такий малий, що підчас облоги нема де було поставити не тільки ще одної хати, але, як писав воевода

„и малыя клѣтки“; не було де скласти їй запасів. А брак води фатально давав себе відчувати мешканцям. Писали вони про се „многажды“ і до Білгороду і до Москви, але там мовчали. І взагалі там не дуже знали, де саме лежать Валки, бо на один указ царя тримати „въ украинныхъ городахъ“ вістунів, щоб Татарам „на Валки не безвѣстно быть“, воеводи мусів відповісти, що йому „кромѣ степи“ нема куди їх посилати, бо „всѣ... города стали назади Валок“, себто р. 1653 в кримський бік не було ні одного „городка“; сей указ дуже цікавий і важний для ліпшого розуміння, чому з боку Москалів так погано йшла колонізація.

Збудувавши місто треба його було заселити, і уряд узяв ся до цього. З ближших до Валок міст посилали ся тимчасово служební люди й викликали ся „охочи“. Їм звелено було видавати хліб, але все ж „охочи“ не було. Тоді почав для колонізаційних цілей уряд посилати сюди на „вічне життє“ різних влочивців — за вбивства, за „многое воровство“, за бунти й инше, за що при інших обставинах могли б і на смерть покарати; засиляли навіть за „Государево слово и дѣло“. Та не дивлячи ся на се, московські люди тікали, втік був навіть валківський сотник Марков. Не тільки заслані на вічне життє поселенці московські обридали цареві своїми „слезными“ проханнями одпустити їх, робили се навіть службіи люди, що перебували там тимчасово, і воеводи, котрі міняли ся майже що року. І се не диво, коли ми скажемо, що Валковцям було заборонено їздити не тільки в „литовскіе зарубѣжныє“ міста, але навіть в свої московські, як Білгород, Вільне, Курськ і т. и. Так само воеводи забороняли „литовським“ купцям наважувати з валковцями торговельні зносини. Що з цього виходило, можемо бачити в численних „челобитныхъ“ до царя. Ось що пишуть Валковці в одній з них про своє становище: „Мы обданные безъ всякаго харчу помираемъ голодною смертью“ — хліба їм приставити в Білгороді „не вмочь“, а „на Валкахъ запасу купить хлѣбнаго и харчевнаго негдѣ — мѣсто не жилое“; вони просять дозволу купувати хліб в „литовських“ людей“. Сім разом царь їх „пожаловалъ“: на імя воеводи Анісімова було послано указ, що дозволяв „литовським черкасам“ приїздити для торгівлі під Валки, але все ж до міста купців чомусь заборонено було пускати. Та й після цього не дуже поліпшало, як видно, життє московських поселенців, бо за кожною дрібницею треба було посилати челобитні аж до Москви й роками чекати звідти відновиди. Гарну ілюстрацію до цього ми зараз побачимо. Постійні скарги поселенців та прохання перевести їх куди инде довели нарешті до того, що в Москві було знято питання про те, чи не скасувати Валки. І се робило ся р. 1661, коли українські колоністи, що не вязали ся царськими та воеводськими указами в задовольненню своїх потреб, встигли побудувати чимало слобідських міст, в котрих деякі стояли ще далі на

південь, ніж Валки, як наприклад Золочів. Робило ся тоді, коли вже повстав Харківський слобідський козацький полк, в склад котрого незабаром, між иншим, увійшли й Валки, як сотенне місто. Вияснити питання про істнованнє Валок царь Олексій Михайлович доручив білгородському воеводі кн. Гр. Ромодановському; він же мусів вияснити, чи дійсно треба перенести Валки ближше до води, чи ні. Як бачимо, московське правительство не любило спішити ся: тільки р. 1661 надумало ся воно „вияснити“ питання про воду, хоч валковці просили про се майже від самого початку заснованнє міста (р. 1646). Додамо ще, що указ царя про перенесеннє міста виконано не було. Як охочо йшли московські люди в Валки, видно з того, що коли Ромодановський послав туди 150 драгунів, вони по дорозі повтікали всі до одного. Московська тяганина (справа в воду) та инші московські заборони так докучили валківським московським поселенцям, що вони почали тікати світ ва очима, і перед 1660 р. Москалів було всього 50 чоловіка, а „Черкес“ — Українців сто. І се „малолюдство“ на московських людей було тоді завдяки московським порядкам і по всіх инших містах Слобідської України. Наведені цифри про число людности свідчать, що місто вже почало залюднювати ся Українцями. В лютім 1661 р. на Валки зробив напад полтавський полковник Хведір Жученко, що перейшов на бік Юрка Хмельницького, і після цього нападу по царському указу всіх московських людей було виведено з Валок і переведено до Білгороду. В Валках лишили ся самі Українці, й тільки „для провѣдыванія вѣстей“ посилало ся сюди по десять станичників, котрі міняли ся що місяця. Р. 1665 мешканці Валок (тепер уже Українці) послали прохання до царя про перенесеннє міста ближше до води, але не стали дожидати ся, поки прийде царський указ, а „начальство“ схоче його виконати. Вони зробили се самі — в челобитній читаємо, що „валковскіе черкасы собрались съ разныхъ малороссійскихъ городовъ“ „сами безъ помощи (перенесли) городъ и всякія крѣпости“. Коли р. 1668 Брюховецький підняв повстаннє, а Сірко, що в той час жив в своїй слободі Мерефі теж виступив в обороні „козацьких прав“, Валки не витримали — ціле місто перейшло до повстанців. „Валковскіе черкасы по прелестнымъ листамъ измѣнника Ивашки Брюховецкаго великому государю измѣнили, городъ собрали и пошли къ нему, Ивашкѣ, съ измѣнникомъ съ Ивашкой Сиркомъ, и нынѣ тотъ городъ пустъ“. Додамо, що так само зробили Українці й инших сусідніх міст Царево-Борисова, Маяцка, Зміїва, Колонтаєва, Мурахви, Котельви та Мерефи. Після смерті Брюховецького Дорошенко розіслав універсали з закликом до повстання, і до нього на правий бік Дніпра перейшов Сірко з слобідськими Українцями. Перед повстанням в Валках було мешканців: 746 рядових українських козаків, один отаман і ні одного служилого московського чоловіка. Значить Валки,

що довгий час були представником московської колонізації, перед роком 1669 вже були чисто українським містом, котре й увійшло в склад Харківського козацького полку.

Коли на Слобідській Україні встало підняте Сіркою повстання, московське правительство ужило різних способів до заселення „визначених“ зруйнованих міст Колонтаєва, Мурафи, Зміїва, Котельви та Валок. Будувати їх зведено було Черкасам. Але для Валок зроблено було виняток — їх будувати й жити там мали самі тільки московські люди, як се було перед поселенням козаків. Московське правительство бояло ся доручити такий важний пункт такому „непевному“ для нього елементови, як Українці. Та тяжко було виконати царський указ — не було звідки послати в Валки московських людей через малолюдність міст „Облгородскаго присуду“, про що й повідомлено було Москву. Тим часом Українці повертали ся й просили дозволу знову оселити ся по своїх містах. Кн. Ромодановський, повернувши ся з походу, своєю владою, проти звичаю, дозволив їм се й звелів будувати: Колонтаєв — Ів. Іваницькому, Мурахву — Конст. Добрянському, Зміїв — харківському полковникови Донцеву і Валки — Богодухівцям Гр. Рогозенку і Кир. Остапенку. Одержавши повідомлення про се від воеводи, царь загалом згодив ся на його розпорядження, але що до Валок ствердив свій давнійший наказ — заселити їх московськими людьми. Невідомо, чим скінчила ся переписка, але, мабуть, або Ромодановський переконав царя змінити указ, або попросту не виконав його, бо з відомостей р. 1683 довідуємо ся, що в Валках жило Українців 265 чоловіка при двох сотниках; а з відомостей р. 1686 — Українців 600 чоловіка, а Москалів тільки 6 пушкарів. Валки таки лишили ся містом українським.

Ми прослідкували українсько-московські колонізаційні відносини на конкретному прикладі Валок й бачимо, яка сувора боротьба тут кипіла. Українська колонізація, що почала ся тут в досить давнього часу, йшла з переривами й мусіла вести боротьбу на два фронти, і проти Москалів не менше, ніж проти Татар. Побороти колонізацію московську і виперти її навіть звідти, де вона від довшого часу почала ся, Українцям пощастило опріч інших причин, про які тут не говоримо, через навичку до вільного життя й великий запас ініціативи та самодіяльності. Московський уряд своєю централізацією, заборонами й невнаннем умов місцевого життя, яким він мав претенсію кермувати, сам допоміг перевазі української колонізації; та й не московським служилим людям того часу та „вічним“ поселенцям, „холопям“ свого царя, позбавленим всякої ініціативи та енергії, було конкурувати з Українцями тих часів. Такий висновок мусимо зробити з висше наведених фактів, вібраних д. Альбовським, котрий на жаль не скотів проаналізувати їх докладніше і дати

причинок до висвітлення того питання, яке ми поставили на початку нашої замітки.

Мик. Заманяк.

В. А. Бѣдновъ — Изъ прошлаго Екатеринославской епархіи, Катеринослав, 1907, стор. 84.

Зміст сеї книжки такий: 1) Перенесеніє архієрейской каеодры изъ Новомиргорода въ Екатеринославъ (Страница пѣъ прошлаго Екатеринославской епархіи), 2) Свѣдѣнія объ архивѣ Екатеринославской духовной консисторіи (Документы XVIII в.), 3) Краткія свѣдѣнія объ архивѣ Самарскаго Пустынно-Николаевскаго монастыря. Всѣ сі розвідки спочатку друковані були в Лѣтописи Екатеринославской ученой архивной комисіи“ кн. IV.

З них найбільше цікавою являєть ся друга, й тому ми в неї й почнемо наш розгляд. Існує Катеринославська епархія не так давно, біля ста тридцяти років, коли лічити роком її засновання рік 1775, коли 9-го вересня з наказу Катерини II було встановлено на Україні, в Новоросійській та Азовській губерніях, Славянську та Херсонську епархії. Хоч через відносну молодість епархії в архиві й немає дуже давніх документів, всеж те що є має дуже велике значіння для істориків України, бо Славянська епархія обіймала величезну просторонь. В її склад входила вся теперішня Катеринославська губернія, східна половина Херсонської, південна частина Полтавської, частини Харківської губ. й області війська Донського і Таврійська губернія. В 90 роках XVIII ст. до неї прилучено було ще землі Очаківської області (частина Херсонської губернії між Бугом та Дністром) і землі даровані Війську Чорноморському (частина теперішньої Кубанської області). Весь сей район в половині XVIII віка тільки що починали наново колонізувати Українці, і архів духовної консисторії дав опріче матеріалів до церковної історії та культурно-побутової дорогоцінний матеріал до історії колонізації полудневої України та для історичної статистики. Скрізь бо, де появляли ся оселі, починали будувати ся церкви, а будова церков примушувала людність навязувати зносини в своїм архиреві, що жив тоді в Полтаві в Воздвиженському монастирі. Треба було мати його благословенство на будову церкви, а для сього треба було подати докладні відомости про час повстання даної оселі, про кількість її людности, про його матеріальну забезпеченість і т. д. Та на превеликий жаль саме на XVIII вік, найцікавіший для колонізації полудневої України, припадає дуже мала частина архивного матеріалу. Се пояснюєть ся ріжними причинами. Насамперед тут завинила нещаслива доля самого архиву. На початку існування Славяно-Херсонської епархії він склав ся з діл, що були прислані в консисторій Київської, Переяслав-

ської, Воронізької і Білгородської та з консисторій тих епархій, від котрих було відокремлено для нової Славянської епархії залюднені місцевості з організованими вже раніше приходами. Тут опинилися діла, що доторкалися до приходів Вольностей війська Запорозького, Кременчуцького, Полтавського, Кобилецького та Константиноградського повітів Полтавської губернії, південної частини теперішньої Харківської губернії, деяких округ області війська Донського і приходів гусарських та пікінерських полків в північній частині Херсонської губернії (Сісаветської провінції). В Полтаві архив, як і катедра Катеринославських архиєреїв, перебував до р. 1798. Сього року з перетворенням Славянської епархії в Новоросійську його було перевезено разом з архиєрейським домом і консисторією в Новомиргород (застатне місто Херсонської губ.), а року 1804, коли з наказу Олександру I архиєрейська катедра перейшла до Катеринослава, і архив також було перенесено туди. Сі перевезки дуже погано відбилися на цілості архива, багато документів зникло без сліду, і утрата була така велика, що р. 1807 було навіть визначено особливу комісію, щоб в'яснити причини та знайти винуватців, що розгубили архив; але ця комісія нічого не в'яснила. Окрім цих перевезок архива з одного місця на друге, зменшення його валежало також від зменшення самої Катеринославської епархії. Кожного разу, як засновувалася по сусідству нова самостійна епархія, до котрої відходила частина Катеринославської, в новозасновану консисторію пересилалися всі діла, що належали безпосередно до відділеної місцевості. Таким чином їх можна зустріти і в Харкові, де вони опинилися після засновання р. 1799 Слобідсько-Української епархії, і в Полтаві (р. 1803 було засновано Полтавсько-Переяслівську епархію), і в Кишиневі (р. 1813 засновано Кишиневську та Хотинську епархію), і в Одесі, де в р. 1837 знаходиться катедра Херсонських архиєреїв, до котрих відійшла значна частина Катеринославської епархії. Нарешті, третя причина, чому згинуло так багато діл та документів, була та, що сей архив притягав до себе велику увагу різних аматорів старовини ще з тридцятих років минулого століття, і ці аматори страшенно його розтягли, як се й виказує д. Віднов. Та не дивлячись на все се, те що лишилося від документів XVIII в. і досі майже невикористане, хоч має визначну наукову вартість. Через се не можна не вітати працю д. Віднова, котрий переглянув усі документи з XVIII в., розложив їх по рокам і подав коротенький зміст найцікавіших з діл.

Подібну працю зробив він і для другого архиву в статі „Краткія свіддвіня обь архивѣ Самарскаго Пустынно-Николаевскаго монастыря“. Сей монастир, один з найстаріших запорозьких військових монастирів, доля котрого в значній мірі зв'язана була з Запорозькою Січю, теж

мусів би мати чимало цінного й цікавого матеріалу з XVIII віка. Та на жаль доля сього архиву ані трохи не була ліпшою від долі архива Катеринославської духовної консисторії. Пригадуємо тільки, що сей монастир витривав кілька татарських нападів (наприклад, після переходу Запорозжя під протекцію турецького султана р. 1709, потім р. 1736—1737); вони руйнували й палили його, і при сьому звичайно, гинули й документи. Потім р. 1771—1772 на півдні України була страшна пошесть — чума, котра спустошила й самарський монастир; щоб запобігти ширенню пошести, тоді було спалено чимало келій, з усім що в них було. При сьому легко могли загинути й документи. Та найбільше, як се виказує д. Віднов, зашкодили архивови знов таки „аматори“, котрі, як висловлюється єпископ Теодосій, до речі кажучи, також „аматор“, „в'їдали звідси з великими запасами та набутками“; таким чином було ровікрадено найцінніші документи, як показує старовинний опис частини архиву. Але й те, що лишилося й тепер почасти описане Відновим дуже цікаве. Особливий інтерес мають „описи“ церковного майна та монастирського господарства; значінне сих описів збільшується ще тим, що в них окрім реєстру церковних річей з докладних їх описом, показується час, коли ту чи иншу річ набуто, особу, що її пожертвувала, й наводяться написи на річах (євангеліях, начинню, хрестах і т. д.). Про документи XIX в. д. Віднов майже не говорить, хоч вони, як видно, дають багатий матеріал до соціально-економічної історії краю (книги рахунків за весь XIX вік, описи монастирського господарства, діла про переховування селян-утікачів, повідомлення економів про доходи з піль, садів, млинів, черед і т. д.).

Статя В. Віднова „Перенесеніє архиєрейской каведри изь Новомиргорода въ Екатеринославъ“ (сторінка изь прошлаго Катеринославской епархії), розповідає докладно про сю подію, але особливої цікавості не має.

М. Залізняк.

Александръ Богумиль — Начальный періодъ народничества въ русской художественной литературѣ (XVI в. — 1812 г.), К., 1907, VIII+497 ст. 8°.

Ся робота на конкурсну тему, предложену історично-філологічним факультетом кiev. університету в 1903 р., була друкована на сторінках Київських Університетських Извѣстій. — Не годимось в ній з заголовком: „художественная“ як ближшим означенням поняття „русская литература“ — непотрібний плеоназм, бо нині всім ясне, що не все писане і друковане становить літературу якогось народу. Літературний утвір сеж плід якрав „художественности“ письменника так само, як ікона, картина, образ, будуть плодом „художественности“ маляря. Коли говоримо про літературу, то

ніяк нам говорити про XVI в., в якім знаходять ся ледво деякі фрагменти й елементи літературної вартости, а ціла маса становить багатство русского письменства. Згадку про XVI в. вважаємо радше язиковою помилкою замість „пол. XVIII в.“, з якого то часу зачинаєть в роботі властива тема. Правда, автор говорить про відносини духовенства, боярства і козаків до мужицтва — холопа, раба, кріпака в сі давні часи; але кілька згадок про сей предмет не повинно би дати йому права на зазначенє сего вже в самім заголовку, тим більше, що всюди додаєть ся вступ. У вступі говорить автор про народню поезію і традиційне переслідованє її християнством (ст. 2.) Се правда, та не вся: по нашому не християнство, чи його офіціальні представники — духовенство, гомили народну пісню, а вона сама в силу еволюції її носителів — християнізовала ся, себто переміняла ся в своїй дохристиянській основі; місцеве і часове переслідуванє народної „нехристиянської“ творчости ледви чи справилось би в так неуподобним елементом, як народ, тим більше — що більшість християнського духовенства і церковного причту на Русі була до дуже недавніх часів одним з найкращих консерваторів плодів народної творчости (рукописні збірники апокрифів, пісенники, народні духовного, похабні травестії). Рівнож „традиційним“ належить вважати оповіданє про значінє Візантії для Русі, але не скорше, як від часу прийнятя християнства. Хоч автор тільки у вступі говорить про Візантію, але його неприхильний для неї тон дивує нас і велить нам рішучо обстати за об'єктивність. Перш усього — Русь знала ся в Візантію і її вірою на довгі часи до Володимира; а як пізнала ся, то зовсім собі не зі шкодою, тільки з користю, коли могла стати ся участницею готової східно-грецької культури, яку ще довго опісля переварювали в собі і для себе західноєвропейські народи. А що Русь, первобутна культура — і Візантія, вістерна культура, не могли ніяким робом дати гнучкого русько-культурного аліяжу, се вже не вина анї Візантії, анї старої Русі; се закон культурного розвою, якого автор не углядив. З огляду на се, вступ вийшов би дуже добрий, колиб автор був пропустив перших пять сторін, а зачав від 6-ої, на якій вводить нас від разу в течію культурного житя Московської Русі кінця XVI в. Але і тут належало авторови бачнійше важити слова поодиноких осудів, щоби не твердити, мов би то в князівський період була у нас ідилічна близькість простонародія до вишого стану (ст. 18): бо по щож тоді були постанови і то не легкі Руської Правди про смердів, холопів, рабів? або з якого приводу староруські проповідники таки не рідко вставлялись у князів і боярства за простаком, щоби не чинити йому кривди? Так само не годить ся звалювати всіх причин появи Московського самодержавія на візантійсько-татарські впливи, бо тоді сі „впливи“

можна би дуже вигідно ужити і в західноєвропейській історіософії, особливо що до передконституційного періоду, замість досліджувати ступені еволюції держави. Стільки про вступ. — Властива робота, се дуже цінне згрупованє літературного матеріалу, що повстав чи то завдяки впливам народної словесности, чи з приводу тяжкого житя кріпака-раба. Автор переходить сей матеріал по зовнішнім історичним періодам — Петро Вел., його наслідники, Катерина Вел., її наслідники, групуючи його чи то по поодиноким письменникам, чи по внутрішньому змісту. Переважає групованє по письменникам, іще найліше для проворости і орієнтованія. Отже переклади з французької, німецької і англійської літератур в XVIII в.; ідейні засоби т. зв. псевдоклясиків, починаючи від Ломоносова; журнали, початки народно-міщанської драми; солодково-сентиментальний елемент сеї літератури на довгі часи до Карамзіна. Діяльність Катерини — реформаторська і літературна (глави VI—XIII) з докладним зіставленєм численних суперечностей в сій діяльності. Що до характеристики Катерини належить замітити, що вона не всюди рівна, особливо в тих випадках, коли автор хотів би, щоби ся велика й оригінальна історична особа була иншою (ст. 177—180), себто абсолютною носителькою і сповнителькою ідей загального (об'єктивного?) поступу. Сатира, комедія, роман і їх народна основа, се зміст літературної часті Катерининої епохи. В суспільній часті говорить автор про поступовців і консерваторів, про їх змаганя в питанню освободженя і закріпощеня народної маси, появи патріотизму і націоналізму, масонства, реакції після французької революції, відродженя поступових ідей в питанню про політичну й економічно-станову свободу на початку XIX в.

Як не богата, цікава і поучаюча ся робота вібрана матеріалом, то все таки вона далеко ще не повна, бо не могла углянути мало відомі рукописні матеріали, які тільки дуже незначео використовують ся для історії нової літератури. Перед нами виписки з рк. F. XVII) № 80 (Импер. Публ. Б—ка) п. в. Разные Сочинения начаты 1793“. Тут і „Молитва отъ Истины къ Богу внегда скорбети ей“ (ст. 140), „Калугской общей и шестиголосной душѣ отъ бѣдныхъ горогскихъ жителей калугскихъ мѣщанъ слезнорыдателное прошеніе, а о чемъ когда наволите прочестъ, то узнаете“ (ст. 153), ліпші прототипи Гоголівських і Щедринських сатир на міщансько-дворянське колтунство, „Жалоби Ивана Семеновича Захарова вицегубернатора Могилевского 1796 г. февраля 8. на драгунского полковника Чичерина“ (ст. 201), що на весілю при гостях накинув ся на занадто ревного в справах охорони публичного гроша вицегубернатора „обманщикъ безчестной — до ушей ротърать“ за перешкоду „заработи“ на фуражи 4000 рублів; і „Челобитная къ Богу отъ Крымскихъ солдатъ на прародителя Адама“ (ст. 156) і много инших статей. А все те

голоси подавленої насильниками народної правди-свободи, яких в сім XVII-ім відділі руських рукописів Публичної Бібліотеки буде чимало; бо довго приходило ся народови заносити в небеса благальні псалми, заки :

Восталъ всеильный Богъ, да судить
Земныхъ боговъ во сонмѣ ихъ,
Доколь вамъ, рекъ, доколь вамъ будетъ
щадить недраведныхъ и злыхъ?...

Але земні боги :

Не внемлять! Видять и не знаютъ —
Покрыты мглою очеса;
Злодѣйствомъ землю пожрясають,
Неправда выблетъ небеса.

Тому всі народи благають дальше :

Воскресни Боже! Боже правыхъ,
(сему) моленію внесили:
приди, суди, карай лукавыхъ
и будь одинъ Царемъ земли.

(Тамже ст. 206.) Ся молитва й лишила ся у руських писателів по нинішній день виразом насущних потреб Росії, частину яких показав нам і автор.

І. Свєтлицкий.

Ф. Свистунъ — Крил. о. Никита Іжакъ яко цензоръ галицко-руськихъ изданій въ 1852—1857 гг. (Вѣстникъ „Народного Дома“, 1907, стор. 70—76, 90—94).

По внесенню воєнного стану в Галичині, що тривав від 1848 аж до 1852 р. (а підчас його цензурування книжок було в руках військової влади), спеціальним цензором для українських видань заіменував галицький губернатор львівського каноніка о. М. Іжака, який до сповнявання сеї функції зголосив ся сам добровільно; за се визначив йому річну ремунерацію в сумі 200 злр. Цензурування українських книжок почав Іжак від дн. 20 січня 1852 р. Незабаром, бо вже дн. 24 цвітня с. р. за необережне виконування свого обов'язку він дістав першу нагану. Річ у тім, що саме тоді почала „Зоря галицька“ виступати чим раз виразнійше зі своїми симпатіями до руссофільської пропаганди між галицькими Українцями. Міністер внутрішніх справ, повідомлений про сей факт рапортом центральної управи воєнного стану (Centralleitung des Belagerungszustandes), наказав президентови міста Львова Тобіяшови звернути на сей москвофільський напрям „Зорі Га-

лицької“ спеціальну увагу українського цензора Іжака. („Особливо газета „Зоря Галицька“, писав він, здатна тільки підготовити національно-сепаратистичний настрій низших клас; також уміщує вона часто статі, які самі собою не тільки безтактовні, але і з язикового погляду відступають від галицько-руської народної мови, а зближують ся більше до велико-руської. Вагалі замітно, що в галицько-руських виданнях постійно видко дивне наслідування велико-руських язикових форм, чужих галицько-руській народній мові“). Як пильну увагу звертав австрійський уряд на згадану руссофільську агітацію у Галичині в 50-тих рр., видно з того, що в протягу неповного пів року цензор Іжак дістав іще два рази нагану; раз 10 жовтня 1853 р. від найвисшої поліційної управи у Відні, другий раз 15 марта 1854 р. від дирекції поліції у Львові, — оба рази знов за напрям часописи „Зорі галицької“ (в поліційній термінології — „сепаратистичні змагання“).

„Як довго виконував Іжак обов'язок цензора — для порішення сього питання, каже д. Свистун, недостає нам інших даних, крім асигнат на побравий гонорар за його цензорську службу. Остання асигната виставлена 7 мая 1857 р.“ Ми одначе можемо на се питання подати докладну відповідь на підставі офіційального документу, який тикаєть ся, з одного боку — звільнення з цензорського обов'язку згаданого Іжака в кінцем мая 1857 р., з другого — іменовання на його місце концептового адюнкта львівської дирекції поліції Івана Бачинського. Крім того інтересні в ньому також інструкції, які директор поліції Хомінський подає новому цензору в справі згаданої руссофільської пропаганди у Галичині. Його текст такий:

Von der kais. königl. Polizei-Direktion der k. Hauptstadt Lemberg № 590 A. V. An den k. k. Herrn Polizei-Direktions Concepts-Adjuncten Johann Baczynski. Dem Domherr Nicetas Izak wird mit Ende dieses Monats der Durchsicht der ruthenischen Druckschriften entzogen, und ich finde die weitere Besorgung dieses Geschäftes Ihnen anzuvertrauen — und Sie aufzufordern — die genaue Handhabung des Pressgesetzes — der Einhaltung der erteilten Concessionen und die auftauchenden Tendenzen, der Verschmelzung des literarischen Lebens der österreichischen Ruthenen mit jenen Russlands durch Anschluss ihrer literarischen Bestrebungen in Sprachlicher Hinsicht an jene des russischen Staates, streng zu überwachen und jeden Ausschritt, — in welcher immer Beziehung, — mittelst einer sinn- und wortgetreuen Uebersetzung der betreffenden Stelle, sogleich zur Kenntniss des Amtes zu bringen. Lemberg am 28 Mai 1857. Chominski.¹⁾

Ів. Крєвєцький.

¹⁾ Оригінал у д-ра Ів. Франка.

Владимір Даниловъ, Матеріали для біографіи Н. И. Костомарова (Україна, 1907, кн. XI—XII, с. 225—274).

— П. А. Кулишъ и „Кіевская Старина“ подъ редакціей Ѳ. Г. Лебединцева (ibid. VII—VIII, с. 202—211).

Отсі матеріали листи Костомарова до Максимовича і до першого редактора-видавця „Кіевскої Старини“ Лебединцева — мають доволі випадковий характер, як нахідка в редакційнім архіві згаданого журналу. До тих матеріалів додана, основана на них же, стаття д. Данилова, яка переказує а часами коментує листи пок. історика, на жаль одначе використовуючи їх — особливо ті, що були писані до Лебединцева — о стільки, о скільки вони мають значіння для характеристики відносин Костомарова до „Кіевскої Старини“, відносин прихильного співробітника до журналу. Тих листів і уступів з них, в яких можна бачити погляди Костомарова або його становище до інших справ ширшого значіння, які через те дійсно де в чім становили б причинки до біографії історика — автор статі або не тикає або зачіпає їх лишень злегка не підкреслюючи їх значіння. Через те, очевидно, для нас мають інтерес тільки самі листи.

Загалом беручи листи Костомарова до його біографії дуже мало приносять такого, що досі булоб невідоме. Листів до Максимовича всего 4 за сімнадцятилітній період (1847—1864 рр.). Листи I (1847), II (1859) і IV (1864) присвячені науковим справам; в першому, крім запросин Максимовича на своє весілля, Костомаров прохає Максимовича приспішити видання збірника українських пісень і тим недоволити Москві, куди Куліш „зрадивши“ передав свою збірку Бодянському, випередити Квіва, другий pendant до полеміки Максимовича з Костомаровим з приводу „Богдана Хмельницького“, а в четвертому Костомарів просить Максимовича допомогти якійсь дівчині-Українці Марусі, яку звів а потім кинув один з членів петербурської української громади Грицько Ч—ський (Честахівський?), в часі побуту на Україні при нагоді відпровадження тіла Шевченка до Канівської могили. Обурення таким поганим поступком Ч—ського і зайняте долею дівчини, яке показав Костомаров в згаданім листі, приносить честь його гуманним почуванням.

За те маємо далеко більшу скількість листів Костомарова до Лебединцева, бо 21, і то за розмірно короткий час, від 1/10 1881 до 6/6 1884. З малими виїмками всі вони належать до справи співробітництва Костомарова в „Кіевській Старині“, і ми не маємо потреби їх переказувати. Завначимо тільки, що Костомаров як найприхильніше ставився до того журналу з огляду на його вартість для історії, і всіми способами старав

ся йому помагати, рекламуючи його своїми рецензіями в столичній пресі (піхтоб не сказав: в „Правительственномъ Вѣстникѣ“ і в „Новомъ Времени“!), даючи для його свої статі, хоч тут не вважав для себе можливим йти так далеко, як сього бажав Лебединцев. В 1883 р. наслідком кепського матеріального положення „Кіевскої Старини“ її редактор прохав Костомарова писати історію останніх літ гетьманщини і містити даром в „К. Ст.“ Костомарів покликуючись на фізичну неможливість для нього такої пропозиції, відповів відмовно. Що найбільше обіцяв агітувати в крузі своїх знайомих, щоб журнал передплачували. Зрештою — кінчить він свій лист — „если южнорусскій край не хочетъ поддержать единственнаго изданія ему посвященнаго, то стоитъ махнуть на него рукою!“ (с. 271). Очевидно такої публіки, яка б підперала журнал з характеристичної точки погляду інтересів „южноруссаго края“ не знайшлося, а коли й знайшлося то дуже небагато, бо Лебединцев, як се видно з листів Костомарова, — і з того погляду вони теж інтересні — сильно клопотався про иншу поміч для „К. Ст.“ — правительственну субсидію. В заходах в сій справі, в якій участь приймав і Костомаров, Лебединцев звертався до академіка Бичкова (с. 263, 267), варшавсько-холмського архієпископа Леонтія (с. 246), Делянова, який повинен був переговорити з міністром фінансів. В мові був навіть київський генерал-губернатор Дрентельн (с. 263). Діло дійшло до наукового комітету при міністерстві просвіти, де журнал похвалили, але субсидії не дали, бо на такі річі, мовляв, не стало би грошей (с. 267). Як відомо по тім міністерство рекомендувало „К. Ст.“ школам. Супроти такого стану річий автор сеї статі, д. Данилов, сам простує звістку, яку подав був в „Литературныхъ поминкахъ по Кіевскої Старинѣ“, буцім існував у правительства саме в тім часі намір закрити „К. Ст.“ (с. 245). Зі згаданих заходів ми очевидно не хочемо робити яких небудь закидів тим кругам, які мали тоді в своїх руках „Кіевскую Старину“. Але для нас не можуть бути без інтереса сї погляди, як дивилися ті люде на своє діло, коли в часах такого україножерства з боку властей, а спеціально Дрентельна, була можливість з одного боку вдавати ся о поміч для „К. Ст.“ хоч би до того самого Дрентельна (як пізнійше до Ігнатєва і Драгомірова, хоч тут вже діло не було в грошах), а з другого боку були вигляди на сяке таке підпертя. Такі погляди певно не лишилися без впливу і на епігонів згаданих кругів.

Накінєць ми зачитуємо ще один лист Костомарова, де він дуже різко характеризує Куліша порівнюючи його з Мазепою. На звістку про „Крашанку“ Куліша і полеміку з сього приводу Костомарів в листі з 18/4 1882 прохає Лебединцева прислати йому інкриміновану брошуру і галицьку часопись „Діло“. „Я — пише він далше — прочитавъ въ „Но-

вомъ Врешени“ о Кулишѣ и въ недоумѣнні, хто перещеголялъ кого въ подлости: Кулишъ или С...? Кулишъ разыгрываетъ въ миниатурѣ Мазепу; наплевавши на родную украинскую рѣчь и обмазавши грязью Шевченка, онъ заскивалъ у москалей, думалъ — ему отъ нихъ „соболи придуть“, какъ говорили старые гетманы — а какъ увидалъ, что тамъ его не очень-то высоко цѣнятъ, ударился въ другую сторону и подлаживается къ полякамъ! С... же, съ большой головы на здоровую, восклицаетъ: вотъ куда хочеть привести свою народность г. Кулишъ, вотъ къ чему въ концѣ концовъ ведетъ и крайнофильство! При переводѣ на ясный языкъ это значитъ: всякъ занимающийся чѣмъ-нибудь относящимся къ Украинѣ, или крайнофиль, таить такія же задумевныя тенденціи, какъ и Кулишъ! Зная Кулиша, какъ рѣдкій его зналъ, въ теченіе лѣтъ тридцати слишкомъ, я скажу, что это чело-вѣкъ съ необузданнымъ самолюбіемъ; ему хочеться быть чѣмъ-то необыкновеннымъ, быть силою, духовнымъ могуществомъ, и къ досадѣ его, ни у своихъ малоруссовъ, ни у москалей (великоруссовъ) не получилъ онъ за собой признанія такой власти, какой ему хочеться. Съ досады, какъ Геростратъ, онъ пытається зажечь храмъ народной славы подъ гуль вражескихъ рукоплесканій“ (с. 254). При кінци Костомаров обіцяє, що може напише відповідь Кулішеви. Справді трудно собі уявити більш різко написану характеристику, хоч вона де в чім і вірна. Тількиж ми припускаємо, що обурення Костомарова, крім принципіальних причин — запалення храму народної слави, що до котрого зрештою і самому Костомарову не було ясно, були і побічні мотиви. Йому видно сильно неприємні „воскликанія“ С..., які „перекладені на ясний язык“ означають, що всякий, хто займаєть ся Україною такий самий як і Куліш. Се стверджує те вагання, з яким Костомаров віддавав до „К. Ст.“ свою статю: „П. А. Кулишъ и его послѣдняя литературная дѣятельность“¹⁾. Він просить Лебединцева пождати трохи з нею. „Поговорите откровенно съ цензоромъ, что онъ скажетъ? Видите ли, я опасаюсь, чтобы толки въ печати о бывшемъ (на самомъ дѣлѣ никогда не бывшемъ) тайномъ обществѣ не побудили коситься и на меня, автора этой статьи, и на журналъ, который ее помѣщаетъ“ — лякає він редактора. „Погодите немного: она не уйдетъ, а между тѣмъ поговорите съ цензоромъ, и я кой съ кѣмъ здѣсь поговорю“ (с. 262, лист з 17/1 1883). Як на таку статю, то занадто великі осторожности. Ся прикмета в усякім разі підходить до характеристики пок. історика.

В тім же журналі маємо невеличку статю про Куліша того самого автора. Нічого нового вона не приносить, а переказує тільки різку ха-

¹⁾ Уміщена в „Кіевск. Старинѣ“ за 1883, кн. 2, ст. 221—234.

рактеристику Куліша наведену више в листі Костомарова, і написана не на підставі нового матеріялу, але радше з приводу двох листів Куліша до першого редактора „Кіевскої Старини“. Тут же опубліковано згадані листи, що теж не мають особливого значіння; в одному з них Куліш корить Лебединцева за напади на Куліша різних авторів в „Кіев. Стар.“ а в другому дякує за річники „К. Ст.“, які прислав йому Лебединцев думаючи тим полагодити той неприємний інцидент.

Ів. Джиджора.

Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholico-
licorum dioecesis eperjesiensis pro anno domini 1908,
Пряшів, 1908, ст. 318, 8°.

На Угорській Русі так рідко появляють ся книжки, що наслідком того навіть дуже слабенькі бувають сензацією, а ліпші творять мало не епохи в тамошній „літературі“, коли загалом те слово можна прикласти до угорських видань. Не диво отже, що я зазначую тут отсеї шематизм, який по нягилітній перерві появилъ ся в новім виданю.

Я не буду вдавати ся в його подробиці: чи подані тут правильно дати, що дотикають ноодиноких парохій; чи парохі, дяки й учителі у тім самім місци, де їх надруковано; чи число душ парохій відповідає дійсно реальному числу і т. д. Се не було би зовсім цікаве для читачів нашого журналу; за те зверну увагу на такі річи, які кожного інтелігента можуть заінтересувати, а які можна витягнути з шематизма.

На першім місци належить сконстатувати, що мадярська нація і мадярська слава ростуть безупинно і збільшають ся на втіху Мадярів, хоч не знати, чи та втіха все буде тревати. А не знати тому, що се не природний ріст енергічної нації, не еволюційний розвій, викликаний силою культури, але насильний розбій, сповнюваний на „недержавних“ угорських народах систематично вправді і з зримим вирахованєм, але з незвертанєм уваги на одно: що кожде насильство, хочби й як на перший погляд невинне, викличе швидше чи пізнійше реакцію, обернеть ся в насильство другої сторони. Я маю на думці тут насильну мадяризацію неславянських назв місцевостей, яка дійсно переходить аж в одур. Мадяри очевидно хотять довести до того, щоби в цілій Угорщині не було ні одної немадярської назви міста чи села, затерти тим способом сліди інших народів, а опісля зовсім змадяризувати їх. Я подам тут у двох рядках назви місцевостей, які покажуть, як ті місцевости звали ся перед десятима роками, а як нині:

1898.

Livó (Львів)
Krizse (Криже)

1908.

Kavicsos
Kiskereszt

1898.	1908.
Kruzslyó (Кружльова)	Kötelep
Svirzso (Свиржів)	Ferzso
Mliniszka (Млиниска)	Malomvölgy
Sztulyani (Стуляни)	Varjúfalu
Pitrova (Петрова)	Végpetri
Piszana (Писана)	Alsóhímes
Bisztra (Бистра)	Bátorhegy
Medvedzse (Медвеже)	Kismedvés
Krajnyarorbka (Крайня Порубка)	Végortovány
Vagrincz (Вагринець)	Felsővárgony
Gribov (Грибів)	Kisgombás
Dricsna (Дрічна)	Nagyderencs
Vladicsa (Владича)	Felsőladács
Szuha (Суха)	Szárzhegy
Kozsuhócz (Кожухівці)	Körmös
Bodruzsál (Бодружал)	Rózsadomb
Pikra (Прикра)	Meredély
Krajnya-Polyana (Крайня Поляна)	Ladomérmező
Kruzslyova (Кружльова)	Ruzsoly
Viszlava (Вислава)	Kisvájsló
Kruzsinecz (Кружинець)	Körösény
Hrabóvcsik (Грабівчик)	Gyertyánpatak
Mesztizsko (Містиско)	Kishely
Stefurov (Штефурів)	István
Mlinarócz (Млинарівці)	Molnárvágása
Okruhle (Округле)	Kerekkrét
Dubine (Дубинне)	Tölgyed
Scsavnik (Щавник)	Sósfüred
Dubova (Дубова)	Cseres
Jesztreb (Ястріб)	Felsőkánya
Sztarina (Старина)	Poprádófal
Kamenyicza (Камениця)	Tarkő
Plavec (Плавець)	Palocsa

Чи маю продовжувати сей виказ? Думаю, що ні, бо тоді треба би виписати майже всі місцевости і видати цілу брошуру, що одначе не вплине на зміну нашого погляду. Коли отже за 10 літ змінилися так офіційні назви, то що буде за 50 літ?

Так виглядає в одного боку медаль мадярської величі і слави. А пригляньмося йому з другого боку за той самий період часу. Я подаю тут число мешканців із кількох сіл із 1898 і 1908 р.

	Греко-кат.	Римо-кат.	Кальвіни	Жиди.	
Тварощ	{1898	828	146	330	17
	{1908	608	175	355	32
Цегелка	{1898	544			22
	{1908	491	2		25
Грабське	{1898	486	4		45
	{1908	393	3		19
Львів	{1898	1075	100		54
	{1908	1138	22		36
Снаків	{1898	587			29
	{1908	502			31
Петрова	{1898	925	11		28
	{1908	643	14		24
Писана	{1898	409	12		20
	{1908	393	15		13
Крайня Бистра	{1898	683	50		162
	{1908	594	12	2	194
Медвеже	{1898	405	8		82
	{1908	305			121
Петрина	{1898	330	2		28
	{1908	455			12

Що кажуть нам ці числа? Що за 10 літ людність у значній частині сіл не тільки не зросла, як повинно бути при нормальних обставинах, але зменшилася і то значно. А що ж із нею сталося? Виємігрувала до Америки або на таку світ. І пишна „мадярська нація“ не силкується вплинути на зміну соціальних теперішніх обставин на своїй глибокій в тім напрямі, щоб їх поліпшити і дати змогу угорському горожанинові жити в „мадярській“ країні, але займається будовою потемкинських сіл на мадярській краєвій виставі, бажаючи ними заслонити нужденні колиби руські, словацькі, румунські..., щоби хто не добачив їх. А що ці села не дібрані спеціально до наперед уложеної думки, видно з сумаричного числа вірних прашів. епархії, яких 1898 р. було 169.254, а 1908 р. в 159.727. Правда, цифри шематизму не можна брати за абсолютно правдиві, і я того не роблю, але всеж релятивно вони дають достаточний погляд на справу. А що число вірних не зменшилося наслідком якоїсь релігійної агітації, видно з того, що й число римо-католиків, найсильніше заступлених на території прашівської епархії, зпало дуже значно, навіть більше, як греко-католиків, а так само число інших конфесій.

Коли придивимося в кінці, які розмірно маленькі угороруські парохії, тоді зрозуміємо також третю появу, злучену з тим: чому угороруська інтелігенція, зложена майже виключно з духовних та дяко-учителів, сидить тихше води, низше трави та не старається розрухати народу. Поминувши політичні обставини, при яких тепер національно-полі-

тична агітація такого маленького народця, як Русини на Угорщині, не можлива, бо її зараз придушено б, в ній не взяли би участі інтелігенти, хочби були свідомі (переважно там інтелігенти мадярони) ще й з тої причини, що їх економічне положенє не дозволяє того; вони залежні новсім від правительства, яке признає їм дотації, і коли б спробували піти проти нього, могли б легко опинити ся без кусника хліба. А на се не спроможеть ся багато людей і в тім лежить ціла трагічність положеня Угорської Руси.

В. Гнатюк.

С. Малевичъ — Білорусскія народнїя пѣсни. (Сборникъ отдѣленія рус. языка и словесности Имп. Академіи Наукъ. Т. LXXXII, N. 5, ст. 194, 8^о). Спб., 1907.

Праця д. С. Малевича складаєть ся з отсих чотирьох частин: 1) З короткого загального вступу (ст. 1—6). 2) З перегляду важнїйших звуків, форм і будови білорусської мови з додатком одної казки (Мужик і пан у неклї; ст. 7—22). 3) З текстів пісень, поділених на десять розділів (ст. 23—163). 4) З короткого словарця (ст. 165—194).

Над вступом нема що спиняти ся, бо його характер орієнтаційний. Щож до мови, то вона належить до полуднево-західного діалекту, з твердим р, неповним аканєм, м'яким дзеканєм та дифтонгами **уб** та **іє**. Визначнїйші її прикмети ось які по словам автора: 1) Односкладові слова в живій бесїді зам. **а**, **о** дають деколи глухий звук **ъ**, прим. **брѣтъ**, **хѣць**. Як той звук вимовляєть ся, сього автор не поясняє близше. 2) На місци акцентованого (автор при порівнаню послугуєть ся російською мовою) **о** чути раз дифтонг **уб**, при чім **о** має перевагу, другий раз **у**, прим. **туорба**, **руоў**, **Буохъ**, **муой**, **хуць**, **кувь**, **гутъ** (год). 3) На місци акцентованого **е** стоїть деколи **іє**, деколи **юо** (дифтонг), а спорадично **йю**, прим. **пїєкло**, **мяцієлица**, **пасьцієль**; **нюосъ**, **вюосъ**, **нюотъ**; **нюосъ**, **цюшны**, **маюй**. 4) На місци неакцент. **е** стоїть по звуках: **ж**, **ч**, **ш**, **щ**, **ц**, **р** — **а**, а в ненаголошених складах, що стоять зараз по наголошених, деколи **ю** — **у**, прим. **жана**, **чаравикъ**, **шаптаць**, **рамень**, **царкоўны**, **шарбаты**, **дарбѣжунька**, на верхній, изъ житній. 5) Виговір звука **ѣ** м'якший, як у російській мові; в деяких випадках стоїть зам. нього дифтонг **іє**: **хлієпъ**, **звієрѣ**, а деколи чисте **и** (**і**) (як в україн. мові): **сіи**, **лиє**, **сини**, **таби**. Неакцентоване **ѣ** переходить часто в **я**, **а**: **бялокъ**, **мяшокъ**, **рака**, **цана**. 6) Звук **и** (**і**) неакцентований вимовляєть ся дуже часто як **й** (автор завважує при сїм: не **ј**; але як саме, не пояснює внов): **йшоў**, **зайграць**, **пяра**, **ймаць**. 7) Перед м'якими самозвуками на початку, а деколи і в середині слів, чути приставне **ј**: **јиня**, **јикаўка**, **мајихъ**; за те часто **ј** випадає в середині слова: **маа**, **знаа**, **дуобраа**. 8) Співавуки **б**, **п**, **в**, **м** звичайно тверді (як в україн.

мові), хоч рідко і м'ячать ся. 9) Співзвук **г** виговорюєть ся як **ћ** (як в україн. мові). 10) Будучий час творить ся часто при помочи дієслова **імати** (як в україн. мові): **браць му**, **казаць мєшъ**, **мє**, **мєшъ**, **мєце**, **муць**.

Що до пісень, то автор поділив їх на ось які розділи: 1) Щедрецкія. 2) Весеннїя. 3) Купальнїя. 4) Лїтнїя. 5) Любовнїя. 6) Свадебнїя. 7) Семейнїя. 8) Солдатскія. 9) Молодецькія. 10) Шуточнїя. Перший розділ містить 3 пісні, з того одна „коза“ (що ходить на Малайки), друга пісня про образ Богородиці, який малював св. Лука. Обі до сього розділу, а бодай третя, не належать. Другий розділ містить 4 пісні; чому між ними відома українська пісня:

Ой лѣтъ трапиць

И вода плещыць,

А кумъ до кумы

Судака туощыць... і т. д.

зачислена між веснянки, Господь знає. Третій розділ містить 6 (зглядно 7) пісень, між ними одну, що в нас співають ся часто як гаївка. Чому четвертий розділ, що містить 24 пісні, має титул „літні“, невідомо, бо такі пісні, як ч. 9 або 10 (тай інші ще) можна дуже добре співати в зимі, а ч. 11 може співати салдат у кожній порі року. Зовсім слушно належать до сього розділу числа 15—16, бо се обжинкові пісні. Відома в нас колошилка:

Апанасъ валыя пасъ, Кацярына бычки,

Пачакай, ня ўцякай, куплю чаравички —

може співати ся також дуже добре на весні і в осени. Назва пятого розділу не має вже зовсім ніякої рації, бо і в попередних і в дальших розділах є цілий ряд любовних пісень, отже чого сї мають тут стояти окремо? Містить він 56 пісень, між ними ч. 50 поставане в одну пісню в ріжних відривків. Весільних пісень є 64 і вони вже правильно зібрані в одну групу. Цікаво, що навіть між обрядові пісні, які звичайно бувають оригінальні, втискають ся й українські, прим. загально знана:

Ня брать, а татарышъ, —

Аддаў сястру за талинь (талар):

Русу косу за ша^астакъ,

А біело ціело аддаў такъ.

Родинні пісні можна би також розділити між ріжні інші групи; їх усіх 48. Салдацьких небагато — разом 10 — і всі вони не білоруського походження, але великоруського. Девята група, в числі 5 пісень, також не насуває мотивів, задля яких тут окремо поставлена. Між остатною групою, що містить 37 чисел є і весільні і купальні пісні; правда, вони жартовливі, але відповіднїйше місце для них при дотичних розділах. Очевидно, вага річи не лежить у саміх поділі, але коли його перево-

дить ся, то він повинен більше бути уґрунтований, як у д. Малевича.

Що до самого видання текстів, то воно зроблене давнюю метою; крім голих пісень, навіть не поназиваних, нема більше нічого; навіть література предмету не вказана, хоч би тільки обмежена на самих Білорусів, що утрудняє дуже студії над піснями, бо хто займаєть ся ними, мусить перевертати гори матеріялу, з якого зробить кілька висновків і ціла праця, хочби дуже механічна, не оплатить ся стратою великанського часу, аужитого на неї. А крім того ніколи не можна мати певности, що матеріял вичерпаний, бо головні збірки матеріялів можна дістати по більших бібліотеках, але де взяти інші, що часто належать до білих круків? Із тої причини повинні поставити собі за задачу всі наукові інституції й редакції не випускати сирих етнографічних матеріялів, не вказавши при них бодай літератури дотичної нації. Особливо потрібне се при видаваню білоруських пісень, які стоять під таким сильним впливом українським і великоруським.

Д. Малевич добачив навіть у своїй невеликій збірці великоруський вплив; ось що він про се каже: „Большинство пѣсень чисто народнаго бѣлорусскаго происхожденія съ нѣкоторыми немногочисленными и непрочными наслоениями полонизмовъ; въ довольно рѣдкихъ случаяхъ среди нихъ попадаются и болѣе полонизованныя, а въ единичныхъ примѣрахъ и заимствованныя у великоруссовъ (нѣкоторыя солдатскія и молодецкія), но уже органически претворенныя и вполнѣ удовлетворительно переданныя по бѣлорусски“ (ст. 6).

Розумієть ся, якби він був порівняв свою збірку зі збірниками великоруськими, українськими, по часті й польськими, був би тут сказав трохи инакше. Про український вплив він навіть не згадує, а я при побіжнім перегляді, не порівнюючи текстів із жадними збірниками, знайшов між піснями ось які зовсім певно українського походження: II : 2; III : 3; IV : 17, 20, 22, 23; V : 3, 4, 10, 11, 16, 22, 25, 27, 30, 31, 36, 43, 45, 50, 55, 56; VI : 52, 53; VII : 4, 5, 6, 9, 11, 18, 25, 27, 35, 42, 45, 48; X : 3, 5, 9, 15, 18. Розумієть ся, що при докладнішій розгляді число се збільшило би ся значно. З сього ясно, чому при піснях треба вказувати літературу предмета. А що те „запозичуване“ не таке далеке, видно не лише в наведених повисше цитатів, але хоч би й в отсеї загально відомої в нас пісні (ч. 55, ст. 83):

Ой у поли жыто	Чырвонаю кытайкою
Золотамъ аблито,	Вуочаньки закрыты.
Падь біелаю бяроваю	Ой прышла дзвьяучына
Каваченька ўбиты.	Шь чуорными ачыма,
Ой убиты, ўбиты,	Якъ падняла кытаячку,
На сьмерць ни забиты,	Ды й загадасила і т. д.

Отже пісня переспівана зовсім дословно!

Дуже цікаво було би порівнати всі пісні білоруські, оголошені доси друком, із українськими, великоруськими та польськими, бо аж тоді показало би ся, що в них оригінальне, а що напливове. Загалом видаєть ся, що народня пісня білоруська не визначаєть ся великим боґацтвом.

На скільки надруковані тексти віддають фонетичні подробиці місцевого говору, в те не вдаю ся, бо таку річ можна тільки на місци справдити. А що до них доданий словарець, то се належить до плюсів збірки.

В. Гнатюк.

Kaarle Krohn. Der gefangene Unhold. (Sonderabdruck aus den Finnisch-Ugrischen Forschungen, VII, ст. 129—184).

Отся розвідка професора етнографії в гельсінґфорським університеті складаєть ся властиво з шістьох окремих статейок, з яких кожда творить для себе цілість, і вжахєть ся з иншими лише ближшими або дальшими аналогіями та спільним головним мотивом, в яких обробляєть ся легендарна тема про підступне спійманє і закованє якогось потвора.

В першій статейці п. н. „Die Fesselung des Höllenschmiedes“ розповідаєть ся про те, як Христос війшовши по воскресєню в ад, заковує в ланци чорта, які той готував для нього.

У другій статейці „Die Bändigung des Amiran“ мова про кавказького героя Амїрана (= Арїман), який побідивши героїв та смоків, зачинає вбивати христїян. За те визиває його Христос на поєдинок, відносить над ним побїду і заковує в ланци, в яких сидить він до нині. Тут побіч отсеї христїянської легенди приходить іще окремих біблійний мотив про Самсона, як він пробував свою силу на тім, чи розірве вложені на себе ланци.

У третій статейці „Die Bändigung eines Starken in den Märchen“ оброблений докладніше власне сей самсонівський мотив із європейських казок про невдячну сестру (або матір), що впадає свого брата (або сина) любасови, витягнувши з нього вперед тайну, в чім лежить його сила (тут говорить ся також про відомі три волоски на голові) і звязавши його — звичайно шовковими нитками.

В четвертій статейці „Die Bändigung und die Gaumensperre des Fenriswolfes“ наведене ісландське оповіданє, в яким виступає як герой не чоловік, але вовк. Його сотворили були боги, але побачивши, що він може стати їм небезпечний, прикували його ланцом до скали. Колиж вовк роззавив пащеку, щоби їх покусати, вони вложили йому в неї меч сторцом так, що він не годен уже затулити її і лише вие проразливо. Аналогічне оповіданє зване також Сербам, з чого можна припускати,

що воно було знане і в західній Європі, інакше було би трудно пояснити, як воно дісталося в Ісландії до Сербії чи півноки.

В п'ятій статейці „Die Fesselung des Loki“ наводить автор скандинавське оповідання, в яким герой переміщається в лососа і впливає в водопад Фрاناір; там боги прив'язують його кишками його власного сина, а над ним завішують їдовиту змію, з якої спадають на нього краплі їди. Жінка героя тримає під змією мисочку і збирає в неї їдь, але коли мисочка стане повна і вона піде її вилити, а краплі пічнуть капати на героя, він так реве тоді, що аж земля трясеться. Ця легенда відбігає вже дуже далеко від попередних, тому й сам автор зазначає: „Jedenfalls ist es vorsichtiger die Lokisage getrennt zu behandeln“.

В шостій статейці „Der Fang der Midgardschlange“ подане скандинавське оповідання, в яким герой виїздить із товаришем на море і сам ловить два кити та виносить на беріг, а товариш ловить на вулку морського потвора, який ударений в голову, реве, що аж земля трясеться, видирається і втікає в море. Це оповідання, як і п'яте, віддалене вже дуже від попередних.

Нарешті наводять автор ще деякі азійські паралелі до оброблюваного мотиву і кінчать ось яким висновком: „Wir sind somit zu dem Schlusse gekommen, dass eine Anzahl nordischer Sagen aus christlichen Legenden sich entwickelt hat und dass die vorchristlichen Vorbilder der letzteren nicht in Europa, sondern in Asien zu suchen sind“ (ст. 184).

Треба признати, що автор виказав в отсій розвідці докладне об'явлення з предметом і дотичною літературою різних народів та й що його метода в опрацюванні предмету зовсім раціональна і не має ніяких таких вискоків, які нерідко трапляються у різних фольклористів.

Для нас з цілої розвідки має особливу вагу перша статейка і то не лише з уваги на наші легенди, які оброблюють сей мотив широко, але й тому, що вказують на свій старший прототип у нашій давнійшій літературі. В „Слові про збурення пекла“, виданім д-ром І. Франком, сей мотив знайти, але нерозроблений:

Ад до Христа: А (ти) тепер пекло збуриш и столицу сплюндрувалъ,
А мене Ада в'вчними узами звязавъ.

Щожъ я теперъ чинити маю? (ст. 26).

На підставі теперішніх народніх оповідань можна припускати, що їх знано в такій самій формі також давно, тим більше, що їх походження книжне, та що ширше оброблений мотив про заковане Ада віднайдесться ще чи то в якійсь великодній вірші, чи може в яким іншому списку „Слова про збурення пекла“. Трудно припускати, щоби автор „Слова“ знаючи

сей мотив, не хотів його використати, хоч він дає таку добру нагоду розвернути ся його поетичному талантові, що показується хочби з дуже гарної фінської пісні, цитованої проф. К. Кроном, та що потверджують наші легенди.

В. Гнатюк.

Das Märchen von dem Mädchen ohne Hände als Predigtexempel. Von Dr. I. Klapper. (Mitteilungen der Schlesischen Gesellschaft für Volkskunde, Heft XIX, st. 29–45. Breslau, 1908).

Автор звертає в сій статі увагу на важні для фольклористів, а не використані ще достаточнo всякі середньовічні збірки проповідий (або матеріалів до них), в роді загально відомих: De proprietate apum Томи з Брабанту, діяльогі Цезарія з Гайстербаху, Gesta Romanorum, Disciplina clericalis Петра Альфонса, — в яких криється велике багатство фольклорних тем, повибраних із різних старих жерел, нині недоступних або запропаних. Вони могли би дати дуже багато причинків особливо до того роду творів народньої словесности, які звикли ми називати казкою, легендою, новелою, анекдотом. На доказ сих слів наводить він із рукопису: I, Q, 350 університетської бібліотеки в Бреславі, писаної коло 1490 р. в монастири Августинів у Сагані, в якій зібрані матеріали до проповідий для простонародя, відому казку про безруку королівну в дословнім німецькім перекладі з латинської мови, якої загальна основа не змінена до нині не тільки у Німців (пор. Grimm, Kinder- u. Hausmärchen, ч. 31), але і в інших народів (так само і в нас; пор. Етногр. Збірник, т. IV, ст. 117, ч. 22). Фабула казки така: Король маючи з першого подружжя доньку, женить ся другий раз. Мачоха не терпить пасербиці і користаючи з виїду короля, приказує її убити, а на доказ принести їй пообтинані руки. Стрілець милосердить ся над нещасною і відтинає їй тільки руки та пускає живу. Покалічену дівчину здибає в лісі молодий панчик, а що вона подобається йому, забирає її з собою до дому, а оцісля женить ся. Швидко по вінчаню молодожон відходить на війну, полишаючи жінку при надії. Вона родить двох прекрасних хлопців. Тимчасом мачоха довідується про все, фальшує письма її мужа і приказує її прогнати з дітьми (або убити). Тесті виконують приказ, хоч не радо, але тимчасом вертає син із війни і вся інтрига відкривається. Син іде шукати жінки і знаходить її з дітьми та забирає назад до себе. По сїм і король довідується про все та віддає мачоху під суд, який засуджує її на смерть.

Дальше вказує автор, що ся казка повстала з переказу (в яким приходять назви місцевостей і імена дієвих осіб, що надає оповіданню історичної закрески) і як німецьке жерело її наводить переказ (Sage) із рукопису бреславської університетської бібліотеки (I, Q, 454) з 1454 р.

п. н. „Die Tochter des Grafen von Poitou“. При тім зазначає автор зовсім справедливо, що казка не німецького походження і висловлює погляд, що її основа опирається на старофранцузькі перекази, яких невідомі, якого історичні підстави сягають до VII століття. Сей переказ попав опісля в збірку французького Домініканця, що називає себе: Johannes Gebii Junii, яка повстала коло 1300 р. і носить назву: Scala caeli. На підставі цього переказу повстав цілий ряд середньовічних поем. Літературу казки подав уже 1877 р. Герман Зухієр (Suchier) у статі: „Über die Sage von Offa (Paul Braunes Beiträge, т. IV, 514).

Автор не висловлює ясного, чи вважає Францію місцем повстання казки і не визначає часу повстання. Можна напевно одначе сказати, що казка далеко старша від найстарших французьких переказів, про що може свідчити її розповсюдження по цілій майже світі, куди не могла би дістатися з Франції. Не можна також напевно сказати, щоби переказ був старший від казки; з греко-римської історії приміром знаємо, що там нераз зовсім казковий (мітологічний) матеріал перероблювано ex post у перекази (хоч би взяти тут Ромула і Рема та інших римських королів) з наміром, щоби певним особам надати авторитетності та обвинувати їх авреолою. Це саме могло мати місце і в нашій випадку

В. Гнатюк.

Україна, науковий та літературно публіцистичний журнал — огляд статей і матеріалів по етнографії.¹⁾

Етнографія заступлена була в „Україні“ доволі слабо. Перейдемо по черзі до тих статейки й замітки.

І. Франко: Вій Шолудивий Буняка і Юда Іскаріотський (кн. I, ст. 50—55). Автор згадує про праці Сумцова, Милорадовича і Кузьмичевського, в яких вказувано на фольклорні паралелі до Гоголевого „Вія“ та до полонецького хана Шолудивого Буняка і звертає увагу на твердження, яке висловлювано, що опис тих постатей не піддається фольклорному поясненню, бо такої фігури в народних оповіданнях бути не може. Аж як Кузьмичевський оголосив оповідання про Буняка з Погоні, переконали ся дослідники, що така фігура звана в усній традиції. Др. І. Франко постановив віднайти першовізір оповідання з Погоні і дійсно знайшов його в рукописі XVI ст., доси невідомій і не опублікованій. Є се текст оповідання про кінець Юди Іскаріотського, який автор подає в цілості і в яком опис вигляду Юди зовсім подібний до опису вигляду Вія або Буняка. Тим самим справа вияснена тепер докладно.

¹⁾ Загальний огляд сеї часописи поданий в т. LXXXVI, тут доповняємо його оглядом статей і матеріалів по етнографії.

Владимір Данилів: Додатки до огляду українських лубяних співаників та малюнків (кн. III, ст. 390—393). Автор наводить тут шість назв книжочок, в яких подібують ся народні пісні та оповідання, а опісля вичисляє ряд лубочних малюнків, між якими є й етнографічні теми.

Владимір Данилів: Порівняння смерті і весілля в українських погрібових голосіннях (кн. VI, ст. 351—355). Автор констатує, що порівняння смерті дівки або парубка з весіллям подібується не лише в руській й народній поезії, але й загально славянській; особливо розвинуто воно в українських голосіннях, з яких він наводить виїмки, хоч дуже нечисленні. За те не тикає автор зовсім тих славянських матеріалів, про які згадує, а шкода, бо тема така цікава, що оплатило би ся посидіти над нею та опрацювати.

Краткія біографіческія свідчення о жизни и діяльности Івана Яковлевича Рудченка (кн. VII—VIII, ст. 92—100) основані на автобіографії пок. українського етнографа, зладженій для О. Пипіна і використаній ним в історії української етнографії.

Е. Ткаченко Петренко: Думи въ каданіяхъ и изслѣдованіяхъ (кн. VII—VIII, ст. 144—185) були вже обговорені у нас окремо.

Владимір Даниловъ: Обращеніе къ читателямъ о собираніи украинскихъ похоронныхъ причитаній (кн. VII—VIII, ст. 224—231) — се відозва в справі збирання голосін і з поученням, як їх записувати.

О. Русов: Дещо про „панів“ у колядках (кн. VII—VIII, ст. 231—234). Автор звертає увагу в сій замітці на те, як змальовані в деяких колядках відносини панів до своїх „підданих“ та наводить одну колядку, записану власноручно, в якій добачує стару основу князівської епохи, в якій пани почали відділяти ся від маси народу та брати на себе політичні обовязки, а надто нові додатки з пізнішого побуту.

Л. М. Як царь Олександр ослобонив кріпаків (кн. XI—XII, ст. 279). В оповіданню говорить ся, що кріпацтво зніс цар підступом, запитавши сенаторів, чи вони годять ся увільнити невільників. Коли ті згодили ся і підписали ся, цар заявив, що під невільниками розуміє кріпаків, а не арештантів, як думали собі сенатори. Очевидно, що сенаторам було заізно протестувати проти царської постанови.

Вол. Гнатюк.

Сборникъ Харьковскаго Историко-Филологическаго Общества. Томъ 16-й. Труды харьковской комиссіи по устройству XIII археологическаго съѣзда въ г. Екатеринославѣ, изданы подъ редакціей проф. Е. К. Рѣдина, Харьков, 1905, ст. 762.

Збірник сеї складається з трьох відділів: 1) статі з історії краю

(Харківщини): Е. Альбовскій — Валки, українний городъ московскаго государства (9—53); Бѣлявскій — Матеріали по исторіи казеннаго хозяйства на южной степной окраинѣ Московскаго государства. Государевы арбузные огороды и виноградники в Чугуевѣ (54—105); А. С. Лебедевъ — Землевладѣніе и торговые промыслы духовенства Бѣлого-родской епархіи въ XVIII вѣкѣ (106—111); П. П. Короленко — Справки, извлеченныя изъ дѣлъ Харьковского Историческаго Архива по исторіи малороссійскихъ козаковъ (112—129); Д. И. Багалій — Матеріали для исторіи г. Харькова въ XVII вѣкѣ (396—507); 2) Статі з археології: Н. О. Сумцовъ — Къ исторіи украинской иконописи (131—140); В. Машуковъ — Образъ „плачущаго Спасителя“ въ Екатеринославскомъ кафедральномъ Преображенскомъ Соборѣ (299—301); В. А. Городцовъ — Краткія свѣдѣнія объ археологическихъ изслѣдованіяхъ въ Бахмутскомъ уѣздѣ, Екатеринославской губерніи въ 1903 г. (302—313); В. Е. Данилевичъ — Стоянка и мастерская около сл. Хухры Ахтырскаго уѣзда Харьковской губ. (314—321); В. А. Бабенко — Волчанское городище (353—357); В. Е. Данилевичъ — Запѣтки по археології и нумизматикѣ (375—395); В. А. Бабенко — Раскопки катакомбнаго могильника въ Верхнемъ Салтовѣ Волчанскаго уѣзда Харьковской губ. (547—577); Ю. И. Морозовъ — Запѣтки и матеріали по археології (578—589); В. Е. Данилевичъ — Матеріали къ нумизматической библиографіи (590—604); Е. К. Рѣдинъ — Памяти отца Василия Спѣсивцева (605—611); В. Машуковъ — Матеріали къ изученію церковной старины Украйны (612—672); Е. К. Рѣдинъ — Матеріали къ изученію церковныхъ древностей Украйны. Церкви города Харькова (673—736); 3) З исторіи літератури й етнографії: Н. О. Сумцовъ — Изъ украинской старины (129, 142—275, 322—336); В. И. Срезневскій — Малорусская ода 1807 г. (349—352), П. В. Ивановъ — Дни недѣли (376—391); А. В. Ветуховъ — Изъ этнографическихъ рукописныхъ матеріаловъ Предварительнаго Комитета XII археологическаго съѣзда (292—298); В. А. Бабенко — Изъ этнографическихъ наблюденій въ Екатеринославской губ. (337—347); Д. И. Багалій — Къ исторіи Харьковской литературы (358—369); В. И. Срезневскій — Климовскій-Климовъ — „Кавакъ-стихотворецъ“ и два его сочиненія (509—646); М. Г. Халанскій — Экскурсы въ область древныхъ рукописей и старопечатныхъ изданій (737—762). Окрім сих праць уміщено „Отчетъ о дѣятельности харьковской комиссіи по устройству XIII археологическаго съѣзда въ г. Екатеринославѣ“ і протоколи засідань сеї комісії. З сих протоколів видно, що багато дуже цікавого й цінного матеріалу з українознавства лишило ся невикористаним і неопублікованим за браком засобів в комісії й в харківського історично-філльольогічного Това-

риства; так само не здійснено було кілька цікавих і важних для української науки екскурсій. Між иншим ще на першому засіданні комісії проф. Халанскій, зазначивши вагу студіювання місцевих говорів, висловив бажання відбутися кілька подорожей по Харківській губ., щоб зібрати матеріали про місцеві говори. Комісія цілком приєднала ся до сеї думки й постановила вдатися до московського підготовного комітету з проханням дати гроші на сю експедицію. Але характерна подробиця — комітет грошей на сю мету не дав, і експедиція не відбула ся.

Більші статі й розвідки з цього збірника рецензовані були окремо¹⁾, й тепер ми оглянемо коротенько найцікавіше з нерецензованого ще. З статей і матеріалів до історії Слобожанщини найцікавіша збірка матеріалів до історії м. Харкова в XVII в., владжена пр. Багалієм. В склад її входять 58 документів з року 1655 по 1688, котрі доторкають ся найважливіших сторін життя тодішнього Харкова — його заселення, соціального складу, економічного побуту, повинностей та управи. Всі ці документи взято з Архива Міністерства Юстиції в Москві з стовпців Білгородського стола. В коротенькій передмові проф. Багалій каже, що видавши три томи матеріалів з історії колонізації та побуту Слобідської України, він зібрав нові подібні матеріали, котрі могли б скласти четвертий том. Частина матеріалів цього тому, що має безпосереднє відношення до історії м. Харкова в XVII в. й надрукована тепер в збірнику. Цікава, але далеко менше цінна „Справка, извлеченная изъ дѣлъ Харьковского Историческаго Архива по исторіи малороссійскихъ козаковъ“ П. П. Короленком. Д. Короленко чомусь тільки деякі документи подав в цілості або в ексцерптах, а решту переказав „своїми словами“, але так коротко і неясно, що сей переказ являєть ся тільки недокладним описом документів. Як виглядає його переказ і скільки з нього можна витягнути відомостей, вже видно хочаб з цього прикладу. Діло VII, 1743 рік, № 28348 — „Въ Малороссіи существовалъ порядокъ, что правительство, жалую кому нибудь земли, давало тому лицу въ подданые и людей, на той землѣ жившихъ, но только однихъ посполитыхъ. Малороссійская старшина, желая приобрѣсти себѣ подданныхъ, записывала въ козаки помѣщичьихъ посполитыхъ и потомъ, покупая у этихъ козаковъ землю, обращала ихъ себѣ въ подданые. На такое злоупотребленіе нѣкоторые знатные грузины, получившіе въ Малороссіи помѣстья, жаловались правительству и доносили, что послѣ записи старшинами лучшихъ и состоятельныхъ посполитыхъ въ козаки у нихъ остаются одни только бѣдняки. Генеральная Войсковая канцелярія предписала подвѣдомственнымъ мѣ-

¹⁾ Статі Альбовского, Белявского, Машукова, Бабенка, Редина, Сумцова, Срезневского, Халанского.

стать, чтобы безъ строгаго слѣдствія посполитыхъ и подданныхъ въ козаки не записывать (исключая тыхъ случаевъ, когда будетъ доказано прежнее ихъ козацье званіе)". Отсе й усе; дуже мало як бачимо дав такий переказ, хіба відомість про зміст документу, й ми рішучо не розуміємо, чому натомість не подав д. Короленко принаймні хоч одної скарги Грузин, чому не подав він їх привищ і т. д. Таким способом поповнена більша частина „Справки“, котра доторкаєть ся XVII в рр. 1781—1783.

Статі в археології подають здебільшого результати розкопок на південно-східній частині України й являють ся таким чином матеріалом цікавим, але сировим. Згадаємо ще замітку В. Е. Данилевича „Матеріали къ нумизматической библиографіи“. В ній на підставі „Описанія документоувъ и бумагъ, хранящихся въ Московскомъ Архивѣ Министерства Юстиціи“ (кн. 11—13) він подав опис усіх тих актів, що можуть мати інтерес для осіб, що цікавлять ся нумизматикою. Всі описи актів поділено на оті чотири великі групи: А. Бить монет і інституції, що видають сю справу; Б. Підроблюваннє монети; В. Оборот грошей в Росії: а) мідяна монета і б) різні види монет; в) ефимки; г) чехи; д) Інституції, що відали обдртаннє грошей; і) Скарби.

М. Залівняк.

Видання й статі обговорені в сім томі:

Е. König — Das Leben, sein Ursprung und seine Entwicklung auf der Erde, 1905.

Л. Reinhardt — Der Mensch zur Eiszeit in Europa und seine Kulturentwicklung bis zum Ende der Steinzeit, 1906.

Т. Флоринскій — Славянское племя, 1907.

М. Murko — Geschichte der älteren südslavischen Literaturen, V, 1908.

Г. Ильинскій — Значеніє Аэона въ исторіи славянскої письменности, 1908.

Ј. Wadowski — Kościoły lubelskie, 1907.

А. Ј. (Rolle) — Do dziejów Kamieńca Podolskiego, 1907.

П. Жуковичъ — Первое вмѣшательство западнорусскихъ козаковъ въ сеймовую борьбу съ церковной унией, 1907.

— Убийство Іоасафата Кунцевича, 1907.

— Первый польскій сеймъ послѣ убійства Іоасафата Кунцевича, 1908.

— Передъ козацкимъ разгромомъ, 1908.

— Новые матеріалы для начальной исторіи сеймовой борьбы съ церковной унией, 1908.

— Сеймовая борьба православнаго западно-русскаго дворянства съ церковной унией (съ 1609 г.), I—IV, 1903—8.

Е. Альбовскій — Валки, украинный городъ Московскаго государства, 1905.

В. Бѣдновъ — Изъ прошлаго Екатеринославской епархіи, 1907.

А. Богумиль — Начальный періодъ народничества въ русской художественной литературѣ, 1907.

Ф. Свистунъ — Крил. о. Никита Ижакъ jako цензоръ галицко-русскихъ изданій въ 1852—57 гг., 1907.

В. Даниловъ — Матеріалы для біографіи Н. И. Костомарова, 1907.

— П. Кулишъ и „Кіевская Старина“ подъ редакціей О. Г. Лебединцева, 1907.

Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperjesiensis pro anno Domini 1908, 1908.

С. Малевичъ — Бѣлорусскія народныя пѣсни, 1907.

К. Krohn — Der gefangene Unhold, 1907.

І. Klapper — Das Märchen von den Mädchen ohne Hände als Predigtexempel, 1908.

Україна, 1907 (етнограф. матеріалы й розвідки).

Сборникъ Харьковскаго Историко-Филологическаго Общества, том 16, 1905.

ПОКАЗЧИК

до тт. LXXXI—LXXXVI Записок Наукового Товариства ім. Шевченка¹⁾
(р і к XVII).

I. Розвідки, замітки, оглиди й матеріали.

Барвинський Виктор. До історії закріпощення селянства в Лівобічній Україні. LXXXI, Misc. с. 154—157.

Барвинський Виктор. Причинок до історії „свобідних маєтностей“. LXXXII, Misc. с. 178—179.

Бучинський Богдан. Студії з історії церковної унії. I. Ісидорова унія. LXXXV, с. 21—42; LXXXVI, с. 5—30.

Возняк Михайло. Із кореспонденції Р. Моха. LXXXI, Misc. с. 157—171.

Возняк Михайло. Причинки до студій над писаннями Лаврентія Зизанія. LXXXIII, с. 31—88.

Возняк Михайло. Проект правопис Івана Жуківського на візді „руських учених“. LXXXII, с. 53—86.

Гнатюк В. Віршована легенда про лицаря і смерть. LXXXV, Misc. с. 140—158.

Гординський Ярослав. Трагедія „Енеїда“ Міхеліса. LXXXIV, с. 88—97.

Грушевський Михайло. Кн. Ян-Тадеуш Любомірський (Некрольог). LXXXIV, Misc. с. 183—184.

Грушевський Михайло. Микола Дашкевич. 1852 † 20. I. 1908. LXXXI, с. 145—150.

Грушевський Михайло. Памяти Володимира Антоновича. LXXXII, с. 7—9.

Грушевський Олександр. З сорокових років. 1. „Повість объ українскомъ народѣ“ Куліша. LXXXIII, с. 158—168.

Грушевський Олександр. З сорокових років. 2. П. Куліша „Україна. Одъ початку України до батька Хмельницького“. LXXXV, с. 81—105.

Джиджора Іван. Матеріали московського „Архива Министер-

ства Юстиціи“ до історії гетьманщини. LXXXVI, с. 59—81.

Доманицький В. Авторство Марка Вовчка. LXXXIV, с. 111—171.

Доманицький В. Вірша на кивських ченців. LXXXV, Misc. с. 135—140.

Доманицький В. Невідомі вірші еромонаха Кліментія (з початку XVII віку). LXXXI, с. 51—126.

Доманицький В. Ukrainica в альбомі Н. Гербея. LXXXIII, Misc. с. 176—184.

Зубрицький Мих. Галицькі священники в Холмщині. LXXXIV, Misc. с. 173—183.

Зубрицький Михайло. Урядові заходи против холери в 1831 р. LXXXI, с. 127—133.

Inhalt der I—LXXX Bande der Mitteilungen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg (Jahrgang I—XVI). LXXXI, с. 223—234.

Кордуба Мирон. Проба австрійського посередництва між Хмельницькими і Польщею. LXXXIV с. 5—32.

Кузеля Зенон. Антропологічні й археологічні часописи за 1906 р. LXXXII, Н. хр. с. 189—205, LXXXIII, Н. хр. с. 185—198.

Кузеля Зенон. Вірування Гупулів про бурі в остатніх двів червня 1885 року. LXXXVI, Misc. с. 146—149.

Кузеля З. Етнографія в західно-європейських часописах за 1906 р. LXXXV, Н. хр. с. 159—190.

Матеріали до історії Кошівщини, V див. Шпитковський Ів.

Огляд часописей за р. 1907. LXXXVI, Н. хр. с. 150—212.

Панейко Василь. Національні відносини Галичини (Fr. Vujak: Galicya. Tom I. Львів, 1908, стр. 562). LXXXIV, Н. хр. с. 185—202.

Перетц Володимир. До історії вертепної драми. Замітки й матеріали. LXXXV, с. 5—20.

Перетц В. Кілька пісень кін. XVII — поч. XVIII вв. LXXXVI, Misc. с. 141—143.

Перетц В. Українські питання-відповіді. LXXXIV, Misc. с. 172—173.

Показчик до тт. LXXXV—LXXX Записок Наукового Товариства ім. Шевченка (рік XVI). LXXXI, с. 208—222.

Свещицький Іляріон. Іван Вагилевич як проповідник. Причинок до зносин Галичан в Росію перед 1849 р. і до історії української проповіді. LXXXIV, с. 98—110.

Созанський Іван. Поетична творчість Олександра Духовича. LXXXVI, с. 123—140.

Студинський Кирило. Листи мін. Флоріяна Земляковського до еп. Івана Ступницького. LXXXV, с. 106—133.

Студинський Кирило. Польські конспірації серед руських питомців і духовенства в Галичині в роках 1831—46. Студія (Кінець). LXXXII, с. 87—177.

Томашівський С. До історії панславизму. LXXXV, Misc. с. 134—135.

Томашівський С. Причинки до історії Мазепинщини. LXXXI, Misc. с. 151—154.

Томашівський С. Студії А. Петрова по історії Угорської Русі. LXXXI, Н. хр. с. 172—179.

Томашівський Стефан. Угорщина і Польща на початку XVIII в. LXXXIII, с. 89—133; LXXXIV, с. 33—87; LXXXV, с. 43—80; LXXXVI, с. 31—58 (Далі буде).

Франко Ів. Др. Дві замітки до тексту Найдавшійшої літописи. LXXXIII, Misc. с. 169—173.

¹⁾ Скорочення: Misc. = Miscellanea. Бібл. = Бібліографія. Н. хр. = Наукова хроніка.

Франко Ів. Др. Еміль Коритко, забутий славянський етнограф. LXXXVI, с. 82—122.

Франко Ів. Др. З сільського архива. LXXXIII, Misc. с. 173—176.

Франко Іван Др. Нові матеріяли до історії українського вертепа. LXXXII, с. 30—52.

Франко Іван Др. Слово про абурення пекла. Українська пасійна драма. LXXXI, с. 5—50.

Франко Іван Др. Студії над українськими народними піснями, XXIII—XXVI. LXXXIII, с. 5—30.

Широцький Кость. Надгробні хрести на Україні. LXXXII, с. 10—29+6 таблиць.

II. Рецензії й реферати (Наукова хроніка і Бібліографія).

Авдикович Ор. Критичний розбір що важніших оповідань Ол. Кониського (Звіт дирекції ц. к. II гімназії в Перемишлі за р. 1907/8). *Ів. Кривецький*, LXXXV, Бібл. с. 224.

Авдикович Ор. Огляд літературної діяльності Олександра Кониського (Звіт дирекції лицей Ручського Інститута для дівчат в Перемишлі, за р. 1907/8). *Ів. Кривецький*, LXXXVI, Бібл. с. 244.

Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie, wydane staraniem galicyjskiego wydziału krajowego, т. XIX. Льв. 1906, с. XXXIV+855, 4^о. *Т. С.*, LXXXIII, Бібл. с. 211—213.

Акты и документы относящиеся къ истории Киевской Академіи,

Шпитковський Іван. Матеріали до історії Коліївщини. V. Мемуар ржищівського тринітарія про Коліївщину. LXXXIII, с. 134—157.

Шпитковський Ів. Рукопись Бродовича „Widok przemocy“. LXXXII, Misc. с. 180—181.

Щурат Василь. Азбучна стаття Миколи Кницикевича з 1834 р. LXXXI, с. 134—144.

Щурат В. До історії Коліївщини. LXXXVI, Misc. с. 143—146.

Щурат В. Из старої галицької літератури. I. Дві пісні А. Якубинського про самбірську Богородицю з 1770 р. 2. Загалькова польська пісня в українським перекладі. LXXXII, Misc. с. 181—188.

отдѣленіе II (1721—1795 гг.), томъ I (1721—1750 гг.), часть I і II со введеньемъ и примѣчаніями Н. И. Петрова. К. 1904, ст. XXXII+463 і XXI+508. *Ів. Шпитковський*, LXXXIII, Бібл. с. 223—227.

Архивъ юго-западной Россіи, часть III, томъ VI (Акты шведскаго государственнаго архива, относящіеся къ истории Малороссіи, 1649—1660). К., 1908, ст. 58+419. *М. Кордуба*, LXXXIII, Бібл. с. 217—219.

Andree R. Der Ursprung der amerikanischen Kulturen. Ein Überblick (Sitzungsberichte der anthropologischen Gesellschaft in Wien, 1906, ст. 87—98). *З. Кузеля*, LXXXII, Бібл. с. 203—207.

Archivalien zur neuesten Geschichte Österreichs I В., 1 Н.

(Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Österreichs 4/1), Відень, 1907, ст. 113. *С. Томашивський*, LXXXIII, Бібл. с. 221—222.

Archiv für Slavische Philologie за р. 1907. *Т. С.*, LXXXVI, Н. хр. с. 207—210.

Bab H. Geschlechtsleben, Geburt und Missgeburten in der asiatischen Mythologie (Zeitschrift für Ethnologie, 1906, 269—311). *З. Кузеля*, LXXXII, Бібл. с. 236—237.

Бабенко В. А. Дневникъ раскопокъ, произведенныхъ въ 1906 году въ Верхнемъ Салтовѣ Волчанскаго уѣзда Харьковской губ. (Записки Императ. Харьковскаго университета, 1907, кн. 2, ст. 113—116). *В. Д.*, LXXXIII, Бібл. с. 199.

Бабенко В. А. Этнографическій очеркъ народнаго быта Екатеринославскаго края. Изданіе Екатеринославскаго Губернскаго Земства къ XIII Археологическому Съѣзду. Съ 75-и фототипіями, рисунками и чертежами въ текстѣ. Катеринослав, 1905, ст. IV+144, 8^о. *В. Гнатюк*, LXXXII, Бібл. с. 233—234.

Baranowski Ignacy Tadeusz. Z dziejów feudalizmu na Podlasiu. Rajrodzko-Goniądzkie „państwo“ Radziwiłłów w pierwszej połowie XVI wieku (Przegląd Historyczny, 1907, I, ст. 62—74, II, ст. 158—169). *В. Доманицький*, LXXXIII, Бібл. с. 213—215.

Бѣлявскій Н. Матеріали къ истории казеннаго хозяйства на южной степной окраинѣ Московскаго Государства: Государевы арбузные огороды и виноградники въ г. Чугуевѣ. Харьков, 1905, ст. 54—105. *М. Залізняк*, LXXXVI, Бібл. с. 230—231.

Biblioteka Warszawska за р. 1907. *Т. Кр.*, LXXXVI, Н. хр. с. 201.

Бѣльонскій. Старша руська письменность на Угорщинѣ. Унгар, 1907, ст. 16. *Т. С.*, LXXXIV, Бібл. с. 226—227.

Былов за р. 1907. *М. З.*, LXXXVI, Н. хр. с. 195—196.

Blumml E. K. Germanische Totenlieder, mit besonderer Berücksichtigung Tirols (Archiv für Anthropologie, 1906, 149—181). *З. Кузеля*, LXXXII, Бібл. с. 236.

Боберський Ів. Забави і гри рухові. Ч. I—III (Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові, за рр. 1903/4—1905/6). *Ів. Кривецький*, LXXXVI, Бібл. с. 242.

Bohatta H., Dr. Versuch einer Bibliographie der livres d'heures (Horae B. M. V., Horas, Getijden) des XV und XVI Jahrhunderts mit Ausnahme der für Salisbury und Jork gedruckten. (Відбитка з Mitteilungen des österr. Vereins für Bibliothekswesen, 1907, стор. [II]+48, 8^о. *З. Кузеля*, LXXXI, Бібл. с. 184—185.

Богословскій Вѣстникъ за р. 1907. *Ю. С.* LXXXVI, Н. хр. с. 195.

Болеславъ-Юрій II, князь всей Малой Руси. Сборникъ матеріаловъ и наслідованій, сообщенныхъ О. Гонсіоровскимъ, А. А. Куникомъ, А. С. Лаппо-Данилевскимъ, И. А. Линниченко, С. Л. Пташицкимъ и И. Режабкомъ. Спб. 1907, ст. V+IV+335+10 таблиць. *М. Грушевський*, LXXXII, Бібл. с. 216—219.

Болсуновскій К. Символика эпохи неолита. К. 1908, ст. 15+табл. *Б. Януш*, LXXXIV, Бібл. с. 203—204.

Boratyński Ludwik. Studya nad nuncyaturą polską Bolognettego (1581—1585). (Rozprawy Akademii Umiejętności, wyd. Historyczno - Filozoficzny, serya II, tom XXIV. Kраків, 1907, ст. 53—106). *В. Липиновский*, LXXXII, Бібл. с. 222—223.

Brückner Alexander. Russlands geistige Entwicklung im Spiegel seiner schönen Literatur-Tübingen. Verlag von I. C. B. Mohr, 1908, IV+148 ст. малої 8-ки. *І. Свенціцький*, LXXXI, Бібл. с. 191—195.

Буковина за р. 1907. *Ол. Н.*, LXXXVI, Н. хр. с. 178—179.

Варзаръ В. Е. М. Т. и П. — Отдѣлъ промисленности. Статистическія свѣдѣнія о стачкахъ рабочихъ на фабрикахъ и заводахъ за десятилѣтіе 1895—1904 года. Спб. (рік?), ст. 37+38 таблиць +5 дятрам. *М. Гехтер*, LXXXV, Бібл. с. 230—233.

Варшавскія Університетскія Ізвѣстія за р. 1907. *О. Г.*, LXXXVI, Н. хр. с. 194.

Вѣстникъ Европы за р. 1907. *О. Г.*, LXXXVI, Н. хр. с. 192—193.

Вѣстникъ „Народного Дома“ за р. 1907. *І. Кр.*, LXXXVI, Н. хр. с. 184—185.

Weslowski Elias. Die Möbel des rumänischen Bauernhauses in der Bukowina (Zeitschrift f. österr. Volkskunde, 1906, стор. 55—69). *З. Кузеля*, LXXXV, Бібл. с. 233—234.

Волинскія Епархіальныя Вѣдомости за р. 1907. *Ю. С.*, LXXXVI, Н. хр. с. 187—188.

Воронежскія Епархіальныя Вѣдомости за р. 1907. *Ю. С.*, LXXXVI, Н. хр. с. 190.

Wossidlo R. Über die Technik des Sammelns volkstümlicher

Überlieferungen (Zeitschrift des Vereines für Volkskunde, 1906, I—24). *З. Кузеля*, LXXXV, Бібл. с. 237.

Haake Paul. Die Wahl Augusts der Starken zum König von Polen (Historische Vierteljahresschrift, 1906. 31—84). *С. Томашівський*, LXXXIII, Бібл. с. 222—223.

Haake Paul. Polen am Ausgang des XVII Jhrh. (Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, 1905, I Abt., XV B., 10 H.). *С. Томашівський*, LXXXIII, Бібл. с. 222—223.

Haidacher Sebastian Dr. Des hl. Johannes Chrysostomus Büchlein ueber Hoffart und Kindererziehung samt einer Blumenlese über Jugenderziehung aus seinen Schriften übersetzt und herausgegeben. Freiburg i. Br. 1907, стор. VIII+134. *Др. В. Шурат*, LXXXI, Бібл. с. 181—182.

Галичанинъ за р. 1907. *І. Кр.*, LXXXVI, Н. хр. с. 183—184.

Hampel Joseph. Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn, in drei Bänden, Braunschweig, 1905, I т. ст. XXXIV+853+2359 рис. + 2 табл.; II т. ст. XVI+1006 + багато рис.; III т. ст. XIV+539 таблиць. *С. Т.*, LXXXI, Бібл. с. 180—181.

Hoernes M. Die neolitische Keramik in Österreich (Jahrbuch d. Zentralkommission f. Erforschung u. Erhaltung der Kunst- und histor. Denkmale, Bd. III, 1905, 1—128). *З. Кузеля*, LXXXII, Бібл. с. 210—215.

Hoernes M. Goldfunde aus der Hallstattperiode in Österreich-Ungarn (Jahrbuch d. Zentralkommission f. Erforschung u. Erhaltung der Kunst- und histor. Denkmale, Bd. IV, 1906, 71—92). *З.*

Кузеля, LXXXII, Бібл. с. 210—215.

Грінченко Б. Петро Кузьменко (в XVIII т. Збірника Харківського Историко-Филологічного Товариства, виданого на пошану проф. М. Сумцова). Харків, 1908, ст. 15. *Д. Доршєнко*, LXXXV, Бібл. с. 229—230.

Грушевський. Изъ Харьковскихъ лѣтъ Н. И. Костомарова (Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія, 1908, квітень, с. 233—295). *В. Доманицький*, LXXXIII, Бібл. с. 228—230.

Grassl Anton. Herodot als Ethnologe. Ein Beitrag zur Geschichte der Völkerkunde. Disserst... Сульдбах і О., друк І. Е. Seidel, 1904, стор. 78. *З. Кузеля*, LXXXV, Бібл. с. 191—193.

Діло за р. 1907. *Кр.—ч.*, LXXXVI, Н. хр. с. 174—175.

Die oosteuropäischen Literaturen und die slavischen Sprachen (Die Kultur der Gegenwart, I, 9, herausgegeben von Paul Hinneberg, Verlag von B. S. Teubner, Berlin u. Leipzig). 1908, ст. VIII + 396. *В. Шурат*, LXXXVI, Бібл. с. 213—219.

Dyaryusz Stanisława Oświęcima (1643—51), wydał Wiktor Czermak (Scriptores rerum Polonicarum t. XIX). Краків, 1907, ст. LXXV + 437. *М. Кордуба*, LXXXIII, Бібл. с. 215—217.

Dyкуj VI. De sententiis et proverbiiis Horatianis (Звіт дирекції ц. к. П гімназії в Перемишлі, за рр. 1903/4—1904/5). *Ів. Кревецький*, LXXXVI, Бібл. с. 243.

Довнаръ - Запольскій М. В. Боркулабовская лѣтопись (Кіевскія Університ. Извѣстія, 1907, XII, 1—12). *В. Д.*, LXXXIV, Бібл. с. 220.

Донскія Дѣла. Книга вторая. (Русская Историческая Библиотека, т. XXIV, Спб. 1906, II+55 (аміст) + 1112+71, 4°. *В. Доманицький*, LXXXV, Бібл. с. 203—210.

Екатеринославскія Епархіальныя Вѣдомости за р. 1907. *Ю. С.*, LXXXVI, Н. хр. с. 190.

Єфремов Сергій. Шевченко й українське письменство. К., 1907, 16°, стор. 32. *І. Франко*, LXXXIII, Бібл. с. 230—231.

Економіст за р. 1907. *І. Кр.*, LXXXVI, Н. хр. с. 171—172.

Etnographia за р. 1907. *С. Т.*, LXXXVI, Н. хр. с. 211.

Этнографическое Обзорѣніе за р. 1907. *В. Г.*, LXXXVI, Н. хр. с. 201.

Живая Старина за р. 1907. *В. Г.*, LXXXVI, Н. хр. с. 200.

Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія за р. 1907. *О. Г.*, LXXXVI, Н. хр. с. 193—194.

Załęski Stanisław Ks. T. J. Jezuii w Polsce, t. III, część I—II, Льв. 1902, ст. 1244, t. IV, część I—III, 1905, ст. 1480. *М. Ш.*, LXXXIV, Бібл. с. 213—219.

Записки Императорскаго Харьковскаго Университета за р. 1907. *М. З.*, LXXXVI, Н. хр. с. 186.

Івановъ Евг. Херсонесъ Таврической и его историческая судьба (Вѣстникъ Европы 1907, кн. IX, с. 59—109, X, с. 556—611, XI, с. 217—252). *М. Грушевський*, LXXXIII, Бібл. с. 200—201.

Извѣстія на семинара по славянска филология при университетѣ въ Софія. Книга II (за 1906 и 1907 годъ). Печатано подъ редакціята на проф. Л. Милетичъ уредник на семинара, Софія 1907,

стор. IV+[II]+587. *З. Кузеля*, LXXXIII, Бібл. с. 234—236.

Извѣстія отдѣлення русскаго языка и словесности имп. Академіи Наукъ, т. XII, за р. 1907. *І. С.*, LXXXVI, Н. хр. с. 197—199.

Историческій Вѣстникъ за р. 1907. *О. І.*, LXXXVI, Н. хр. с. 197.

Истринъ В. М. Опытъ методологическаго введенія въ исторію русскої литературы XIX в. Выпускъ I. Слб. 1907, ст. 84 [Відомка в „Журнала Минист. Н. Пров.“ за 1907 р.]. *Др. В. Щурат*, LXXXI, Бібл. с. 196.

Kaindl R. F. Prähistorisches aus der Bukowina Neue Forschungen in Szipenitz (Jahrbuch d. k. k. Zentral-Kommission f. Erforschung u. Erhaltung d. Kunst- u. historischen Denkmäl, N. F., II, 1904, 17—44). *З. Кузеля*, LXXXII, Бібл. с. 208—210.

Карскій Е. О. „Наймичка“ Шевченка, матеріали для ея научнаго изданія (Русскій Филологическій Вѣстникъ, 1907, № 1, ст. 100—107). *В. Доманицькій*, LXXXIII, Бібл. с. 231—232.

Католицький Схід за р. 1907. *І. Кр.*, LXXXVI, Н. хр. с. 174.

Kwartalnik historyczny за р. 1907. *І. Шл.*, LXXXVI, Н. хр. с. 202—203.

Київскія Епархіальныя Вѣдомости за р. 1907. *Ю. С.*, LXXXVI, Н. хр. с. 187.

Книжная Лѣтопись Главнаго Управленія по дѣламъ печати. 1907 г. Іюль—Декабрь. Годъ I. № 1—24. С.-Петербург. 1908, 1 л. + 618 + 66 ст. *І. Свенцицкій*, LXXXIV, Бібл. с. 241—242.

Кобиланський Юліян. Руско-латинський словарець для руских гімназий. Чернівці, 1907, ст. 408,

8°. *В. Гнатюк*, LXXXIV, Бібл. с. 239—241.

Козловичъ Іоаннъ, епископъ Переяславскій (Полтавскія Епархіальныя Вѣдомости, 1907, ч. 6). *Ю. С.*, LXXXV, Бібл. с. 220.

Козловскій И. О. Ф. М. Ртищевъ. Историко-биографическое изслѣдованіе (Київскіи Университетскія Извѣстія, 1906, I, с. 1—52, II, с. 53—100, VI, с. 101—132, XI, с. 133—152, XII, с. 153—200). *В. Доманицькій*, LXXXII, Бібл. с. 224—226.

Конорудз Іл. Старинна штука у ватиканськѣмъ музею (Звіт дирекціи ц. к. академічної гімназії у Львові, за р. 1906/7). *Ів. Кревецькій*, LXXXVI, Бібл. с. 242—243.

Kolberg Oskar. Wołyń. Obrzędy, melodye, pieśni. Z brulionów pośmiertnych przy współudziale St. Fischera i F. Szopskiego wydał Józef Tretiak. Краків, 1907. Nakładem Akademii Umiejętności, ст. XII + 450. *В. Гнатюк*, LXXXII, Бібл. с. 228—233.

Kolankowski Ludw. Dr. Elekcyя Zygmunta I, kilka uwag o elekcyi w Polsce za Jagiellonów (Przewodnik naukowo-literacki, 1906, ст. 865—875). *Ів. Шнитковський*, LXXXI, Бібл. с. 186—187.

Копач Іван Др. Знаня філософії на Русі. (Критичні замітки). (Діло, 1908, ч. 84). *М. Грушевський*, LXXXIII, Бібл. с. 208—211.

Kraelitz-Greifenhorst Friedrich von, Dr. Bericht über den Zug des Gross-Botschafters Ibrahim Pascha nach Wien i. J. 1719, im originaltexte herausgegeben, übersetzt u. erläutert von... (Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, phi-

los. hist. Klasse, 158 B., 3 Abh.), Вілень. 1908, ст. 64. *С. Т.*, LXXXIV, Бібл. с. 224—225.

Kubaia Ludwik. Zaprzeczona kraina (Kwartalnik historyczny, 1907, ст. 612—653). *М. Кордуба*, LXXXV, Бібл. с. 210—211.

Курскія Епархіальныя Вѣдомости за р. 1907. *Ю. С.*, LXXXVI, Н. хр. с. 190—191.

Лазаревскій А. М. Малоросійскіе посолитые крестьяне (1648—1783 гг.), историко-юридическій очеркъ. К. 1908, ст. XII + 108. *М. Грушевський*, LXXXIV, Бібл. с. 225.

Лаппо И. И. Гродскій судъ въ великомъ княжествѣ Литовскомъ въ XVI столѣтіи (Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія, 1908, I, ст. 51—113). *О. Н.* LXXXV, Бібл. с. 201—203.

Lewinson Artur Dr. Die Nuntiaturreichte des Petrus Vidoni über den ersten nordischen Krieg aus den Jahren 1655—1658 (Archiv für österreichische Geschichte, XCV B., erste Hälfte, Вілень, 1906, ст. 1—144). *С. Т.*, LXXXI, Бібл. с. 190.

Leyen von der, Friedrich. Zur Entstehung des Märchens (Archiv f. d. Studium der neueren Sprachen und Literaturen, 1904—1906, т. 113, стр. 249—269, т. 114, стр. 1—24, т. 115, стр. 1—21, 273—283, т. 116, стр. 1—24 i 282—300). *З. Кузеля*, LXXXIII, Бібл. с. 203—208.

Lemke Elisabeth. Das Fangsteinchenspiel. (Mit Beiträgen von Johannes Bolte) (Zeitschrift des Vereines für Volkskunde, Берлін, 1906, ст. 46—66). *З. Кузеля*, LXXXV, Бібл. с. 234—235.

Лепкий Богдан. Про „Наймичку“ (,) поему Тараса Шев-

ченка. Льв. 1907, ст. 64, мал. 16°. *В. Доманицькій*, LXXXI, Бібл. с. 197—199.

Лѣтопись занятій Императорскої Археографической комиссії. Вып. XV, с. 77+166, 1905, вып. XVI, с. 51+682+X, 1905, вып. XVII, с. 62+62+32+XXIII+594, 1907 (за рр. 1902—4). Слб. *І. Джиджора*, LXXXI, Бібл. с. 201—203.

Lipperheide Franz, Freiherr von... Sprachwörterbuch... geschichtlich geordnet und unter Mitwirkung deutscher Gelehrter und Schriftsteller herausgegeben von... Берлін, 1907, стр. VII + [I] + 1069. вел. 8°. *З. Кузеля*, LXXXI, Бібл. с. 204—206.

Літературно-Науковий Вістник за р. 1907. *І. Д.*, LXXXVI, Н. хр. с. 150—160.

Лукьяненко А. М. О языкѣ Несторова житія преподобнаго Феодосія Печерскаго по древнійшему изъ дошедшихъ списковъ (Русскій Филологическій Вѣстникъ, 1907, № 3, ст. 1—79). *І. Свенцицкій*, LXXXIV, Бібл. с. 207—209.

Lud за р. 1907. *В. Г.*, LXXXVI, Н. хр. с. 205—207.

Ляскоронскій В. Г. Къ вопросу о битвѣ кн. Витовта съ Татарами (Журналъ Мин. Нар. Просв. 1908, VII, с. 70—77+мапа). *М. Грушевський*, LXXXV, Бібл. с. 199—200.

Макаренко А. А. Канунъ по сибирскимъ селеніямъ (Живая Старина, 1907, кн. 64, с. 181—199). *М. Грушевський*, LXXXIV, Бібл. с. 228—229.

Макаренко Н. Е. „Пречиста“ в Москалівці (Живая Старина, 1907, кн. I, ст. 21—26). *В. Г.*, LXXXVI, Бібл. с. 241.

Матеріалы для словаря древне-русского языка по письменнымъ памятникамъ. Трудъ И. И. Срезневскаго, т. III, вып. II. Спб. 1906, ст. 513—1055. *М. Г.*, LXXXVI, Бібл. с. 223.

Матеріалы и изслѣдованія по исторіи Евреевъ въ Польшѣ и Юго-Западной Россіи. Выпускъ I-ый. И. Галантъ — Къ исторіи Уманской рѣвни 1768 года. Съ предисловіемъ профессора И. В. Лучицкаго. К. 1908, ст. 39. *Ів. Шнитковскій*, LXXXVI, Бібл. с. 234—240.

Машуковъ В. Матеріалы къ изученію церковной старины Украины (Труды Харьков. комисіи по устр. XIII арх. съѣзда, Сборникъ Харьк. ист. фил. общ. XVI). *В. Щербакіевскій*, LXXXVI, Бібл. с. 232—233.

Meuien Rz. R. van der, Dr. Die Naturvergleiche in den Liedern und Totenklagen der Litauer. Ляйден, 1907, 5 л. + 169 ст. 8°. *І. Свенцицкій*, LXXXV, Бібл. с. 235.

Минскія Епархіальныя Вѣдомости за р. 1907. *Ю. С.*, LXXXVI, Н. хр. с. 192.

Mitteilungen der k. k. Zentral Kommission für Erforschung und Erhaltung der kunst- u. hist. Denkmale, V B., Amtliche Beilage, 1906. *З. К. і Ред.*, LXXXIII, Бібл. с. 233—234.

Музыченко А. Ѳ. Исторія поселенія и фонетическія особенности говора крыскихъ Болгаръ (Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Академіи Наукъ, 1907, кн. 2, ст. 72—134). *В. Доманицкій*, LXXXII, Бібл. с. 226—228.

Much M. Die Trugspiegelung orientalischer Kultur in der vor-

geschichtlichen Zeitaltern Nord-europas (Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien, 1906, ст. 57—91). *З. Кузеля*, LXXXII, Бібл. с. 207—208.

Наука за р. 1907. *І. Кр.*, LXXXVI, Н. хр. с. 179.

Niedzwiecki Mikołaj. Z przeszłości Żółkwi. Львів, 1908, стр. 73+30 ілюстр. *Др. В. Щурат*, LXXXI, Бібл. с. 188—190.

Нива за р. 1907. *І. Кр.*, LXXXVI, Н. хр. с. 173—174.

Новицкій Я. П. Малорусскія историческія вѣсни, собранныя въ Екатеринославщинѣ. 1874—1903 г. (Лѣтопись Екатеринославской ученой архивной комисіи. Годъ третій. Вып. IV. Екатеринославъ, 1908, ст. 131—258). *В. Гнатюк*, LXXXV, Бібл. с. 221—223.

О Руденской чудотворной иконѣ Божіей Матери и о Мохнатипскомъ мѣстно-чтимомъ спискѣ ея (Черниговскія Епархіальныя Извѣстія, 1907, ч. 2—6). *С. Ю.*, LXXXV, Бібл. с. 219—220.

Павловскій И. Фр. Битва подъ Полтавой 27 июня 1709 года и ея памятники. Полтава, 1908, ст. I—VII+243+XXXIII. *В. Доманицкій*, LXXXIV, Бібл. с. 221—224.

Петровъ А. Архивы и библиотеки Угорщины (Матеріалы для исторіи Угорской Руси, IV, Спб. 1906, 19—20). *С. Томашиевскій*, LXXXI, Н. хр. с. 172—179.

Петровъ А. Замѣтки по этнографіи и статистикѣ (М. д. и. У. Р., IV, Спб. 1906, ст. 1—18). *С. Томашиевскій*, LXXXI, Н. хр. с. 172—179.

Петровъ А. О подложности грамоты кн. Θεодора Коріатовича 1360 г. (М. д. и. У. Р. II, III, 1906, ст. 31+4 таб.). *С. Тома-*

шиевскій, LXXXI, Н. хр. с. 172—179.

Петровъ А. Памятки угорорусской письменности (М. д. и. У. Р. IV, Спб. 1906, с. 21—50). *С. Томашиевскій*, LXXXI, Н. хр. с. 172—179.

Петровъ А. Первый печатный памятникъ угорорусскаго нарѣчія. Урбаръ и иные связанныя съ крестьянской Маріи Терезы реформой документы (Матеріалы для исторіи Угорской Руси, V, Спб. 1908, ст. 139). *С. Томашиевскій*, LXXXVI, Бібл. с. 240—241.

Петровъ А. „Старая вѣра“ и унія въ XVII—XVIII вв. (Матеріалы для исторіи Угорской Руси, I, Спб. 1905, стр. 73). *С. Томашиевскій*, LXXXI, Н. хр. с. 172—179.

Петровъ А. „Старая вѣра“ и унія въ XVII—XVIII вв., пояснительная записка (М. д. и. У. Р. II, II, Спб. 1906, ст. 88). *С. Томашиевскій*, LXXXI, Н. хр. с. 172—179.

Петровъ А. Старопечатныя церковныя книги въ Мукачевѣ и Унгварѣ (М. д. и. У. Р. IV, Спб. 1906, ст. 65—71). *С. Томашиевскій*, LXXXI, Н. хр. с. 172—179.

Петровъ А. Угорорусскіе заговоры и заклинанія нач. XVIII в. (М. д. и. У. Р. IV, Спб. 1906, ст. 51—64). *С. Томашиевскій*, LXXXI, Н. хр. с. 172—179.

Петровъ Н. И. Кіевская Академія въ царствованіе имп. Екатерины II (1762—1796 гг.). К., 1906, ст. 121. *Ів. Шнитковскій*, LXXXIII, Бібл. с. 223—227.

Письма Герцена къ Марко Вовчку (Былое, 1907, октябрь, с. 63—72). *В. Доманицкій*, LXXXIV, Бібл. с. 227—228.

Ploss H. Das Weib in der Natur- und Völkerkunde. Anthropologische Studien. Achte umgearbeitete und vermehrte Auflage. Nach dem Tode des Verfassers bearbeitet und herausgegeben von Dr. Max Bartels, mit 11 lith. Tafeln, dem Porträt des Herausgebers und 696 Abbildungen im Text. Липскъ, Th. Grieban, 1905, 2 тома, ст. 939+880. *З. Кузеля*, LXXXIV, Бібл. с. 230—231.

Polivka J. Lidové pověsti o původu tabáku. (Zborník u slavu Vatroslava Jagića, ст. 378—388 і окремо). Берлін, 1908. *В. Гнатюк*, LXXXV, Бібл. с. 235—236.

Полное Собраніе лѣтописей издаваемое по высочайшему повелѣнію императорскою археографическою комиссіею. Т. II. Ипатьевская лѣтопись. Изданіе второе. Спб. 1908, ст. 16+938 стовб. + ст. 87+IV, in 4°. *М. Грушевскій*, LXXXV, Бібл. с. 196—198.

Полное собраніе русскихъ лѣтописей, т. XVII. Спб. 1907, ст. XIV+стовб. 616+ст. 617—652, 4°. *М. Грушевскій*, LXXXVI, Бібл. с. 225.

Полоцкія Епархіальныя Вѣдомости за р. 1907. *Ю. С.*, LXXXVI, Н. хр. с. 192.

Полтавскія Епархіальныя Вѣдомости за р. 1907. *Ю. С.*, LXXXVI, Н. хр. с. 189—190.

Православная Подолия за р. 1907. *Ю. С.*, LXXXVI, Н. хр. с. 188.

Prafnmüller Gustav. Jesus im Urteil der Jahrhunderte. Die bedeutendsten Auffassungen Jesu in Theologie, Philosophie, Litteratur und Kunst bis zur Gegenwart. Липскъ-Берлін, 1908, 3+578 ст. *І. Свенцицкій*, LXXXIV, Бібл. с. 204—207.

Признания Н. И. Костомарова въ III отдѣленіи (По неизданнымъ данымъ), Былое, 1907, VIII, ст. 200—228. *В. Доманицкій*, LXXXV, Бібл. с. 225—229.

Промінь за р. 1907. *І. Кр.*, LXXXVI, Н. хр. с. 172—173.

Prochaska Antoni. Samorząd wojewódstwa Ruskiego w walce z opryszkami (Rozprawy Akademii Umiejętności, wydz. historyczno-filozoficzny, t. XLIX, Краків, 1907, ст. 269—336). *В. Доманицкій*, LXXXIII, Бібл. с. 219—221.

Przewodnik naukowy i literacki за р. 1907. *К—рч.*, LXXXVI, Н. хр. с. 202.

Przegląd historyczny за р. 1907. *І. Кр.*, LXXXVI, Н. хр. с. 203—205.

Przegląd powszechny за р. 1907. *І. Кр.*, LXXXVI, Н. хр. с. 202.

Przegląd polski за р. 1907. *І. Кр.*, LXXXVI, Н. хр. с. 201—202.

Przegląd prawa i administracyi за р. 1907. *І. Кр.*, LXXXVI, Н. хр. с. 205.

Rawita Gawroński Fr. Droga do niewoli. Ustęp z dziejów kozacko-polskich zatargów („Świat Słowiański“, 1908, лютый, 121—142; марець, 248—258). *В. Доманицкій*, LXXXII, Бібл. с. 223—224.

Rawita Gawroński Fr. Spóźniona miłość. Epizod z życia Mazury. (Ateneum Polskie, № 3, т. II, червень 1908). *М. Залізняк*, LXXXVI, Бібл. с. 232.

Рада за р. 1907. *М. З.*, LXXXVI, Бібл. с. 179—181.

Рѣдинъ Е. Матеріалы къ изученію церковныхъ древностей

Украины. Церкви города Харькова. (Труды харьков. комисіи по устройству XIII арх. съѣзда). *В. Щербаківський*, LXXXVI, Бібл. с. 233—234.

Рідний Край за р. 1907. *Д. Д.*, LXXXVI, Н. хр. с. 181—183.

Роздольський Й. Плятон, Евтифрон (Звіт дирекції ц. к. II гімназії в Перемишлі за р. 1905/6). *Ів. Кривецький*, LXXXVI, Бібл. с. 243—244.

Руслан за р. 1907. *Ол. Н.*, LXXXVI, Н. хр. с. 175—178.

Русская Мысль за р. 1907. *О. Г.*, LXXXVI, Н. хр. с. 193.

Русская Старина за р. 1907. *О. Г.*, LXXXVI, Н. хр. с. 196—197.

Русскій Архивъ за р. 1907. *О. Г.*, LXXXVI, Н. хр. с. 197.

Русскій Филологическій Вѣстникъ за р. 1907. *І. С.*, LXXXVI, Н. хр. с. 199.

Русское Богатство за р. 1907. *О. Г.*, LXXXVI, Н. хр. с. 193.

Савва В. Изъ слободско-украинской старины конца XVIII вѣка (Записки и матеріалы). (Извѣстія историко-филологич. института въ Нѣжинѣ, т. XXII). *М. З.*, LXXXIV, Бібл. с. 226.

Садовський Н. Короткий очерк теоріи аналітичнихъ функцій. (Звіт дирекції ц. к. II гімназії в Перемишлі за р. 1906/7). *Ів. Кривецький*, LXXXVI, Бібл. с. 244.

Századok за р. 1907. *С. Т.*, LXXXVI, Н. хр. с. 210.

Сборникъ матеріаловъ для описанія мѣстностей и племенъ Кавказа. Изданіе Управленія кавказского Учебного округа. Вып. XXXVI. Тифліс, 1906. *В. Гнатюк*, LXXXII, Бібл. с. 234—236.

Свѣдѣнія о рукописяхъ, печатныхъ изданіяхъ и другихъ

предметахъ, поступившихъ въ рукописное отдѣленіе бібліотеки Императорской Академіи Наукъ въ 1904 г., Спб. 1907, стор. 403. *В. Перетц*, LXXXII, Бібл. с. 238—240.

Свѣнцицкій И. С. Опись Музея Старопрингійского Института во Львовѣ. Льв., 1908, ст. XI+248. *Б. Януш*, LXXXV, Бібл. с. 195—196.

Сержпутовскій А. К. Очерки Бѣлоруссіи, I—IV (Живая Старина, 1907, кн. 63—64, с. 149—152 і 207—214). *М. Грушевскій*, LXXXIV, Бібл. с. 229.

Setterwall Kristian. Svensk historisk bibliografi 1875—1900. (Skrifter utgifra af Svenska Historiska Föreningen 2), Stockholm 1907, ст. 439, 8°. *С. Т.*, LXXXIII, Бібл. с. 236.

Smoieński Władysław. Szkice z dziejów szlachty mazowieckiej. Краків, 1908. *С. Т.*, LXXXIV, Бібл. с. 209—213.

Соболевскій А. Древняя церковно-славянская литература и ея значеніе. Харьков, 1908. *Іван Франко*, LXXXVI, Бібл. с. 219—223.

Соболевскій А. Русскій народъ какъ этнографическое цѣлое. Харьков, 1907, ст. 19. *І. Джиджора*, LXXXI, Бібл. с. 199—201.

Сперанскій М. Одинъ изъ учителей Н. В. Гоголя (И. Г. Кулжинскій). (Извѣстія Историко-филологического Института князя Безбородко въ Нѣжинѣ, томъ XXIII). *М. З.*, LXXXIII, Бібл. с. 227—228.

Спицынъ А. Майдавы (Записки отдѣленія русской и славянской археологіи импер. русск. археол. общества, т. VIII, ст. 1—28). *Б. Януш*, LXXXII, Бібл. с. 215.

Sprawozdania grona с. k. konserwatorów Galicyi wschodniej. Nr. 52—63. Л. 1908, ст. 27. *Б. Януш*, LXXXV, Бібл. с. 193—195.

Sprawozdania komisji do badania historyi sztuki w Polsce. Краків, 1907, т. VIII, вош. I і II. *Б. Януш*, LXXXI, Бібл. с. 203—204.

Sprawozdanie z zarządu Muzeum Narodowego Polskiego w Rapperswilu za rok 1906 (Rok XXXVII). Париж, 1907, ст. 98, мал. 8°. *В. Д.*, LXXXII, Бібл. с. 240.

Стасюк Микола. Автономія і розвитокъ продукційнихъ силъ на Україні. Видавництво „Рух“. № 1. Спб. 1907, ст. 31. *М. Порш*, LXXXIV, Бібл. с. 231—235.

Статистическое Бюро Совѣта Съѣзда горнопромышленниковъ юга Россіи. — Статистика несчастныхъ случаевъ съ рабочими горной и горнозаводской промышленности южной Россіи за 1906, 1905 и 1904 гг. Составлено подъ редакціей Предсѣдателя Совѣта Съѣзда Н. Ф. фонъ-Дитмара. Харьков, 1908, ст. XXX+59. *М. Гехтер*, LXXXIV, Бібл. с. 235—238.

Стороженко А. О существовавшихъ въ г. Киевѣ римско-католическихъ храмахъ (Еванос, сборникъ въ честь Н. П. Дашкевича, с. 242—253). *М. Грушевскій*, LXXXII, Бібл. с. 215—216.

Странникъ за р. 1907. *Ю. С.*, LXXXVI, Н. хр. с. 195.

Sztripszky Niador. Kossuth Lajos a rutén népköltészetben (Л. Кошутъ въ руській народній поезіи, відбитка в часоп. „Ethnographia“), Будапешт, 1907, ст. 31. *С. Т.*, LXXXII, Бібл. с. 228.

Світ за р. 1907. *І. Кр.*, LXXXVI, Н. хр. с. 168—169.

Talko-Hryniewicz. Muślimowie czyli tak zwani Tatarzy litewscy. Zarys antropologo-etnologiczny (Materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne, т. IX, 11—86). *В. Д.*, LXXXIV, Бібл. с. 229—230.

Tersakovec M. Beziehungen der ukrainischen historischen Lieder resp. „Dumen“ zum süd-slavischen Epos (Archiv für slav. Philologie, т. XXIX). *І. Свенціцький*, LXXXVI, Бібл. с. 225—226.

Тершаковець Мих. Галицьке літературне відродження (Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за р. 1907/8). *Ів. Кривецький*, LXXXVI, Бібл. с. 242.

Törek A. Versuch einer systematischen Charakteristik des Kephalex (Archiv für Anthropologie, 1906). *З. Кузеля*, LXXXII, Бібл. с. 237—238.

Történelmi Tar за р. 1907. *С. Т.*, LXXXVI, Н. хр. с. 211.

Ткаченко-Петренко Е. Думи въ изданияхъ и изслѣдованіяхъ (Україна, 1907, кн. VII). *М. Грушевський*, LXXXI, Бібл. с. 190—191.

Труды Киевской Духовной Академіи за р. 1907. *Ю. С.*, LXXXVI, Н. хр. с. 186—187.

Україна (місячник) за р. 1907. *І. Д.*, LXXXVI, Н. хр. с. 160—168¹⁾.

Ukrainische Rundschau за р. 1907. *І. Кр.*, LXXXVI, Н. хр. с. 169—171.

Университетскія Ізвѣстія (київські) за р. 1907. *М. З.*, LXXXVI, Н. хр. с. 185—186.

Urbański Tadeusz. Rok 1683 na Podolu, Ukrainie i w Mołdawii. Льв. 1907, ст. 50. *С. Т.*, LXXXIV, Бібл. с. 220—221.

Ученія Записки Юрьевскаго Университета за р. 1907. *О. Г.*, LXXXVI, Н. хр. с. 194.

Учитель за р. 1907. *І. Кр.*, LXXXVI, Н. хр. с. 172.

Verworn M. Archäolithische und paläolithische Reisetudien in Frankreich und Portugal (Zeitschrift für Ethnologie, 1906, 611—655). *З. Кузеля*, LXXXII, Бібл. с. 208.

Франко Іван. Інтермедія єврея з Русиною (відбитка з XVIII т. Збірника Харків. Істор. Філол. Товариства). Харків, 1908, ст. 12. *В. Гнатюк*, LXXXVI, Бібл. с. 228—229.

Халанскій М. Малорусская дума про Байду. (Сборникъ истор. филолог. общества, состоящего при Имп. Харьковск. Университетѣ, т. XV, ст. 205—219), Харків, 1908. *В. Гнатюк і М. Грушевський*, LXXXVI, Бібл. с. 226—228.

Холмская Церковная Жизнь за р. 1907. *Ю. С.*, LXXXVI, Н. хр. с. 191—192.

Христіанское Чтеніе за р. 1907. *Ю. С.*, LXXXVI, Н. хр. с. 194—195.

Чтенія въ Обществѣ Исторіи и Древностей Россійскихъ за р. 1907. *О. Г.*, LXXXVI, Н. хр. с. 197.

Schlemm Julie. Wörterbuch zur Vorgeschichte. Берлін, 1908, ст. 688. *Б. Януш*, LXXXIV, Бібл. с. 203.

Шляковъ Н. П. Троянъ въ Словѣ о полку Игоревѣ [Новый Сборникъ статей по славяновѣдѣнію. Составл. и изд. учениками В. И. Ламанскаго... Спб. 1905, ст. 289—296]. *Др. В. Щурат*, LXXXI, Бібл. с. 183—184.

Schnajder Józef. Lud Peczeniżyński, część II (Lud, 1907, I, ст. 21—33, II, ст. 98—117, III, ст. 202—215). *В. Гнатюк*, LXXXIII, Бібл. с. 232—233.

Schrader O. Über Bezeichnungen der Heiratsverwandschaft bei der indogermanischen Völkern (Indogermanischen Forschungen, 1904/5, XVII, 11—36). *З. Кузеля*, LXXXIII, Бібл. с. 201—203.

Шпачинскій Н., свящ. Вѣборъ приходскаго духовенства въ Малороссіи въ половинѣ XVIII в. (Кіевскія Епархіальныя Вѣдомости, 1907, 27—32). *Ю. С.*, LXXXV, Бібл. с. 220—221.

Щепинъ В. Рѣзное деревянное тѣло XIII вѣка (Сборникъ статей посв. В. И. Ламанскому, 1908, II, с. 786—791 + 3 табл.). *М. Грушевський*, LXXXV, Бібл. с. 198—199.

Щурат В. Др. Аби баламутство не ширило ся (Відповідь д-рови Іванови Копачеви). (Діло, 1908, ч. 89 і 90). *М. Грушевський*, LXXXIII, Бібл. с. 208—211.

Щурат В. Др. Грундвальдська пісня (Bogurodzicza dziewiczka). Памятка западно-руської літератури XIV в., Жовква, 1906, 1 табл. + 52 ст. *І. Свенціцький*, LXXXII, Бібл. с. 219—221.

Щурат В. Др. Дві статі про Грундвальдську пісню. Відповідь

проф. Брікнерови. Жовква, 1906 р., стр. 32. *І. Свенціцький*, LXXXII, Бібл. с. 219—221.

Щурат В. Др. Із студій над Почаївським „Богогласником“. Квестія авторства і часу повстання деяких пісень. Львів, 1908. Накладом редакції „Ниви“, 8-ка, ст. 48. *Іван Франко*, LXXXV, Бібл. с. 214—219.

Щурат В. Др. Свято-онуфрейський монастир у Львові. Льв. 1908, ст. 13. *Іван Франко*, LXXXVI, Бібл. с. 223—224.

Щурат В. Др. Українські джерела до історії філософії. Історично-філософський начерк. Льв., 1908, ст. 32 (з „Діла“, 1908, ч. 59—64). *М. Грушевський*, LXXXIII, Бібл. с. 208—211.

Uebersberger Hans. Österreich und Russland seit den Ende des 15 Jahrhunderts, I В. 1488—1605. Відень і Лінц, 1906, ст. IX + 584. *С. Т.*, LXXXII, Бібл. с. 221.

Jaworski Franciszek. Smentarz gródecki we Lwowie (Biblioteka lwowska, II). Львів, 1908, ст. 49+11 рис. у тексті. *Ів. Кривецький*, LXXXV, Бібл. с. 223—225.

Jaworski Franciszek. Ratusz lwowski. Льв. 1907, ст. 94, з 21 рис. *Б. Януш*, LXXXI, Бібл. с. 187—188.

Яворскій Ю. А. Къ исторіи карпато-русскаго фольклора XVIII вѣка I—II. (Відбитка з XVIII т. „Сборника Харьк. Істор. Філол. Общества“). Харків, 1908, ст. 8). *В. Г.*, LXXXVI, Бібл. с. 230.

Яворскій Ю. А. Малорусскій отрывокъ Іамагарда XVII в. Sonderabdruck aus der „Jagić

¹⁾ Доповнення до нього: огляд статей по етнографії в т. LXXXVII.

Festschrift: Sbornik u slavu Vartoslava Jagića. Берлін, 1908, ст. 12. *Іван Франко*, LXXXV, Бібл. с. 211—214.

Яковлевъ Андрій. Намістники, державці і старости господарського замку Черкаського XV і XVI вв. (Україна, 1907, кн. IX,

ст. 340—354). *М. Грушевський*, LXXXI, Бібл. с. 185.

Яцимирскій А. И. Значеніє румынской филології для славянскихъ изученій. (Журн. Мин. Нар. Просв. 1908, IX, ст. 121—142). *Г. Свенціцкій*, LXXXV, Бібл. с. 200—201.

Скорочення авторських імен:

В. Г. — Володимир Гнатюк, **В. Д.** — Василь Доманицький, **Д. Д.** — Дмитро Дорошенко, **З. К.** — Зенон Кузеля, **І. Д.** — Іван Джиджора, **І. Кр.** — Іван Кривецький, **І. С.** — Іларіон Свенціцкій, **І. Шп.** — Іван Шпигтовський, **Кр-ч** — Іван Крип'якевич, **М. Г.** — Михайло Грушевський, **М. З.** — Микола Залізняк, **М. Ш.** — Олександр Грушевський, **О. Н. і Ол. Н.** — Олекса Наварів, **С. Т.** — Стефан Томашівський, **Т. С.** — Тимотей Ставничий.

Inhalt der I—LXXXVI Bände

DER MITTHEILUNGEN

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG.

(Jahrgang I—XVII).

Inhalt des I Bandes. 1. Die sociale Bewegung der Ruthenen im XIII J., von M. Hruševskýj S. 1—28; 2. Studien über die Grundsätze der Vertheilung des Capitals, von Th. Rylskýj 29—86; 3. Ševčenko's Jugendjahre, kritisch-biogr. Skizze von A. Konyškyj 87—123; 4. Die ukrainischen Volkslieder in den Gedichten des Bohdan Zaleski, von A. Kolessa 124—208; 5. Ueber die Gründung und bisherige Entwicklung der Ševčenko-Gesellschaft, mitg. von A. Barviňskyj 209—212.

Inhalt des II Bandes. 1. Ueber die alten griechischen Colonien am kimmerischen Bosphorus, von Panačovnyj S. 1—61; 2. Studien über die Grundsätze der Vertheilung des Capitals, von Th. Rylskýj (Fortsetzung) 62—113; 3. Messapparat für Uteruscontractionen bei Geburtswehen, von Dr. A. Černiachivskýj 114—118; 4. Ein Blatt aus der Geschichte Volhyniens im XIV J., von Ivaniv 119—146; 5. Zum Jubiläum I. Kotlarevskyj's. Desiderata von M. Hruševskýj 147—161; 6. Wissenschaftliche Notizen 162—172; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 173—189.

Inhalt des III Bandes. 1. Ueber einen Phasenindicator und einige mit demselben ausgeführte Messungen, von Prof. J. Puluj S. 1—24; 2. Zur Erinnerung an Markian Saškevič, von V. Kocovskýj 25—35; 3. Ševčenko und Mickievič, vergleichende Studie von Dr. A. Kolessa 36—152; 4. Dialect der „Samišanči“, Beitrag zur slavischen Dialectologie von Prof. I. Verchratskyj 153—210; 5. Wissenschaftliche Chronik, von M. Hruševskýj 211—221; 6. Historische Notizen von A. Konyškyj und M. H. 222—231.

Inhalt des IV Bandes. 1. Ševčenko's Jünglingsalter bis zum Loskauf von der Leibeigenschaft (1829—1838), von A. Konyškyj S. 1—23; 2. Die Agrarverhältnisse in Galizien, Studie von W. Budzynovskij 24—123. 3. Ueber die symmetrischen Ausdrücke der Funktionswerthe mod-m, von V. Levickýj 124—139. 4. Antrittsvorlesung aus der alten Geschichte der Ruthenen an der Universität Lemberg von M. Hruševskýj 140—150; 5. Wissenschaftliche Chronik: Jubiläumsausgaben zur Geschichte der Stadt Odessa, von J. Andrijenko 151—168; 6. Bibliographie 169—194; 7. Miscellanea 195—200.

Inhalt des V Bandes. 1. Professor Dr. Emilian Ohonovský, sein Leben und seine Werke, von E. Kokorudz S. 1—34; 2. Türkische Wörter in der ruthenischen Sprache, von E. Makaruška 1—14; 3. T. Ševčenko im Gefängnis, kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—26; 4. Miscellanea 1—19; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neu herausgegebene Denkmäler der altruthenischen Literatur, von M. Hruševskýj 1—18; 6. Bibliographie 1—90; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—16.

Inhalt des VI Bandes. 1. Ruthenisch-byzantinische politische und kommerzielle Verhältnisse im XI und XII Jahrh., von dr. Gr. Velyčko S. 1—36; 2. Bittschrift von Honta's und Zeizniak's Erben, ein politisches Pamphlet, mitgeth. von E. Makaruška 1—6; 3. „Die Magd“ (Najmička) von T. Ševčenko, Habilitationsvortrag von dr. I. Franko 1—20; 4. Archiv des s. g. Kronschatzes in Warschau, archäographische Notiz von M. Hruševskýj 1—4; 5. Pathologische Veränderungen im Hoden bei einigen Infections-Krankheiten, von *.* 1—4; 6. Miscellanea 1—12; 7. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1894, 1—38; 8. Bibliographie 1—68; 9. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 1—5.

Inhalt des VII Bandes. 1. „Adelphotos“, griechische Grammatik, herausgegeben in Lemberg im J. 1591, literarisch-linguistische Studie von Dr. C. Studynskýj S. 1—42; Beschreibung der Burgen Podoliens im J. 1494, mitgeth. von M. Hruševskýj 1—18; 3. Elliptische Modulfunctionen, von V. Levickýj (mit 2 Figuren) 1—30; 4. Miscellanea 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1894 (Fortsetzung) 1—28; 6. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 1—2.

Inhalt des VIII Bandes. 1. Varlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko S. 1—38 u. I—XVI, 2. „Lobrede auf Vitovd“, einige Bemerkungen über Bestand der ältesten ruthenisch-lithuanischen Chronik, von M. Hruševskýj 1—16; 3. „Froh tönende Euphonie“, ein Lobgedicht, gewidmet dem P. Mohyla im J. 1633, mitgeth. von Dr. C. Studynskýj 1—14; 3. Versuch einer Chronologie der Werke des T. Ševčenko, von Al. Konyškyj, I Theil 1—20; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1894 (Schluss) 1—22; 7. Bibliographie 1—64.

Inhalt des IX Bandes. 1. Cathedral-Consistorien in der Ukraine und in Weiss-Russland in dem XV u. XVI Jahrhundert., von A. Lotočkyj S. 1—34; 2. Bittschrift Daniels des Verbannten, ein Denkmal der altruthenischen Literatur aus dem Ende des Mittelalters, von V. Šourat 1—28; 3. Neovitalismus und seine Irrthümer, von Dr. O. C. 1—20; 4. Beiträge zur Kenntniss des Baues des Darmkanals von Hirudo medicinalis (mit Illustration), von I. Rakovskýj 1—6; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen über die Verfassung des Grossfürst. Lithauen, von M. Hruševskýj 1—12; 8. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—2.

Inhalt des X Bandes. 1. Beiträge zur Geschichte der Verhältnisse Kaiser Rudolfs II und des Papstes Clemens VIII mit den Kosaken im J. 1593 und 1594, mitgeth. von E. Barviňskýj s. 1—34; 2. Varlaam und Ioasaph, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) 29—80; 3. Kirchenregister von Sambor, Beiträge zur Geschichte der Confessionsverhältnisse, mitgeth. von M. Hruševskýj 1—8; 4. Miscellanea 1—14; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 1—12; 5. Bibliographie 1—60; 6. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—12.

Inhalt des XI Bandes. 1. Erste Verbannung des T. Ševčenko (1847—50), kritisch-biographische Skizze von O. Konyškyj S. 1—62; 2. Einige Actenstücke zur Geschichte des Kijever Gebietes, mitgeth. von M. Hruševskýj 1—18; 3. Beiträge zur physikalischen Terminologie, I Theil: Mechanik, zusammengestellt von W. Levickýj 1—12; 4. Miscellanea 1—18; 5. Wiss. Chronik: Dr. R. F. Kainds Untersuchungen auf dem Gebiete der ruthenischen Ethnographie, Uebersicht von M. Korduba 1—10; 6. Bibliographie 1—66; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—5.

Inhalt des XII Bandes. 1. Politische Ereignisse in Galizien im J. 1340 nach dem Tode Boleslaus-Georg des II, Untersuchung von Em. Terleckyj 1—26; 2. Beschreibung der Burg von Lemberg im J. 1495, mitgeth. von M. Hruševskýj 1—12; 3. Drei Lobgedichte aus dem XVI Jahrh., mitgeth. von Dr. C. Studynskýj 1—32; 4. Ukrainische Kosaken auf dem Kanal von Ladoga, von E. Radakova 1—20; 5. Miscellanea 1—20; 6. Wiss. Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Forts.) 1—26; 7. Bibliographie 1—54; 8. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—6.

Inhalt des XIII Bandes. 1. Erster slavischer Staat, historische Untersuchung von M. Korduba 1—20; 2. T. Ševčenko's zweite Verhannung (1850—1857), kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—76; 3. Ein Fall von Vesania melancholica, von Dr. O. Č. 1—12; 4. Miscellanea — von M. Hruševskýj 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Fortsetzung) 1—24; 6. Bibliographie 1—50; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—2.

Inhalt des XIV Bandes. 1. Ukrainische Kosaken in Weiss-Russland in den J. 1654—1656, von Em. Terleckyj 1—30; 2. Beiträge zur Geschichte der Zeit des B. Chmelynykyj, mitgeth. von S. Tomašivskýj, I 1—14; 3. Taras Ševčenko in Petersburg (1858—1859), von A. Konyškyj 1—42; 4. Miscellanea: Einige geistliche Gedichte aus Galizien, mitgeth. von M. Hruševskýj 1—16; 5. Wiss. Chronik; Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Schluss) 1—40; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—4.

Inhalt des XV Bandes. 1. Samuel Kuševič, lemberger Rathsherr und sein Notizbuch, von S. Tomašivskýj S. 1—24; 2. Liederbuch aus dem Anfange des XVIII Jahrh., herausg. von M. Hruševskýj 1—48; 3. T. Ševčenko's letzte Reise in die Ukraine (im J. 1859), von A. Konyškyj; 1—35; 4. † P. Kuliš 1—1; 5. Miscellanea 1—8; 6. Wissenschaftliche Chronik: Archäologischer Congress in Riga im J. 1896, von N. Kniževič, 1—8; 7. Bibliographie 1—60; 8. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—8.

Inhalt des XVI Bandes. 1. Het'man Bohdanko, kritisch-historische Untersuchung von M. Hruševskýj S. 1—18; 2. Legenden des Chitarer-Codex, aus dem Anfange des XVIII Jahrh., mitgeth. von V. Hnatiuk 1—38; 3. T. Ševčenko's letzte Lebensjahre, kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—70; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896. I. Ukrainisch-russische (ruthenische) Zeitschriften 1—14; 6. Bibliographie 1—48.

Inhalt des XVII Bandes. 1. Polnisch-kosakischer Krieg im J. 1625, historische Untersuchung von S. Rudnyčkyj S. 1—42; 2. Liederbuch aus dem Anfange des XVIII Jhrh., herausg. von M. Hruševskýj (Schluss) 49—98; 3. Versuch einer Chronologie der Werke des T. Ševčenko, von A. Konyškyj, II Theil 1—22; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 — Zeitschriften herausgegeben in der Ukraine 1—16; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Februar — April) 1—4.

Inhalt des XVIII Bandes. 1. Varlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) S. 81—134; 2. Einfall der Kosaken in Očakov im J. 1545, mitgetheilt von E. Barviňskýj 1—32; 3. Ein Project zur Hebung des Handels in der Ukraine aus dem J. 1784, mitgetheilt von N. Kniževič 1—8; 4. Miscellanea, von Dr. Al. Markevič 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen auf dem Gebiete der altruthenischen Geschichte, von M. Hruševskýj 1—24; 6. Bibliographie 1—67; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—1.

Inhalt des XIX Bandes. 1. Steuerrecesse in Polen während der Regierung Kasimir des Jagellonen, von S. Tomašivskýj S. 1—70; 2. Beschreibungen der Domänen von Peremyšl, mitgetheilt von M. Hruševskýj 1—24; 3. Miscellanea 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 — Zeitschriften herausgegeben in der Ukraine (Schluss) 1—32; 5. Bibliographie 1—51; 6. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai — August) 1—3.

Inhalt des XX Bandes. 1. Galicische Bojaren im XII und XIII Jarh., von M. Hruševskýj S. 1—20; 2. Varlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko (Schluss) 135—202; 3. Einige Gedichte des Ivan Nkraševič, mitgetheilt von A. Lotočkyj 1—10; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 (Schluss) 1—40; 6. Bibliographie 1—48; 7. Redactionelle Notiz 1—2.

Inhalt des XXI Bandes. 1. Die Anten, ein Fragment zur ruthenischen Geschichte, von M. Hruševskýj S. 1—16; 2. Die sociale Lage der weltlichen Geistlichkeit in der Ukraine und in Russland im XVIII Jahrh., von A. Lotočkyj 1—46; 3. Ernte in Ost-Galizien und in der Bukovina auf Grund des Jahrbuches des k. k. Ackerbauministeriums für das J. 1896 u. 1897, dargestellt von V. Budzynovskýj (im Anhang) 1—36; 4. Miscellanea 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1897 1—10; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft im J. 1897 1—20.

Inhalt des XXII Bandes. 1. Ein vergessener ruthenischer Gnomendichter des XVII Jahrh., von Dr. I. Franko S. 1—16; 2. Beiträge zur Geschichte der Kosaken, von M. Hruševskýj 1—14; 3. Ruthenische Ansiedlungen im Komitate Bač-Bodrog (Süd-Ungarn), von V. Hnatiuk 1—58; 4. Miscellanea 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1897, von Dr. M. Korduba 1—42; 6. Bibliographie 1—54; 7. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—3.

Inhalt des XXIII u. XXIV Bandes. 1. Chmelnyckyj und sein Aufstand, historische Skizze von Michael Hruševskýj S. 1—30; 2. Die Volksbewegungen in Galizien im J. 1648, von Stephan Tomašivskýj 1—138; 3. Chmelnyckyj's Aufstand in den Dichtungen der Zeitgenossen, von Dr. Ivan Franko 1—114; 4. Ein Porträt Chmelnyckyj's nach einer ital. Gravüre vom J. 1683. 5. Miscellanea 1—20; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Quelle zur Geschichte des Aufstandes Chmelnyckyj's (St. Temberski's Annales 1647—1656), von Stephan Rudnyckyj 1—22; 7. Bibliographie 1—16; 8. Aus der Gesellschaft: 1) Die Thätigkeit der Gesellschaft (Februar—April 1898), 2) Neue Statuten der Gesellschaft 1—12.

Inhalt des XXV Bandes. 1. Silberfund von Molotiv (Ost-Galizien), eine archäologische Notiz von M. Hruševskýj S. 1—6; 2. Beiträge zur Geschichte der Beziehungen zwischen Peter Dorosenko und Polen in den J. 1670—72, von O. Celevyč 1—26; 3. Der 1 und 2 November 1848 in Lemberg (ein offizieller Bericht), mitgeth. von I. Levyckyj 1—43; 4. Jubiläum der ukrainisch-russischen Literatur 1—1; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1897: a) In der Ukraine herausgegebene Zeitschriften; b) Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1897, von Dr. M. Korduba (Schluss) 1—80; 7. Bibliographie 1—54; 8. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai—August 1898) 1—4.

Inhalt des XXVI Bandes. 1. Kotljarevskij's Werke in Galizien, von Dr. I. Franko S. 1—14; 2. „Harte Zeiten“, Beiträge zur Geschichte Galiziens in den J. 1846—61, mitgeth. von M. Zubryckyj 1—16; 3. Inventarien der Domäne Ratno (Nord-Volynien) aus den J. 1500—1512, mitgeth. von M. Hruševskýj 1—40; 4. Miscellanea 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1896 (Schluss) 1—32; 6. Bibliographie 1—60; 7. Jubiläumsfeier der Wiedergeburt der ukrainisch-russischen Literatur, von O. Makovej 1—14.

Inhalt des XXVII Bandes. 1. Ein galizischer „Soldat der Zauberer“, mitgeth. von Dr. Ivan Franko S. 1—22; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, mitgeth. von Ivan Verchratskýj (Fortsetzung folgt) 1—68; 3. Miscellanea 1—18; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898 1—12; 5. Bibliographie 1—52; 6. Jahresberichte der Gesellschaft für das Jahr 1898 1—22.

Inhalt des XXVIII Bandes. 1. Die Kosaken im Feldzuge von Smolensk in d. J. 1633—4, von Oleg Celevyč S. 1—72; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, von Ivan Verchratskýj (Fortsetzung) 69—94; 3. Miscellanea: Einige Actenstücke zur Geschichte der ruthenischen Ansiedelung jenseits des Bug, mitgeth. von M. Hruševskýj 1—10; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba 1—36; 5. Bibliographie 1—45; 6. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—4.

Inhalt des XXIX Bandes. 1. Ukraine nach dem Jahre 1654, Historische Skizze von L. C. (Fortsetzung folgt) S. 1—13; 2. Die ruthenische Sprache auf dem archäologischen Congress in Kijev und der Antheil der Sevčenko-Gesellschaft an demselben 1—1; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn von Ivan Verchratskýj (Fortsetzung) 95—200; 4. Miscellanea 1—5; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba — III. Mittelalter 1—31; 6. Bibliographie 1—44.

Inhalt des XXX Bandes. 1. Ukraine nach dem Jahre 1654, Historische Skizze von L. C. (Schluss) S. 14—67; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, mitgeth. von Ivan Verchratskýj (Schluss) 201—276; 3. Zur Geschichte des „ruthenischen Ritus“ in Polen, Brief an die Redaction von Dr. Anton Prochaska mit Bemerkungen von Michael Hruševskýj 1—8; 4. Miscellanea: Versuch einer Bibliographie des Gregor Skovoroda, von L. C. 1—4; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898: In der Ukraine herausgegebene Zeitschriften 1—24; 6. Bibliographie 1—38; 7. Bericht über die Thätigkeit der Sevčenko-Gesellschaft der Wissenschaften (Februar—April 1899), 1—4.

XXXI—XXXII Bände enthalten die für den Kijever archäologischen Congress bestimmten, aber infolge des Verbots der ukrainischen Sprache nicht vorgebrachten Referate. — I. Hälfte: Archäologie, Geschichte, Ethnographie. I. Vorwort (deutsch und ukrainisch) 7—10, 27—30; Inhaltsangaben aller angemeldeten Referate aus dem Gebiete der Archäologie, Geschichte und Ethnographie (deutsch) 11—26; II. Die im Auszug mitgetheilten Referate und Kommunikate (ukrainisch) u. A.: Gab es unter den ruthenischen Volksstämmen einen Volksstamm der Chorvaten? von M. Hruševskýj. Ornamentik der Ostererier in dem Galizisch-Volhynien, von Dr. M. Korduba. III. Die in extenso mitgetheilten Referate: Das Gräberfeld in Cechy (Bez. Brody), archäologische Untersuchung von M. Hruševskýj, 1—22; Zvenyhorod bei Lemberg (Bez. Bibrka), historisch-archäologische Untersuchung von M. Hruševskýj, 1—28; Ein Bleisiegel aus Stupnyca bei Sambor, eine Notiz von M. Hruševskýj, 1—4; Sociale Classen und politischen Parteien im Fürstenthum Halič bis zur Hälfte des XIII Jahrh., von Dr. M. Korduba, 1—42; Zur Frage über die staatsrechtliche Stellung der Kijever Fürsten des XV Jahrh., von M. Hruševskýj, 1—4; Die kleinrussischen Länder der polnischen Krone gegen Ende des XV Jahrh. Feindliche Einfälle und Organisation der Grenzverteidigung, von S. Rudnyckyj, 1—54; Beiträge zur Geschichte der Kosakenaufstände vom J. 1595—6, von M. Hruševskýj, 1—30; Die ukrainischen Kosaken in den Jahren 1625—1630, kritisch-historische Untersuchungen von S. Rudnyckyj, 1—76; Die Überbleibsel des ursprünglichen Communismus bei den Bojken (Galizien), von Dr. V. Ochrymovyč, 1—16; Der slovakische Räuber Janošik in der Volkspoesie, von V. Hnatiuk, 1—50; IV. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai—August 1899), 1—4; V. Inhaltsverzeichnis des VIII Jahrganges der Mittheilungen der Sevčenko-Gesellschaft (B. XXVII—XXXI), 1—9.

Inhalt des XXXIII Bandes. 1. Bronzene Schwerte aus d. Bez. Turka (Galizien) von M. Hruševskýj S. 1—4; 2. *Über den Accent in der ukrainisch-ruthenischen Sprache, Untersuchung von Dr. V. Ochrymovyč (Fortsetzung folgt) 1—64; 3. Varianten zu einigen Gedichten Sevčenko's, mitgeth. von A. Konyškyj (Fortsetzung folgt) 1—16; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba — III. Neue Zeit; 2) Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898 (Schluss) 1—54; 6. Bibliographie 1—46; 7. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft (September—December 1899) 1—5.

Inhalt des XXXIV Bandes. 1. *Ein Beitrag zur Geschichte der Dorfgeistlichkeit, aus den Samborer Akten des XVI Jahrh., von Michael Hruševskýj S. 1—82; 2. Einige Beiträge zu einer kritischen Ausgabe der Gedichte Sevčenko's, von Julian Romančuk 1—32; 3. Miscellanea 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1899: in ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, von S. Tomašivskýj 1—8; 5. Bibliographie 1—58.

XXXV—XXXVI Bände enthalten die für den Kijever Archäologen-Congress bestimmten, aber infolge des Verbots der ukrainischen Sprache nicht vorgebrachten Referate. — II. Hälfte: Sprachkunde und Litteraturgeschichte. I. Vorwort (deutsch und ukrainisch) S. 5—6, 24—25; Inhaltsangaben aller angemeldeten Referate aus dem Gebiete der Sprachkunde und Litteraturgeschichte (deutsch) 7—23; II. Die im Auszug mitgetheilten Referate und Kommunikate, u. A.: Die Nasal-Vocale in des slavischen Sprachen, von A. Barvinskyj, 3—5; Ein Beitrag zur Kenntniss der Entwicklung der Volkssprache in der Litteratur der galizischen Ruthenen, von Et Kokorudz, 7—8; Der litterarhistorische und historische Hintergrund des Liede, von Ihors Heereszug, von Dr. V. Kocovskyj, 10—12; III. Die in extenso mitgetheilten Referate: Über die Mundart der sogenannten Doly, von I. Verchratskýj, 1—128; Die Ruthenen der Eperies-Diöcese und ihre Dialecte, von V. Hnatiuk, 1—70; Das „Slovo über die Auferstehung Lazars“, ein altukrainisches Poem an apokryphische Themen, von Dr. I. Franko, 1—57; Ein neuer Beitrag zu den Studien über Ivan Vyšenskyj, von Dr. I. Franko, 1—4; Das apokryphe Evangelium Pseudo-Matthäi über die Geburt und die Kindheit Maria's und seine Spuren in der ukrainischen Litteratur, von Dr. I. Franko, 1—32; Wer war der Verfasser der „Αντιόχοις“ (1599)? von Dr. C. Studynskyj, 1—20; Jakob Gavatovič (Gavat), Verfasser frühesten ukrainischer Intermedien aus dem J. 1619, von M. Pavlyk, 1—44.

Inhalt des XXXVII Bandes. 1. Die Ohrringe des sog. Kijever Typus moderner Kaukasier, von M. Hruševskýj S. 1—4; 2. *Das Karpathoruthenische Schriftthum im XVII—XVIII Jahrh., von Dr. I. Franko, 1—91; 3. Der Kijever Archäologen-Congress, von N. Knjaževyč, 1—11; 4. Miscellanea 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba, I. Allgemeines, II. Alterthum, 1—28; 6. Bibliographie 1—44.

Inhalt des XXXVIII Bandes. 1. Drei Bleisiegel aus der Umgegend von Halyč (mit Abbildungen), von M. Hruševskýj, S. 1—4; 2. *Die Beziehungen des Hetman Ivan Vyhovskýj zu Polen in den Jahren 1657—8, von D. Koreneč, S. 1—20; 3. *Das Karpatoruthenische Schriftthum im XVII—XVIII Jahrh., von Dr. I. Franko, Beilagen, XII—XXV (Schluss) 91—162; 4. Miscellanea, S. 1—4; 5. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der Zeitschriften für das J. 1899 — Die in der Ukraine herausgegebene Zeitschriften, S. 1—26; 2) Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur- und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba: III. Mittelalter, 26—38; 6. Bibliographie, S. 1—56; 7. Inhaltsverzeichniss des IX Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XXXIII—XXXVIII), S. 1—12.

Inhalt des XXXIX Bandes. 1. Zum Andenken an Alexander Konyškyj von M. Hruševskýj, S. 1—14; 2. Ungedruckte Gedichte des T. Ševčenko, mitgetheilt von A. Konyškyj, S. 1—8; 3. Varianten zu einigen Gedichten Ševčenko's, mitgetheilt von A. Konyškyj (Schluss), S. 1—22; 4. Übersicht des gegenwärtigen Standes der historischen Forschungen über die ukrainische Litteratur. Die älteste Periode. Einige Probleme und Desiderata, von Dr. Al. Kolessa, S. 1—40; 5. Lateinische Infinitive auf ier, von I. Kopač, S. 1—2; 6. Miscellanea S. 1—6; 7. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur- und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba: III. Mittelalter (Schluss), IV. Neue Zeit, S. 1—66; 2) Übersicht der Zeitschriften für das J. 1899 (Schluss), S. 57—78; 8. Bibliographie, S. 1—32.

Inhalt des XL Bandes. Ein Beitrag zur Geschichte des Aufstandes Nalyvajko's, mitgetheilt von B. Domanyčkyj, S. 1—6; 2. Das Jahr 1848 und das griech.-kath. geistliche Seminar in Lemberg, mitgetheilt von G. Kmit, S. 1—10; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn. Dialecte mit unbeweglichem Accent, von J. Verchratskyj (Fortsetzung folgt), S. 1—113; Miscellanea, S. 1—9; 5. Wissenschaftliche Chronik: Die Arbeiten N. Kondakov's auf dem Gebiete der Geschichte altruthenischen Kunst, von M. Hruševskýj, S. 1—13. 6. Bibliographie, S. 1—41.

Inhalt des XLI Bandes. 1. Chronologie der Chronik von Halyč und Volodymyr (sog. Hypatios-Chronik), eine Untersuchung von M. Hruševskýj, S. 1—72; 2. Studien auf dem Gebiete des Karpatoruthenischen Schriftthums im XVII—XVIII Jahrh. I. Presbyter Johannes, Smera der Kumane und Entdeckung Tibets, von Dr. I. Franko, S. 1—50; 3. Miscellanea, S. 1—11; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1900 — In ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, von S. Tom a šivskýj, S. 1—9; 5. Bibliographie, S. 1—47.

Inhalt des XLII Bandes. 1. Kritische Analyse der sogenannten Thukydideischen Archäologie, von I. Kopač, S. 1—20; 2. Beiträge zur Geschichte der Rekrutenaushebung in Galizien am Ende des XVIII und bis Mitte des XIX Jahrh., mitgetheilt von M. Zubryčkyj, S. 1—18; 3. Slovaken oder Ruthenen? Beiträge zur Erklärung der Frage über die Nationalität der West-Ruthenen in Ungarn, von V. Hnatiuk, S. 1—81; 4. Miscellanea, S. 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen über die althebräische Geschichte, von Dr. I. Franko, S. 1—19. 6. Bibliographie, S. 1—50.

Inhalt des XLIII Bandes. 1. Alexius Storoženko, Beiträge zur einer Charakteristik seiner Werke, von J. Stešenko, S. 1—46; 2. Aus der Korrespondenz des Dionysius Zubryčkyj (J. 1840—1858), mitgetheilt von Dr. C. Studynski, S. 1—66; 3. Miscellanea, S. 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1900 — Die in der Ukraine herausgegebenen Zeitschriften, S. 1—24; 5. Bibliographie, S. 1—41; 6. Von dem Museum der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften, ein Aufruf an die ukrainische Gesellschaft, S. 1—3.

Inhalt des XLIV Bandes. 1. Ein Trinkerwunder in Korsun, Beitrag zur Geschichte der altrussischen Legende, von Dr. I. Franko, S. 1—14; 2. Beitrag zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn. Dialecte mit unbeweglichem Accens, von J. Verchratskyj (Fortsetzung), S. 113—224; 3. Miscellanea, S. 1—9; 4. Wissenschaftliche Chronik: Proben einer Biographie des Pantelejmon Kuliš und Charakteristik seiner Thätigkeit, von J. Stešenko, S. 1—28; 5. Bibliographie, S. 1—51.

* Die für den Kijever Archäologen-Congress bestimmten Referate sind mit einem Sternchen bezeichnet.

Inhalt des XLV Bandes. 1. Haben wir authentische Urkunden des Fürsten Leo von Halyč? Kritische Untersuchung von M. Hruševskýj, S. 1—24; 2. Eine Denkschrift zur Vertheidigung der Rechte der Orthodoxen und Dissidenten aus der Zeit des Vierjährigen Landtages, mitgetheilt von M. Haluščynskýj, S. 1—12; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn. Dialecte mit unbeweglichem Accent, von J. Verchratskyj (Schluss) S. 225—280; 4. Miscellanea, S. 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Beiträge zur Geschichte der polnischen Gesellschaft in der Ukraine im XIX Jahrhundert, I—VI, von Dr. I. Franko, S. 1—42; 6. Bibliographie, S. 1—46; 7. Inhaltsverzeichniss des X Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XXXIX—XLIV), S. 1—14.

Inhalt des XLVI Bandes. 1. Der Madeleine-Styl in der Ukraine, von Theodor Volkov (mit mehreren Illustrationen und Phytotypen), S. 1—12; 2. Der heilige Clemens im Chersonesus, Beiträge zur Geschichte der altrussischen Legende, von Dr. Ivan Franko (I. Vorwort, II. Was wissen wir vom wirklichen heil. Clemens? III. Die Pseudo-Clementinen), S. 1—44; 3. Geistliche Gedichte der ungarischen Ruthenen, mitgetheilt von Vladimir Hnatiuk (Einleitung, I. Die Gedichte aus Nord-Ungarn N. 1—54), S. 1—68; 4. Miscellanea, S. 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1900 (Schluss), S. 1—24; 6. Bibliographie, S. 1—44.

Inhalt des XLVII Bandes. 1. Der Kosak Plachta, ein ukrainisches Volkslied, gedruckt im J. 1625, von Dr. I. Franko, S. 1—28; 2. Geistliche Gedichte der ungarischen Ruthenen, mitg. von V. Hnatiuk (Fortsetzung) S. 69—164; 3. Zum Andenken an Alexander Lazarevskyj, von M. Hruševskýj, S. 1—10; 4. Miscellanea S. 1—9; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1901 — In ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, S. 1—15; 6. Bibliographie, S. 1—46.

Inhalt des XLVIII Bandes. 1. Beiträge zur Geschichte des Geschlechtes der Bybel'skyj, gesammelt von Jan Prochnicki, röm.-kath. Erzbischof von Lemberg, mitg. von A. Kryžanovskýj, bearbeitet und eingeleitet von M. Hruševskýj, S. 1—12; 2. Der Heilige Clemens im Chersonesus, Beiträge zur Geschichte der altruthenischen Legende, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) S. 45—144; 3. Miscellanea, S. 1—15; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1901 — Die in der Ukraine herausgegebenen Zeitschriften, S. 1—25; 5. Bibliographie, S. 1—42.

Inhalt des XLIX Bandes. 1. Lucian Kobylcia, eine Episode aus der Geschichte des Huzulenlandes in der ersten Hälfte des XIX Jhr., von Dr. I. Franko, S. 1—40; 2. Geistliche Gedichte der ungarischen Ruthenen, mitgetheilt von V. Hnatiuk (Schluss), S. 165—272; 3. Miscellanea, S. 1—8; 4. Wissenschaftliche Chronik: Kijever Miniaturen beim Psalter Erzb. Egberts von Trier in Cividale, von M. Hruševskýj, S. 1—11; 5. Bibliographie, S. 1—49.

Inhalt des L Bandes. 1. Zwei Verkaufscontracte aus dem Anfange des XVI Jahrh., mitgetheilt von M. Hruševskýj, S. 1—6; 2. Dr. Eustachius Terleckyj, Erinnerungen und Documente, von Dr. I. Franko, S. 1—64; 3. Neubildungen auf dem Gebiete des ruthenischen Volksliedes, von V. Hnatiuk (Fortsetzung folgt), S. 1—37; 4. Miscellanea, S. 1—15; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das J. 1901 (Schluss), S. 1—22; 6. Bibliographie, S. 1—48.

Inhalt des LI Bandes. 1. Die Tragödie von Ostroh, eine litterarische Untersuchung von P. Zytečkyj, S. 1—24; 2. Einige Urkunden von Vladislaus von Oppeln, mitgetheilt von M. Hruševskýj, S. 1—8; 3. Aus der Geschichte der ruthenischen Philologie — Drei galizische Grammatiker (I. Mohylnyčkyj, J. Levyčkyj, J. Lozynskýj), von Dr. J. Makovej, S. 1—58; 4. Miscellanea, S. 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Beiträge zur Geschichte der ruthenischen Kunst im alten (ethnographischen) Polen, von M. Hruševska, S. 1—18; 6. Bibliographie, S. 1—67; 7. Inhaltsverzeichniss des XI Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XLV—L), S. 1—14.

Inhalt des LII Bandes. 1. Presburger Congress in Sachen der Babenbergschen Erbschaft. Ein Beitrag zur Geschichte des grossen österreichischen Interregnums, von B. Barvin'skyj, S. 1—27; 2. Zur Frage des chronologischen Zusammenhanges in der Chronik von Halyč und Vladimir, einige Bemerkungen zur Abhandlung des B. Barvin'skyj, von M. Hruševskýj, S. 1—5; 3. Galizisch-Ruthenische Bibliographie vom J. 1772—1800, von L. Levyčkyj, S. 1—44; 4. Neubildungen auf dem Gebiete des ruthenischen Volksliedes, von V. Hnatiuk (Schluss) S. 38—67; 5. Miscellanea S. 1—18; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen auf dem Gebiete der slavischen Urgeschichte, von Z. Kuzela S. 1—25; 7. Bibliographie S. 1—43.

Inhalt des LIII Bandes. 1. XII archäologischer Congress in Charkov im J. 1902, von Dr. Al. Markevyč S. 1—17; 2. Die Lavrover Pergamentblätter vom XII—XIII Jhrh., von Dr. A. Kolessa (mit drei Lichtdrucktafeln) S. 1—26; 3. Ein Vorläufer der kirchlichen Union vom J. 1596 (Benedict Herbst), eine kritisch-historische Untersuchung von A. Suško S. 1—71; 4. Miscellanea, von M. Hruševskýj, I. Franko und V. Hnatiuk S. 1—9; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1902 — In ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, von S. Tomašivskýj und A. Suško S. 1—17; Bibliographie S. 1—49.

Inhalt des LIV Bandes. 1. Beiträge zu den Textstudien der „Palinodia“, von A. Suško, S. 1—40; 2. Aus den Verhältnissen der ostgalizischen Dorfes in der Mitte des XIX Jhrh., von G. Kmyt, S. 1—8; 3. Aus der Geschichte der ruthenischen Philologie — Drei galizische Grammatiker (I. Mohylnyčkyj, J. Levyčkyj, J. Lozytýskyj) von Dr. J. Makovej (Schluss, Beilagen), S. 59—96; 4. Miscellanea, von I. Franko, B. Barvinickýj, M. Hruševskýj, S. 1—8; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen auf dem Gebiete der slavischen Urgeschichte, von Z. Kuzela (Schluss), S. 1—36; 6. Bibliographie, S. 1—66.

Inhalt des LV Bandes. 1. Zum Andenken an Alexius Markevyč, von M. Hruševskýj, S. 1—14; 2. Ein Vorläufer der kirchlichen Union vom J. 1596 (Benedict Herbst), eine kritisch-historische Untersuchung von A. Suško (Fortsetzung), S. 72—125; 3. Beiträge zur kritischen Ausgabe der Gedichte Ševčenko's, von N. Kr—skýj, S. 1—28; 4. Bemerkungen zu den „Beiträgen“ des Herrn N. Kr—skýj, von J. Romančuk, S. 25—34; 5. Miscellanea — Zur Geschichte der ukrainischen Jugend in Galizien in den J. 1871—84, S. 1—26; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1902 — Die in der Ukraine herausgegebenen Zeitschriften (Schluss folgt), S. 1—12; 7. Bibliographie, S. 1—52.

Inhalt des LVI Bandes. Eine Nachricht über die Kosaken (ca 1470 J.), von M. Hruševskýj, S. 1—6; 2. Der heilige Clemens im Chersonesus, Beiträge zur Geschichte der altrussischen Legende, von Dr. I. Franko (Fortsetzung), S. 145—180; 3. Die Ruthenen Ungarns im Lichte der officiellen ungarischen Statistik, von S. Tomašivskýj, S. 1—46; 4. Miscellanea, von A. Suško, B. Barvinickýj, V. Hnatjuk, S. 1—33; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1902 (Schluss), S. 1—45; 6. Bibliographie, S. 1—37.

Inhalt des LVII Bandes. 1. Einführung der Jesuiten in Polen, eine kritisch-historische Studie von Al. Suško (Schluss folgt), S. 1—28; 2. Beiträge zur Geschichte der Volksbewegungen vom J. 1768 (Kolijivščyna) — I. Memoiren und Briefe der Basilianer, mitgetheilt von Ar. Kryžanovskýj, bearbeitet und eingeleitet von M. Hruševskýj, S. 1—24; 3. „Der König der Balagulen“ Anton Šaškievič und seine ukrainischen Gedichte, von Dr. I. Franko, S. 1—34; 4. Miscellanea, S. 1—84; 5. Wissenschaftliche Chronik: Aus der Jubiläums-Literatur über Nicolaus Hohol, von Iv. Stešenko (Schluss folgt), S. 1—20; 6. Bibliographie, S. 1—54; 7. Inhaltsverzeichnis des XII Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko Gesellschaft (B. LI—LVI), S. 1—14; 8. Inhalt der I—LVI Bände der Mittheilungen (deutsch), S. 15—24.

Inhalt des LVIII Bandes. 1. Einführung der Jesuiten in Polen, eine kritisch-historische Studie von Al. Suško (Schluss), S. 29—60; 2. Beiträge zur Biographie des Markian Šaškevyč und Auszüge aus seinem Nachlaß, getheilt von M. Teršakovč, S. 1—48; 3. Miscellanea: Hilfarbeitstage. Beiträge zur Geschichte des Frohndienstens in Galizien im XIX Jhrh., von M. Zubryčkyj, S. 1—4; 4. Wissenschaftliche Chronik: a) Übersicht der Zeitschriften für das J. 1903 — Ukrainische Zeitschriften. St. Tomašivskýj und Iv. Krevečkyj; b) Aus der Jubiläums-Literatur über Nicolaus Hohol, von Iv. Stešenko (Schluss), S. 1—60; 5. Bibliographie, S. 1—46.

Inhalt des LIX Bandes. 1. Der heilige Klemens im Chersonesus, Beiträge zur Geschichte der altrussischen Legende. X. Die Wiederauffindung der Reliquien des hl. Klemens, von Dr. Iv. Franko (Fortsetzung folgt), S. 181—208; 2. Vyhovskýj und Georg Chmelnyčkyj, Studien aus der Geschichte der Ukraine im XVII Jhrh., von B. Herasymčuk, I—III (Fortsetzung folgt), S. 1—40; 3. Beiträge zur Geschichte der Volksbewegungen im J. 1768. II. Einige Aktenstücke über die Theilnahme der Mönche der Kijever Kloster an den Bewegungen der Hajdamaken im XVIII Jhrh., mitgetheilt von S. Hruščenko, S. 1—16; 4. Miscellanea: Synodus provincialis acta Varsaviae an. 1661, mitgetheilt von Al. Suško, S. 1—17; 5. Wissenschaftliche Chronik: Anthropologie und Archäologie in der westeuropäischen wissenschaftlichen Literatur der letzten Jahre, von Z. Kuzela, S. 1—65; 6. Bibliographie, S. 1—33.

Inhalt des LX Bandes. 1. Der heilige Klemens im Chersonesus, X. Die Wiederauffindung der Reliquien des heil. Klemens, von Dr. Iv. Franko, S. 209—256; 2. Ukrainische Kosaken an der Grenzscheide des XVII Jahrh. (1591—1603), von B. Domanyčkyj, I—III, S. 1—32; 3. Vyhovskýj und Georg Chmelnyčkyj, Studien aus der Geschichte der Ukraine im XVII Jhrh., von B. Herasymčuk, IV—VI, S. 41—70; 4. Miscellanea: Ungedruckte Gedichte von Artemovskýj-Hulak, mitgetheilt von J. Romančuk, S. 1—14; 5. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in der westeuropäischen wissenschaftlichen Literatur der letzten Jahre, von Z. Kuzela, S. 1—25; 6. Bibliographie.

Inhalt des LXI Bandes. Ukrainische Kosaken an der Grenzscheide der XVI und XVII Jahrh. (1591—1603), von B. Domanyčkyj, IV—V, S. 33—64; 2. Ein Vorläufer der kirchlichen Union vom J. 1596 (Benedict Herbst), eine kritisch-historische Untersuchung von Al. Suško, S. 126—177; 3. Neue Beiträge zur Geschichte der Verhaltens der russischen Regierung zu der Ukraine (1726—1737) von I. Džydzora, S. 1—40; 4. Miscellanea, S. 1—5; 5. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in der westeuropäischen wissenschaftlichen Literatur der letzten Jahre, von Z. Kuzela, S. 1—25; 6. Bibliographie, S. 1—38.

Inhalt des LXII Bandes. 1. Beiträge zur Geschichte der Volksbewegungen im J. 1768. Ein polnisches Gedicht über die Metzerei in Umanj, mitgetheilt von Dr. Iv. Franko, S. 1—40; 2. Ukrainische Kosaken an der Grenzscheide des XVI und XVII Jahrh. (1591—1603), von B. Domanyčkyj, VI—X, S. 65—113; 3. Miscellanea, von A. Kryžanovskýj und M. Hruševskýj, S. 1—5; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1903, S. 1—64; 5. Bibliographie, S. 1—34.

Inhalt des LXIII Bandes. 1. Ruthenischer Bauernlandsturm an der ungarische Grenze in Galizien im J. 1848—9, von I. Krevečkyj, S. 1—26; 2. Ukrainische Kosaken an der Grenzscheide der XVI und XVII Jahrh. (1591—1603), von B. Domanyčkyj, XI—XII, S. 115—136; 3. Aktensammlung zur Geschichte der sozial-politischen und ökonomischen Verhältnisse der West-Ukraine, von M. Hruševskýj, Erste Serie (1361—1530), S. V+1—46; 4. Miscellanea, von Dr. I. Franko, I. Romančuk und V. Hnatjuk, S. 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der antropologischen und archäologischen Zeitschriften für das J. 1903 von Z. Kuzela, S. 1—20; 6. Bibliographie, S. 1—33; 8. Inhaltsverzeichnis des XIII Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko Gesellschaft der Wissenschaften, S. 1—24; 8. Inhalt der I—LXII Bände der Mittheilungen (deutsch), S. 25—33.

Inhalt des LXIV Bandes. 1. Ruthenischer Bauernlandsturm an der ungarischen Grenze in Galizien in den J. 1848—9, von I. Krevečkyj, S. 27—58; 2. Aktensammlung zur Geschichte der sozial-politischen und ökonomischen Verhältnisse der West-Ukraine, von M. Hruševskýj. Erste Serie, S. 47—94; 3. Ukrainische Kosaken an der Grenzscheide des XVI und XVII Jahrh. (1591—1603), von B. Domanyčkyj, XIII—XV, S. 137—171; 4. Miscellanea, von V. Hnatjuk, Dr. I. Franko, S. Jefremov, S. 1—11; 5. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in den Zeitschriften für das J. 1903, von Z. Kuzela, S. 1—15; 6. Bibliographie, S. 1—49.

Inhalt des LXV Bandes. 1. Ein Vorkämpfer der ukrainischen Ethnographie (Zorian Dolega-Chodakowski), von B. Domanyčkyj, S. 1—43; 2. Ein Beitrag zur Geschichte der Uebersiedelung der „türkischen Zaporoger“ ins Kuban-Gebiet, von S. Petljura, S. 1—11; 3. Materialien zur Geschichte des Lemberger Handels, mitgetheilt von I. Krypjakevyč, I—II, S. 1—46; 4. Miscellanea, von M. Hruševskýj, I. Franko, I. Sozańskyj, S. 1—20; 5. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in den Zeitschriften für das J. 1903, von Z. Kuzela, S. 1—17; 6. Bibliographie, S. 1—55.

Inhalt des LXVI Bandes. 1. Der heilige Klemens im Chersonesus. XI. Kultus des heil. Klemens in Mähren und Russland, von Dr. I. Franko, S. 257—281; 2. Zum „Wunder des heil. Klemens“, ein Nachtrag von M. Hruševskýj, S. 1—3; 3. Uebersicht der ukrainischen Lexicographie, von B. Hrinčenko, S. 1—30; 4. Aus dem litterarischen Nachlasse des Basilius Ilyčkyj, mitgetheilt von I. Sozańskyj, S. 1—50; 5. Miscellanea, von Z. Kuzela, I. Krypjakevyč, M. Hruševskýj, S. 1—8; 6. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das 1904. J. — Die ukrainischen Zeitschriften, S. 1—15; 7. Bibliographie, S. 1—54.

Inhalt des LXVII Bandes. 1. Materialien zur Geschichte der ukrainischen Literatursprache, von Prof. V. Peretz, S. 1—32; 2. Beiträge zur Kenntnis des ethnographischen Territoriums der Ruthenen Ungarns in der Gegenwart und Vergangenheit, von Dr. S. Tomašivskyj, I, S. 1—18; 3. Der ungarische König Mathias Korvin in der slavischen Volksdichtung Eine Analyse der mit seinem Namen verbundenen Motive, von Z. Kuzela, I—V, S. 1—55; 4. Miscellanea von I. Krypjakevyč, J. Hordynskyj, T. Revakovyč, S. 1—8; 5. Wissenschaftliche Chronik: a) Diarium des P. J. Wielawicki als Quelle für die ukrainische Geschichte, von Th. Sribnyj; b) Das Schulwesen Ungarns und die Ruthenen, von St. Tomašivskyj, S. 1—13; 6. Bibliographie, S. 1—68.

Inhalt des LXVIII Bandes. 1. Der heilige Klemens im Chersonesus, von Dr. I. Franko XII Tradition über den heil. Klemens in Westeuropa-Anhang, S. 281—310; 2. Der ungarische König Mathias Korvin in der slavischen Volksdichtung, von Z. Kuzela, VI. M. Korvin bei den Slovenen, S. 55—82, 3. Die Königinhofer Handschrift in der Uebersetzung von Markian Šaskevyč, mit seinem Erklärungen und Bemerkungen, mitgeteilt von M. Teršakoveč, S. 1—43; 4. Miscellanea von I. Krypjakevyč und M. Hruševskyj, S. 1—9; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1904, S. 1—40; 6. Bibliographie, S. 1—42.

Inhalt des LXIX Bandes. 1. Vorwort, von M. Hruševskyj, S. 5—6; 2. Ueber die Rhythmik der ukrainischen Volkslieder, von P. Kolessa, I. Uebersicht der wissenschaftlichen Arbeiten über den rhythmischen Bau der ukrainischen, grossrussischen und serbischen Volkslieder, S. 7—30; 3. Der ungarische König Mathias Korvin in der slavischen Volksdichtung, von Z. Kuzela, VI u. VII M. Korvin bei den Slovenen, S. 31—69; 4. Ukraine in der ersten Hälfte des J. 1738, von I. Džydzora, S. 70—83; 5. Akten-sammlung zur Geschichte der sozial-politischen und ökonomischen Verhältnisse der West-Ukraine, von M. Hruševskyj, Zweite Serie (1531—1514), Nr. 81—132, S. 84—166; 6. Miscellanea, von I. Krevečkyj, I. Franko, I. Sozanskyj, S. 167—171; 7. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der anthropologischen und archäologischen Zeitschriften für das J. 1904, von Z. Kuzela (Schluss folgt), S. 172—183; 8. Bibliographie, S. 184—213; 9. Inhaltsverzeichnis des XIV Jahrganges der Mitteilungen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften (Bd. LXIII—LXV III), S. 214—230; 10. Inhalt der I—LXVIII Bände der Mitteilungen (deutsch), S. 231—240.

Inhalt des LXX Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Das Lied vom Recht und Unrecht eine literatur-historische Studie von Dr. I. Franko, S. 5—70; 3. Wann wurde Lubarts Schenkungsurkunde für die Kathedrale in Luzk falsifiziert? Kritische Notiz von M. Hruševskyj, S. 71—72; 4. Aus der Wahlbewegung in Ostgalizien im J. 1848 (Die Wahl des Ivan Kapuščak) von I. Krevečkyj, S. 73—85; 5. Der ungarische König Mathias Korvin in der slavischen Volksdichtung, von Z. Kuzela, IX—XI (Schluss), S. 86—113; 6. Das Dorf Mšanec im Alt-Samborer Bezirke Beiträge zur Geschichte eines galizischen Dorfes, mitgeteilt von M. Zubryčkyj. Einleitung und Akten-sammlung Nr. 1—LIII (mit einem Situationsplan), S. 114—167; 7. Miscellanea, von I. Džydzora, I. Krypjakevyč, I. Sozanskyj, S. 168—176; 8. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der anthropologischen und archäologischen Zeitschriften für das J. 1904, von Z. Kuzela (Schluss), S. 177—190; 9. Bibliographie, S. 191—240; 10. Annonce, S. 241—244.

Inhalt des LXXI Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Die ukrainische Frage in der Beleuchtung eines polnischen Dichters des XVII Jhrh., von V. Peretz, S. 5—21; 3. Zur Geschichte des ukrainischen Krippenspiels, literatur-historische Studien und Materialien von Dr. I. Franko, I—II, S. 22—43; 4. Ueber die Rhythmik der ukrainischen Volkslieder, von P. Kolessa, II Entwicklung der Rhythmik in der ukrainischen Volksdichtung, S. 44—95; 5. Das Dorf Mšanec im Alt-Samborer Bezirke, von M. Zubryčkyj, Akten-sammlung, N. LIV—CVII, S. 96—133; 6. Aus der neuesten ukrainischen Historiographie (Südrussland, von A. Jefymenko), eine kritische Studie von I. Džydzora, S. 134—157; 7. Miscellanea, von M. Hruševskyj, F. Holijčuk, I. Krevečkyj, S. 158—165; 8. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in den westeuropäischen Zeitschriften für das J. 1904, mit einigen Ergänzungen für das J. 1903, von Z. Kuzela (Schluss folgt), S. 166—194; 9. Bibliographie, S. 195—240; 10. Annonce, S. 241—244.

Inhalt des LXXII Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Ein Brief der Stadtgemeinde Vladimir vom J. 1324 (Faksimile des Briefes und des Siegels), mitgeteilt von M. Hruševskyj, S. 5—8; 3. Zur Geschichte des ukrainischen Krippenspiels, literatur-historische Studien und Materialien von Dr. I. Franko, III—V, S. 9—79; 4. Ueber die Rhythmik der ukrainischen Volkslieder, von P. Kolessa, III. Der musikalisch-syntaktische Fuss, S. 80—111; 5. Zur Geschichte der Teilnahme der galizischen Ruthenen am Slavenkongresse in Prag im J. 1848, mitgeteilt von I. Sozanskyj, S. 112—121; 6. Die Handschriften der Sophien-Kathedrale in Kijev, eine Uebersicht von S. Maslov, S. 122—140; 7. Die Verbindung des San mit dem Dniester in der Eiszeit, vorläufiges Kommunikat von Dr. S. Rušnyčkyj, S. 141; 8. Miscellanea, von I. Džydzora, I. Krevečkyj, I. Krypjakevyč, S. 142—147; 9. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in den westeuropäischen Zeitschriften für das J. 1904, mit einigen Ergänzungen für das J. 1903 von Z. Kuzela (Schluss), S. 148—184; 10. Bibliographie, S. 185—240.

Inhalt des LXXIII Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Zur Geschichte des ukrainischen Krippenspiels, literatur-historische Studien und Materialien von Dr. I. Franko, VI—X (Schluss), S. 5—64; 3. Ueber die Rhythmik der ukrainischen Volkslieder, von P. Kolessa, IV. Uebersicht der Liederformen der ukrainischen Volksdichtung, S. 65—118; 4. Die Grossfamilie im Dorfe Mšanec (Bezirk Alt Sambir in Ostgalizien), von M. Zubryčkyj, S. 119—124; 5. Zur Geschichte der Organisation der Nationalgarden im J. 1848. Die polnische „illegale“ Nationalgarde in Stanislaw, von I. Krevečkyj, S. 125—142; 6. Autobiographie eines gr.-kat. Pfarrers von der Diözese Cholm aus der ersten Hälfte der XIX Jhrh., mitgeteilt von I. Krypjakevyč, S. 143—157; 7. Miscellanea, von M. Hruševskyj, B. Zaklynskyj, I. Sozanskyj, S. 158—165; 8. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1905 — Die ukrainischen Zeitschriften, von I. Džydzora und I. Krevečkyj, S. 166—186; 9. Bibliographie, S. 187—238, 10. Annonce S. 239—244.

Inhalt des LXXIV Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. III—IV; 2. Jubiläums-Widmung des Bandes dem Prof. Vladimir Antonovyč und sein Porträt von I. Truš, S. 1—4; 3. Zur Biographie des Metropoliten Onisiphor Divočka, von M. Hruševskyj, S. 5—9; 4. Die hölzernen Kirchen in der Ukraine und ihre Typen, vom V. Ščerhakovskýj (mit 26 Plänen und Abbildungen), S. 10—32; 5. Ueber die Rhythmik der ukrainischen Volkslieder, von P. Kolessa, IV. Uebersicht der Liederformen der ukrainischen Volksdichtung, S. 33—68; 6. Aus dem kulturellen und wissenschaftlichen Leben der Ukraine in der Mitte des XIX Jhrh., von A. Hruševskyj, S. 69—92; 7. Das Dorf Mšanec im Alt-Samborer Bezirke, von M. Zubryčkyj, Akten-sammlung, N. CVIII—CXLII, S. 93—128; 8. Miscellanea, von Dr. B. Ščurat, Dr. V. Peretz, Dr. I. Franko, S. 129—149; 9. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1905 (Schluss), S. 150—198; 10. Bibliographie, S. 199—242; 11. Annonce, S. 243—244.

Inhalt des LXXV Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Zum Andenken an Nikander Molčanovskýj, von Michael Hruševskyj, S. 5—13; 3. Studien über die ukrainischen Volkslieder, I—VI, von Dr. Ivan Franko, S. 14—84; 4. Nach dem Katastrophe von J. 1708. Konfiskationen der Güter der Anhänger Mazepas, von Alexander Hruševskyj, S. 85—95; 5. Befreiung eines Verurtheilten durch ein Mädchen in Brody im J. 1727, mitgeteilt von Dr. Basilius Ščurat, S. 96—103; 6. Die Kiever im Lichte der Relationen der Jesuiten, von Dr. Vladimir Peretz, S. 104—116; 7. Miscellanea, mitgeteilt von F. Holijčuk, J. Krevečkyj, M. Močulskyj, S. 117—130; 8. Wissenschaftliche Chronik: Neueste Arbeiten zur Geschichte des Gr. Fürstentum Litauen, eine Uebersicht von Bohdan Bužynskyj, S. 131—166; 9. Bibliographie, S. 167—213; 10. Inhaltsverzeichnis des XV Jahrganges 2er Mitteilungen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften (B. LXIX—LXXIV), S. 214—235; 11. Inhalt der I—LXXIV Bände der Mitteilungen (deutsch), S. 236—246; 12. Annonce, S. 247—248.

Inhalt des LXXVI Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. „Erzengel Marienverkündigung“ und des Annuntiationsmysterium (Versuch einer Geschichte des literarischen Themas), verf. von Dr. Hilarion Svěncizkyj (Schluss folgt), S. 5—33;

3. Studien über die ukrainischen Volkslieder, VII—XIII, von Dr. Ivan Franko, S. 39—63; 4. Ueber die Rhythmik der ukrainischen Volkslieder, von Philaret Kolesna, V Das Verhältnis der ukr. Volksrhythmik zur künstlerischen Versification (Schluss), S. 64—116; 5. Einige Beiträge zur Zeit des Grossfürsten Svitrigailo (1430—1433), mitgeteilt von Bohdan Bučynskyj, S. 117—142; 6. Aushilfsfrage. Beiträge zur Geschichte des Frohdienstes in Galizien im XIX J., von Ivan Krevečkyj, S. 143—155; 7. Miscellanea, mitgeteilt von F. Holijčuk, H. Strypskyj, M. Hruševskyj, S. 156—162; 8. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1906: Ukrainische Zeitschriften, S. 163—187; 9. Bibliographie S. 188—226; 10. Annonce, 227—228.

Inhalt des LXXVII Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Zur ruthenischen Dialektologie (Zur Frage über den Dialekt von von Halyč-Vladimir), von Vladimir Rosov. I. Litteratur der Frage, S. 5—34; 3. „Erzengels Marienverkündigung“ und das Annullationsmysterium (Versuch einer Geschichte des litterarischen Themas), von Dr. Hilarion Svěncizkyj (Schluss), S. 35—76; 4. Ruthenen von Lemberg in der ersten Hälfte des XVI Jhrh., von Ivan Krypiakevyč, I—III, S. 77—106; 5. Fälschungen der Matrikelbücher für polnische Aufständische, ein Beitrag zur Charakteristik der ruthenischen Geistlichkeit in Galizien, mitgeteilt von Ivan Krevečkyj, S. 107—113; 6. Das Dorf Mšaneč im Alt-Samborer Bezirke. Beiträge zur Geschichte eines galizischen Dorfes, mitgeteilt von Michael Zubryčkyj, Aktensammlung, N. CXLII—CCXXI. (Schluss), 114—170; 7. Miscellanea, von M. Hruševskyj, I. Franko, B. Ščurat, S. 171—182; 8. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der anthropologischen und archäologischen Zeitschriften für das J. 1906, von Dr. Zeno Kuzela 183—202; 9. Bibliographie S. 203—242; Annonce, S. 243—248.

Inhalt des LXXVIII Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Nach der Katastrophe vom J. 1708: Einquartierung der russischen Regimenten in der Ukraine. von Alexander Hruševskyj, S. 5—25; 3. Ruthenen von Lemberg in der ersten Hälfte des XVI Jhrh., von Ivan Krypiakevyč, IV—V, S. 26—50; 4. Die venezianische Botschaft an Chmelnyčkyj (im J. 1650), von Dr. Miron Korduba, S. 51—89; 5. Studien über die ukrainischen Volkslieder, von Dr. Ivan Franko, XIV—XXI, S. 90—145; 6. Die Trilogie von Prof. Agath. Krymskyj, von Vladimir Rosov, S. 146—171; 7. Miscellanea, von H. Svěncizkyj, I. Krevečkyj, M. Hruševskyj, 8. Wissenschaftliche Chronik: Etnographie in den westeuropäischen Zeitschriften vom J. 1905, von Dr. Zeno Kuzela S. 179—202; 9. Bibliographie S. 203—239; 10. Annonce, 240—244.

Inhalt des LXXIX Bandes. 1. Inhalt des Bandes S. 3—4; 2. Ruthenen von Lemberg in der ersten Hälfte des XVI Jhrh., von Ivan Krypiakevyč, VI—IX (Schluss), S. 5—51; 3. Historische Uebersicht der Ukrainischen Sprachforschung, von Ivan Ohienko, S. 52—93; 4. Beiträge zur Geschichte der Volksbewegungen vom J. 1768 (Kolijivščyna) IV. Erzählung eines Augenzeugen von der Hinrichtung des Ivan Honta, mitgeteilt von Michael Hruševskyj, S. 94—96; 5. Zur Biographie des Ivan Vahylevyč, mitgeteilt von Dr. Ivan Franko, S. 97—141; 6. Die Namen, Vornamen und Zunahmen der Bauern in Mšaneč, Bez. Alt-Sambir, mitgeteilt von Michael Zubryčkyj, S. 142—154; 7. Miscellanea, von V. Hnatiuk, H. Svěncizkyj, A. Hruševskyj, S. 155—164; 8. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in den westeuropäischen Zeitschriften vom J. 1905, von Dr. Zeno Kuzela (Schluss) S. 165—190; 9. Bibliographie S. 191—239; 10. Annonce, S. 240—244.

Inhalt des LXXX Bandes. 1. Inhalt des Bandes S. 3—4; 2. Ein Beitrag zu den Studien über die Ostroher Bibel, von Dr. Ivan Franko S. 5—18; 3. Nach der Katastrophe vom J. 1708. Die Kriegsarbeiten, von Alexander Hruševskyj S. 19—35; 4. Historische Uebersicht der ukrainischen Sprachforschung, von Ivan Ohienko (Schluss) S. 36—52; 5. Polnische Konspirationen unter der ruthenischen Zöglingen und Geistlichen Galiziens in J. 1831—46, eine Studie von Dr. Cyrill Studynskyj S. 53—108; 6. Beiträge zum Volksglauben aus dem Anfang des XIX Jhrh. Vampire und Verschleppung der Seuche, von Dr. Zeno Kuzela S. 109—124; 7. Miscellanea, von B. Januš, S. Tomašivskyj und V. Hnatiuk S. 125—152; 8. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1906 (Schluss) S. 153—194; 9. Bibliographie S. 195—236; 10. Annonce, S. 237—240.

Inhalt des LXXXI Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. „Zerstörung der Hölle“, ein ukrainisches Passionsdrama, von Ivan Franko, S. 5—50; 3. Hieromonachos Klement's unbekannt Gedichte (Anfang d. XVIII Jhrh.), mitgeteilt von Basilius Domanyčkyj, S. 51—126; 4. Offizielle Massregeln gegen die Cholera im J. 1831, mitgeteilt von Michael Zubryčkyj, S. 127—133; 5. Ein Artikel Nikolaus Kmyčyč's über die ruthenische Schriftfrage im J. 1834, mitgeteilt von Dr. Basilius Ščurat, S. 134—144; 6. Nikolaus Daškevyč, Nekrolog, von Michael Hruševskyj, S. 145—150; 7. Miscellanea, von S. Tomašivskyj, V. Barvynskyj, M. Voznjak, S. 151—171; 8. Wissenschaftliche Chronik von S. Tomašivskyj, S. 172—179; 9. Bibliographie S. 180—207; 10. Inhaltsverzeichnis des XVI Jahrganges der Mitteilungen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften (B. LXXV—LXXX), S. 208—222; 11. Inhalt der Bande I—LXXX der Mitteilungen (deutsch), S. 223—234; 12. Annoncen, S. 235—240.

Inhalt des LXXXII Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Zu Prof. Vladimir Antonovyč's Gedächtnis (Widmung und Porträt), S. 5—6; 3. Erinnerung an Vladimir Antonovyč, von Michael Hruševskyj, S. 7—9; 4. Grabkreuze in der Ukraine, mitgeteilt von Konstantin Šyročkyj (mit Abbildungen), S. 10—29; 5. Neue Beiträge zur Geschichte des ukrainischen Krippenspiels, mitgeteilt von Dr. Ivan Franko (mit Illustration), S. 30—52; 6. Ivan Žukivskyj's Vorschlag einer Rechtschreibung auf dem Kongresse der „ruthenischen Gelehrten“, mitg. von Michael Voznjak, S. 53—86; 7. Polnische revolutionäre Strömungen unter den ruthenischen Klerikern und Geistlichen in Galizien 1831—1846, eine Studie von Dr. Cyrill Studynskyj (Schluss), S. 87—177; Miscellanea, von V. Barvynskyj, Iv. Špytkovskyy, B. Ščurat, S. 178—188; 9. Wissenschaftliche Chronik: Anthropologische u. archäologische Zeitschriften im J. 1906, von Dr. Z. Kuzela (Schluss folgt), S. 189—205; 10. Bibliographie, S. 206—242; 11. Annoncen, S. 243—244.

Inhalt des LXXXIII Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Studien über die ukrainischen Volkslieder, XXIII—XXVI, von Ivan Franko, S. 5—30; 3. Beiträge zum Studium über die Werke des Laurentius Sysanij, von Michael Voznjak, S. 31—88; 4. Ungarn und Polen im Anfange des XVIII Jhrh., von Stephan Tomašivskyj, S. 89—133; 5. Beiträge zur Geschichte der Volksbewegung im J. 1768, V: Eine Trinitarier-Denkschrift über die „Kolijivščyna“, von Ivan Špytkovskyy, S. 134—157; 6. Aus den vierziger Jahren, Studien von Alexander Hruševskyj, I. „Geschichte des ukrainischen Volkes“, von P. Kuliš, S. 158—168; 7. Miscellanea, von I. Franko, B. Domanyčkyj, S. 169—184; 8. Wissenschaftliche Chronik: Anthropologische u. archäologische Zeitschriften im J. 1906, von Zeno Kuzela (Schluss), S. 185—198; 9. Bibliographie, S. 199—238; 10. Annoncen, S. 239—240.

Inhalt des LXXXIV Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Eine Probe österreichischer Vermittlung zwischen Chmelnyčkyj und Polen, von Miron Korduba, S. 5—32; 3. Ungarn und Polen im Anfange des XVIII Jhrh., von Stephan Tomašivskyj (Fortsetzung), S. 33—87; 4. Die travestierte Aeneis von Michaelis, von Jaroslav Hordynskyj, S. 88—97; 5. Ivan Vahylevyč als Prediger, mitgeteilt von Hilarion Svěncizkyj, S. 98—110; 6. Die Autorschaft Marko Vovčok's, von Basil Domanyčkyj, S. 111—171; 7. Miscellanea, von V. Peretz, M. Zubryčkyj, M. Hruševskyj, S. 172—184; 8. Wissenschaftliche Chronik: Nationale Verhältnisse in Galizien, ref. B. Panejko, S. 185—202; 9. Bibliographie, S. 203—243; 10. Annoncen, S. 244.

Inhalt des LXXXV Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Zur Geschichte des ukrainischen Krippenspiels, von Vladimir Peretz, S. 5—20; 3. Studien zur Geschichte der kirchlichen Union, von Bohdan Bučynskyj, I. Isidors Zeit, S. 21—42; 4. Ungarn und Polen im Anfange des XVIII Jhrh., von Stephan Tomašivskyj (Fortsetzung), S. 43—80; 5. Aus den vierzig Jahren, Studien von Alexander Hruševskyj. 2. „Ukraine“ von P. Kuliš, S. 81—105; 6. Briefe des Ministers Florian Ziemiałkowski an den Bischof Ivan Stupnyčkyj, mitgeteilt von Cyrill Studynskyj, S. 106—133; 7. Miscellanea, von S. Tomašivskyj, B. Domanyčkyj u. V. Hnatiuk, S. 134—158; 8. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in den westeuropäischen Zeitschriften für das J. 1906, von Zeno Kuzela (Schluss folgt), S. 159—190; 9. Bibliographie, S. 191—238; 10. Annoncen, S. 239—240.

Inhalt des LXXXVI Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Studien zur Geschichte der kirchlichen Union. I. Isidors Zeit, von Bohdan Bučynskýj (Fortsetzung), S. 5—30; 3. Ungarn und Polen im Anfange des XVIII Jhrh., von Stephan Tomašivskýj (Fortsetzung), S. 31—58; 4. Materialien zur Geschichte der Ukraine im Moskauer „Archiv des Justizministeriums“, von Ivan Džydzora, S. 59—81; 5. Emil Korytko, ein vergessener slavischer Ethnograph, von Ivan Franko, S. 82—122; 6. Alexander Duchnovyč als Dichter, von Ivan Sozan-skýj, S. 123—140; 7. Miscellanea, von V. Peretz, B. Ščurat und Z. Kuzela, S. 141—149; 8. Wissenschaftliche Chronik: Zeitschriften im J. 1907, S. 150—212; 9. Bibliographie, S. 213—245; 10. Annoncen, 246—248.

ЗАПИСКИ

Українського Наукового Товариства в Києві

Виходять від 1908 р.

Редакційний комітет:

Мих. Грушевський, Вол. Перетц, Кон. Михальчук.

ЗМІСТ ТРЕТЬОЇ КНИГИ:

1. Присвята і портрет Володимира Антоновича.
2. **Мих. Грушевський:** Володимир Антонович, основні ідеї його творчості і діяльності.
3. **Г. Павлуцький:** В. Антонович, як археолог.
4. **А. Лобода:** Праці Антоновича по етнографії та літературі.
5. **І. Стешенко:** Антонович, як суспільний діяч.
6. Записка **Вол. Антоновича** в справі обмежень української мови.
7. **М. Біляшевський:** Про український орнамент.
8. **Л. Добровольський:** Забуті межі давньої Київщини. Історично-топографічна студія.
9. **К. Мельник-Антонович:** Майданові городища на Україні.
10. **О. Левицький:** Невінчані шлюби на Україні в XVI—XVII ст.
11. **М. Грушевський:** Байда-Вишневецький в поезії й історії.
12. **В. Данилович:** Нові дані для біографії Івана Сірка.
13. **О. Грушевський:** З життя української старшини XVIII в. I. Земельні маєтки п. Леоптія Свічки.
14. Зміст тому (по українськи і пімецьки).

Продажа для Галичини в книгарні Наук. тов. ім. Шевченка у Львові (Ринок 10), по 3 К. 20 с. за том.

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСНИК

МІСЯЧНИК ЛІТЕРАТУРИ, НАУКИ Й СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ

в році 1909 виходить в двох виданнях, львівським і київським.

Містити-ме белетристику оригінальну й переклади — повісти, оповідання, драми, поезії, статі з української історії, літератури, суспільної економії й інших областей знання; огляди літератури, науки й суспільно-політичного життя; критику й бібліографію.

Видає **УКРАЇНСЬКО-РУСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА У ЛЬВОВІ.**

За львівську редакцію відповідає Василь Панейко.

Редакція й адміністрація у Львові: ул. Супіньського, ч. 17.

(Lemberg, Supińskijgasse, 17. Anzeiger für Literatur und Wissenschaft.)

За київське видання відповідають як видавець **Мих. Грушевський**, як редактор **Сергій Веселовський**.

Редакція й адміністрація в Києві (лише для Росії):

Велика Володимирська 28.

Передплата на львівське видання, платна у Львові, за 1909 р. вносить:

В Австрії з пересилкою на пів року 12 кор., на цілий рік 18 кор.

Річна передплата може бути сплачена в трьох ратах: 3 січня н. ст. 6 кор., 3 цвітня н. ст. 6 кор., 3 серпня н. ст. 6 кор. По порозумінню з адміністрацією можна сплачувати рати також в інших термінах, але все з гори. Квартальної передплати не приймає ся.

В інших державах (крім Росії) передплата вносить 22 кор., (23 франки, в Америці 4.50 долари), в Німеччині 20.40 кор., і може бути тільки річна.

Комплетні річники 1899—1907 р. продають ся по 16 кор., річник 1908 по 18 кор.; 1-го річника (1898) перші чотири книжки вичерпані; за ціну 12 кор. можна дістати кн. 5—12, з додатком початків статей, котрих продовження містять ся в сих книжках. Поодинокі книжки коштують 2 кор. З двох перших здекомплетованих річників продають ся поодинокі книжки по 40 сот.

Книжки висилають ся раз на місяць; хто надсилає передплату по виході книжки, дістає належні книжки при найближшій розсилці. Рекламувати можна найпізнійше по одержанню двох дальших книжок. Інші реклямації полагодуєт ся тільки по вирівнанню належитости за книжку.

На зміну адреси треба прислати 50 сотиків; при тім треба подавати все не лише нову, але й стару адресу. — Всякі претенсії журналу до передплатників платні і заскаржувані у Львові.

!!Небувала нагода зложити власну бібліотеку дешевим коштом!!

Кожду з низше поданих серій, зложених з 6, 5 або 4 оправлених книжок, добірних видань Українсько-руської Видавничої Спілки, в номінальній вартості **звиш 10 до 11 корон**, вислана нижше підписана книгарня **за ціну тільки 7 корон** з тим, що замовлене треба присилати **найпізніше в маю 1909 р.** та лише **за готівкою**. При замовленях просимо називати число серій **словами**. При надісланню грошей з гори доставляємо посилки оплаченою поштою. Хто купує три серії відразу, дістає в **додатку** одну книжку тогож видання після власного вибору. Хто обв'язує ся спровадити всі серії, том продовжаємо право знижки на 12 місяців, так що протягом одного року на так користних умовах зможе придбати собі гарну власну бібліотеку. Замовлення приймає:

КНИГАРНЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

У Львові, Ринок ч. 10.

1. серія.

Володиславич, Орли . . . 2:20
Вовчок, Нар. оповіданя I. 2—
Будзиновський, Хлопська
посілість 2:40
Гайне, Подорож на Гарц 1:20
Горкий, Мальва 1:50
Кавцік, Народність . . . 1—

2. серія.

Гінтер, Іст. геогр. відкрить 2:20
Ковалів, Громадські про-
мисловці 1:60
М. Твайн, Том Соєр . . . 3—
Мопазан, Горля 1:30
Кримський, Пальм. گیля . 3—

3. серія.

Кобиланська, Покора . . 1:40
Гауптман, Віз. Геншель . 1:60
Українка, Думи і мрії . . 1:60
Заєр, Легенди 2:40
Енгельс, Початок родини 1:90
Франко, Сім казок 1:40

4. серія.

Вовчок, Нар. оповід. II. . 2—
Вересаєв, Записки 3—
Енгельс, Фаєрбах 1:90
Гавлічек, поезії 1:60
Кримський, Лаговський . 3—

5. серія.

Коцюбинський, В путах
шайтана 1:60
Оркан, Скапаній світ . . . 1—
Понтопідан, Із хат 1:40
Стороженко, Література 4:40
Франко, поеми 1:60

6. серія.

Вовчок, Нар. оповід. III. 3:80
Дерлиця, Композитор . . . 2—
Гамсум, Голод 2:20
Карєєв, Філь. історії . . . 2:80

7. серія.

Авдикович, Моя популярн. 2:60
Адріян, Аграр. процес . . 1:40
Винниченко, Повісті . . . 3—
Воробкевич, Над Прутом 1:60
Драгоманів, Шевченко . . 2—

8. серія.

Інгрем, Політ. економія . 4—
Чайковський, Оповіданя . 2—
Франко, Воа constrictor. . 2:20
Ярошинська, Перекинчики 2:60

9. серія.

Кобиланська, До світа . 2:40
Заревич, Хлопська дитина 1:80
Катренко, Пан Природа . 1:40
Кобринська, Дух часу . . 1:60
Степняк, Підземна Россія 3:40

10. серія.

Золя, Жерміналь 6—
Коцюбинський, Поєдинок 2—
Стефанік, Дорога 1:60
Тен, Фільзофія штуки . 1:40

11. серія.

Мирний, Серед степів . . 3—
Мопазан, Дика пані . . . 1:30
Самійленко, Україні . . . 2—
Сроковський, Оповіданя . 1:40
Франко, Місія, Чума і і . . 2:80

12. серія.

Ковалів, Риболови 2—
Маковей, Оповіданя . . . 3—
Форель, Гігієна 2:40
Франко, Коваль Бассім . 1:60
Яцків, В царстві сатани. 1:60

13. серія.

Левицький, Хмари 4:80
Мирний, Морозенко 0:90
Нижанковський, Співанник 2—
Сеньобо, Австрія в 19 ст. 1:20
Франко, Полуйка 1:40

14. серія.

Коцюбинський, По люд-
ському 2—
Лукіянович, Від кривди . 2—
Мартович, Хитрий Панько 1:50
Франко, На лоні природи 3:60
Фрас, Нарис геології . . . 1:60

15. серія.

Драгоманів, Листи II. . . 4:40
Франко, Захар Беркут . . 1:60
Флямарион, Небо 2:40
Чехов, Змора 2:40

16. серія.

Короленко, Судний день 1:20
Лепкий, Кара 2:40
Мирний, Лихі люди . . . 1:40
Толстой, Казки 2:40
Шіпер, Палестина 3:50

17. серія.

Масперо, Стар. Історія . 2:80
Стефанік, Моє слово . . . 4—
Толстой, Відроджене 3 т. 3:60

18. серія.

Лукіянович, За Кадильну 3—
Ковалів, Дезертир 1:60
Стороженко, Марко прокл. 1:40
Тимченко, Калевала . . . 3—
Ферієр, Дарвінізм 1:70

19. серія.

Гуцков, Уріель Акоста . . 1:40
Кобринська, Ядзя і Катруся 1:80
Конрад, Національна екон. 2:30
Кравченко, Буденне жите 3—
Франко, Маніпулянтка . . 2:40

20. серія.

Драгоманів, Листи I. . . 3:40
Кониський, Вік Одинця . 2:20
Лепкий, 3 жита 1:20
Мартович, Нечитальник . 1:60
Коцюбинський, У гр. світ 2—

Publikationen

der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg

Supinski-Gasse, 17.

Mitteilungen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften, redigiert von Prof. Michael Hruševskýj, bis jetzt erschienen Bde I—LXXXVII (Geschichte, Archäologie, Ethnographie, Sprache und Literaturgeschichte, besonders der Ukraine). Preis: Bde I—XX kosten 48 Kronen, jeder weitere Bd. (auch separat käuflich) 3 Kr., Bd. XXIII—XXIV (Doppelhand) 5 Kr., Bd. XXXI—II u. XXXV—VI (Doppelbände) a 6 Kr.

Publikationen der Sektionen und Kommissionen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften:

A. Die historisch-philosophische Sektion publizierte bis jetzt:

1. Elf Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk istorijno-filozofičnoi sekcyi) B. I—IV u. VI—XI enth. eine Geschichte der Ukraine von Prof. M. Hruševskýj (I. Theil bis Anfang des XI Jahrh., II — bis Mitte des XII Jahrh., III—IV bis zum J. 1340, VI—VII bis zum J. 1569), VIII—IX Waffassung und soziale Verhältnisse im XIV—XVII Jahrh. Preis I, II u. V B. a 4 Kr., III u. IV B. 5 Kr., VI u. VII B. 4:50, VIII u. IX B. 4:50, Bd. X—XI 4:50 Kr., Bd. V. enthält Materialien zur Kulturgeschichte Galiziens im XVIII—XIX Jahrh. Preis 2 Kr.
2. Historische Bibliothek, bis jetzt erschienen B. I—XXIV.
3. Ukrainisch-ruthenisches Archiv I Band: Die Handschriften des Museums des Narodnyj Dom in Lemberg — 3 Kr. II Band: Materialien zur Geschichte des Bauerntums und der Oekonomie Galiziens im XVIII—XIX Jhdt. — 4 Kr. III Band: Materialien zur Geschichte der nation. Wiedergeburt der Ruthenen in Galizien 1830—1840 — 5 Kr.
4. Juridische Zeitschrift, bis jetzt X Bde, a 2 Kr.
5. Juridische und ökonomische Zeitschrift, bis jetzt IX Bde a 3 Kr.
6. Juridische Bibliothek, bis jetzt III B. a 2 u. 3 Kr.

B. Die philologische Sektion publizierte bis jetzt 10 Bde ihrer Beiträge (Zbirnyk filologičnoi sekcyi), enthaltend: Bd. I und IV eine Biographie des ukrainischen Dichters Taras Ševčenko, von A. Koniskyj, Preis a 3 Kr. Bd. II u. III Abhandlungen aus dem Gebiete der ukrainischen Volkskunde und Litteratur, von Michael Dragomanov (erster Theil). Preis a 4 Kr. Bd. V. Die Mundart der Lemken, von I. Verchratskýj, 6 Kr. B. VI. Abhandlungen aus dem Gebiete der ukrainischen Volkskunde von M. Dykariv. Preis 4 Kr. Bd. VII u. X. Abhandlungen aus der ukrainischen Volkskunde und Litteratur von Michael Dragomanov (Zweiter Theil). Preis 5 Kr. Bd. VIII—IX, Die Korrespondenz d. J. Holowackýj, Preis 7 Kr.

Ukrainische Bibliothek, Bd. I—III. Sämtliche Werke von J. v. Fed'kovič, Bd. I. Gedichte, Preis 6 Kr., B. II. Erzählungen, Preis 4 Kr., Bd. III. Dramatische Werke, 1A Theil, Preis 3 Kr., 2 Theil, Preis 3 Kr. Bd. VI—VII: Gedichte von Taras Ševčenko, Preis a 3 Kr.

C. Die mathematisch-naturwissenschaftlich-medicinische Sektion publizierte bis jetzt 12 Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk). Die beiden ersten Bände kosten a 3 Kr., Bd. III—VIII erschienen jeder in zwei Abtheilungen, jede unter einer besonderen Redaktion; die mathematisch-naturwissenschaftliche red. von Iv. Verchratskýj und Vlad. Ievickýj, die medizinische red. von Dr. E. Ozarkevič. Preis jeder Abtheilung 2 Kr. Bände IX—XI a 5 Kr.

D. Die Archaeographische Kommission publizierte bis jetzt folgende Werke:

1. Quellen zur Geschichte der Ukraine, Bd. I (Lustrationen der königlichen Domänen in den Bezirken Halyč und Peremyšl vom J. 1565—66); Bd. II (Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von Peremyšl und Sanok im J. 1565); Bd. III (Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von Cholm, Belz und Lemberg im J. 1564—5); Bd. IV u. V (Galizische Akten aus den J. 1648—1659). Bd. VII (Lustration vom J. 1570); VIII B. Akten zur Gesch. der ukr. Kosaken 1513—1630. Jeder Bd. kostet 4 Kr., III Bd. 5 Kr.

НБ ПНУС

294173

2. Denkmäler der ukrainischen Sprache und Litteratur. Bd. I. Alttestamentliche Apokryphen; Bd. II. Neutestamentliche Apokryphen A. Evangelienkreis. Bd. III. B. Apokryphe Apostelgeschichten. Bd. IV, Eschatologische Apokryphen, IV. B. V, Denkmäler der religiösen Polenik aus dem XVI—XVII Jh. Bdtd. I u. V. Preis 4 Kr., Bd. II u. III à 5 Kronen.

3. Kottljarevskyj, Die travestierte Aeneis, Abdruck der ersten Ausgabe vom J. 1798, Preis 60 Heller.

4. Akten-Sammlung zur Geschichte der social-politischen und ökonomischen Verhältnisse der West-Ukraine, Preis 3 Kr.

E. Die Ethnographische Kommission publiziert:

1. Das Ethnographische Sammelwerk (Etnografijnyj Zbirnyk); bis jetzt erschienen 22 Bände. Preis Bd. I—IV u. VII—X u. XII—XIII à 3 Kronen, Bd. V—VI, XVII—XIX u. XXIII—XXIV à 4 Kr. Bd. XVI u. XXI—XXII à 6 Kr. 2. Materialien zur ukrainischen Ethnologie. Bd. I. Preis 8 Kr. (Enthält Abhandlungen über neueste archäologische Funde. über die Lebens- und Arbeitsweise der ukr. Fischer in der Dobrudza, der galizischen Kürschner usw., sowie auch eine Abhandlung über die farbigen Ostereier, ihre Herstellung und Ornamentik. mit 13 chromolithographischen Tafeln und zahlreichen Illustrationen im Text). Bd. II, 4 Kr. Die Huzulen, Land, Leute, Lebensweise, Industrie, Sitte und Brauch, religiöse Vorstellungen usw., mit über 300 Illustrationen, Bd. III, 4 Kr. (Neue archäologische Funde, Volkskalender, Aus der galiz. Volksindustrie, Hochzeitslieder und Gebräuche a. d. Gouv. Černyhiv, Die Corporationen der Dorfjugend in der Ukraine, Bd. IV, 4 Kr. Die Huzulen (zweiter Theil), Bd. V, 6 Kr. Die Huzulen (dritter Theil). Bd. VII. Die Huzulen (vierter Theil) 6 Kr. B.I. VIII—IX Das Kind in der ukr. Volkskunde, 4 Kr. und 3 Kr.

Chronik der Gesellschaft, enthält die Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft, Sectionen und Kommissionen derselben, erscheint 4 Mal im Jahre. Bis jetzt erschienen N. 1—36 ukrainisch und deutsch.

Diese und andere Publikationen der Gesellschaft sind in der Buchhandlung der Ševčenko-Gesellschaft in Lemberg, Ringplatz, 10, vorrätig.

ИБ ПНУС

294173